

TESI DOCTORAL

**La Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la
Diversitat de les Expressions Culturals de la UNESCO i
les polítiques de promoció de la diversitat cultural.
El cas de Catalunya i la paradiplomàcia cultural**

Autor: Martí PETIT

Director: Dr. Joan Manuel TRESSERRAS

Tutor: Dr. Joan SABATÉ

Novembre 2008

Facultat de Comunicació Blanquerna

Universitat Ramon Llull

Universitat Ramon Llull

TESI DOCTORAL

Títol La Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals de la UNESCO i les polítiques de promoció de la diversitat cultural. El cas de Catalunya i la paradiplomàcia cultural

Realitzada per Martí Petit Bozzo

en el Centre Facultat de Comunicació Blanquerna

i en el Departament Comunicació Social

Dirigida per Dr. Joan Manuel Tresserras i Gaju

Al Fèlix, aquest primer fill
que ha de néixer amb imminència,
i a la seva mare

ÍNDEX

	Pàg.
Introducció i agraïments	11
CAPÍTOL 1.	
Definició de la hipòtesi, fonaments metodològics i conceptuals	17
1.1. Hipòtesi general i fonaments metodològics	17
1.1.1. Hipòtesi general	17
1.1.2. Desenvolupament de la hipòtesi general	17
1.1.3. Fonaments metodològics generals	20
1.2. Hipòtesis secundàries i fonaments metodològics	22
1.2.1. Subhipòtesi 1	22
1.2.1.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 1	22
1.2.1.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 1	23
1.2.2. Subhipòtesi 2	24
1.2.2.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 2	24
1.2.2.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 2	25
1.2.3. Subhipòtesi 3	26
1.2.3.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 3	26
1.2.3.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 3	28
1.2.4. Subhipòtesi 4	29
1.2.4.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 4	29
1.2.4.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 4	30
1.3. Fonaments conceptuals: definició de cultura	32
1.3.1. Naixement i evolució del concepte cultura	32
1.3.2. La perspectiva antropològica de la cultura	37
1.3.3. La UNESCO i l'evolució del concepte cultura amb relació a les polítiques culturals	44
1.4. Fonaments conceptuals: definició de diversitat cultural	46
1.4.1. Dificultats en la definició i conceptes afins	46
1.4.2. Gènesi del concepte: de l'«excepció» a la «diversitat cultural»	57
1.4.3. Evolució del terme diversitat cultural: definicions de diferents organismes fins a la Convenció de la UNESCO	61
1.4.3.1. Xarxa Internacional de Polítiques Culturals	62
1.4.3.2. Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural	64
1.4.3.3. Unió Europea	65
1.4.3.4. Consell d'Europa	67
1.4.3.5. Organització Internacional de la Francofonia	67
1.4.3.6. UNESCO. Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural (2001)	68
1.4.3.7. UNESCO. Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals (2005)	69
1.5. Fonaments conceptuals: propostes de models estadístics sobre diversitat cultural	71
1.5.1. Panorama general	71
1.5.2. Estadístiques a la Unió Europea	76

1.5.3.	El sistema estadístic oficial de les Nacions Unides (UNSTATS)	79
1.5.4.	Comparativa entre diferents models estadístics relatius a la cultura	86
1.5.4.1.	Definicions nacionals	87
1.5.4.2.	Definicions internacionals	94
1.5.5.	El panorama de l'estadística cultural a Catalunya	104
CAPÍTOL 2.		
La relació entre cultura i mercat		107
2.1.	La industrialització de la producció cultural i els desequilibris en els fluxos d'informació que genera	107
2.2.	El funcionament de l'audiovisual com a indústria cultural	116
2.2.1.	Anàlisi de les ineficiències del mercat audiovisual	116
2.2.2.	El quadrilàter regulació - diversitat - pluralisme - servei públic	120
2.2.2.1.	Dificultats per a la intervenció pública en el mercat audiovisual	120
2.2.2.2.	La regulació com a mecanisme equilibrador i optimitzador del mercat audiovisual	123
2.2.2.3.	Anàlisi de casos: els EUA, Austràlia, l'Índia, Sud-àfrica i França	125
2.2.2.4.	Pluralisme en la propietat dels mitjans i diversitat de continguts: dos conceptes diferents	134
2.3.	El servei públic com a garantia de diversitat i qualitat en l'audiovisual. El debat al Regne Unit	140
2.3.1.	Punt de partida: la postura liberalitzadora de l'Ofcom	140
2.3.2.	La resposta a l'Ofcom: l'audiovisual és un bé públic	143
2.3.3.	Un pas més enllà: i si el mercat audiovisual fos estructuralment ineficient?	155
CAPÍTOL 3.		
La Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO		159
3.1.	Antecedents de la Convenció	159
3.1.1.	El debat al si de la UNESCO	169
3.2.	Característiques de la Convenció	178
3.2.1.	Arquitectura «ideològica» i principals característiques de la Convenció	178
3.2.2.	Seguiment de la Convenció	192
3.3.	Principals aportacions externes a la Convenció: la Comissió Europea i l'OMC	196
3.3.1.	La Comissió Europea	196
3.3.2.	L'OMC	205
3.4.	Estratègia dels EUA	210
3.4.1.	Reacció dels EUA a la negociació i aprovació de la Convenció de la UNESCO	210
3.4.2.	Evolució dels EUA: importància del comerç electrònic	214
3.4.3.	Bilateralisme en les negociacions de tractats comercials	221

3.4.4. La reacció de l'OMC	225
3.5. Aplicabilitat de la Convenció. Relació amb altres tractats internacionals, en especial els de l'OMC	229
3.6. La Comissió Europea com a motor de la Convenció: relació entre les polítiques comunitàries de promoció de la diversitat cultural i les de cooperació internacional	241
CAPÍTOL 4. Les noves formes de diplomàcia en el context global. El cas de Catalunya	245
4.1. La fi de l'ordre de Westfàlia?	245
4.2. La diplomàcia pública i el final del monopoli de l'estat-nació en les relacions internacionals	249
4.3. La paradiplomàcia: la pràctica diplomàtica dels governs no centrals	256
4.4. La paradiplomàcia cultural: una diplomàcia «de nínxol» amb oportunitats per a Catalunya	264
4.4.1. L'acció exterior de la Generalitat. Estat de la qüestió i perspectives de futur	271
CONCLUSIONS	299
BIBLIOGRAFIA	313
ANNEXOS	363
I. Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals de la UNESCO. Articulat	
II. UNESCO Framework of Cultural Statistics (1982)	
III. Llistat cronològic d'instruments vigents sobre diversitat cultural (vinculants i no vinculants)	
IV. Estatuts d'autonomia de les comunitats autònomes. Articles referents a l'acció exterior	
V. Reial decret 173/2004, de 30 de gener, pel qual es reestructura la Comisión Nacional Española de Cooperación con la UNESCO	

ÍNDIX DE QUADRES

	Pàg.
Quadre 1. Il·lustració del llibre de text <i>Histoire de France enfantine</i> , obligatori a totes les escoles de primària de França. Assignatura d'Història. Anys 40-50 del segle XX	34
Quadre 2. Rànquing de les ciutats amb major proporció d'habitants nascuts fora del país (2000-01)	53
Quadre 3. Definició de sector audiovisual en el GATS i la seva correspondència amb el CPC Provisional	81
Quadre 4. Categories de la CPC provisional emprades pel GATS	82
Quadre 5. Model estadístic de França: les indústries culturals	88
Quadre 6. Característiques bàsiques del model «indústries culturals»	88
Quadre 7. Model estadístic del Regne Unit: les indústries creatives	91
Quadre 8. Característiques bàsiques del model «indústries creatives»	91
Quadre 9. Model estadístic escandinau: la creació de valor en l'economia de l'experiència	92
Quadre 10. Característiques bàsiques del model «economia de l'experiència»	93
Quadre 11. Característiques bàsiques del model del Framework for Culture Statistics (UNESCO)	95
Quadre 12. Característiques bàsiques del model de LEG Cultura (Eurostat)	98
Quadre 13. Característiques bàsiques del model «indústries del <i>copyright</i> » (OMPI)	100
Quadre 14. Intersecció i complementarietat dels subsectors de les indústries de continguts (OCDE)	101

Quadre 15. Model conceptual de les estadístiques de la societat de la informació (OCDE)	102
Quadre 16. Característiques bàsiques del model «indústries dels continguts» (OCDE)	103
Quadre 17. Evolució del nombre d'empreses del sector audiovisual. Catalunya - Estat espanyol, 1999-2004	114
Quadre 18. Distribució de la inversió publicitària a determinats mercats europeus i als EUA. Any 2003 (en milions d'euros)	137
Quadre 19. Comparativa entre les característiques econòmiques de l'audiovisual i d'altres sectors/activitats	155
Quadre 20. Intervencions d'organismes internacionals favorables a la diversitat cultural (1998-2005)	166
Quadre 21. Principals fases en l'elaboració de la Convenció sobre Diversitat Cultural	170
Quadre 22. Articles relatius a la diversitat cultural dels principals tractats internacionals previs a la Convenció (per ordre cronològic)	176
Quadre 23. Membres del Comitè Intergovernamental elegits a la primera reunió ordinària de la Conferència de les Parts (París, 18-20 juny 2007)	193
Quadre 24. Articles del Tractat de Lisboa (UE) en què es fa efectiva la substitució de <i>Comunitat per Unió</i>	198
Quadre 25. Evolució de la redacció de l'article 20 de la Convenció «Relació amb altres instruments»	203
Quadre 26. Durada i nombre de membres en les nou rondes de negociació del GATT-OMC	226
Quadre 27. Estatut d'Autonomia de Catalunya 2006. Article 127 «Cultura»	267
Quadre 28. Oficines sectorials de representació de la Generalitat de Catalunya a l'estranger (per organismes). Abril del 2008	273
Quadre 29. Relacions internacionals i UNESCO. Propostes inicials dels partits polítics per al nou Estatut d'Autonomia: CiU, PSC, ERC i ICV (març-abril del 2003)	276

Quadre 30. Evolució dels articles del títol V «Competències de la Generalitat», capítol III «Acció exterior de la Generalitat» de l'EAC	279
Quadre 31. Estatuts d'Autonomia reformats durant la VIII legislatura espanyola (2004- 08). Articles referents a la participació en organismes internacionals	284
Quadre 32. Sentències del Tribunal Constitucional sobre relacions internacionals de la Generalitat	287
Quadre 33. Actuacions del Govern de Catalunya en relació amb l'aprovació i desplegament de la Convenció de la UNESCO	293
Quadre 34. Membres del grup U40	296

Introducció i agraïments

Les raons que expliquen l'elecció del tema de la present investigació són diverses. Unes van relacionades amb l'estat de la reflexió teòrica en el marc acadèmic. Així mateix, hi conflueixen raons d'oportunitat sociològica i fins i tot política, que donen una notorietat a determinats àmbits del coneixement. I finalment, i crec que són les raons de més pes, hi ha elements d'ordre personal lligats a la pròpia trajectòria professional i intel·lectual.

L'anàlisi de les polítiques per a la diversitat cultural ha adquirit una renovada força, després d'anys de liberalització i desregulació del sector (en el vessant polític) i de la digitalització (en el tecnològic). I més encara, després del debat i l'aprovació de dos textos normatius que han suposat una sacsejada, tant a escala mundial com catalana, respectivament. Parlem de la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO, i del nou Estatut d'Autonomia de Catalunya.

Aquestos dos textos obren les portes a noves polítiques de promoció de la diversitat cultural, tant en el context internacional, com en el català en particular. A partir d'aquí, l'aportació teòrica d'aquesta tesi és clarament bicèfala. D'una banda, de naturalesa metodològica: la recerca en polítiques culturals i de comunicació, interdisciplinària de per si, ha d'incorporar el dret constitucional i la ciència política, en la seva branca d'estudi de les relacions internacionals i de les noves formes de diplomàcia.

La raó d'aquesta doble incorporació és deguda a les transformacions provocades per la globalització en curs. Cenyint-nos al cas català, trobem que les polítiques que el Govern de la Generalitat pot aplicar en matèria cultural vénen condicionades (i algunes vegades, fins i tot determinades) per acords que es prenen en organismes multilaterals. El marc d'acció ja no és

l'Estat espanyol, entès com a estat sobirà modern. Al igual que la resta d'estats del món, l'Estat espanyol es troba en un procés de cessió de sobirania a ens regionals o mundials, com la Unió Europea o l'Organització Mundial del Comerç, entre altres. Aquest procés, volgut i executat pels mateixos estats-nació, és una de les característiques bàsiques de la globalització, i està reubicant els centres de poder i decisió, tal com els havíem conegut fins ara. Com a conseqüència d'això, s'està desdibuixant la centralitat de l'estat-nació tradicional i apareixen nous processos i noves lògiques de presa de decisions.

Per això, el marc en què es poden dissenyar i aplicar polítiques culturals i de comunicació ja no és, de manera exclusiva i aïllada, l'estat-nació. Per tal de poder desenvolupar les competències en cultura («exclusives», segons el nou Estatut), la Generalitat es veurà forçada cada vegada més a actuar més enllà del seu propi territori i de les fronteres espanyoles mateixes. L'acció política que la Generalitat pugui desplegar a la UNESCO no s'ha de considerar tant de naturalesa diplomàtica (i per tant, segons com es miri, intrusiva respecte a les competències de l'Estat en relacions internacionals), com de caire cultural (en execució de les competències que li són pròpies i exclusives). Que l'acció es doni fora del territori no representa, en la lògica que imposa la globalització, cap impediment.

D'ara endavant, doncs, l'estudi de les polítiques culturals i de comunicació a Catalunya, a més de contenir elements substancials de les teories de la comunicació, de l'economia de la cultura, de la ciència política general o de la sociologia, haurà d'incorporar també dues noves disciplines: el dret constitucional, que estableix les normes d'acció internacional de les comunitats autònomes, i la ciència política, en l'àmbit que analitza les noves formes de paradiplomàcia i diplomàcia cultural dels ens subestats.

D'altra banda, més enllà del vessant metodològic i com a fruit d'un treball analíticointerpretatiu, la segona aportació d'aquesta tesi és clarament propositiva. Les conclusions de la tesi aportaran una base tècnica i jurídica per a una acció del Govern de Catalunya en matèria de diversitat cultural i

paradiplomàcia en el context de la UNESCO. Entenem que una tesi de polítiques culturals i de comunicació ha de ser el fonament teòric, *però aplicable*, per a l'*homo politicus*.

La meva trajectòria intel·lectual i professional explica la naturalesa eminentment pràctica del treball. Dels anys 1998 al 2000 vaig ser membre del Departament d'Estudis i Relacions Internacionals de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV), aleshores dirigida per Imma Tubella, i d'aquí vaig passar a crear el Departament d'R+D de Màrqueting de Televisió de Catalunya (TVC), els anys 2000-2001. A començaments del 2002 i fins al 2006, vaig treballar al Consell de l'Audiovisual de Catalunya, com a tècnic de màxima responsabilitat (TMR) del Servei de Recerca, Estudis i Publicacions, i com a cap de redacció de *Quaderns del CAC*. A finals del 2006 vaig accedir a cap de la Unitat de Relacions Internacionals del Consell. Des del desembre del 2007, i en qualitat de responsable tècnic de relacions internacionals del CAC, formo part del secretariat permanent de la Xarxa Mediterrània d'Autoritats de Regulació (RIRM-MNRA), organisme creat a Barcelona el 1997 i que aplega organismes de les dues riberes del Mediterrani.

Pel que fa a l'àmbit acadèmic, és destacable la meva experiència com a professor associat de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, per a l'assignatura «Polítiques de comunicació» (cursos 2005-06 i 2006-07). Així mateix, sóc membre del Comitè *ad hoc* sobre Diversitat Cultural, de la International Association for Media and Communication Research (IAMCR), i membre del grup d'experts U40, impulsat per la comissió alemanya de la UNESCO, per al desenvolupament de la Convenció sobre Diversitat de les Expressions Culturals.

El meu interès per la diversitat cultural, en sentit estricte, el dec al professor Ramon Torrent, catedràtic d'Economia Política de la Universitat de Barcelona i director de l'Observatori de la Globalització. Ramon Torrent va ser membre del Servei Jurídic del Consell de la Unió Europea del 1988 al 1998, i en va ser director de Relacions Econòmiques Internacionals des de 1993. Això vol

dir que, en el moment de la signatura dels acords de Marràqueix, que donaren pas a la creació de l'OMC, Torrent era el quadre tècnic jurídic de major rang per part del Consell.

Ramon Torrent, doncs, va viure en primera persona i de molt a prop el debat sobre l'excepció cultural i el tractament que havien de rebre els béns i serveis culturals en la liberalització del comerç internacional. Preocupat per la deriva *post-excepció cultural* i ja de retorn a Barcelona, va sol·licitar una reunió amb membres del CAC, com a organisme regulador de l'audiovisual a Catalunya. A inicis del 2002, Ramon Torrent va tenir una primera reunió amb l'aleshores conseller del CAC Joan Manuel Tresserras i jo mateix. Aquesta trobada va donar quatre fruits al Consell:

- Entrega de l'extens estudi de Ramon Torrent titulat «L'“excepció cultural” a l'OMC: mite o realitat? Un repte per a Catalunya i el CAC».
- Edició del *Quaderns del CAC* número 14, titulat «Globalització, indústria audiovisual i diversitat cultural», dedicat monogràficament a la situació del sector en el moment del llançament de la Ronda Doha. (Aquest *Quaderns* incloïa un resum molt sintètic de l'estudi de Ramon Torrent.)
- Organització del diàleg «Comunicació Audiovisual Global, Diversitat Cultural i Regulació», en el marc del Fòrum Universal de les Cultures - Barcelona 2004.
- Creació de la Xarxa Broadcasting Regulation and Cultural Diversity (BRCD), promoguda pel CAC com a conseqüència de l'èxit del diàleg al Fòrum, i dissolta a inicis del 2008.

La meua participació en les tres últimes activitats em va despertar un gran interès en la matèria. En aquell moment, però, els partidaris d'un tractament específic per a la cultura, diferenciat de la resta de mercaderies, començaven a debatre un instrument internacional a la UNESCO. Aquest instrument acabaria anomenant-se precisament Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals. Des d'aquestes línies,

doncs, voldria mostrar el meu reconeixement i la meva admiració pel mestratge de Ramon Torrent als inicis del meu períple.

Però a qui voldria agrair més sincerament l'ajut i els ànims que he rebut per redactar la tesi és al Joan Manuel Tresserras. Voldria destacar en primer lloc el suport que sempre he tingut d'ell, que va acceptar la direcció de la meva tesi i al cap de poques setmanes i de manera no esperada va esdevenir conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. Tot i l'alta responsabilitat que ha ocupat durant la redacció de la meva tesi, no ha deixat d'exercir una direcció valuosíssima. Així mateix, també estic en deute amb l'ajuda extremament rigorosa i útil que m'ha proporcionat Enric Marín, pels consells i les crítiques, sempre lúcids i generosos, que m'ha dispensat al llarg de l'elaboració de la tesi. Una altra persona molt rellevant per a aquest treball de recerca ha estat Àngel Mesado, extècnic de la Secretaria d'Afers Exteriors de la Generalitat de Catalunya, que ha treballat molt intensament en les accions del Govern relatives a la Convenció. Les reunions amb ell sempre han estat particularment fructíferes tal com remarco en el capítol 4 i les conclusions. Altres persones que han deixat una empremta recognoscible en aquesta tesi són Estanislao Vidal-Folch, excap del Departament de Relacions Internacionals (Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació), Laura Gómez Bustos, deixeble de Ramon Torrent i que també està finalitzant una tesi sobre la Convenció, complementària a aquesta, Mercedes Giovinazzo, directora de la Fundació Interarts, i Lluís Bonet, per l'empenta que em va donar en els moments finals de la redacció.

Finalment, el meu agraïment més profund, i potser també més públic, a la Patrícia, que ha aguantat tot el procés d'elaboració de la tesi amb un somriure permanent a la boca. El seu doctorat, el de conviure amb un doctorand, tal vegada tingui més mèrit que el meu.

A tots, moltes gràcies.

CAPÍTOL 1.

Definició de la hipòtesi, fonaments metodològics i conceptuals

1.1. Hipòtesi general i fonaments metodològics

1.1.1. Hipòtesi general

La Generalitat de Catalunya pot exercir una paradiplomàcia cultural activa en l'àmbit de la UNESCO, gràcies a les possibilitats que ofereixen el nou Estatut d'Autonomia, la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals¹ i, més genèricament, les dinàmiques de la globalització.

1.1.2. Desenvolupament de la hipòtesi general

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya estableix que la Generalitat té competències exclusives en matèria de cultura (art. 127 EAC). Això no obstant, les polítiques culturals dels estats-nació i de governs subestats com la Generalitat estan condicionades, cada vegada més, per acords que es prenen en organitzacions internacionals (Unió Europea, Organització Mundial del Comerç, UNESCO, etc.). Per aquesta raó, si el Govern de Catalunya no desenvolupa una política exterior ferma i coordinada per defensar els interessos de la cultura catalana, aquestes competències exclusives establertes per l'Estatut quedaran reduïdes a una mera formalitat. Cal entendre, doncs, que l'acció internacional de la Generalitat en matèria cultural correspon al desplegament estricte de les seves competències, no en matèria internacional, sinó en matèria cultural (Barlet 2005, Carrillo 2007, Esteve i Jiménez 2006, Petit 2006a, 2007a i 2007b, Mesado 2008, Zellagui 2001).

¹ En la tesi present, el tractat internacional «Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals» també rebrà el nom de «Convenció sobre Diversitat Cultural» o «Convenció de la UNESCO», indistintament.

En altres paraules, aquesta tesi pretén demostrar que, per desplegar les seves competències en matèria de cultura, la Generalitat està obligada a executar accions en l'àmbit internacional. Així mateix, també pretén demostrar que la Generalitat, per fer-ho, té la potestat d'estar representada en organismes internacionals en què es tractin qüestions relacionades amb la cultura, tals com la UNESCO. L'article 198 EAC així ho estableix: «La Generalitat ha de participar en els organismes internacionals competents en matèries d'interès rellevant per a Catalunya, especialment la UNESCO i altres organismes de caràcter cultural, en la forma que estableixi la normativa corresponent.»

En aquest sentit, la UNESCO és un organisme que ha tornat a prendre un protagonisme clau pel que fa a les polítiques de promoció de la diversitat cultural. Després del debat entorn a l'Informe McBride als anys 80,² la institució va quedar relegada a un segon pla durant dues dècades. L'any 2001, però, la UNESCO va despertar de la seva letargia institucional i va aprovar la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural. Així mateix, també va aprovar el seu corresponent Pla d'Acció, que contemplava la creació d'un instrument jurídic internacional que, més enllà de les bones intencions de la Declaració, tingués caràcter vinculant i força de dret.³ Aquest instrument ha acabat sent la **Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals**, aprovada a la 33a Conferència General de la UNESCO, el 20 d'octubre de 2005.⁴

² L'informe *Un sólo mundo, voces múltiples* (també conegut com a «Informe McBride», pel cognom del director de la comissió redactora, Sean McBride) es va aprovar a la 21a Conferència General de la UNESCO, que tingué lloc a Belgrad el 1980. Aquest estudi analitzava els desequilibris mundials en els fluxos culturals i comunicatius. Com a conseqüència d'aquest informe, els EUA i el Regne Unit, aleshores presidits per Ronald Reagan i Margaret Thatcher, van abandonar la UNESCO.

³ Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural i annex «Orientacions principals d'un pla d'acció per a l'aplicació de la Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural».

http://portal.unesco.org/es/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

⁴ Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals. Versió en les llengües oficials de la UNESCO (anglès, francès, espanyol, xinès, rus i àrab):

http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=33232&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Versió no oficial en català disponible a:

http://cultura.gencat.net/diversitat/docs/conveni_diversitat.pdf

En contraposició als principis de liberalització del comerç internacional de l'OMC, la Convenció reafirma «el dret sobirà dels estats a formular i aplicar les seves polítiques culturals i a adoptar mesures per a protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals» (article 5.1. Convenció).

En un context més ampli, i com a substrat politicoeconòmic de la Convenció, trobem que la globalització ha canviat les normes de joc de la política mundial. Si bé abans la relacions internacionals es cenyien a la «diplomàcia d'ambaixada» i als tractats que signaven els estats-nació, actualment hi ha una gran diversitat d'actors que intervenen en l'escena global: agrupacions empresarials, consorcis publicoprivats, societat civil, ONG, xarxes de governs subcentrals, etc.⁵ (Comissió Europea 2007a, Crikemans 2007, Frau-Meigs 2008, Lachapelle i Maltais 2005, Hocking 1999 i 2005, Keating 1999 i 2003, Maira 2005, Monreal 2005, Segura 2004, Wolff 2007).

Aquesta proliferació d'agents que participen en les relacions a l'arena mundial ha canviat la naturalesa mateixa de les relacions internacionals. Un dels canvis que ha provocat la globalització és que, a hores d'ara, ja no és concebible la presa d'acords de transcendència i la seva execució sense la participació d'entitats civils i subestats. En efecte, des de finals del segle XX, l'estat-nació ha perdut el monopoli pel que fa a relacions a escala planetària. El present treball analitza les importants línies de recerca que comencen a estudiar aquest fenomen de «desestatalització» de les relacions internacionals.

Així doncs, la nostra tesi pretén evidenciar la viabilitat de les polítiques encaminades a promoure la diversitat cultural, centrades en l'activitat paradiplomàtica de la Generalitat en la defensa dels seus interessos en l'àmbit de la cultura al si de la UNESCO i en el desplegament de la seva Convenció sobre Diversitat Cultural.

⁵ Així, per exemple, el conjunt dels estat que formen part dels EUA tenien l'any 2005 més de 200 oficines de representació fora de les fronteres del país (Monreal 2005: 291).

1.1.3. Fonaments metodològics generals

Aquesta és una tesi amb una clara vocació analíticointerpretativa. Pretén analitzar com el procés de globalització econòmica, de liberalització dels mercats i de transformació tecnològica afecta els mercats culturals i els seus agents i, per tant, com condiona la capacitat de les cultures de sobreviure en un context globalitzat i mercantilitzat. En concret, trasllada al cas de Catalunya les estratègies polítiques tant a escala internacional (Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO) com de diversos àmbits subestatsals (accions en paradiplomàcia cultural de governs no centrals). Es tracta d'un aspecte encara poc estudiat i de ràpida i profunda transformació, que constitueix un camp acadèmic tot just emergent: la necessària hibridació entre les polítiques culturals i de comunicació tradicionals, d'una banda, i l'estudi de l'acció internacional dels governs no centrals que, tenint competències plenes en cultura, es veuen obligats a exercir-les també fora de l'àmbit territorial estricte de competència.

Per aquesta raó, el present treball de recerca beu de diverses disciplines teòriques. De fet, l'estudi de les polítiques de comunicació ja és en si una disciplina *mestissa* que engloba parts substancials de les teories de la comunicació, de l'economia de la cultura, del dret, de la ciència política general o de la sociologia. Aquest treball, a més, hi inclourà nous vectors que jutgem necessaris, com són l'anàlisi crítica de les normes que regulen l'acció exterior de la Generalitat (Estatut d'Autonomia del 2006 i Constitució espanyola) i la jurisprudència del Tribunal Constitucional en la matèria. Així mateix, aquest treball també incorpora la perspectiva de la ciència política en l'anàlisi de les noves formes de participació en l'àmbit internacional d'organismes no estatals (siguin no governamentals o subcentrals). Aquest nou tipus de relacions, que anomenem paradiplomàcia, ha canviat la naturalesa mateixa de la diplomàcia tradicional.

El marc teòric, doncs, parteix de les polítiques culturals i de comunicació, i desenvolupa una proposta que amplia el seu àmbit disciplinar al dret constitucional i a la ciència política, en la seva branca d'estudi de les

relacions internacionals i les noves formes de diplomàcia. Considerem que aquesta és una aportació metodològica específica de la nostra recerca: a partir del fenomen de la globalització (que analitzarem a partir de Castells 2001 i 2005), les polítiques de comunicació han d'incorporar, necessàriament, aquestes darreres disciplines esmentades. Altrament, corren el risc efectiu d'atendre només el marc polític de l'estat-nació i quedar definitivament obsoletes.

Precisament pel fet que l'objecte analitzat s'emmarca en una realitat nova, tant pel que fa a l'àmbit polític, com jurídic, com també teòric, la nostra recerca opta pels models metodològics emprats per les administracions i els organismes públics i/o internacionals actius en la matèria.⁶ Tot i que les propostes acadèmiques en aquest sentit tenen un interès indiscutible i fonamenten bona part de la recerca, en aquesta tesi farem especial atenció a informes i estudis d'organismes, d'entre els quals destacaríem els següents, per ordre alfabètic:

- Comissió Europea 2003, 2006b, 2007a, 2007b i 2008a
- DCMS 2001 (Department of Culture, Media and Sports, del Regne Unit)
- DEPS 2006 (Département des études, de la prospective et des statistiques, del Ministère de Culture et Communication, de França)
- EBU 2005 (European Broadcasting Union)
- IFACCA 2005 (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies)
- IIPA 2004 (International Intellectual Property Alliance)
- Observatori Europeu de l'Audiovisual 2006a
- OCDE 2005
- Ofcom 2005
- OMC 2001a

⁶ En un gran nombre d'ocasions, aquesta tesi dóna referències d'informes oficials. Com que es tracta de literatura gris, tot sovint no té sentit mostrar la pàgina del document citat, fet que ens ha obligat a optar per un criteri unificat de citació. Així, hem optat per donar la pàgina de les cites de llibres i bibliografia equivalent, però no d'informes i altra documentació homòloga.

- Parlament Europeu 2003a, 2003b i 2005
- PNUD 2005
- UNCTAD 2002
- UNESCO 1990, 2000 ed. rev. 2004, 2007a

Creiem que la «literatura gris» d'aquests i altres organismes (habitualment disponible a Internet) forneix uns fonaments metodològics més útils i adequats als objectius plantejats en aquest treball.

1.2. Hipòtesis secundàries i fonaments metodològics

Per tal de demostrar la tesi exposada, el present treball de recerca plantejarà i demostrarà un total de quatre hipòtesis secundàries, o *subhipòtesis*, que fonamentaran l'argumentació de les conclusions finals. A continuació enunciarèm aquestes subhipòtesis que han de marcar el recorregut investigador de la tesi.

1.2.1. Subhipòtesi 1

La definició més útil de cultura com a fonament conceptual de tota política pública és aquella que es basa en les expressions culturals.

1.2.1.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 1

Per tal de poder plantejar una política pública, sigui de l'àmbit que sigui i tingui l'orientació ideològica que tingui, primer cal definir i acotar-ne l'objecte. En aquest cas, doncs, abans de demostrar la viabilitat d'unes determinades polítiques per a la promoció de la diversitat cultural (abans, fins i tot, de plantejar-nos la seva eventual conveniència), hem de definir què entenem per cultura.

Feta una recerca exhaustiva de les principals tendències en la definició i descripció d'aquest terme, es constata que hi ha dos grans enfocaments principals:

- a) Concepció filosòficoantropològica, que defineix la cultura com a «forma de vida», com a sistema de valors o com a ús de llenguatge dins d'una comunitat donada (García Canclini 1992, Malinowski 1944, Petit 2000, PNUD 2005, UNESCO 1982, Vaquer 2007, Williams 1974, Wittgenstein 1992, Wolton 1997).
- b) Concepció de la cultura basada en les seves expressions, siguin materials o intangibles, que, a l'extrem, poden ser objecte d'una taxonomia (Comissió Europea 2003, Consell d'Europa 2000a, EBU 2001, Kulturministeriet 2003, Messerlin, Siwel i Cocq 2003, NESTA 2006, OCDE 2005, OMC 2001b, OMPI 2003, UNESCO 1990, 2001, 2005b i 2006).

Els dos enfocaments són igualment vàlids i interessants. En aquest treball de recerca no estem desqualificant el paradigma antropològic d'anàlisi i explicació de la cultura. Això no obstant, els fonaments conceptuals s'han d'adequar als objectius perseguits. Per tant plantejarem que, en termes de polítiques culturals, és més pragmàtic optar pel model més manejable i acotat possible. Així doncs, la subhipòtesi 1 planteja la necessitat de definir la cultura a partir de les seves expressions i no a partir de les formes de vida i dels valors que comporta.

1.2.1.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 1

En aquesta primera subhipòtesi, fonamentem l'enfocament filosòficoantropològic amb la tesina que ja vam defensar amb èxit al Departament d'Història de la Filosofia, Antropologia i Filosofia de la Cultura, de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, i que posteriorment vam publicar (Petit 2000). Pel que fa a la segona concepció de cultura, basada en les seves expressions i no pas en les formes de vida que estableix, la bibliografia usada té un component oficial i administratiu important, a banda de les referències acadèmiques bàsiques. D'aquesta manera, queda ben visible l'opció per models clarament tècnics i mesurables, que s'allunyen de postulats massa genèrics de l'antropologia.

D'altra banda, també aprofundim en els fonaments conceptuals sobre la definició de *diversitat cultural*. Ens centrarem en la gènesi del concepte, a partir de la *non nata* excepció cultural al si de l'OMC i, a partir d'aquí, la forja d'aquest concepte per tal que tingui una aplicabilitat política i jurídica. Per tant, analitzarem la principal literatura científica sobre l'excepció i la seva mutació semàntica i política cap a la diversitat (De Bernard, 2005, Frau-Meigs 2002, Martín Barbero 2005, Mattelart 2005a, Petit 2006, Regourd 2002 i 2004, Torrent 2002). Finalment, farem un repàs a l'evolució de la definició de diversitat cultural proposada per organismes internacionals, siguin governamentals o de la societat civil (Consell d'Europa 2000a, INCP-RIPC 2002, INCD-RIDC 2003, UNESCO 2001 i 2005a). Com es veu, la definició ha estat objecte de debat, no pas filològic, sinó polític, i molt intens, entre diverses organitzacions i *lobbies* internacionals. La present tesi, doncs, intentarà fotografiar aquesta evolució al llarg de les diverses propostes.

1.2.2. Subhipòtesi 2

Les expressions culturals generen una activitat econòmica que, a causa de les dinàmiques industrials de producció i distribució, desemboca en forts desequilibris de mercat. Per això, és necessària una intervenció pública correctora per a un funcionament adequat del mercat cultural. A més, aquesta situació de disfuncions espontànies s'accentua més encara en el sector audiovisual per les peculiaritats econòmiques d'aquest tipus de béns i serveis.

1.2.2.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 2

La industrialització dels processos de creació i de provisió de bona part de les expressions culturals ha mercantilitzat la lògica general de la cultura. Així, el caràcter econòmic ha esdevingut central en la producció i distribució dels productes culturals (Adorno i Horkheimer 1947 reed. 1998, Almirón 2005 i 2007, Bergés 2005a i 2005b, Bonet 2002, Cambra de Comerç de Barcelona 2005, Delgado 1997, IIPA 2004, Myerscough 1986, Nissen 2006).

Si bé s'ha argumentat molt sobre el valor simbòlic i ideològic dels béns i serveis culturals, més enllà del seu valor mercantil estricte, la tesi present no

entra en aquest apartat. Sí pretén demostrar, en canvi, que el mercat fracassa en el seu intent d'autoregular els béns i els serveis culturals. (Bustamante 2003, Comissió Europea 2007a, Ofcom 2005, Petit 2007c, PNUD 2005, UNCTAD 2002, UNESCO 2005e).

D'altra banda, per tal de validar aquesta segona subhipòtesi, s'analitzen les condicions en què queden els mercats menors (sigui per raons lingüístiques, demogràfiques, de capacitat econòmica, etc.). En un context de liberalització dels mercats, tant a escala internacional com a l'interior dels estats, la viabilitat i supervivència d'una cultura menor es pot veure greument amenaçada. Aquelles comunitats que no tenen un mercat prou gran com per amortitzar les inversions creixents que requereix el sector no tindran opcions per desenvolupar unes indústries culturals pròpies. D'aquesta manera, una manca d'intervenció pública correctora (ajuts, regulació de continguts i en la propietat dels mitjans, servei públic audiovisual, etc.) pot comportar una colonització de la indústria i de les expressions culturals locals. A partir d'aquest punt, es produirà el que en termes econòmics s'anomena una fallada del mercat. La liberalització i la competència no deriven en innovació del mercat, contràriament als postulats del neoliberalisme de la dècada del 90, sinó en una forta concentració en l'estructura transnacional del sector. A partir d'aquí, s'obre la porta a la consolidació d'oligopolis estrangers que ofeguen la creació i consolidació d'un teixit industrial propi a cada comunitat. En altres paraules, sense una intervenció pública correctora, el mercat cultural de la majoria de les comunitats esdevé funcionalment ineficient (Comissió Europea 2007c, EBU 2003, MacMillan 2007, OMC 2001a, Salomon 2006. Vegeu també: Observatori Europeu de l'Audiovisual 2006a).

Així, la subhipòtesi 2 planteja que el mercat cultural (amb l'audiovisual al capdavant) és espontàniament ineficient i, per tant, una intervenció pública correctora no sols és legítima, sinó també necessària.

1.2.2.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 2

L'argumentació sobre una intervenció pública no serà aquí de caire filosòfic i polític (d'inspiració «afrancesada»), sinó que utilitzarà una perspectiva

econòmica i estructural. En aquest sentit, s'analitzen els efectes de fenòmens com la digitalització i la liberalització dels mercats culturals (fent especial èmfasi en l'audiovisual): economies d'escala, concentració de la propietat, oligopoli, uniformització en la producció i oferta de continguts, etc.

Com a exemple extens d'aquesta qüestió es fa referència al debat que van mantenir el regulador britànic Ofcom i la BBC sobre la necessitat del servei públic audiovisual per garantir l'eficiència del mercat. En aquest enfrontament no es contraposaven grans principis i valors (almenys explícitament), sinó arguments de caire econòmic, regulador i de tipus tècnic en general (BBC 2004b, Ofcom 2004a, Petit 2006b, entre altres). Per tant, aquest apartat utilitza tot l'aparell conceptual de l'economia per descabdellar l'esmentat debat al Regne Unit. Conceptes com *externalitat*, *béns no rivals* i *no excloents*, *costos fixos* i *marginals*, són aplicats a l'àmbit de l'audiovisual a partir de models com la Llei de Hotelling (o de diferenciació mínima entre productes) i el Teorema de Coase.

1.2.3. Subhipòtesi 3

L'aplicabilitat de la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO, només serà factible si les polítiques de promoció de la diversitat cultural van estretament lligades a polítiques de cooperació internacional i de desenvolupament sostenible.

1.2.3.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 3

La Convenció sobre Diversitat Cultural de la UNESCO és el primer intent multilateral de regular una intervenció pública coordinada en el mercat cultural global (Comissió Europea 2003, INCP-RIPC 2003, Obuljen i Smiers 2006, Parlament Europeu 2003d i 2005).

Tot i les llacunes conceptuals, jurídiques i d'articulat, que s'analitzen en el capítol consagrat a la Convenció, aquest tractat multilateral té el mèrit d'haver posat la diversitat cultural en l'agenda política internacional. I no sols en els països que tradicionalment consideraven la diversitat cultural com una qüestió rellevant (principals països de la Francofonia i una majoria dels estats

de la Unió Europea), sinó també en la majoria dels països en vies de desenvolupament.

De tota manera, els drets que estableix la Convenció poden col·lidir amb els compromisos de liberalització (presents o futurs) contrets en el marc de l'Organització Mundial del Comerç. A més, els acords de l'OMC no tenen cap «clàusula cultural» que remeti a la Convenció com a criteri interpretatiu dels compromisos de liberalització. D'aquesta manera, ens trobem amb dues estructures jurídiques i institucionals (UNESCO i OMC) que resulten estanques. Per tant, hi ha una qüestió fonamental de la Convenció que és el seu encaix en el sistema de dret internacional (EBU 2003, Bernier 2003d, Wouters i De Meester 2007).

Sobre aquesta qüestió és remarcable que els acords de l'OMC estan limitats per tractats que afecten altres esferes d'interès general. El sistema OMC no va incloure cap excepció cultural en els seus acords, però sí que preveu clàusules d'exempció, en canvi, en altres àmbits com la cooperació internacional i el desenvolupament sostenible. Ens trobem, doncs, que els tractats internacionals que regulen aquests dos principis (com la Convenció sobre Diversitat Biològica, aprovada per les Nacions Unides amb posterioritat als acords de Marràqueix del 1994) delimiten la liberalització del comerç internacional establerta per l'OMC.

D'aquesta manera, i seguint el model de la Convenció sobre Biodiversitat, la Convenció de la UNESCO pot esdevenir un referent amb un cert caràcter retroactiu en el marc de l'OMC. Ara bé, no pot ser una coartada per aplicar polítiques proteccionistes i de tancament de les fronteres. En aquest cas, la Convenció de la UNESCO seria clarament incompatible amb els acords de l'OMC i, més enllà, contrària als principis del diàleg intercultural. En canvi, si és utilitzada com un instrument de reforç per a la cooperació internacional i per al desenvolupament sostenible, des de l'àmbit de la cultura, aleshores sí que pot esdevenir un tractat interpretatiu dels compromisos de liberalització. Amb aquest procediment indirecte, la Convenció de la UNESCO podria ser un contrapès «antiliberalitzador» als acords de l'OMC, si s'aplica com a

ampliació i desenvolupament teòric dels principis de cooperació internacional i desenvolupament sostenible (Bernier 2007 i 2008, Comissió Europea 2007e, 2008a i 2008b, Esteve i Jiménez 2006, Gómez Bustos 2007).

1.2.3.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 3

En aquest treball de recerca, l'estudi de la Convenció de la UNESCO i de la seva arquitectura ideològica es duu a terme mitjançant una anàlisi crítica dels principals trets del seu articulad. Utilitzem el dret internacional públic comparat per contraposar la Convenció a altres tractats internacionals. Entre aquests destaquen el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN, NAFTA en les inicials angleses), el Tractat sobre Interpretacions o Execucions i Fonogrames, de l'OMPI, o altres tractat bilaterals com els de lliure comerç entre Canadà i Costa Rica. Així mateix, són rellevants en aquest punt les aportacions fetes per l'OMC, els EUA i la Comissió Europea durant el procés de discussió de la Convenció. Això no obstant, la pedra angular per elucidar l'encaix de la Convenció de la UNESCO en el sistema internacional de dret és la Convenció de Viena sobre el Dret dels Tractats (CVDT), del 1969. Aquest tractat regula l'aplicació de la resta de tractats (podríem dir que és un *metatractat*) i resulta especialment rellevant el règim que estableix en l'aplicació de tractats successius que aborden una mateixa matèria. Així i tot, però, l'aplicabilitat de la Convenció de la UNESCO en vista de la CVDT no dóna una interpretació unívoca i satisfactòria.

Un dels principals eixos d'aquest capítol és la crítica i, en molts casos, refutació de l'estudi *La liberalització dels serveis culturals a l'OMC i el seu impacte a Catalunya*, dirigit per les professores de dret internacional públic de la UAB Francina Esteve i Claudia Jiménez (Esteve i Jiménez 2006). Aquest informe inclou un extens apartat sobre la Convenció de la UNESCO com a contrapès a la liberalització establerta per l'OMC. La recerca, que compta amb la col·laboració de Susana Beltran, Mariona Illamola, Montserrat Pi i Esther Zapater, ha estat editada per l'Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya i vol ser una referència pel que fa a les competències de Catalunya dins l'àmbit internacional en matèria de béns i serveis culturals. L'obra està feta amb un rigor jurídic inqüestionable i en cap

moment de la nostra tesi es qüestiona la vàlua científica dels procediments i argumentacions exposats. Sí que es qüestiona i rebut, en canvi, les conclusions taxatives a què arriba, que donen a entendre que Catalunya no disposa de marge competencial en temes relatius als organismes internacionals mencionats.

1.2.4. Subhipòtesi 4

La globalització és un procés econòmic i polític que altera radicalment el sistema de les relacions internacionals monopolitzades fins ara pels estats.

1.2.4.1. Desenvolupament de la subhipòtesi 4

Finalment, la tesi presenta una quarta subhipòtesi que fonamentarà les conclusions finals. L'estat-nació, herència política de la Pau de Westfàlia (1648), ha gaudit del monopoli exclusiu en les relacions internacionals durant diversos segles. Això no obstant, les transformacions polítiques, econòmiques, socials i tecnològiques a partir de l'última dècada del segle XX (el fenomen que coneixem com a *globalització*) ha sacsejat profundament l'ordre i la lògica en què es donaven les relacions internacionals. En el context global actual, la governança (neologisme de la ciència política contemporània creat justament per denotar la complexitat de les relacions internacionals) ja no és sols una qüestió dels estats-nació. Al contrari, la participació d'altres ens (organitzacions no governamentals o governs subcentrals) en la discussió, legitimació i aplicació dels acords internacionals és ja fonamental com a garantia del seu èxit efectiu (Frau-Meigs 2008, Keating 1999 i 2003, Petit 2007a i 2007b, Segura 2004).

La diplomàcia tradicional dels estats, basada en el dret internacional «pur i dur» dels tractats interestatals continua tenint una importància cabdal en les relacions internacionals. Malgrat això, ha cedit terreny a noves formes de relació entre els actors que participen en l'arena mundial. Tal com argumenta Manuel Castells, «tots els estats han sigut els principals agents de la liberalització i la globalització; i, en fer-ho, d'alguna manera s'han distanciat del que era la seva base històrica de representació i legitimació política. Un exemple d'això és la Unió Europea» (Castells 2005).

Gràcies a la millora de les comunicacions, governs regionals, ciutats, associacions empresarials, agrupacions cíviques preocupades per temes concrets, *lobbies* transnacionals, etc. defensen els seus interessos en el mercat global. Com a conseqüència d'això, han nascut noves formes de relacions internacionals, que resumiríem en dos conceptes: diplomàcia pública i paradiplomàcia.

La tesi analitza aquestes dues formes noves de relacions internacionals. Així, com a mostra de la importància creixent de la diplomàcia pública (que és ensems una disciplina teòrica i també una pràctica política), citarem el document de la Comissió Europea «Comunicación sobre una Agenda Europea para la Cultura en un Mundo en vías de Globalización» (Comissió Europea 2007a). Aquesta comunicació representa el posicionament públic sobre les polítiques culturals de la Unió Europea per als propers anys, i inclou una apel·lació a la importància d'aquestes noves formes de diplomàcia evolucionada.

1.2.4.2. Fonaments metodològics de la subhipòtesi 4

Per aprofundir i demostrar aquesta subhipòtesi, es fa en primer terme un repàs als estudis sobre diplomàcia pública, una disciplina concebuda i desenvolupada als EUA, en especial per l'USC Center on Public Diplomacy, de la University of Southern California, i pel mateix Departament d'Estat d'aquest país (PDAA 2000, US Dept. State 1987). Segons la Public Diplomacy Alumni Association, la diplomàcia pública «comprèn dimensions de les relacions internacionals més enllà de la diplomàcia tradicional», dimensions que han multiplicat la seva importància arran de la globalització, del desdibuixament de les fronteres de l'estat-nació i de la importància creixent d'altres actors no estatals en el context mundial.

A partir d'aquí, optem per la interpretació i el desenvolupament que es fa a Europa de la diplomàcia pública i, en concret, per l'expert acadèmic Jan Melissen, catedràtic de la Universitat d'Anvers (Bèlgica) i director del

Netherlands Institute of International Relations «Clingendael» (Goldstein, Melissen, Maurer 2002, Melissen 1999 i 2005).

En qualsevol cas, però, el concepte clau per a fonamentar la hipòtesi general d'aquest treball de recerca és el de paradiplomàcia. Aquesta pràctica, comuna en la quasi totalitat dels governs no centrals dels països més rics, planteja un repte implícit al concepte clàssic de l'estat-nació: el monopoli de relacions amb tercers en l'àmbit internacional ja no està circumscrit exclusivament a l'estat. Aquest fet no respon en la majoria de casos a un qüestionament intencionat i frontal a l'autoritat de l'estat-nació. L'activitat paradiplomàtica de la Colúmbia Britànica del Canadà o dels estats subcentrals de Califòrnia o Baden-Württemberg, per exemple, no qüestionen els respectius estats metropolitans.

De tota manera, la paradiplomàcia sí que revisa *de facto* l'estructura genètica central de l'estat (sobirania, territori, població i reconeixement jurídic). I això representa una novetat de primer ordre en la teoria del dret. Com és obvi, aquesta qüestió depassa l'objecte d'estudi de la tesi present, que només tractarà el tema per demostrar que tant la diplomàcia pública com la paradiplomàcia són pràctiques habituals recents que han alterat profundament el sistema de relacions internacionals vigent els darrers segles. De tota manera, aquesta temàtica queda prefigurada per a posteriors estudis que la vulguin analitzar de forma monogràfica.

1.3. Fonaments conceptuals: definició de cultura

1.3.1. Naixement i evolució del concepte cultura

El terme *cultura* prové directament del llatí, en què volia dir *agricultura*. Cap al 1550, aquest mot va agafar un sentit figurat i denotava no sols el cultiu de la terra, sinó també el de l'esperit (*Dictionnaire Le Robert de la Langue française*, 1994). Des de llavors, les persones cultivades han llaurat amb esforç la seva educació, han abonat el seu coneixement en belles arts i han recol·lectat una vida respectable. De fet, la llengua francesa conserva aquest caràcter polisèmic del terme: *culture* no ha deixat de fer referència al món agrari.

Al seu torn, el terme *diversitat* prové de la veu llatina *divertere*, que significa girar cap a una direcció diferent, separar-se (del camí recte), allunyar-se. Els termes *divergència* i *diversió* també deriven de *divertere*, cosa que mostra la moralitat (la soterrada moralitat) que sempre tenen les llengües, en aquest cas les llatines: *diversitat*, *divergència* i *diversió* formen part de la mateixa família etimològica.

D'aquesta manera, l'expressió *diversitat cultural* es construeix sobre un oxímoron: la cultura intenta domesticar la naturalesa (tant l'externa com la interna), mentre que la diversitat intenta subvertir-ne l'ordre. I a partir d'aquesta contradicció *in terminis*, els contraris al monocultiu busquen la manera de desviar-se del camí recte i de la dreta actitud. El present treball de recerca, doncs, explorarà els solcs que deixa el conreu de la diversitat cultural en la societat del segle XXI.

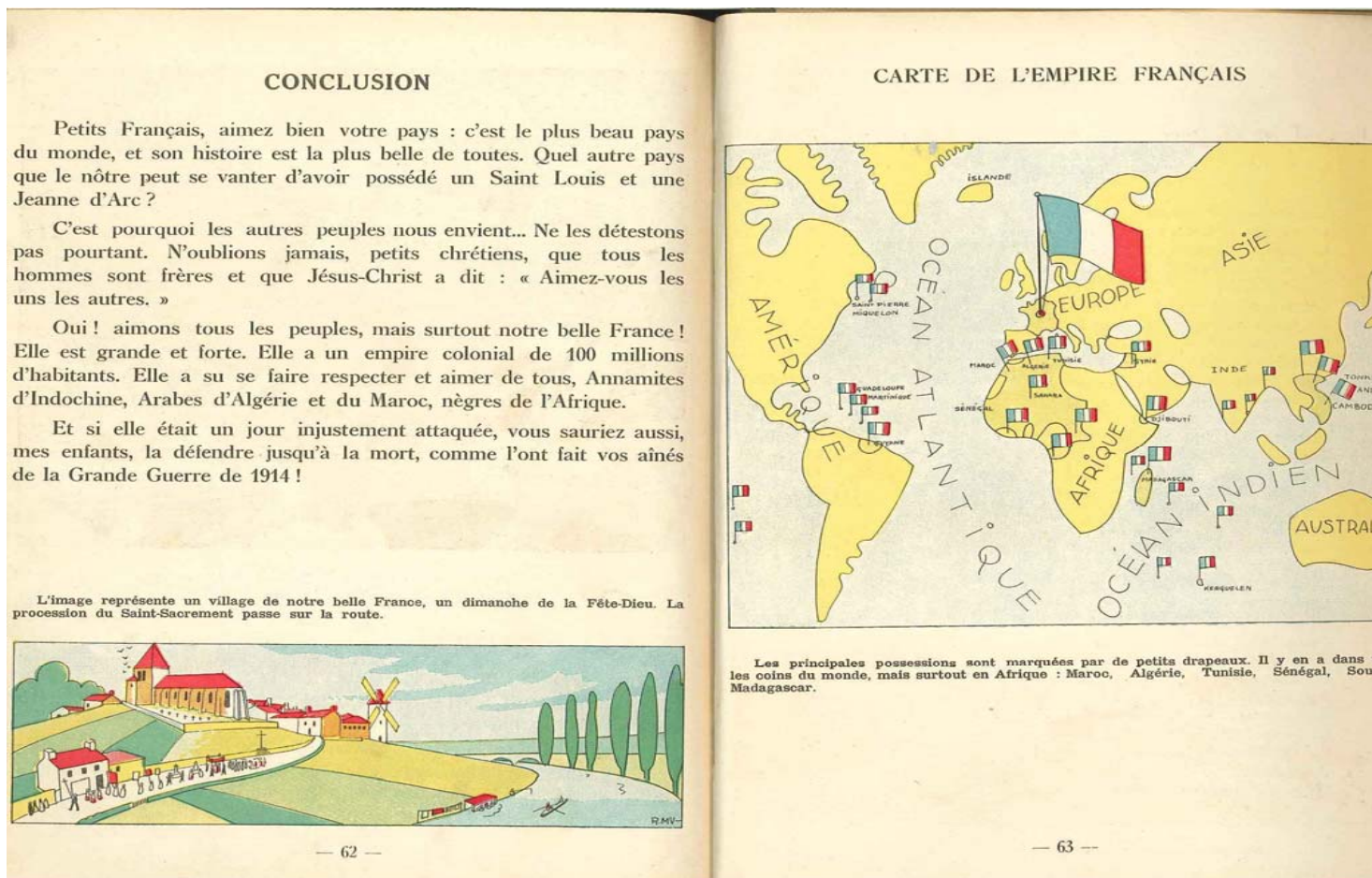
Raymond Williams, considerat el pare dels *cultural studies* cap als anys 50 del segle passat, precisa l'evolució del terme cultura. Durant els segles XVIII i XIX, explica, el concepte *cultura* va sofrir una mutació important. Del conreu individual de les aptituds intel·lectuals i morals, la cultura va passar a denotar les formes de vida nacionals, d'una col·lectivitat organitzada en un estat-nació. «Si en un primer moment, cultura significava un estat o hàbit mental o

el cos d'activitats intel·lectuals o morals, ara significa també un sistema global de vida.» (Williams 1974: 21)

Aquesta mutació semàntica va ser deguda a la reinterpretació que en van fer les classes dominants a Alemanya. La burgesia alemanya, lluny dels interessos de la noblesa afrancesada, prendrà el terme *Kultur* com una reivindicació de la llengua i els costums alemanys. De manera que deixarà enrere la noció il·lustrada universalista i apuntarà a la particularitat de cada nació i al seu patrimoni (lingüístic, artístic, intel·lectual, etc.). A partir de Johann G. Herder, la cultura anirà estretament relacionada amb l'«esperit nacional» (*Volkgeist*). Durant el segle XX, la *Kultur* alemanya i la *civilisation* francesa seran la justificació intel·lectual i moral de les polítiques expansionistes, tant a Europa com a la resta del món. «Els anys previs a la Primera Guerra Mundial es viurà una escalada de la propaganda al voltant de la superioritat dels diversos conceptes de cultura, i les aventures colonialistes franceses seran justificades pel desig de portar la *civilisation* als pobles primitius.» (Vaquer 2007: 12)

Quadre 1.

Il·lustració del llibre de text *Histoire de France enfantine*, obligatori a totes les escoles de primària de França. Assignatura d'Història. Anys 40-50 del segle XX

Font: Guillemain i Abbé Le Ster (1939)

Traducció del text (quadre 1):

«Petits francesos, estimeu força el vostre país: és el més bonic de tots, i la seva història, la més bella de totes. Quin altre país tret del nostre pot presumir d'haver tingut un Sant Lluís o una Joana d'Arc?»

És per això que els altres pobles ens envegen... Però no els detestem malgrat això. No oblidem mai, petits cristians, que tots els homes són germans i que Jesús va dir: "Estimeu-vos els uns als altres."

Sí, estimem tots els pobles, però sobretot la nostra bella França! És gran i forta. Té un imperi colonial de 100 milions d'habitants. Ha sabut fer-se respectar i estimar per tothom. Anamites de l'Indoxina, àrabs d'Algèria i del Marroc, negres de l'Àfrica.

I si un dia fos injustament atacada, vosaltres sabríeu també, minyons meus, defensar-la fins a la mort, com ho van fer els vostres avantpassats de la Gran Guerra del 1914!

[Il·lustració] La imatge representa un poble de la nostra bella França, un diumenge de Corpus Cristi. La processió del Sant Sacrament passa per la carretera.»

Això no obstant, la relació entre cultura i política mai ha estat unívoca. Les diferents tradicions polítiques (i també epistemològiques) han donat una diversitat de sentits al terme cultura. El teòric francès Dominique Wolton en distingeix tres de principals:

El sentit clàssic francès apunta a la idea de creació, d'obra [...]. El sentit alemany és proper a la idea de civilització i integra els valors, les representacions, els símbols i el patrimoni, compartits per una comunitat en un moment de la seva història. El sentit anglosaxó és més antropològic i pren en consideració les maneres de viure, els estils, els sabers quotidians, les imatges i els mites.

(Wolton 1997: 337)

A la segona meitat del segle XX, André Malraux va fer una aportació clau en la relació entre cultura i política. Sota la presidència del general De Gaulle, l'intel·lectual francès va crear el Ministeri de Cultura. Aquest fet representa una aposta no solament política (la cultura és un bé que cal democratitzar), sinó també conceptual (la cultura és un patrimoni objectivable, i com a tal, pot ser objecte d'una intervenció pública, com el sistema sanitari o les infraestructures).

Finalment, la globalització representa el final d'una època. La cartografia conceptual heretada del l'estat-nació ja no serveix per descriure la complexitat dels processos socials i culturals del nou segle XXI. En paraules de Manuel Castells, «la globalització no és una ideologia sinó un procés objectiu d'estructuració del conjunt de l'economia, societats, institucions i cultures» (Castells 2005). El mateix professor de la Universitat de Berkeley i de la UOC reitera el caràcter estructural de la globalització:

Es tracta d'un procés objectiu, no d'una ideologia, encara que hagi estat utilitzat per la ideologia neoliberal com a argument per postular-se com l'única racionalitat possible. I és un procés multidimensional, no sols econòmic. La seva expressió més determinant és la interdependència global dels mercats financers, possible per les noves tecnologies de la informació i la comunicació i afavorida per la desregulació i liberalització d'aquests mercats [...]. També està globalitzada la producció de béns i serveis, a l'entorn de xarxes productives de 53.000 empreses multinacionals i 415.000 empreses auxiliars. Aquestes xarxes ocupen tan sols uns 200 milions de treballadors (dels

quasi 3.000 milions que treballen per viure en tot el planeta), però en aquestes xarxes es genera el 30% del producte brut global i dues terceres parts del comerç mundial [...]. Però la globalització inclou el món de la comunicació, amb la interpenetració i concentració dels mitjans de comunicació al voltant de set grans grups multimèdia, connectats per diverses aliances a uns pocs grups dominants en cada país (quatre o cinc a Espanya, segons com es compti). I la comunicació entre la gent també es globalitza a partir d'Internet.
(Castells 2001)

El mapamundi continua organitzat en estats-nació, però el nombre, volum i naturalesa de les relacions internacionals ha canviat substancialment. Això es deu a les revolucions tecnològiques (de comunicació, de transport, etc.), a les migracions de llarga distància i a la liberalització comercial i financera. La digitalització, els excedents demogràfics i els fluxos en el mercat internacional han trencat les barreres psicològiques que establien les fronteres dels estats-nació. Les noves condicions materials i normatives fan molt més fàcil accedir a l'arena internacional. Les relacions exteriors, que abans estaven reservades als governs, ara tenen un accés relativament obert a tot actor no estatal (moviments socials, ONG, xarxes de ciutats, governs no centrals, etc.). El monopoli de l'estat-nació en l'àmbit internacional és ja història.

En aquest nou context, neixen noves preocupacions. Durant els segles XIX i XX, l'aparell estatal (educatiu, cultural i fins i tot militar) vetllava per la identitat cultural, circumscrita al territori, com un patrimoni que calia protegir. A partir de la globalització com a fenomen no sols econòmic sinó també *mental*, el concepte que ha irromput amb força és el de diversitat cultural: diversitat mundial de les formes i les expressions de la cultura, i també diversitat en el si d'una societat.

1.3.2. La perspectiva antropològica de la cultura

L'antropologia social o cultural és la branca de l'antropologia que s'ocupa de la descripció i l'anàlisi de les cultures. La concepció dominant a Occident fins al segle XIX feia una distinció entre les civilitzacions dominants i els pobles perifèrics, a qui considerava que vivien «en estat de naturalesa». Al llarg del segle XX, però, l'antropologia cultural ha generat una altra visió: cada cultura

estructura el seu propi corpus d'experiències i conceptes adaptats al medi i a les necessitats de supervivència del grup. Aquestes construccions culturals són de fet les regles segons les quals es classifica l'experiència, es reproduïx aquesta classificació en sistemes simbòlics i es conserva i difon aquesta classificació (Malinowski 1944).

El ja citat Raymond Williams sosté que *cultura* és l'aglutinador de les societats modernes, després de les transformacions de les societats occidentals provocades per processos com la industrialització, la democratització i la laïcització. Vindria a substituir el que representà el cristianisme per a l'Europa feudal. Podríem dir, doncs, que les revolucions burgeses van laïcitzar l'estructura social, van democratitzar-la i van canviar el sistema de producció de la riquesa (material i també simbòlica).

A la tesina que vam presentar al Departament d'Història de la Filosofia, Antropologia i Filosofia de la Cultura, de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, plantejàvem una anàlisi de la cultura amb «un gran angular». La tesina, que va ser publicada amb el títol de *Els llaços de la xarxa. Sobre el llenguatge, la cultura i el poder* (Petit 2000), estudia la cultura des d'una perspectiva antropològica. El llenguatge té, segons aquest treball de recerca, un rol central com a instrument de construcció de sentit i com a eina per a la comunicació social. Així, la cultura s'articula mitjançant el llenguatge i les formes de transmissió de la informació i els valors. Aquesta articulació estableix un espai públic on els subjectes estructuren el seu món polític, tracten els assumptes comuns, cristal·litzen una identitat col·lectiva, legitimen un sistema d'autoritat, estableixen un corpus de prohibicions i promulguen i fan complir les lleis. La cultura és, doncs, un llaç social, una xarxa lingüística que configura un sistema implícit de referències compartides: què és el poder i qui i com l'exerceix i des d'on; què és la veritat (o millor, quina és la *veritable veritat*) i com s'ha de legitimar i transmetre; quin és el teixit d'institucions que articulen i donen permanència a aquest llaç social, i quins són els àmbits sense socialitzar i que resten com a tabús (Foucault 1970).

La cultura estableix un ordre, relaciona els individus i les coses, els oposa, els jerarquitzava. Aquest sistema permet que els individus que en formen part puguin compartir un mateix món. Pel fet d'establir unes formes estandarditzades d'intercomunicació, el llaç social permet compartir les vivències del Nosaltres. Això és la *convivència*. Però una convivència que vagi més enllà de l'interès immediat dels individus necessita estabilitat, altrament la força centrífuga de les relacions humanes acabaria dispersant i desintegrant el col·lectiu. No hi ha manera de cohesionar una cultura sense uns (mínims) dogmes axiomàtics. En conseqüència, per articular el Nosaltres dins d'un llaç social consistent, és necessària una jerarquització de rols, una estructura de poder, sense la qual els subjectes *no estan subjectes* i el Nosaltres es desfà.

Per aquest motiu, la cultura posa en funcionament tots els mecanismes al seu abast per tal de mantenir invariables les regles de joc: un model coercitiu de coherència que travi el Nosaltres. Així, mentre aquest sistema de referències serveixi *prou*, s'aplicarà el principi d'economia, i el llaç social tendirà a tancar-se i a reproduir-se sempre igual a si mateix. S'imposarà aleshores un model tancat de cultura, és a dir, una cultura amb un únic discurs que sacralitza una única coherència. Aquí, l'ordre serà total. Aquest era precisament el significat de *kosmos* en grec i de *mundus* i *universus* en llatí.⁷

En aquesta societat tancada, la visió del món es reproduirà sempre invariablement, en un marc de referències compartides immobilitzades. És més, dictaminarà el bé i la veritat: «fes això i seràs un bon individu de la societat», «pensa això, perquè és *realment* així», etc. Tot allò que no entri ni encaixi en aquest ordre perfecte serà la barbàrie que caldrà desterrar, reprimir, dominar. Dintre de la cultura, però, la vivència del món serà ordenada, així com

⁷ El terme grec *kosmos* significa «univers considerat com un sistema ben ordenat» (Chantraine 1965). L'adjectiu llatí *mundus*, *-a*, *-um* significa «net». D'aquí deriven els termes *munditia* (neteja) i *immunditia* (brutícia). Per la seva banda, el mot llatí *universus* és un compost d'*unus* (u) i *versus* (dirigit, orientat a). Una vegada més, comprovem la soterrada ideologia que tenen les llengües: *unus* denota unitat que no admet divisió, mentre que *versus* apunta vers un objectiu, una finalitat. *Universus*, doncs, vol dir «dirigit cap a la unitat».

D'*universus* en deriva *universitas*, que inicialment s'emprava per designar qualsevol associació o comunitat orientada cap a un objectiu comú. Les primeres universitats de l'edat mitjana (Bolonya, Cambridge, Oxford i París) foren anomenades «Universitas Magistrorum et Scholarium», és a dir, «Associació de Mestres i Alumnes» (Ernout i Meillet 1985).

la societat i les formes polítiques que s'articularen al seu voltant. En conseqüència, podríem dir que aquell que controla i administra el discurs sobre el món, controla i administra l'ordre social: és el guardià de la coherència que protegeix els individus que en formen part i que té, dins d'aquest ordre, el poder (Foucault 1966).

Un exemple d'aquest «ordre cívic» és la *República* de Plató. El filòsof grec descriu en la seva obra política una societat ordenada i fortament jerarquitzada, en què cadascú ocupa *necessàriament* el seu lloc. La noció de llei és aquí molt significativa, ja que la polis, un reflex humà del cosmos, s'ha de regir per normes universals i necessàries. No ha d'estranyar, doncs, que Plató proclami que la instrucció modèlica de l'infant passi pel control dels seus jocs, no fos que l'experiència embriagadora de l'atzar l'apartés de la necessària *philia* a l'ordre (Plató, *República*, IV, 424e-425a).

De fet, molts altres filòsofs han somiat una societat perfecta en què no es tolera l'atzar ni tot allò no predictable per lleis universals i necessàries. És el cas, per exemple, de Thomas Moore, pensador renaixentista i autor de l'obra *Utopia*. En aquest país modèlic (i aïllat), estava prohibit jugar a daus. La imposició unilateral de l'ordre no resisteix l'investida de l'atzar.

Després de sopar, [els habitants d'Utopia] passen una hora en honestos entreteniments, als jardins a l'estiu i en les sales comuns a l'hivern on mengen i sopen. Allí conversen entre si o s'exerciten en la música. No coneixen els daus ni els altres perniciosos jocs d'atzar.
(*Utopia*, llibre segon, cap. «Les arts i els oficis»)

Des del seu naixement, l'estat-nació ha estat un aparell juridicopolític per disciplinar la societat (classe obrera, minories ètniques, lingüístiques o culturals, etc.). Quan l'estat-nació formava un imperi, aquest control social era encara major. Com ja hem vist en el quadre 1, els *grans* estats-nació europeus educaven els seus ciutadans per defensar els «interessos nacionals» davant de les agressions de la barbàrie externa. L'any 1914, França i Alemanya van enviar els seus obrers a defensar aquests «interessos nacionals», quan en realitat es tractava de defensar els interessos [de la gran burgesia industrial i financera] nacionals. De res va servir l'advertència pacifista del socialista

francès Jean Jaurès (Jaurès 1912): L'estat-nació era un ordre *massa definitiu* com per ser qüestionat. El preu que es va pagar per aquesta rigidesa del *kosmos nacional* va ser una immensa matança i la fi de l'eurocentrisme.

Un altre exemple, de caire menys sociològic i més epistemològic. Descriure un eclipsi com aquell moment astronòmic en què l'òrbita d'un planeta s'interposa entre la Terra i un astre lluminós (Sol o Lluna), fent especial atenció a l'aspecte matematitzant de la qüestió, no és en rigor *conèixer* el fenomen de l'eclipsi. És només atorgar-li un lloc dins de la pròpia coherència. Per a una cultura considerada *mítica*, hi ha igualment una explicació, molt diferent de la nostra, que encaixa perfectament amb el seu propi ordre de les coses. L'afirmació del sacerdot, que aixeca el dit assegurant que l'eclipsi és un moment màgic dels Déus, encaixa en la seva estructura de saber i de poder. Dit en altres paraules, atorgar coherència al món no és conèixer-lo, és decidir com és, en funció d'unes estructures socials profundes. «En el nostre llenguatge hi ha dipositada tota una mitologia.» (Wittgenstein, 1992: 69)

El llenguatge és ideologia. El discurs explicatiu del món no respon a necessitats ontològiques, sinó a posicionaments ètics previs. El llenguatge és una activitat i, com a tal, és intencional. Nosaltres no trobem el món, sinó que el perseguim i el cacem amb les nostres xarxes. Així, tota forma de saber està fortament relacionada amb una forma de poder, mitjançant un lligam soterrat en què el saber perpetua l'ordre de les coses, i el poder, el tipus de relacions socials establertes. És més, un saber i un poder ordenats sacralitzen una moral i unes formes de vida ordenades. Cadascun d'aquests elements estableix un ordre social i còsmic estàtic i definitiu (Foucault 1966).

En definitiva, podríem dir que una cultura és, entre altres coses, una jerarquització de valors que acota un Nosaltres i que estableix una xarxa d'institucions de saber i de poder, per tal d'assegurar-se una consistència perllongada. I el llenguatge és l'instrument que construeix, transmet, conserva i modifica aquest ordre de les coses.

El llenguatge és el sistema de relacions, implicacions, oposicions i jerarquies entre signes, el significat dels quals no els és intrínsec, sinó que depèn de la posició que ocupen respecte a la totalitat del sistema (Eco 1968). Així, durant la Grècia arcaica, la bogeria s'identificava amb la possessió divina. La tragèdia grega *La follia d'Hèrcules*, d'Eurípides, ens representa l'esquizofrènia d'aquest heroi com un caràcter «més que humà». Per contra, quan aquesta alteració psíquica va lligada a informes clínics reservats i confidencials (i medicats per la indústria farmacèutica), és evident que l'ordre de les coses és diferent. Com veiem, depenent del tipus de referències que vagin associades a la follia, aquesta es viu d'una manera o una altra, i forma, aleshores, ordres, valors i interessos diferents (Foucault 1961 i 1963).

És per això que, per entendre una cultura determinada, cal analitzar les formes que pren el llenguatge dins del teixit social i com aquestes formes del llenguatge articulen els individus que l'utilitzen. En l'actualitat, es pot dir que el llenguatge s'ha digitalitzat quasi completament. Aquesta migració cap a una nova forma de comunicació social ha alterat inevitablement la societat que havíem heretat del passat. Posem-ne tan sols dos exemples:

a) Territori

El territori és una referència fonamental tant per al feudalisme (la riquesa prové de la terra), com per a la industrialització (els imperis colonials es basaven en el domini sobre el territori per a l'obtenció de matèries primeres barates). Però a diferència de la societat industrial, en la societat digital ja no és necessari viure i treballar junts i alhora per produir riquesa. Els processos industrials són sincrònics i presencials, mentre que els de la societat de la informació són diacrònics i virtuals (Ferraté 2006). En conseqüència, el territori deixa de ser un referent fonamental per a la creació de riquesa, així com per a la definició de l'estat-nació. El mercat i la identitat han esdevingut transnacionals.

D'altra banda, la concentració geogràfica de la població, típica de la industrialització, deixa de tenir sentit: no cal treballar junts per generar valor, es pot produir riquesa des de qualsevol racó del planeta amb connexió a la xarxa (Rifkin 2000). Aquest fet, a la llarga, pot tenir conseqüències polítiques

interessants (de tipus urbanístic, de transports o fins i tot de gestió del temps): gràcies a la societat de la informació, podem concebre la fi de les hores punta al matí i al vespre, unes pràctiques socials pròpies de la industrialització.

b) Identitat

La digitalització permet una multiplicació de canals de transmissió de la informació, fet que atomitza les audiències dels missatges que circulen per la societat. Cada vespre, la ciutadania tria els missatges que vol rebre, no està obligada a mirar la programació única del VHF. Així, les identitats que en resulten tenen un caràcter molt menys generalista, més fragmentat, més «temàtic». La noció d'identitat nacional es torna més diversa, permeable i porosa (Nissen 2006).

Tal com havíem suggerit anteriorment (Petit 2000:20-1), el perfum de les coses ha canviat i, com animals que segueixen el rastre dels conceptes, ens hem extraviat en un món d'olors noves. O d'olors *post*. Així, continuàvem, la desorientació que patim no es deu a l'engany d'un geni maligne, sinó que les paraules que utilitzem per explicar-nos el món han canviat, imperceptiblement, de significat. Continuem guiant-nos amb uns mapes conceptuals heretats de quan les paraules «volien dir altres coses», sense adornar-nos que el laberint que habitem ja no és el mateix: deconstruïts els pilars que sostenien fins fa poc el nostre món, ens trobem perduts en un indret *post* (una societat postnacional, una economia postindustrial, una esquerra postmarxista, una organització del treball postfordista, una articulació política postjacobina, uns sistemes de comunicació postmassius, una ciència postnewtoniana, etc.).

El relat que la modernitat ens va transmetre per entendre el món (i dominar-lo) ja no és vàlid en la nostra quotidianitat actual. En paraules de François Lyotard, el filòsof francès que va encunyar el terme *postmodernitat*, «en la societat i la cultura contemporànies, societat postindustrial, cultura postmoderna, la qüestió de la legitimació del saber es planteja en altres termes. El gran relat ha perdut la seva credibilitat, sigui quin sigui el mode d'unificació que se li hagi designat: relat especulatiu, relat d'emancipació» (Lyotard 1987).

Com a conclusió de la perspectiva antropològica de la cultura, doncs, direm que aquesta ens proporciona una fotografia molt il·lustrativa del fenomen estudiat. És més, fonamenta l'argumentació sobre les polítiques culturals al nou segle XXI, ja que és capaç de donar sentit a les noves formes de relació cultural i política que es donen en el nou context globalitzat. I en el cas de Catalunya, dibuixen l'horitzó possible en què aquesta comunitat es pot reinventar i fer la seva aportació al món. Però no des dels paradigmes de l'estat-nació unitari, sinó assumint el «flux quàntic» que representa la globalització pel que fa a intercanvis culturals, polítics, econòmics i de tot ordre. La perspectiva antropològica ens ha servit per entendre en quin univers ens movem, abans de plantejar polítiques i mesures concretes d'intervenció pública. El plantejament antropològic és conscient de la importància dels processos i les relacions que es donen en el marc d'una cultura i, a partir d'aquí, dóna claus per a una acció política amb sentit.

Feta aquesta aproximació holística a la cultura, doncs, optarem ara per un desenvolupament molt més concret i manejable del concepte, per un plantejament que podríem anomenar «taxonòmic» de les expressions culturals. Som conscients que aquesta opció és més reduccionista que l'altra, però precisament per això és més pràctica i manejable. És més, per tal d'aplicar polítiques culturals, sigui quin sigui el seu signe i posicionament ideològic, és necessari que l'objecte sobre el qual s'aplica l'acció sigui mínimament acotat. Altrament, correríem el risc de perseguir núvols amb caçapapallones.

1.3.3. La UNESCO i l'evolució del concepte cultura amb relació a les polítiques culturals

L'estudi *UNESCO and the Issue of Cultural Diversity. Review and Strategy, 1946-2004* (UNESCO 2000c, ed. rev. 2004) fa un recorregut per les definicions que històricament ha formulat aquest organisme internacional, en funció de les realitats i necessitats canviants. En un primer moment, la UNESCO va heretar la tradició dominant del segle XIX i començaments del XX, en què es considerava els estats-nació entitats unitàries. La diversitat, el pluralisme i la

interculturalitat s'aplicaven sols a l'àmbit internacional, entre estats-nació, mai a l'interior d'aquests.

Aquesta tendència es va reforçar arran de la independència de les colònies imperials, el segon període analitzat per l'esmentat estudi. Aquests nous estats van voler presentar la seva identitat cultural com a unitària, per tal de justificar la seva independència i la seva presència en l'àmbit internacional. Aquest fet va esdevenir una qüestió política important. Com a conseqüència d'això, el concepte de *cultura* es va expandir per englobar el d'*identitat*. Però aquesta assimilació pot comportar riscos importants, tal com adverteixen Jean Tardif (professor d'Antropologia a la Universitat de Mont-real) i Joëlle Farchy (professora d'Informació i Comunicació a la Sorbona). El principal risc és el d'estatalitzar les expressions culturals. I què succeeix amb el 40% de la població mundial que no té una cultura d'estat? Sobre aquesta qüestió, llancen una advertència:

La UNESCO és una organització interestatal, on els estats membres estimen que «la cultura és el fonament de la nació», de qui es consideren les úniques expressions polítiques. Però analitzar la cultura a partir de l'estat-nació pot comportar la desqualificació de tota configuració de les identitats culturals que no coincideixen amb les fronteres nacionals.
(Tardif i Farchy 2006:125-126)

Així com fins ara la UNESCO havia lligat la noció de cultura al poder polític, durant el tercer període l'organització va incorporar una nova idea: el desenvolupament local. El vincle entre cultura i desenvolupament va generar arguments als països en desenvolupament per atorgar ajuts financers i administratius al sector cultural. Aquests nous estats, molts d'ells aplegats en el Moviment de Països no Alineats, reclamaven el dret a definir les seves pròpies vies de desenvolupament, amb l'objectiu de participar amb igualtat en els afers internacionals.

Per aquestes dates la UNESCO va organitzar la Conferència Mondiacult sobre polítiques culturals, que va tenir lloc a Mèxic DF el 1982. En la declaració final

es destaca precisament el lligam entre cultura i desenvolupament (personal i social):

Punt 10. La cultura constitueix una dimensió fonamental del procés de desenvolupament i contribueix a enfortir la independència, la sobirania i la identitat de les nacions. El creixement s'ha concebut freqüentment en termes quantitius, sense considerar la seva necessària dimensió qualitativa, és a dir, la satisfacció de les aspiracions espirituals i culturals de l'home. El desenvolupament autèntic persegueix el benestar i la satisfacció constant de tothom sense excepció.
(UNESCO 1982)

El quart període i el més recent ha estat caracteritzat per un vincle entre la cultura i la democràcia. S'emfatitza la importància de la tolerància, no sols entre societats, sinó també *dins* d'aquestes societats. Cultura i democràcia van unides per afrontar les tensions que es generen al si dels grans centres urbans, on conviuen diverses comunitats culturals i minories ètniques. Aquesta nova perspectiva no ha reemplaçat els altres discursos, sinó que representa una adaptació dels conceptes de cultura i diversitat, en resposta a les necessitats canviants del món contemporani (UNESCO 2000c, ed. rev. 2004).

1.4. Fonaments conceptuals: definició de diversitat cultural

1.4.1. Dificultats en la definició i conceptes afins

La *diversitat cultural* és una qüestió que ha esdevingut una prioritat política de la majoria dels governs europeus i dels països en vies de desenvolupament. Com hem vist, però, és un concepte que presenta força ambigüitats i contradiccions i, en conseqüència, és difícil d'establir una normativa aplicable i una doctrina jurídica que serveixi per implementar polítiques públiques. Cal observar, a més, que tot sovint els mateixos polítics que han de perfilar les estratègies es declaren desarmats per afrontar aquesta noció tan nebulosa.

Només per posar algun exemple, el Parlament Europeu va aprovar el 2003 l'«Informe sobre la preservació i el foment de la diversitat cultural: la missió de

les regions europees i organitzacions internacionals com la UNESCO i el Consell d'Europa», la ponent del qual era l'eurodiputada socialdemòcrata d'Àustria Christa Prets. En el *working paper* preparatori presentat el 16 de juliol del 2003 a la Comissió de Cultura, Joventut, Educació, Mitjans de Comunicació i Esports de l'Europarlament, el document reconeix:

A l'afrontar el repte de la diversitat cultural, tant en l'àmbit nacional com internacional, és bastant difícil posar-se d'acord sobre una definició comuna de la matèria, també perquè és tan complicat com la definició de cultura, per a la qual s'han suggerit molts continguts, i prevalen sovint les tradicions nacionals.
(Parlament Europeu 2003a)

I l'informe final, del 15 de desembre següent, es rendeix definitivament:

Definir la diversitat cultural resulta complicat i arriscat alhora, ja que el concepte de diversitat cultural és tan complex com el de la cultura mateix.
(Parlament Europeu 2003b)

L'Observatori Europeu de l'Audiovisual, l'organisme que recull i publica les estadístiques i les novetats jurídiques i econòmiques sobre el sector a Europa, tampoc aporta gaire llum. En el monogràfic titulat *It is all about Content*, un dels seus autors sentència a l'inici de l'estudi: «Provar de definir un terme com cultura és com provar de demostrar la quadratura del cercle.» (Ader 2006: 36)

Sobre les dificultats per definir els termes *cultura* i *diversitat*, també és remarcable el document de la Comissió Europea que pretén esdevenir el full de ruta en la matèria, l'Agenda Europea per a la Cultura en un Món en vies de Globalització. En aquest document, es dona una breu definició de cultura:

Generalment s'accepta que és difícil definir la «cultura». Pot fer-se referència a las belles arts, incloses diverses obres d'art, així com els béns i els serveis culturals. La «cultura» té, així mateix, un significat antropològic. És la base d'un món simbòlic de significats, creences, valors i tradicions que s'expressen a través de la llengua, l'art, la religió i els mites.
(Comissió Europea 2007a)

Per completar aquesta breu definició, el text està truffat de cites literàries al·lusives a la cultura. Per ordre d'aparició trobem les reflexions de: Denis de

Rougemont, Dario Fo, Yehudi Menuhin, Francesco Alberoni, Octavio Paz i Gao Xingjian. Tot i tractar-se d'un document que es vol de referència en la Comissió Europea, enlloc s'explica el criteri de selecció dels autors, les seves dades principals ni l'obra d'on s'ha extret la cita. Només per veure el to d'aquestes reflexions citarem la primera, de Denis de Rougemont, que pel fet d'obrir aquest document oficial sembla tenir una especial significació: «La cultura és el conjunt de somnis i esforços que tendeixen a la total realització de l'home. La cultura exigeix aquest pacte paradoxal: fer de la diversitat el principi de la unitat, celebrar les diferències, no per dividir, sinó per enriquir-la encara més. O Europa és una cultura o no és res.»

En definitiva, per tal de dissenyar i aplicar polítiques objectives i fonamentades, és essencial en primer lloc definir i acotar els termes *cultura* i *diversitat cultural*. Per això, dediquem un capítol sencer del nostre treball a esculpir una definició clara i que sigui al més acotada possible. Doncs en efecte, *diversitat cultural* és una noció emprada per descriure situacions i reivindicacions diferents. A més, va associada a altres qüestions que, de manera justificada o no, formen una constel·lació de conceptes no sempre ben articulats. A continuació descriurem la relació que dibuixen els següents binomis:

1. Diversitat cultural i indústries culturals
2. Diversitat cultural i exclusió dels béns i serveis culturals en la liberalització del comerç internacional («excepció cultural»)
3. Diversitat cultural i pluralisme
4. Diversitat cultural i servei públic
5. Diversitat cultural i polítiques culturals
6. Diversitat cultural i multilingüisme
7. Diversitat cultural dins dels estats
8. Diversitat cultural i convivència
9. Diversitat cultural i drets humans
10. Diversitat cultural i democràcia liberal
11. Diversitat cultural i cooperació per al desenvolupament
12. Diversitat cultural i desenvolupament sostenible

1. *Diversitat cultural i indústries culturals*

Tal com exposem al proper capítol, la producció industrialitzada permet una reproducció en sèrie de béns i serveis culturals. Aquest fet afavoreix les economies d'escala (augmentar el mercat per abaratir el cost de cada unitat produïda). Com a conseqüència d'això, el sector industrial de la cultura ha tendit a l'expansió dels mercats de les potències industrials i a una forta concentració empresarial del sector. Això ha provocat un marcat desequilibri entre els països productors de béns i serveis culturals (especialment els EUA) i la resta del món. Els fluxos culturals estan, doncs, fortament desequilibrats. Per posar alguns exemples, només quatre grans grups controlen el 75-80% del mercat mundial de la música (Sony, EMI, Universal i Warner). I pel que fa al cinema, sis *majors* de Hollywood es reparteixen el 90% dels ingressos en exhibició als EUA i el 85% de la resta del món (Warner, Sony-Columbia Tristar, Disney-Buena Vista Int., 20th Century Fox-News Corporation, Universal i Paramount) (Wolff 2005).

2. *Diversitat cultural i exclusió dels béns i serveis culturals en la liberalització del comerç internacional («excepció cultural»)*

El terme *excepció cultural* va néixer a la Ronda Uruguai, iniciada el 1986 i closa el 1994, que va donar lloc al naixement de l'OMC. En aquest període, hi va haver un debat sobre el tractament que havien de rebre els béns i serveis culturals en el règim general del comerç internacional. Països com ara França, Bèlgica i el Canadà, alarmats pel domini aclaparador dels EUA en matèria audiovisual, van demanar que els estats poguessin aplicar mesures d'ajut a les indústries culturals nacionals i locals, amb vista a corregir el desequilibri comercial. Per aquesta raó, calia excloure la cultura dels acords de liberalització. D'aquí ve el nom d'*excepció cultural*.

3. *Diversitat cultural i pluralisme*

Després dels processos de liberalització i de digitalització del sector audiovisual, una de les polítiques reguladores ha estat garantir el pluralisme en la propietat dels mitjans. Segons la teoria econòmica clàssica, un mercat on competeixen una multiplicitat d'agents és motor d'innovació i millora en

la producció i distribució dels productes. D'aquesta manera, la introducció de les normes de mercat en el sector audiovisual a partir de la dècada dels 90 anava acompanyada de polítiques anticoncentració en la propietat dels mitjans. Això no obstant, tal com argumentem en el capítol 2 d'aquest treball, la multiplicació de canals i sistemes de transmissió no ha comportat una major oferta disponible. Que la propietat dels mitjans d'un sistema comunicatiu estigui en mans d'un nombre (relativament) divers d'empreses no garanteix, per si mateix, una diversitat de continguts, ni pel que fa a gèneres ni pel que fa a llengües i cultures.

4. *Diversitat cultural i servei públic*

La liberalització del sector audiovisual de les dècades 80-90 no va comportar els resultats esperats pel que fa a la qualitat i la diversitat dels continguts. Contràriament al que sostenien les previsions neoliberals, la desregulació del sector i la multiplicació de canals no es va traduir en una millora en l'oferta (De Moragas i Prado 2000). La competència per obtenir audiència i publicitat ha derivat en un arraconament de les audiències poc atractives per als anunciantes (tercera edat, zones rurals, mercats menors, etc.). És més, a causa de la naturalesa específica dels béns i serveis culturals, la desregulació del sector ha generat una tendència a la concentració empresarial, a la uniformització i degradació dels continguts i a un funcionament ineficient del mercat audiovisual. La lògica mercantil, que persegueix el màxim profit amb el mínim cost, amenaça greument la diversitat cultural, ja que aquesta requereix una inversió important en la producció de continguts, tinguin el mercat que tinguin.

Per això, la garantia de la diversitat cultural al segle XXI rau en part en l'existència d'un servei públic fort i transparent que no actuï amb la lògica del benefici econòmic immediat, sinó que estigui regit per un conjunt d'obligacions i finançament públics. Al capítol 2 d'aquesta tesi analitzarem la revisió del servei públic en l'era digital duta a terme per l'autoritat britànica de regulació, l'Ofcom, i el debat generat al Regne Unit.

5. *Diversitat cultural i polítiques culturals*

Des dels seus inicis, la UNESCO ha promogut les polítiques culturals, especialment per als països acabats d'independitzar dels imperis colonials. El propòsit és aconseguir que cada comunitat disposi dels recursos polítics i simbòlics per a representar-se el propi món. Així, les polítiques culturals es poden definir com «un conjunt de pràctiques socials, conscients i deliberades, d'intervencions o de no-intervencions, que tenen com a objectiu la satisfacció de determinades necessitats culturals, mitjançant l'ús òptim de tots els recursos materials i humans dels quals una societat donada disposa en un moment concret» (UNESCO 1969).

6. *Diversitat cultural i multilingüisme*

Hauríem de distingir dos tipus de multilingüisme, el que ja existia fa 30 anys i el que ha sorgit com a conseqüència de les noves migracions del tombant del segle XXI. Segons dades de l'*Informe sobre el desenvolupament humà 2003*, gairebé cap país és completament homogeni. Els prop de 200 estats del món contenen uns 5.000 grups ètnics. Dues terceres parts d'aquests països tenen una minoria ètnica o religiosa rellevant, que arriba fins al 10% de la població. Segons l'*Informe*, les polítiques encaminades a promoure la diversitat són la clau per a l'estabilitat política d'estats multiculturals i multiètnics.

Les polítiques que reconeixen les identitats culturals i promouen la diversitat no deriven en fragmentació, conflicte, un menor desenvolupament o en règims autoritaris. Aquestes polítiques no sols són viables, sinó també necessàries, ja que és precisament la negació de grups identitaris el que provoca la tensió. [...] Moltes vegades la llengua és la qüestió que aixeca més polèmica en estats multiculturals. Alguns països han intentat eliminar les llengües dels pobles, dient que el seu ús era subversiu. Però l'origen més freqüent d'una exclusió general, fins i tot en les democràcies més assentades, és la política monolingüe. [...] Reconèixer una llengua és més que fer-la servir. Simbolitza el respecte pel poble que la parla, per la seva cultura i per la seva plena integració en la societat.
(PNUD 2004)

A Catalunya, el Grup d'Estudi de Llengües Amençades (GELA), de la Universitat de Barcelona, ha comptabilitzat les llengües que es parlen a

Catalunya, que són, pel cap baix, unes 300. Això indica que el nostre mapa lingüístic és molt més ric i divers que fa 50 anys, que a Catalunya es parlen llengües de gairebé tot el món, i que amb nosaltres hi conviuen persones procedents de més de 300 comunitats lingüístiques d'arreu del planeta (Junyent 2007).

D'altra banda, algunes de les llengües més parlades per la immigració a Catalunya no són oficials en els seus respectius estats, com el quítxua (pròpia de deu milions de persones al Perú i a l'Equador), o l'amazic (parlat pels berbers al Marroc i Algèria). Aquest fet comporta alguns problemes entre immigrants i les respectives legacions consulars. El fet d'integrar-se en una societat oficialment bilingüe sorprèn o fins i tot molesta alguns (és una barrera més en el procés de plena integració laboral i social), «però el tradicional interès dels catalans per les llengües minoritàries és un valor inesperat per a molts immigrants de comunitats lingüístiques marginades» (Bonet 2006). No obstant l'interès de la matèria, però, la tesi present no abordarà les problemàtiques socials derivades de la diversitat cultural en els grans centres urbans amb forta immigració.

7. *Diversitat cultural dins dels estats*

Habitualment, quan es parla de diversitat cultural es fa referència a la pluralitat de veus a escala internacional, sovint articulades pels estats-nació com ara França. Però com hem vist, dins dels estats *també* hi ha diversitat cultural, potenciada cada cop més pels moviments migratoris de llarga distància i per la capacitat de transmissió de continguts audiovisuals, circumstància que dificulta la plena integració de comunitats immigrades al si de les societats d'acollida. Aquest fet és rellevant, perquè el projecte integrador (o uniformitzador, segons es miri) de l'estat-nació queda en suspens degut a aquestes noves variables.

Segons l'*Informe sobre el desenvolupament humà 2004* (PNUD 2005), quasi el 60% de la població de Miami no ha nascut als EUA, i amb percentatges que superen el 40% trobem ciutats com Toronto i Los Angeles.

Quadre 2.

Rànquing de les ciutats amb major proporció d'habitants nascuts fora del país (2000-01)

CIUTAT	Percentatge
Miami	59
Toronto	44
Los Angeles	41
Vancouver	37
Nova York	36
Singapur	33
Sydney	31
Abidjan	30
Londres	28
París	23

Font: PNUD (2005).

8. *Diversitat cultural i convivència*

Des de l'Ajuntament de Barcelona, es col·labora amb la UNESCO en el programa Agenda 21 de la cultura. El propòsit és concretar els principis abstractes sobre la diversitat cultural en polítiques locals més pràctiques. Jordi Pascual és un dels teòrics que més ha aportat en la reflexió i l'establiment d'una certa doctrina. Segons aquesta línia de treball, la majoria dels intercanvis culturals es donen en les zones urbanes, on persones i col·lectius d'orígens diversos es troben, interactuen i creen noves expressions culturals. La diversitat urbana, com a indret físic i simbòlic, és més permeable, dialogant i híbrida que les identitats nacionals, que tenen una realitat més tradicional. Aquest fet s'accentua a les metròpolis postindustrials, on la població creix ràpidament a causa de la immigració recent.

Malgrat tot, les autoritats locals tenen problemes a l'hora d'aplicar els grans principis de la diversitat cultural. D'una banda es proclama la bondat de la diversitat, la multiculturalitat i la riquesa de la diferència, mentre que els centres urbans lluiten de forma creixent contra problemes de discriminació, segregació i conflictes culturals. Tot i que molts d'aquests problemes són molt més socials que culturals, les tensions culturals i religioses són part de la vida metropolitana diària.

Per fer front a aquestes tensions, les autoritats locals busquen un equilibri entre agents culturals «nadius» (si encara existeixen o se'ls reconeix com a tals a la ciutat), agents de «cultura nacional» i agents que són el resultat directe o indirecte de la immigració. Aquesta concepció de la diversitat cultural és extremament difícil perquè els termes que s'han utilitzat no satisfan tots els agents afectats, i perquè tota opció sempre «congela» una realitat dinàmica: la cultura urbana.

De vegades, pot ser que als «nous habitants» encara no se'ls reconegui com a «ciutadans culturals», i que la diversitat que aporten no estigui legitimada pels discursos oficials i/o estigui marginada de la governança democràtica o dels mecanismes de finançament.

Potser un dels reptes principals perquè el concepte *diversitat cultural* esdevingui un nou paradigma serà que els governs reconeguin i legitimin la diversitat com la base constitutiva de les cultures. La tasca de deconstruir / reconstruir identitats col·lectives resulta més fàcil per als governs locals (i més difícil per a alguns estats-nació): les ciutats no poden defensar discursos teleològics sobre la identitat cultural dels seus ciutadans, ja que sempre han estat el punt de destí d'immigrants. La identitat de les ciutats és clarament dinàmica (Pascual 2007).

9. *Diversitat cultural i drets humans*

Els drets humans, que són una aportació d'Occident a la civilització humana, consagren la dignitat d'un *individu individualista* i obliden la importància de la comunitat en la construcció de cada persona. Així, es prescriuen els drets individuals, però s'obvien altres qüestions igualment transcendents com ara les obligacions envers la comunitat. Aquesta preocupació envers els més desvalguts (avis, pobres, etc.) resta com un dret que l'individu té la llibertat de considerar o no. En altres cultures això no és així. L'islam imposa el *zakat* o caritat obligatòria dels benestants respecte als necessitats. Una altra obligació que va més enllà de l'individu és l'hospitalitat i donar aixopluc al foraster. Vist des d'Occident, ens sembla

fonamental la defensa de drets individuals com la llibertat d'expressió — amb raó—, però no ens escandalitzem quan veiem un *loser* que dorm al carrer sense possibilitat de reinserció a la societat. Això no atempta contra els drets humans i no ens rebel·la, com si ser exclòs formés part de l'exercici dels seus drets individuals. Vist des de l'islam, doncs, es podria dir que les societats occidentals també conculquen les obligacions comunitàries més elementals. En aquest treball no entrem a analitzar aquesta qüestió, més pròpia de perspectives antropològiques, però sí apuntem que la diversitat cultural va més enllà de les expressions més superficials i fa referència a estructures i valors profunds difícils de detectar.

10. Diversitat cultural i democràcia liberal

La democràcia liberal propaga la representació d'un individu amb plens poders i drets. Com hem dit, la tendència és minimitzar la importància de la societat, de les estructures col·lectives i de la solidaritat comunal i cultural. Per contra, es projecta la imatge d'un ésser humà individual, titular de drets, amb recursos econòmics i fortament mercantilitzat (*market-driven*).

Aquest raonament es basa en l'assumpció que no hi ha comunitats socialitzadores ni intermediàries de les relacions socials. Tampoc hi ha lleialtats entre l'individu i la comunitat. L'individu és preexistent a la societat de la qual forma part; és la plataforma prèvia des d'on es construeix la cultura. El seu valor radica en la llibertat formal d'escollir i ser escollit. Aquests drets formals es prejutgen com a universalment vàlids per a tot sistema i tota circumstància. Però els defensors d'aquesta doctrina rarament contrasten la seva retòrica amb la realitat dels fets a la major part del planeta. La noció d'un individu sobirà i amb capacitat d'autodeterminar-se, pròpia del liberalisme, xoca amb l'explotació, els abusos de poder i les humiliacions que es donen en les relacions socials arreu, propiciades pel mateix sistema econòmic liberal. «Ser un individu en el sentit liberal democràtic és un procés i un luxe que ben pocs es poden permetre.» (Nyamnjoh 2003: 135)

11. *Diversitat cultural i cooperació per al desenvolupament*

Com ja hem dit anteriorment, la cultura és un procés dinàmic i no un cristall inalterable. Les dinàmiques de la globalització i tots els intercanvis que comporta reforcen encara més aquest caràcter dinàmic de les cultures. La defensa i promoció de la diversitat cultural no passa, doncs, per un tancament de les comunitats sobre si mateixes, sinó que han de reforçar el diàleg entre les cultures. Reforçar *i equilibrar* el diàleg entre cultures. Tal com analitzem al final del capítol 3, on parlem de l'aplicabilitat de la Convenció de la UNESCO, les polítiques de diversitat cultural han de reforçar la cooperació per al desenvolupament.

A més de les seves actuacions habituals, la solidaritat també ha de contemplar la diversitat cultural. La cooperació internacional ha d'incloure, ara ja, ajuts dels països més rics a les indústries culturals dels països en desenvolupament. És l'única manera que els països amb menys recursos puguin articular una societat sense dependències culturals exteriors.

12. *Diversitat cultural i desenvolupament sostenible*

Aquest binomi representa una novetat en les tendències en polítiques econòmiques i industrials dels darrers anys. Les indústries culturals representen un viver d'empreses i llocs de treball de gran importància. I el fet que la seva matèria primera siguin la comunicació i el material simbòlic les fa ecològicament sostenibles. Així mateix, el desenvolupament cultural fomenta, no sols el desenvolupament econòmic, sinó també el social i el democràtic (Pleitgen 2001). Per tant, la cultura no és una despesa o un luxe, sinó una inversió social. En les economies tardocapitalistes, les indústries culturals han adquirit un valor estratègic, ja que són indústries netes que permeten un desenvolupament sostenible i, en definitiva, augmenten la qualitat de vida d'una societat.

Com es veu, el terme diversitat cultural és un *catchword* que es ramifica en molts sentits. Tant serveix per als mediambientalistes com per als gestors de polítiques d'immigració, com per a reguladors audiovisuals. Per aquesta raó, es fa imprescindible una anàlisi del concepte. Començarem per dilucidar-ne la

seva gènesi i, a partir d'aquí, les diferents fórmules que han establert organismes oficials i paraoficials.

1.4.2. Gènesi del concepte: de l'«excepció» a la «diversitat cultural»

La primera gran «batalla diplomàtica» promoguda en favor de la diversitat cultural va donar-se als anys 80 i 90, en plena ebullició de les tesis neoliberals. En concret, va ser a la Ronda Uruguai (1986-94), la ronda de negociacions del GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade* - Acord General sobre Aranzels i Comerç). En aquest context, la discussió era quin tractament jurídic havia de rebre la cultura en la regulació del comerç internacional (Petit 2006).

Aquesta negociació va concloure el 1994 i va donar lloc al naixement de l'OMC. En la Ronda Uruguai, països com França, Bèlgica i el Canadà defensaven que la cultura s'havia d'excloure de la liberalització del comerç internacional pel fet que és una activitat fonamental per a la societat, com ho són també la recaptació d'impostos o la preservació del medi ambient. D'aquesta defensa va néixer una bandera que ràpidament esdevingué mediàtica: l'«excepció cultural». Per la seva banda, la Comissió Europea (amb l'aleshores comissari britànic Leon Brittan al capdavant) plantejava que la cultura s'havia d'incloure «amb un tractament específic» en els acords de comerç internacional, atès que la cultura i l'audiovisual generen un intercanvi comercial important que cal regular. Una manca de normativa en un sector tan important comportaria la consolidació de la llei del més fort. Segons Brittan, la cultura s'havia d'integrar dins dels acords de liberalització, per bé que amb un tractament específic (aquí es podria parlar d'«especificitat cultural»). I finalment, els EUA defensaven que la cultura era una activitat comercial com qualsevol altra; per tant, la intervenció de l'estat no és legítima perquè podria distorsionar el correcte funcionament del mercat (Torrent 2002).

Ideològicament, el debat va ser intens. La cultura és una mercaderia com les altres? O al contrari, tot i generar activitat econòmica, és portadora de sentit, identitat i cohesió social? L'estat ha de poder intervenir en el sector cultural per tal de corregir els desequilibris que provoca el mercat? La desigualtat en els intercanvis culturals és inevitable?

Tot i la seva intensitat, el debat social sobre la qüestió va ser certament curt (de maig a desembre del 1993, a la recta final de la Ronda Uruguai), però en tot cas:

L'«excepció cultural», fórmula lapidària que té el mèrit de la concisió i l'inconvenient de l'ambigüitat, apunta a legitimar la intervenció reglamentària i financera dels poders públics per tal de corregir les distorsions internacionals que es desprenen de l'economia de mercat. Aplicada en un primer moment a les pel·lícules i després a les obres audiovisuals, consisteix en l'aplicació de mesures de suport a la creació i a la producció local per part dels estats-nació, principalment a Europa. L'«excepció cultural» assenyala la presa en consideració d'un dels principals fets culturals de després de la Segona Guerra Mundial: la utilització dels mitjans de comunicació per a les polítiques de la identitat (amb la consegüent instrumentalització de la ficció amb finalitats de propaganda simbòlica suau). En endavant s'entén com una mesura política que busca preservar l'espai públic i afavorir la diversitat cultural i el pluralisme democràtic.
(Frau-Meigs 2002)

En termes de «guanyar o perdre», es pot dir que va guanyar la posició liberalitzadora dels EUA d'incloure la cultura en els tractats de l'OMC. Com a mal menor, el nivell de compromís de liberalitzar el sector cultural assumit per la Comunitat Europea i els seus estats membres és ara com ara baix i permet preservar la legislació existent (tot i que en alguns casos, no de manera definitiva).

Jurídicament, però, l'excepció cultural no existeix. Tal com argumenta Isabelle Pingel-Lenuzza, professora de dret a la Universitat de París XII-Saint Maur, «en dret, una excepció es defineix com una derogació a l'aplicació de la regla a la qual, en conseqüència, s'oposa. En matèria audiovisual, no hi ha excepció a la regla, en el sentit estricte del terme. En efecte, els serveis audiovisuals estan coberts pel GATS, i no exclosos» (Pingel-Lenuzza 2002). Dit en altres paraules, la cultura està dins de l'acord general de lliure comerç i, per tant, no hi ha excepció cultural com a tal (com sí que es podria parlar d'«excepció aèria» dins dels acords de l'OMC). Això vol dir, en particular, que el sector cultural està inclòs dins les negociacions de liberalització a l'OMC i de les que

es puguin dur a terme en un futur. Els partidaris de l'excepció cultural, doncs, «van perdre».

Així les coses, l'excepció cultural va esdevenir una posició defensiva cada vegada més difícil de mantenir. La fragilitat d'aquesta postura no ofereix cap garantia a mitjà i llarg termini. Dave Atkinson, responsable de la Secretaria de la Diversitat Cultural del Ministeri de Cultura del Quebec, ho explica de manera concloent: «En un context en què la globalització avança, res no assegura que les regles dictades per l'OMC no acabin per aplicar-se íntegrament també al sector cultural. De fet, la pressió perquè així sigui no deixa d'augmentar i l'excepció tampoc és una estratègia compartida per tothom. Per a l'OMC, la cultura no té una realitat particular i no hi tindrà un estatut específic.» (Atkinson 2001)

Els partidaris de la cultura com un valor per damunt (o almenys a part) de la lògica del mercat van haver de reformular la seva estratègia. Així, el discurs ha evolucionat a partir del nou context: si bé el plantejament adoptat durant la Ronda Uruguai era «defensiu», en aquests moments el discurs és «constructiu»: de l'excepció cultural s'ha passat a la promoció de la diversitat cultural. I d'aquest nou *leitmotiv* va néixer i madurar la Convenció sobre Diversitat Cultural de la UNESCO.

Això no obstant, aquest canvi terminològic no ha deixat de provocar certa polèmica, o com a mínim, debat. Trobem intel·lectuals com Luis Ignacio Sierra Gutiérrez i Armand de Mattelart, que dubten o directament neguen la validesa del terme *diversitat cultural*. Per al primer, la diversitat i el multiculturalisme són la ideologia perfecta per justificar en el pla teòric la pervivència de divisions entre éssers humans i de l'explotació derivada de la constitució de guetos ètnics. La política de rebuig explícit de la integració dels immigrants d'acollida, continua Sierra Gutiérrez, és perpetuar la seva marginalitat i l'endogàmia dels grups menys afavorits. El «dret a la diferència» ha escamotejat el dret a la igualtat. Els discursos sobre la diversitat, sentència aquest autor, són racisme marginalitzador, «políticament correcte en els seus enunciat i, en

conseqüència, profundament reaccionari en la pràctica» (Sierra Gutiérrez 2003: 175).

En una crítica més concreta a la mutació terminològica, Mattelart, citant Regourd (2002), afirma: «El 1999, els membres de la Unió [Europea] van substituir l'expressió 'excepció cultural' per la de 'diversitat cultural', amb el pretext que és més positiva i la connotació defensiva és menor, encara que amb risc evident d'abandonar una noció amb fonament jurídic per un concepte tou.» (Mattelart 2005a: 90)

Sobre una qüestió sí que hi ha unanimitat, i és en el fet que «diversitat cultural» és un concepte en gestació, sense una doctrina jurídica darrere i per això encara és força làbil. El mateix Serge Regourd, membre del consell científic del Groupe d'études et de recherches sur les mondialisations, se'n queixa en un dels seus darrers llibres sobre la matèria: els *decision makers* i els professionals de la cultura no deixen de barrejar i confondre el contingut, el sentit i els reptes que planteja la diversitat cultural. «No satisfets amb això, el concepte es percep com una fórmula d'encanteri i tendeix a ser parasitada per nocions veïnes (excepció cultural, pluralisme cultural, multiculturalisme...).» (Regourd, 2004)

Sigui com sigui, coincidim amb Frau-Meigs quan valora positivament el canvi de terminologia, ja que el terme *diversitat cultural* permet alliberar-se d'un pes important:

Desfer-se definitivament dels reflexos conservadors i proteccionistes que tradueixen l'«excepció cultural» en cultura de l'excepció. Això no vol dir caure en la glorificació més o menys fatalista d'un lliurecanvisme perfecte. Això implica una concepció de la diversitat que no desperti sentiments nacionalistes de replegament sinó que susciti més aviat la presa en consideració de la contemporaneïtat, amb la riquesa del seu caràcter inèdit i prospectiu.
(Frau-Meigs 2002)

1.4.3. Evolució del terme diversitat cultural: definicions de diferents organismes fins a la Convenció de la UNESCO

Es pot dir que la globalització, entesa com una etapa històrica de liberalització i multiplicació dels moviments globals (de capitals, d'informació, d'immigració, de turisme, etc.), té tres factors claus. Des d'una perspectiva política, tenim la caiguda del mur de Berlín, com a símbol de l'esfondrament del sistema soviètic i l'adveniment d'un poder mundial unipolar (EUA). Des d'una perspectiva econòmica, tenim la creació de l'OMC el 1994, que liberalitza el comerç mundial, i de les polítiques de desregulació, privatització i liberalització a escala nacional i internacional. I des d'una perspectiva tecnològica, tenim la digitalització, que permet la unificació dels codis de transmissió i arxiu de qualsevol tipus de missatge (gràcies a l'anomenada convergència digital), d'una banda, i a la multiplicació de la capacitat de distribució dels continguts, siguin audiovisuals, de text, de so, de dades, d'imatge fixa, etc. (gràcies a la compressió digital), de l'altra.

La diversitat cultural com a objecte de preocupació i debat i com a prioritat política neix del fracàs de la *non nata* excepció cultural a l'OMC i, de manera més genèrica, com a reacció a la globalització uniformitzadora.

Una de les mirades privilegiades d'aquest procés és sens dubte la del socialista francès Pascal Lamy, un *normalien* de l'Administració francesa, cap de gabinet de Jacques Delors a la presidència de la Comissió Europea (1984-1994), comissari europeu de Comerç Exterior (1999-2005) i director general de l'OMC des del 2005, per un mandat de quatre anys. En el moment en què era comissari de Comerç Exterior (i per tant era l'encarregat de negociar en nom de la UE —i sota el mandat del seu Consell— la postura i els interessos d'Europa a l'OMC) es va obrir una nova ronda de negociacions a l'OMC. Ens referim a l'anomenada Ronda del Mil·lenni per al Desenvolupament o «Ronda Doha», per haver-se iniciat a la capital de Qatar, el novembre del 2001, just després dels atemptats de les torres bessones de Nova York.

El 2002, empès per les urgències però també per la necessitat de dibuixar un mapa de la situació, l'aleshores comissari europeu va publicar els seus punts

de vista. A banda d'altres qüestions (com les de patents en fàrmacs contra malalties que assolen els països menys desenvolupats), Lamy també es pronuncià sobre la diversitat cultural. Davant l'actitud nord-americana de «domesticar» (*maîtriser*) la noció de diversitat cultural per tal de no obstaculitzar el desenvolupament del mercat, Lamy pretén «domesticar el mercat a partir de valors i preceptes comuns, a fi que el desenvolupament del mercat respecti la diversitat de les cultures» (Lamy 2002: 142).

Impulsades per aquest ideari contrari a la mercantilització absoluta de la cultura, doncs, diverses institucions internacionals van començar a mobilitzar-se per assolir algun tipus de reconeixement de la diversitat cultural. Però malgrat aquest sentiment empàtic envers la noció de diversitat, ja hem vist com polítics i juristes es veuen desbordats a l'hora d'enfrontar-se als conceptes de cultura i diversitat. Per això és fonamental acotar la terminologia, definir-la i fixar-ne les característiques principals. Com a primer pas, a continuació farem un repàs de les definicions donades en els acords dels principals organismes oficials intergovernamentals, des de la creació de l'OMC el 1994 ençà. De fet, no trobem una primera definició consistent fins a la Declaració Universal de la Diversitat Cultural, de la UNESCO, que recull tota la tradició heretada de la institució. No obstant aquest primer èxit, però, convé recordar que la Convenció de la UNESCO només dóna una definició de diversitat cultural, però no conté cap article que defineixi el terme *cultura*.

Per tant, coincidim amb Mattelart i Regourd, abans citats, que, mentre que el concepte *excepció cultural* és tècnicament i jurídica molt clar, el de *diversitat cultural* és més intuïtiu, més empàtic, però certament més desenfocat. Malgrat això, per entendre l'evolució del terme i no perdre la perspectiva del que s'ha avançat, a continuació farem una anàlisi dels principals posicionaments polítics d'organitzacions internacionals: la Convenció no ha plogut del cel.

1.4.3.1. Xarxa Internacional de Polítiques Culturals

El juny del 1998, Sheila Copps, aleshores ministra canadenca de Patrimoni Cultural, va convocar a Ottawa un fòrum informal de ministres de Cultura per debatre sobre la diversitat cultural. D'aquesta reunió va néixer la Xarxa

Internacional sobre Política Cultural (INCP-RIPC), de la qual van formar part inicialment 20 països, entre els quals hi havia França, Mèxic, el Regne Unit i Sud-àfrica. Actualment, la Xarxa compta amb uns 70 estats, entre els quals l'espanyol.⁸

En la tercera reunió anual de l'INCP-RIPC (Santorini, Grècia, 27-28 de setembre del 2000), la xarxa de ministres de Cultura va esbossar una primera aproximació al concepte diversitat cultural:

Declaració de Santorini:

9. La diversitat cultural inclou l'obertura a una àmplia varietat d'influències culturals i el reconeixement de la importància de la producció i distribució de contingut local.

10. Els governs tenen un paper de protagonistes en la protecció i foment de la diversitat cultural, i el respecte de la diversitat cultural és un element important en la realització d'un bon govern.

(INCP-RIPC 2000)

Com es pot comprovar, el contingut de la Declaració és marcadament polític i *governamental*: l'acció pública té un paper «protagonista» per garantir les condicions d'existència de la diversitat cultural. Tot i així, no defineix el terme com a tal. El 2002, a l'inici del procés de discussió de la Convenció, la Xarxa va fer un pas endavant molt important en el transcurs de la cinquena reunió ministerial anual (Ciutat del Cap, Sud-àfrica, 14-16 d'octubre del 2002), amb l'aprovació d'un document en què s'establí l'estructura que hauria de tenir el futur instrument de la UNESCO. Segons aquest document, els capítols 1 i 2 haurien d'establir les definicions, els objectius i l'abast de la norma. Malgrat aquest principi, el document no entra a definir el concepte:

⁸ Els noms oficials de la Xarxa són: Réseau International sur la Politique Culturelle (RIPC) i International Network on Cultural Policy (INCP). La seva web és : <http://www.incp-ripc.org>.

Formen part de la Xarxa Internacional sobre Política Cultural (1 de març 2008):

Alemanya, Angola, Argentina, Armènia, Àustria, Bahames, Barbados, Bèlgica (comunitats alemanya, flamenca i francòfona), Botswana, Brasil, Burkina Faso, Camerun, Canadà, Colòmbia, Corea (República de), Costa d'Ivori, Croàcia, Cuba, Dinamarca, Eslovàquia, Eslovènia, Espanya, Estònia, Filipines, Finlàndia, França, Geòrgia, Guaiana, Haití, Hongria, Iran, Islàndia, Itàlia, Jamaica, Jordània, Lesotho, Letònia, Líban, Luxemburg, Malàisia, Marroc, Maurici, Mèxic, Moçambic, Nigèria, Noruega, Nova Zelanda, Països Baixos, Polònia, Portugal, Regne Unit, República Centreafricana, Romania, Rússia, El Salvador, Saint Lucia, Senegal, Sud-àfrica, Suècia, Suïssa, Trinitat i Tobago, Tunísia, Ucraïna, Veneçuela, Vietnam, Xile, Xina i Zimbabwe.

Capítol 1 i 2. Definicions, objectius i abast. Principis generals relatius a la promoció i preservació de la diversitat cultural

L'objectiu principal de l'Instrument és la preservació i promoció de la diversitat cultural. [...] Hi ha una necessitat urgent d'assegurar que la diversitat cultural es mantingui com a font de creativitat i com a factor de cohesió social i desenvolupament econòmic. [...] Aquests capítols consideren que la diversitat cultural no es pot promoure quan hi ha discriminació i no es pot manifestar sense les condicions d'una llibertat d'expressió creativa i la llibertat d'informació en totes les seves formes d'intercanvi cultural.
(INCP-RIPC 2002)

1.4.3.2. Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural

Simultàniament a la primera reunió convocada per Sheila Copps el 1998, també es va reunir a Ottawa un fòrum d'ONG que va donar lloc a la Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural (INCD-RIDC).⁹ Aquesta plataforma, de nom similar a l'altra i dirigida per Gary Neil, és l'equivalent de la INCP-RIPC en l'àmbit de la societat civil.

El gener del 2003, tres mesos després que la xarxa de ministres de Cultura aprovés l'estructura que hauria de tenir la futura Convenció, la seva homòloga d'ONG va fer una proposta d'articulat força ambiciosa i detallada. El document va ser finalment aprovat per la xarxa civil en la seva següent reunió, celebrada a Opatija (Croàcia) en paral·lel a la de ministres (octubre del 2003). Aquesta proposta s'obria amb un preàmbul en què es justificaven les opcions i les solucions donades. En aquesta introducció, es deia clarament que es renunciava a definir els termes clau de *cultura* i *diversitat cultural*:

D'entrada, la pregunta és si la Convenció hauria o no de donar definicions de termes clau, com «cultura» o «diversitat cultural». L'INCD-RIDC ha estudiat diverses interpretacions d'aquests termes, ja que són emprats per diferents societats i en contextos històrics diversos. Els delegats a les reunions de l'INCD-RIDC han mantingut discussions animades sobre les variacions de sentit en funció de les cultures i les llengües, arreu del món. L'INCD-RIDC ha conclòs que no era necessari imposar una definició estàndard d'aquests termes. [...] De tota manera, és fonamental observar que a partir del moment en què l'INCD-RIDC utilitza el terme «diversitat cultural»,

⁹ Els noms oficials d'aquesta xarxa de la societat civil són: Red Internacional para la Diversidad Cultural (RIDC), Réseau International pour la Diversité Culturelle (RIDC), International Network for Cultural Diversity (INCD). La seva web és: <http://www.incd.net>.

ho fa de manera inclusiva, per tal d'encoratjar la tolerància i el respecte. [...] En conseqüència, sense garantia que aquestes definicions no siguin utilitzades com a obstacles a la diversitat, a la llibertat d'expressió i als drets fonamentals de la persona, creiem que no tenim cap raó per fer una ingerència en el dret de cada nació de definir la cultura i la diversitat cultural de la manera que l'entengui, en funció del context cultural que li és propi.
(INCD - RIDC 2003)

1.4.3.3. Unió Europea

L'altre motor diplomàtic de la diversitat cultural, la Unió Europea, també ha posat aquesta àrea com a prioritat dels seus acords. Per iniciativa de Bèlgica, la diversitat cultural es va integrar en el capítol «Cultura» del Tractat d'Amsterdam (revisió del Tractat de Maastricht signada el 1997 i en vigor des del 1999). En el seu article 151, es defineixen els principals objectius per a l'acció comunitària en l'àmbit cultural: cooperació, respecte a la diversitat cultural i principi de subsidiarietat.

Tractat d'Amsterdam. article 151:

Apartat 1: «La Comunitat contribuirà al floriment de les cultures dels estats membres, dins del respecte a la seva diversitat nacional i regional, posant de relleu al mateix temps el patrimoni cultural comú.»

Apartat 4: «La Comunitat tindrà en compte els aspectes culturals en la seva actuació en virtut d'altres disposicions del present Tractat, en particular amb l'objectiu de respectar i fomentar la diversitat de les seves cultures.»

Lligat a aquesta qüestió, cal afegir que el Tractat té en annex una sèrie de protocols sobre qüestions particulars. El «Protocol sobre el sistema de radiodifusió pública dels estats membres» precisa les prerrogatives dels estats membres en la definició del servei, la seva organització i el finançament:

Les disposicions del Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea s'entendran sense perjudici de la facultat dels estats membres de finançar el servei públic de radiodifusió en la mesura en què el finançament es concedeixi als organismes de radiodifusió per dur a terme la funció de servei públic tal com hagi estat atribuïda, definida i organitzada per cada estat membre, i en la mesura en què aquest finançament no afecti les condicions del comerç i de la competència en la Comunitat en un grau que sigui contrari a l'interès comú, tenint en compte la realització de la funció de l'esmentat servei públic.

D'altra banda, la diversitat cultural es troba esmentada a la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea. En el seu article 22, es diu que «la Unió respectarà la diversitat cultural, religiosa i lingüística».

Pel que fa a la relació amb altres organismes internacionals, les institucions europees sempre han deixat molt clar el seu posicionament en favor de la diversitat cultural. Les conclusions del Consell de la UE del 25 d'octubre del 1999 recullen que «la Unió vetllarà perquè es garanteixi, durant les pròximes negociacions de l'OMC, tal com ja es va fer en la Ronda Uruguai, la possibilitat que la Comunitat i els seus estats membres conservin i desenvolupin la seva capacitat de definir i posar en pràctica les seves polítiques culturals i audiovisuals per a la salvaguarda de la seva diversitat cultural» (Comissió Europea 2003 i Lamy 2002: 135).

D'altra banda, en el marc del Consell, la reunió de ministres de Cultura celebrada a Salònica (Grècia) el maig del 2003 va donar ple suport a la iniciativa de la UNESCO d'aprovar un tractat internacional en matèria de diversitat cultural. Es van arribar a les següents conclusions:

7. Europa, en la seva condició de continent cultural, no pot acceptar l'amenaça d'una homogeneïtat cultural ni d'un xoc de civilitzacions. La resposta europea a aquestes amenaces és insistir en la salvaguarda i el foment de la diversitat cultural.

8. Aquest afany polític crucial requereix un fonament jurídic adequat. A escala internacional, aquest fonament pot materialitzar-se, sota els auspicis de la UNESCO, en forma d'un conveni multilateral sobre la protecció i el foment de la diversitat cultural, que prengui en compte la tasca ja efectuada en el marc del Consell d'Europa i la Xarxa Internacional de Polítiques Culturals. El principal fòrum internacional de les polítiques culturals no pot ser l'OMC.

(Comissió Europea 2003)

Com es veu, la Unió Europea també es limita a recalcar la importància de la diversitat cultural, sense detallar, però, en què consisteix. De tota manera, és destacable que en un moment clau de la discussió de la Convenció de la UNESCO (el maig del 2003), la UE va prendre partit de manera clara i *ideològica* sobre el paper que havia de tenir la UNESCO en el disseny de polítiques culturals. «El principal fòrum internacional de les polítiques culturals

no pot ser l'OMC», van acordar per escrit els ministres de Cultura sota la presidència grega.

1.4.3.4. Consell d'Europa

El 7 de desembre del 2000, el comitè de ministres del Consell d'Europa va aprovar la Declaració sobre Diversitat Cultural (Consell d'Europa 2000a). Es tracta d'un document de prou feines dues pàgines en què els governs de l'Europa *ampliada* es comprometen formalment a defensar els principis de la diversitat cultural. Com es veu, la importància d'aquesta declaració és simbòlica, però dóna una definició del concepte de diversitat cultural.

Article 1

La diversitat cultural s'expressa en la coexistència i els intercanvis de pràctiques culturals diferents, i en la provisió i el consum de serveis i productes culturalment diferents.

(Consell d'Europa 2000a)

Segons aquest document de bones intencions, la diversitat cultural no pot expressar-se en absència de determinades condicions bàsiques, com són la lliure expressió creativa i la llibertat d'informació, inherent a tota forma d'intercanvi cultural. Així mateix, el Consell d'Europa relaciona la diversitat cultural amb el desenvolupament sostenible, en recalcar que els progressos tecnològics i d'altra naturalesa de la societat actual «no han de comprometre la capacitat de futures generacions de satisfer les seves necessitats en matèria de producció, de provisió i d'intercanvi de serveis, de pràctiques i de productes culturalment diversificats» (art. 1.3. Declaració sobre Diversitat Cultural).

1.4.3.5. Organització Internacional de la Francofonia

L'Organització Internacional de la Francofonia (OIF) és la institució creada el 1995 (refundació de l'Agència de Cooperació Cultural i Tècnica, ACCT, creada el 1970) que actualment aplega 55 estats i 13 membres observadors, els quals representen 200 milions de francòfons. Ha estat una plataforma diplomàtica molt important per al debat sobre la diversitat cultural, en especial entre els països en vies de desenvolupament.

A la 3a Conferència Ministerial de Francofonia sobre la Cultura, es va aprovar la Declaració de Cotonou (Cotonou, Benín, 14-15 de juny del 2001). Tot i que aquest document no definia el concepte de cultura i diversitat cultural, sí que els relacionava amb altres de molta actualitat i rellevància, com per exemple globalització, mercat, convergència tecnològica i concentració empresarial.

Declaració de Cotonou

Punts 4 i 5:

Estem convençuts que una globalització econòmica regulada (*maîtrisée*) pot, gràcies a la multiplicació dels intercanvis i a la reducció dels costos de producció, tenir un efecte positiu sobre la vitalitat i el diàleg de les cultures. Els productes culturals han esdevingut una font essencial en la creació de riquesa i d'ocupació arreu del món.

[...]

Al mateix temps, recordem que l'emergència d'operadors comercials en posició dominant, lligada a la convergència de les tecnologies i a la tendència a la concentració de les indústries culturals, amenaça d'arrasar els particularismes culturals, tot marginant els creadors, els productors i els difusors culturals independents.

(OIF 2001)

1.4.3.6. UNESCO. Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural (2001)

Adoptada el 2 de novembre del 2001, a la 31a Conferència General de la UNESCO, la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural marca un punt d'inflexió: per primera vegada, un organisme multilateral assumeix el repte de generar una normativa específica sobre la matèria. Té el mèrit d'haver relacionat, per primera vegada, nocions com diversitat, pluralisme, drets humans, creativitat i solidaritat internacional.

Amb tot, la Declaració tampoc dóna una definició explícita i precisa de l'objecte a què es consagra, sinó que vincula la diversitat cultural a una sèrie de principis i objectius:

- La diversitat cultural reflecteix el pluralisme de les identitats en els diferents grups i societats, i representa el patrimoni comú de la humanitat.

- La diversitat cultural és inseparable dels drets humans i de les llibertats fonamentals.
- Els drets culturals són part integrant dels drets humans, la qual cosa implica la llibertat de creació, el multilingüisme, la llibertat d'accés a les expressions artístiques i al saber científic i tecnològic.
- Els béns i serveis culturals són portadors d'identitat, i com a tals no poden ser considerats com la resta de mercaderies o béns de consum.
- La diversitat cultural contribueix al desenvolupament sostenible.
- La capacitat per definir i aplicar polítiques culturals és una condició de la diversitat cultural.

Encara que la Declaració no esmenti explícitament l'oportunitat d'un tractat internacional amb força de dret que reguli aquesta difícil qüestió, sí que ho fa el primer article del Pla d'Acció annex. En concret, els estats membres de la UNESCO es comprometen, entre altres qüestions, a reflexionar «sobre la conveniència d'elaborar un instrument jurídic internacional sobre la diversitat cultural».

1.4.3.7. UNESCO. Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals (2005)

Finalment, tenim la Convenció de la UNESCO. Tot i ser el text normatiu de referència ofereix nombroses llacunes, tal com analitzarem en el capítol 3. La principal d'aquestes és l'absència d'una definició de cultura. De tota manera, sí que inclou la diversitat cultural, que està definida de forma oberta i evolutiva. Cal recalcar que l'objecte de la Convenció no és la diversitat cultural en abstracte, sinó la protecció (per part dels estats signataris i a través de les seves polítiques culturals) de «les expressions culturals». En conseqüència, la definició de la diversitat cultural en resulta acotada. Vegem l'article 4, dedicat específicament a les definicions:

Article 4. Definicions

Als efectes d'aquesta Convenció, s'entén per:

1. Diversitat cultural

Per «diversitat cultural» s'entén la multiplicitat de formes en què s'expressen les cultures dels grups i societats. Aquestes expressions es transmeten dins i entre els grups i les societats.

La diversitat cultural es manifesta no solament en les diverses formes en què s'expressa, enriqueix i transmet el patrimoni cultural de la humanitat mitjançant la varietat d'expressions culturals, sinó també a través dels diferents modes de creació artística, producció, difusió, distribució i gaudi, independentment dels mitjans i les tecnologies emprats.

2. Contingut cultural

El «contingut cultural» es refereix al sentit simbòlic, la dimensió artística i els valors culturals que emanen de les identitats culturals o les expressen.

3. Expressions culturals

Les «expressions culturals» són les expressions resultants de la creativitat de les persones, grups i societats, que posseeixen un contingut cultural.

4. Activitats, béns i serveis culturals

Las «activitats, béns i serveis culturals» es refereixen a les activitats, els béns i els serveis que, considerats des del punt de vista de la seva qualitat, ús o finalitat específics, encarnen o transmeten expressions culturals, independentment del valor comercial que puguin tenir. Les activitats culturals poden ser un fi en elles mateixes, o bé contribuir a la producció de béns i serveis culturals.

5. Indústries culturals

Les «indústries culturals» es refereixen a totes aquelles indústries que produeixen i distribueixen béns o serveis culturals, tal com els defineix el paràgraf 4 *supra*.

6. Polítiques culturals

Les «polítiques i mesures culturals» es refereixen a les polítiques i mesures relatives a la cultura, ja siguin aquestes locals, nacionals, regionals o internacionals, que estan centrades en la cultura com a tal, o la finalitat de les quals és exercir un efecte directe en les expressions culturals de les persones, grups o societats, en particular la creació, la producció, la difusió i la distribució de les activitats i els béns i serveis culturals i el seu accés.

7. Protecció

«Protecció» significa l'adopció de mesures encaminades a la preservació, salvaguarda i enriquiment de la diversitat de les expressions culturals.

«Protegir» significa prendre aquestes mesures.

8. Interculturalitat

La «interculturalitat» es refereix a la presència i interacció equitativa de diverses cultures i la possibilitat de generar expressions culturals compartides, adquirides per mitjà del diàleg i d'una actitud de respecte mutu.

D'altra banda, la protecció i promoció de la diversitat està vinculada a altres principis i valors, que s'alimenten mútuament:

- El respecte dels drets humans i de les llibertats fonamentals.
- El principi del lliure accés i de la participació.
- El principi d'igual dignitat de les cultures.
- El principi de complementarietat dels aspectes econòmics i culturals del desenvolupament.
- El principi de solidaritat i de cooperació internacional.
- El principi de sostenibilitat.
- El principi d'equilibri, obertura i proporcionalitat.
- El principi de transparència.

1.5. Fonaments conceptuals: propostes de models estadístics sobre diversitat cultural

1.5.1. Panorama general

El doctor Lluís Bonet explica amb precisió les dificultats a l'hora de disposar d'informació estadística sobre la cultura:

La informació estadística disponible sobre el sector cultural és escassa, amb limitades sèries temporals, poc homogènia país a país, i amb una molt baixa capacitat per ajustar-se a les noves necessitats informatives del món contemporani. Generar estadístiques és car, requereix rigor i continuïtat temporal. Els governs i les seves institucions amb responsabilitat o fons per portar-les a terme (instituts d'estadística, bancs centrals, ministeris) tendeixen a concentrar-se en les grans magnituds econòmiques i socials, o bé en aquells indicadors requerits des de les institucions intergovernamentals. La cultura, en general, no forma part d'ells.

El baix nivell de desenvolupament de l'activitat cultural com a sector d'activitat econòmica autònom no ha afavorit el desplegament d'estadístiques culturals específiques. A això s'ha d'afegir la dificultat de definir els àmbits que componen la cultura com a sector, i la seva heterogeneïtat productiva, ja que reuneix en el seu si activitats industrials i activitats artesanals, així com un llarg nombre de serveis. La dimensió i transcendència econòmica i social de cadascun d'ells és molt dispar. Així doncs, no és estrany que es disposi de més informació sobre els subsectors industrials més tradicionals (llibre, cinema), o amb una major presència de l'administració pública (biblioteques, arxius, museus), que sobre els més nous (audiovisual, multimèdia) o artesanals (arts plàstiques, arts escèniques).
(Bonet 2004)

D'altra banda, Bonet adverteix que no és fàcil aconseguir informació que tingui una certa càrrega confidencial (facturació, posicionament de mercat, etc.). En el cas d'existir, observa, és guardada gelosament per part d'aquells responsables empresarials, gremials o sindicals que les van encarregar. Únicament surt a la llum pública, i fins i tot parcialment, quan és utilitzada per fer publicitat o pressió sobre l'opinió pública i els governants. Si això fos poc, el nivell d'interdependència, internacionalització i complexitat dels mercats culturals, així com la quantitat d'agents i interessos dispersos, fa gairebé impossible conèixer l'estructura i les dinàmiques de cadascun dels sectors culturals d'una regió o país.

A escala internacional, és molt destacable l'informe realitzat per la Federació Internacional dels Consells de les Arts i Agències Culturals (IFACCA 2005), que acota els dos principals problemes que enfronta la sistematització estadística del sector. D'una banda, topem amb la indefinició de l'objecte d'estudi i la seva conseqüent recollida de dades i, de l'altra, amb els problemes de coordinació entre els organismes actius en la matèria.

Sobre les qüestions analítiques, es destaca que tant els indicadors culturals com els socials es troben encara en una fase poc més que embrionària i que encara no han estat desenvolupats. Per això, l'IFACCA mostra cautela a l'hora de valorar-los. Els problemes més comuns d'aquest àmbit són:

- Els objectius de les polítiques són imprecisos.
- Els marcs teòrics són poc manejables.

- Confusió sobre què són els indicadors culturals i com han de ser utilitzats.
- Falta de dades qualitatives.

Sobre els temes de coordinació, l'informe afirma que «hi ha pocs contactes entre les agències que actualment desenvolupen indicadors culturals». Dos problemes clau que podrien ser mitigats amb una millor comunicació i coordinació són:

- Duplictat del treball.
- Diferències d'enfocament.

L'Institut Statistique de la UNESCO va publicar el 2005 una obra clau sobre els fluxos culturals a escala internacional, l'*International Flows of Selected Cultural Goods and Services, 1994-2003* (UNESCO 2005e: 17 i seg.). Això no obstant, recalca que hi ha dificultats tècniques que fan posar en quarantena les xifres exposades en l'estudi. Citem les principals dificultats:

a) Classificacions estadístiques

Cap sistema de classificació internacional presenta els béns o els serveis culturals com una categoria diferent. En lloc d'això, els productes culturals estan escampats sota diverses categories i sovint formen part de llistes amb l'agrupació genèrica «altres» o «qüestions addicionals», la qual cosa fa impossible d'estudiar les dades del comerç cultural amb el detall adient. A més, les fonts nacionals mostren una divergència important pel que fa a la interpretació i a l'aplicació dels estàndards internacionals, així com en la metodologia, la periodicitat i la precisió de dades.

b) Comerç interior de les empreses

La globalització comporta que la cadena de valor en la producció cultural estigui deslocalitzada, no tingui una sola seu territorial. Diferents processos de la producció d'un bé o servei cultural es poden fer en diferents llocs del món, coordinats per la seu central. Així, molts fluxos comercials del sector cultural són transaccions entre una corporació multinacional i les seves filials locals.

Aquest tipus de transaccions, conegudes com a «preu de transferència» (*transfer pricing*), poden infravalorar el volum real dels moviments.

c) Comerç electrònic

L'emergència d'Internet com a canal de comerç té un impacte molt important en l'intercanvi de productes culturals. Tot i l'evolució dels mètodes estadístics utilitzats per mesurar les transaccions electròniques, una part important d'aquest comerç no és detectat per les duanes o per les dades de la balança de pagaments. Això desemboca en una infravaloració del mesurament del comerç-e actual. Òbviament, aquesta qüestió només és important per als països on els serveis virtuals estan prou desenvolupats.

d) Valors intangibles

En general, les estadístiques comercials no mesuren correctament el valor de les exportacions de les obres culturals. Els productes culturals contenen un element tangible, com ara el suport i format del producte, i un element intangible, que en determina el contingut i fa que es puguin reproduir tantes vegades com es vulgui. En això es diferencien de productes agrícoles o industrials. I aquesta naturalesa intangible dels productes culturals provoca la infravaloració dels intercanvis.

Per exemple, en el moment de l'exportació, les estadístiques comercials assignen un valor de 100 dòlars americans a un treball original protegit pel *copyright* (la còpia d'una pel·lícula o una versió masteritzada). No obstant això, aquest treball original pot generar milions de dòlars en vendes i regalies (*royalties*) a través de còpies, drets d'exhibició i drets de reproducció. Per tant, les estadístiques de comerç tal com es recullen actualment no poden reflectir els valors intangibles o el valor de mercat de molts productes culturals que circulen entre països. Aquesta és, doncs, la principal limitació per als intents de quantificar el comerç cultural. Per anar bé, seria necessari reformular les metodologies i les classificacions estadístiques vigents.

e) Drets d'autor

Amb la informació actualment disponible sobre els drets d'autor no es pot fer una avaluació acurada dels fluxos que genera. Les dades disponibles ara mateix a escala internacional sobre els fluxos de regalies (*royalties*) i les quotes de llicència són molt limitades i difícils de comparar. A més, en els béns culturals importats, no es pot calcular la part del preu que correspon a la propietat intel·lectual. Això provoca un altra mancança en l'anàlisi del comerç de productes culturals.

f) Origen del producte

En els productes comercialitzats, la informació sobre l'origen del contingut cultural és limitada. Les normes que s'apliquen a l'origen i a la destinació dels productes importats i exportats tenen a veure amb el lloc on es processa el producte, però no n'especifiquen l'origen del contingut cultural. Pot ser que el treball original s'hagi creat en llocs diversos.

Per exemple, un país A crea i projecta una pel·lícula, que exporta a un país B en forma de còpies destinades a l'exhibició comercial. Però resulta que això es fa així perquè el país B té uns laboratoris de postproducció molt competitius, que és on finalment es compon la pel·lícula. Als registres de comerç, els productes queden declarats com a procedents del país B; això no obstant, des del punt de vista cultural, el país B no es pot considerar el país d'origen d'aquest producte.

Així, *Harry Potter* (Warner Bros) i *El senyor dels anells* (Time Warner) computen com a cinema britànic, perquè consta que es van produir al Regne Unit, malgrat les productores originals. Per aquesta raó, els anys en què s'ha estrenat un títol d'aquestes sèries, les dades sobre el cinema europeu han augmentat considerablement.

g) Serveis audiovisuals i altres serveis relacionats

Les dades sobre els serveis culturals no formen part de les dades que els països han de lliurar obligatòriament a les institucions internacionals, com ara

l'OCDE i el FMI. Així doncs, és difícil fer-se una idea completa dels serveis de comerç cultural internacional.

1.5.2. Estadístiques a la Unió Europea

L'anàlisi comparat d'un país a un altre només es pot fer en el marc de regions econòmiques i culturals homogènies i que tinguin capacitat econòmica i funcional d'elaborar sistemes analítics i indicadors d'avaluació comuns. De tota manera, tant a Europa com arreu, els estudis sobre els rendiments de la inversió en cultura són escassos. Tradicionalment, la cultura sempre ha estat considerada per les autoritats públiques com un cost i no com una inversió, i no ha disposat mai d'una quantificació econòmica que justifiqués una política activa davant dels contribuents/votants. En conseqüència, Europa sap la quantitat de recursos que inverteix en ciència i en innovació, per exemple, però és incapaç de calcular el valor econòmic que genera el seu sector cultural.

Tot i que la integració política i econòmica d'Europa pot fer pensar en una unificació i modernització dels models estadístics entre tots els estats de la regió econòmica més important del món, la situació real no és aquesta. L'única font paneuropea d'estadístiques, l'Eurostat, depèn de les dades proveïdes per estats membres (EUROSTAT 2003). A part del fet que la majoria d'aquests països tenen un sistema insuficient per controlar el sector cultural i no recullen dades exhaustives, també utilitzen sistemes estadístics diferents. El resultat és una manca d'harmonització de dades en aquest camp. A més a més, les estructures estadístiques utilitzades en els àmbits europeu i nacionals no estan adaptades al sector cultural. Hi ha subsectors importants repartits en diferents categories, o bé es troben perduts en categories massa genèriques per permetre avaluar-ne la dimensió.

En definitiva, resulta complicat arribar a obtenir informació estadística, fins i tot quan això és una obligació imposada per llei, com és el cas de la Directiva Europea «Televisió sense Fronteres».¹⁰ Aquesta norma, aprovada el 1989 i

¹⁰ El nom oficial de l'anomenada Directiva «Televisió sense fronteres» és: Directiva 97/36/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 30 de juny de 1997, per la qual es modifica la Directiva 89/552/CEE del Consell sobre la coordinació de determinades disposicions legals,

revisada el 1997 (i que ha de ser substituïda per la nova Directiva sobre Serveis de Mitjans Audiovisuals a finals del 2009), pretén crear un mercat televisiu a escala europea. Per aconseguir-ho, es necessita en primer lloc una normativa comuna d'aplicació a tots els estats membres. Així, la Directiva regula aspectes com la protecció de menors, la saturació publicitària, els esdeveniments esportius d'interès general, etc. D'altra banda, i de cara a potenciar la indústria audiovisual europea, estableix en els seus articles 4 i 5 obligacions específiques sobre la producció i emissió de programes (Directiva 97/36/CE).

En concret, l'article 4 requereix que els operadors destinin la majoria del temps de programació a obres europees (s'exclou per al còmput els informatius, les retransmissions esportives, jocs, publicitat, teletext i televenda). L'article 5 estableix als operadors una obligació alternativa: o bé han de destinar un mínim del 10% del temps de programació (amb les mateixes exclusions de l'article 4) a obres de producció independent externalitzada, o bé han de destinar un mínim del 10% del seu pressupost a aquest requeriment. D'altra banda, una proporció «adequada» de les obres de producció independent ha de ser recent, de menys de cinc anys d'antiguitat.

La Unió Europea sempre s'ha caracteritzat, juntament amb el Canadà, per una forta consciència en matèria de polítiques culturals i audiovisuals. La mateixa Directiva n'és un exemple, i és posada com a paradigma arreu com a instrument seriós i viable d'intervenció pública en el sector. Doncs bé, en la *Setena comunicació relativa a l'aplicació dels articles 4 i 5 de la Directiva 89/552/CEE «Televisió sense fronteres», modificada per la Directiva 97/36/CE, en el període 2003-2004*, la Comissió Europea s'exclama de la falta de rigor estadístic d'alguns estats membres. Vegem què diu (Comissió Europea 2006a):

Tot sovint, trobem diferències importants entre els estats membres pel que fa a la naturalesa i a la intensitat dels controls [sobre l'aplicació dels articles 4 i 5]: control diari de la programació, estadístiques, enquestes,

mostreig o, en alguns casos, simplement estimacions. El control pot haver-lo dut a terme una entitat reguladora independent, el ministeri competent o una empresa privada d'estudis. En alguns estats membres, les autoritats públiques confien en els percentatges declarats pels organismes de radiodifusió.

La majoria dels estats membres han facilitat a la Comissió informació completa i global. Això representa una millora clara respecte al període de referència anterior [2001-2002], en què alguns estats membres van ometre en els seus informes dades rellevants sobre un elevat nombre de cadenes. Encara queden alguns estats membres que han de millorar la seva actuació, especialment respecte als percentatges de programació establerts a l'article 5.

Casos:

La República Txeca no va comunicar a la Comissió els percentatges de producció independent i d'obres recents relatives a més de la meitat de les cadenes regulades per l'article 5.

França i Suècia no van donar informació relativa a l'article 5 en més del 20% de les cadenes de la seva jurisdicció.

Respecte a les obres recents, Letònia no va donar cap dada i Dinamarca va informar sobre menys de dos terços de les cadenes regulades.

D'altra banda, un estat membre va seguir «eximint» un ampli nombre de cadenes per satèl·lit de la seva obligació de facilitar informació a l'empresari de l'article 5.

El cas italià :

Com en els informes anteriors, l'Estat italià «va eximir» sistemàticament totes les cadenes per satèl·lit i per cable, que constitueixen *grosso modo* el 50% del total de cadenes italianes regulades per l'article 5. [...]

Així mateix, s'ha d'esmentar que Itàlia no compleix les normes en la presentació d'informes sobre obres recents: en comptes de donar el percentatge d'obres recents calculat sobre les obres de producció independent, dóna un percentatge calculat sobre el total de les obres europees. Aquest incompliment dificulta la comparació transeuropea o la realització d'una mitjana de les obres recents a la UE.

La Comissió destaca que l'obligació de donar informació relativa als articles 4 i 5 de la Directiva és aplicable a **totes i cadascuna** de les cadenes de televisió que entrin en la jurisdicció de l'estat membre en qüestió, independentment del seu sistema de transmissió o quota d'audiència. Cada estat membre és responsable de la presentació d'una llista completa i d'informació de totes les cadenes sota la jurisprudència dels articles 4 i 5 de la Directiva. Els estats membres no estan facultats per concedir «exempcions» generals de forma unilateral a les obligacions que imposa la Directiva.
(Comissió Europea 2006a)

1.5.3. El sistema estadístic oficial de les Nacions Unides (UNSTATS)

La UNSD (United Nations Statistics Division) és l'organisme que custodia l'anomenada Família Internacional de Classificacions Econòmiques i Socials. Es tracta del conjunt de classificacions estadístiques que han estat aprovades segons el sistema unificat establert de les Nacions Unides. Descriuen diferents aspectes, com ara activitats econòmiques, productes (béns i serveis), despeses segons propòsit, treball, ocupació i educació, etc.

Pel que fa a l'estadística relativa a productes (béns i serveis), trobem dues classificacions igualment «de referència»:

- Central Product Classification (CPC)
- Harmonized Commodity Description and Coding System (HS)

A més de ser una classificació de referència, la versió «CPC Provisional» compta amb el valor afegit de ser l'utilitzada per l'OMC per definir i quantificar el comerç internacional de béns i serveis audiovisuals (Acord GATS, punt 2, secció D). Com veurem més endavant, presenta nombrosos problemes i és clarament obsoleta, però almenys té l'avantatge d'haver estat acceptada per les Nacions Unides i assumida pel GATS. La seva funció, doncs, no és solament descriptiva, sinó també prescriptiva.

La CPC Provisional (establerta el 1989) ha tingut dues revisions al si de l'UNDS: la CPC Versió 1.0 (establerta el 1997) i la CPC Versió 1.1 (del 2002). Com és obvi, presenten actualitzacions importants en les categories relatives al camp de l'audiovisual, però com també és obvi, no han estat incorporades al

GATS, ja que per això es necessitaria un nou acord entre els signataris del tractat. Per aquesta raó, en el present estudi només ens centrarem en la CPC Provisional. Això ens permetrà analitzar el debat sobre la redefinició dels serveis audiovisuals que s'ha donat al si de l'OMC.

Malgrat la importància de la CPC, hem d'observar que estudis rellevants sobre el comerç cultural es realitzen amb altres sistemes estadístics. És el cas, per exemple, del ja citat *International Flows of Selected Cultural Goods and Services 1994-2003*, de la UNESCO, que utilitza l'HS i el *Balance of Payments Manual* (BPM5), del Fons Monetari Internacional. Desconeixem les raons per les quals la UNESCO, organisme de la família de les Nacions Unides, utilitza classificacions d'organismes internacionals aliens a l'ONU com l'FMI.

Sigui com sigui, la CPC Provisional¹¹ és una classificació de productes basada en les característiques físiques del bé o en la natura del servei. És vàlida per a tots els béns i els serveis que poden ser objecte de transaccions domèstiques o internacionals, o que poden formar estocs. Inclou els serveis que són *outputs* de l'activitat econòmica, això inclou els béns transportables i els no transportables, així com els serveis. La CPC Provisional, com a classificació estàndard de productes, està concebuda com a instrument per recopilar i tabular tot tipus d'informació que requereixi detalls sobre el producte. Aquestes estadístiques poden cobrir tant la producció, com el consum intermediari i final, la formació de capital, el comerç exterior i els preus. Poden referir-se als fluxos de mercaderies, estocs o balanços, i poden estar compilades en el context de taules input/output, balança de pagaments o altres.

La CPC Provisional té una estructura d'arbre:¹²

- 10 seccions, codi: 1 dígit
 - 69 divisions, codi: 2 dígits
 - 295 grups, codi: 3 dígits
 - 1.050 classes, codi: 4 dígits
 - 1.811 subclasses, codi: 5 dígits

¹¹ UNSTATS, CPC. disponible a:

<http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=9&Top=2&Lg=1>

¹² És interessant observar que aquest sistema de codificació el va inventar Ludwig Wittgenstein en el seu *Tractatus Logico-philosophicus*, escrit a les trinxeres de l'exèrcit austrohongarès a la Primera Guerra Mundial, on va servir de portalliteres voluntari.

A partir d'aquí, l'acord GATS de l'OMC va definir de la següent manera el sector audiovisual, en relació amb el CPC:

Quadre 3.

Definició de sector audiovisual en el GATS i la seva correspondència amb el CPC Provisional

GATS 2. SERVEIS DE COMUNICACIONS D. Serveis audiovisuals	Correspondència amb la CPC Provisional
(a) producció cinematogràfica i de cintes de vídeo i serveis de distribució	CPC Prov 9611
(b) serveis de projecció cinematogràfica	CPC Prov 9612
(c) serveis de ràdio i televisió	CPC Prov 9613
(d) serveis de transmissió de ràdio i televisió	CPC Prov 7524
(e) enregistrament àudio	n.d.
(f) altres	-

Font: OMC (2001b).

Quadre 4.
Categories de la CPC provisional emprades pel GATS

SECCIÓ	CPD Prov 9 «Serveis comunitaris, socials i personals»
DIVISIÓ	CPD Prov 96 «Serveis recreatius, culturals i esportius»
GRUP	CPD Prov 961 «Serveis audiovisuals i afins»
CLASSE	CPC Prov 9611 «Serveis de producció i distribució de pel·lícules cinemat. i cintes de vídeo»
SUBCLASSE	CPC Prov 96111 «Serveis relacionats amb la promoció i la publicitat» Sense nota explicativa
SUBCLASSE	CPC Prov 96112 «Serveis de producció de pel·lícules cinematogràfiques, cintes de vídeo, i programes de televisió i ràdio» Nota explicativa: Els serveis de producció de pel·lícules, siguin o no de ficció, que utilitzin cintes cinematogràfiques o de vídeo, per a l'exhibició en cinematògrafs, per a la seva transmissió per televisió o per a la seva venda o lloguer. Els productes poden ser pel·lícules de ficció de llargmetratge, documentals, curtmetratges, que s'utilitzen amb finalitats d'entreteniment del públic, publicitat, educació, formació o divulgació de notícies, així com pel·lícules sobre religió, dibuixos animats de tot tipus, etc. Exclusió: Els serveis de producció de fotografies i diapositives estan classificats a la classe 8750 «Serveis fotogràfics».
SUBCLASSE	CPC Prov 96113 «Serveis relacionats amb la distribució de pel·lícules cinematogràfiques o cintes de vídeo» Nota explicativa: Els serveis relacionats amb la distribució de pel·lícules cinematogràfiques i cintes de vídeo. Es tracta de la venda o lloguer de pel·lícules o cintes de vídeo a altres indústries, per a la seva exhibició davant del públic, la seva transmissió per televisió, o la seva venda o lloguer.

SUBCLASSE	<p>CPC Prov 96114 «Altres serveis relacionats amb la producció i distribució de pel·lícules cinematogràfiques i cintes de vídeo»</p> <p>Nota explicativa: Els serveis auxiliars, no classificats en cap altra part i prestats a comissió o per contracte, de la producció i distribució de pel·lícules cinematogràfiques i cintes de vídeo, com el muntatge i doblatge de pel·lícules i la sobreimpressió de títols de les pel·lícules, etc.</p> <p>Exclusions:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Els serveis de lloguer d'equip i articles per a les indústries de l'espectacle (per exemple, càmeres, vestuari, decorats) estan classificats en la divisió 83 «Serveis d'arrendament amb o sense opció de compra, sense operaris». • Els serveis d'agències per a la contractació d'actors estan classificats en la subclasse 87909 «Altres serveis a empreses n.c.p.». • La reproducció de pel·lícules i cintes magnetofòniques està classificada en la subclasse 88442 «Serveis editorials i d'impremta, a comissió o per contracte». • Els serveis de contractació i repartiment d'actors estan classificats en la subclasse 96499 «Altres serveis recreatius n.c.p.».
CLASSE	CPD Prov 9612 «Serveis de projecció de pel·lícules cinematogràfiques»
SUBCLASSE	<p>CPD Prov 96121 «Serveis de projecció de pel·lícules cinematogràfiques»</p> <p>Nota explicativa: Els serveis de projecció de pel·lícules cinematogràfiques en sales de cinema o a l'aire lliure, així com en sales privades o en altres locals d'exhibició.</p>
SUBCLASSE	<p>CPD Prov 96122 «Serveis de projecció de cintes de vídeo»</p> <p>Nota explicativa: Els serveis de projecció de cintes de vídeo en sales de cinema o a l'aire lliure, així com en sales privades o en altres locals</p>

CLASSE	CPD Prov 9613 «Serveis de ràdio i televisió»
SUBCLASSE	<p>CPD Prov 96131 «Serveis de ràdio» Nota explicativa: Els serveis de producció de programes de ràdio, en directe o en cinta o en un altre material de gravació per a la seva difusió posterior. Aquests programes poden ser per a l'entreteniment, promoció, educació, formació o difusió de notícies, incloses les obres que normalment es produeixen en els estudis de ràdio. També s'inclouen activitats de producció tals com la difusió de notícies esportives, pronòstics meteorològics, entrevistes, etc. Exclusió: Els serveis de transmissió de programes de ràdio produïts per tercers estan classificats en la classe 7524 «Serveis de transmissió de programes».</p>
SUBCLASSE	<p>CPD Prov 96132 «Serveis de televisió» Nota explicativa: La producció de programes de televisió, en directe o en cinta o altre material de gravació per a la seva difusió posterior. Aquests programes poden ser per a l'entreteniment, promoció, educació, formació o difusió de notícies, incloses les obres que normalment es produeixen en els estudis de ràdio. També s'inclouen activitats de producció tals com la difusió de notícies esportives, pronòstics meteorològics, entrevistes, etc. Exclusió: Els serveis de transmissió de programes de ràdio produïts per tercers estan classificats en la classe 7524 «Serveis de transmissió de programes».</p>
SUBCLASSE	<p>CPD Prov 96133 «Serveis combinats de preparació i transmissió de programes» Nota explicativa: Els serveis combinats que produeixen i transmeten programes de ràdio i televisió.</p>

SECCIÓ	CPD Prov 7 «Serveis de transport, magatzematge i comunicacions»
DIVISIÓ	CPD Prov 75 «Serveis de correus i telecomunicacions»
GRUP	CPD Prov 752 «Serveis de telecomunicacions»
CLASSE	CPD Prov 7524 «Serveis de transmissió de programes»
SUBCLASSE	<p>CPD Prov 75241 «Serveis de transmissió de programes de televisió»</p> <p>Nota explicativa: Els serveis de xarxa necessaris per a la transmissió de senyals de televisió, independentment del tipus de tecnologia (xarxa) utilitzada. Aquesta subclasse no inclou els serveis de transmissió de satèl·lit a cable quan el proveïdor ven els senyals de televisió via satèl·lit a les companyies de cable (en contraposició a quan ven la utilització d'instal·lacions de satèl·lits), ni tampoc els serveis de satèl·lit prestats directament al client quan el proveïdor ven en bloc i de forma directa programes de televisió a habitatges particulars situats en zones allunyades.</p>
	<p>CPD Prov 75242 «Serveis de transmissió de programes de ràdio»</p> <p>Nota explicativa: Els serveis de xarxa necessaris per a la transmissió de senyals auditius, com les emissions de ràdio, les transmissions per cable i els serveis de megafonia.</p>

FONT: UNSD.

Vist el darrer quadre analític amb les definicions de cada subclasse del sector audiovisual, sobren els comentaris. Degut a les transformacions provocades per la convergència tecnològica, moltes de les categories actuals de l'OMC són massa vagues o, al contrari, massa específiques. La digitalització permet la distribució multimèdia de molts tipus de contingut digital, d'una banda, i la creació de nous sistemes de comunicació, de l'altra. Per exemple, els programes de ràdio i televisió es poden distribuir per Internet, i aquest tipus de difusió es veu multiplicada per la generalització de les xarxes de banda ampla. Amb els serveis interactius, ja no és possible fer una distinció clara entre tipus de canal de distribució. Per tant, cada vegada hi ha més serveis audiovisuals que s'han de classificar a la categoria «altres», circumstància que resta interès a la informació estadística recollida (Messerlin, Siwel i Cocq 2003: 3).

La mateixa Organització Mundial del Comerç s'ha plantejat la necessitat d'introduir canvis en la classificació sectorial (vegeu: Torrent i Gómez Bustos 2006). La proposta amb més pes polític és sens dubte la que van plantejar formalment els EUA a la secretaria de l'OMC el desembre del 2000 (OMC 2000). No entrarem en aquesta qüestió, però sí que és interessant el comentari que l'European Broadcasting Union (EBU, UER, en les inicials franceses) va fer sobre el document presentat pels EUA. Bàsicament plantejava les qüestions que posa sobre la taula la digitalització: en un context multimèdia, com es defineixen conceptes fins ara estancs com *televisió*, *ràdio*, *cinema*? Què distingeix els serveis audiovisuals d'altres serveis electrònics oferts per Internet? (EBU 2001).

1.5.4. Comparativa entre diferents models estadístics relatius a la cultura

Com s'ha vist, la CPC Prov de l'UNSTATS (que serveix de guia estadística a l'acord GATS en matèria audiovisual) és certament obsoleta i no pren en compte les transformacions en el sector desencadenades per la digitalització. En un context analògic, cada canal té la seva pròpia personalitat tecnològica i econòmica, per això les magnituds estadístiques són estanques. Però la convergència tecnològica (i econòmica) fa inservibles els models segons els quals l'activitat cinematogràfica no té res a veure amb la televisió, ni aquesta

amb la ràdio. En un entorn multimèdia, i en especial a Internet, aquestes separacions resulten artificioses.

Per aquesta raó, s'han proposat models alternatius des de governs o organismes internacionals, amb vistes a incorporar no sols les novetats tecnològiques, sinó també les noves formes de producció i consum cultural. D'aquesta manera, s'afina molt més la descripció de la cultura com a activitat econòmica.

Depenent del tipus d'intervenció que un govern vulgui aplicar en el camp de la cultura, es defineixen diferents models d'anàlisi amb unes perspectives específiques. Amb tot, cada línia de treball és difícilment comparable amb els resultats obtinguts per un altre model aplicat en un altre context. Per això és fonamental conèixer els principals models d'anàlisi econòmica del sector cultural. Seguint l'excel·lent i extens estudi de KEA (2007), que ens servirà com a guia les properes pàgines, llistem a continuació una taxonomia dels principals models, que analitzarem tot seguit:

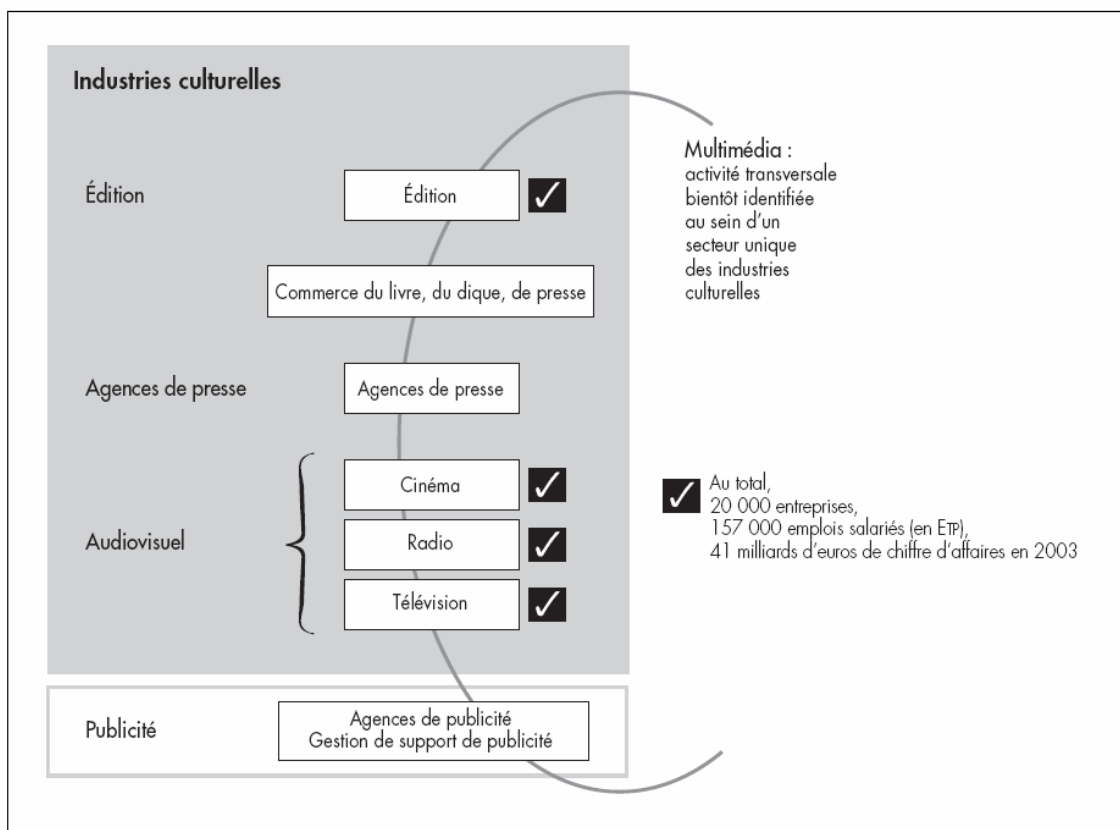
- Indústries culturals
- Indústries creatives
- Economia de l'experiència
- Indústries del *copyright*
- Indústries de contingut

1.5.4.1. Definicions nacionals

El model de França: les indústries culturals

El Departament d'Estudis, Prospectiva i Estadístiques del Ministeri francès de Cultura i Comunicació va publicar l'estudi *Aperçu statistique des industries culturelles* (DEPS 2005). És la pedra angular del Govern francès per definir i quantificar econòmicament l'activitat cultural del país.

Quadre 5. Model estadístic de França: les indústries culturals

Font: DEPS (2005).

Com es veu en el gràfic, les indústries culturals no engloben activitats com la publicitat, la moda o l'arquitectura. Segons aquest estudi, indústries culturals és un terme bastant restringit i constitueix un subconjunt d'altres nocions com «indústries creatives» (model britànic) o «indústries del *copyright*» (model de l'OMPI-WIPO).

Quadre 6. Característiques bàsiques del model «indústries culturals»

■ Enfocament:
Econòmic / estadístic

■ Definició:
Un conjunt d'activitats econòmiques que vincula les funcions de concepció, creació i producció a funcions més industrials de fabricació i comercialització a gran escala, a través de l'ús de suports materials o tecnologies de la comunicació.

■ Criteris:

- Producció dirigida a la reproducció massiva.
- Producció caracteritzada pels drets d'autor (i no per la propietat intel·lectual).

■ Àmbit d'aplicació:

- Publicacions (llibres, diaris, revistes i periòdics, música) i també comerç de llibres, enregistraments musicals i premsa.
- Activitats audiovisuals (producció de films per a la televisió, producció de pel·lícules institucionals i publicitàries, producció de films teatrals, activitats tècniques relacionades amb el cinema i la televisió, distribució de films teatrals, publicació i distribució de vídeos, exhibició de films teatrals, ràdio, producció de programes de televisió, edició de canals de televisió, distribució de paquets de programes de ràdio i televisió per satèl·lit).
- Activitats directament relacionades (agències de premsa, multimèdia, publicitat).

■ Comparació amb altres definicions:

Al contrari que en altres definicions, les activitats educatives, les activitats de crítica de la premsa o les activitats de societats de gestió col·lectiva no es tenen en compte en aquesta definició.

El model del Regne Unit: les indústries creatives

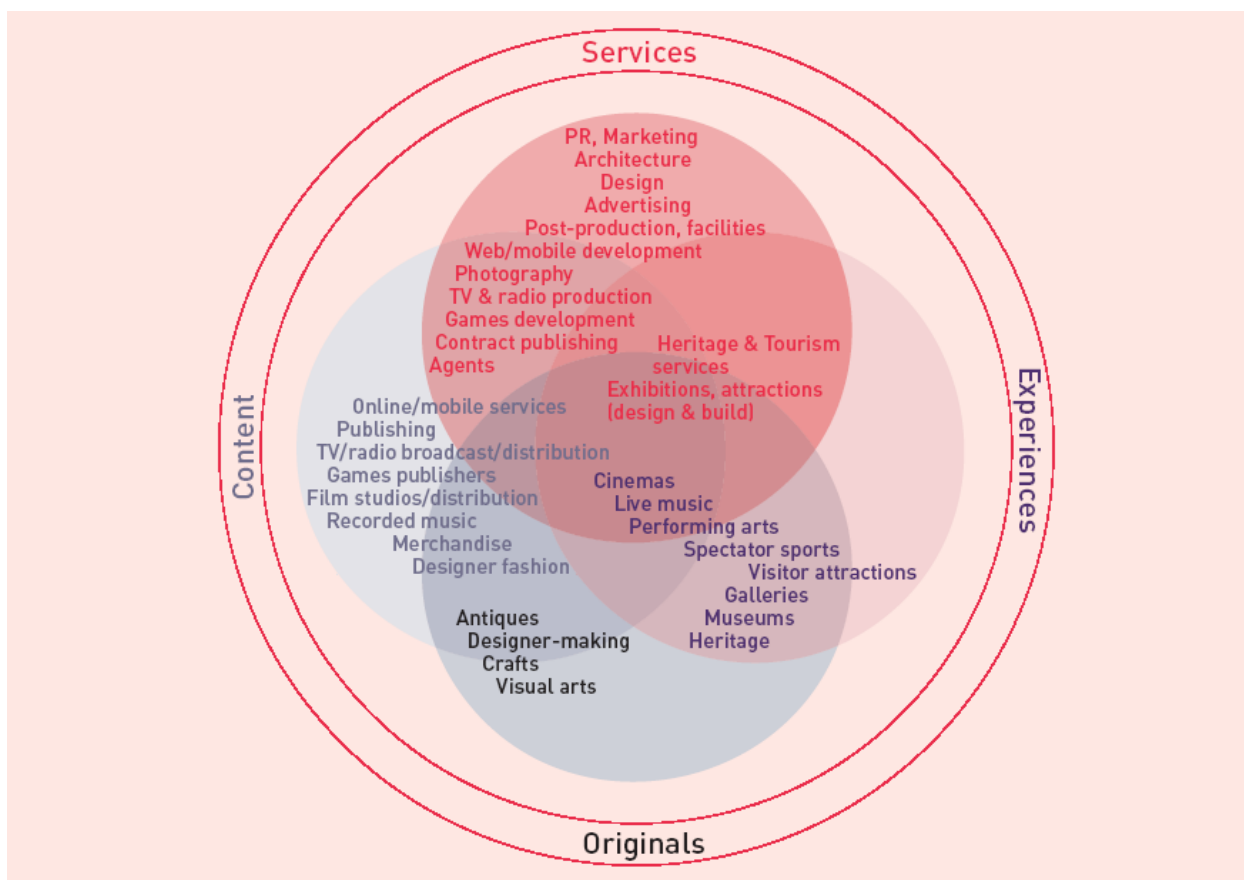
El 1994, el Govern australià de Paul Keating (1991-96) va iniciar la seva política cultural anomenada *Creative Nation*, dissenyada per posicionar Austràlia davant dels reptes de les noves tecnologies i la globalització. La *Creative Nation* va plantejar, a més a més, que la política cultural era també una política econòmica (Department of Communications and the Arts 1994).

La introducció del terme *indústries creatives* a Europa s'atribueix al Regne Unit. A finals dels anys 90, la primera Administració de Blair va crear el Grup de Treball de les Indústries Creatives, amb l'objectiu de perfilar la promoció d'indústries creatives com a motors econòmics. Hesmondhalgh i Pratt (2005) suggereixen que el terme *indústries culturals*, a l'ús fins aquell moment al Regne Unit, va bascular cap al d'*indústries creatives*. Un factor a tenir en compte, argumenten, és la voluntat del nou govern laborista britànic, políticament «de centre», de diferenciar-se de les accions dels consells

metropolitans dels anys 80, com ara el de Londres o el de Sheffield, d'orientació més esquerrana.

Sigui com sigui, el concepte es va formalitzar al Departament de Cultura, Mitjans Audiovisuals i Esport (DCMS, en les inicials angleses), que va publicar les dues edicions del *Creative Industries Mapping Document* (1998 i 2001). Segons dades oficials del National Endowment for Science, Technology and the Arts (NESTA), les indústries creatives conformaven el 2006 el 8% de la renda nacional i donaven feina al 5% de la població activa. Des del 1997, l'economia creativa té un creixement del 8% anual i ha augmentat la seva producció fins a un 20% cada any, en comparació de l'augment inferior al 6% del total de l'economia. Comptabilitza un de cada cinc llocs de treball a la ciutat de Londres i 11,4 bilions de lliures esterlines (uns 16,5 bilions d'euros) de la balança comercial del Regne Unit, «molt per sobre de la indústria de la construcció, les assegurances i les pensions, i el doble del sector farmacèutic». Les indústries creatives superen actualment el sector de serveis financers al Regne Unit (NESTA 2006).

Quadre 7.
Model estadístic del Regne Unit: les indústries creatives

Font: NESTA (2006).

Quadre 8.
Característiques bàsiques del model «indústries creatives»

<p>■ Enfocament: Econòmic</p>
<p>■ Definició: Aquelles indústries que tenen origen en la creativitat individual, la tècnica i el talent i que tenen un potencial per crear riquesa i llocs de treball a través de la generació i l'exploració de la propietat intel·lectual.</p>
<p>■ Criteris: - La creativitat com a aportació principal en el procés de producció. - La propietat intel·lectual (i no només els drets d'autor) com a característica de la producció.</p>

■ Àmbit d'aplicació:

Publicitat, arquitectura, mercat d'art i antiguitats, artesanía, disseny, moda de disseny, pel·lícules i vídeos, programari d'oci interactiu, música, arts escèniques, publicació, serveis informàtics i de programari, ràdio i televisió.

Les activitats inclouen:

creació, producció, distribució, difusió, promoció i activitats relacionades amb l'educació o amb la premsa.

■ Comparació amb altres definicions:

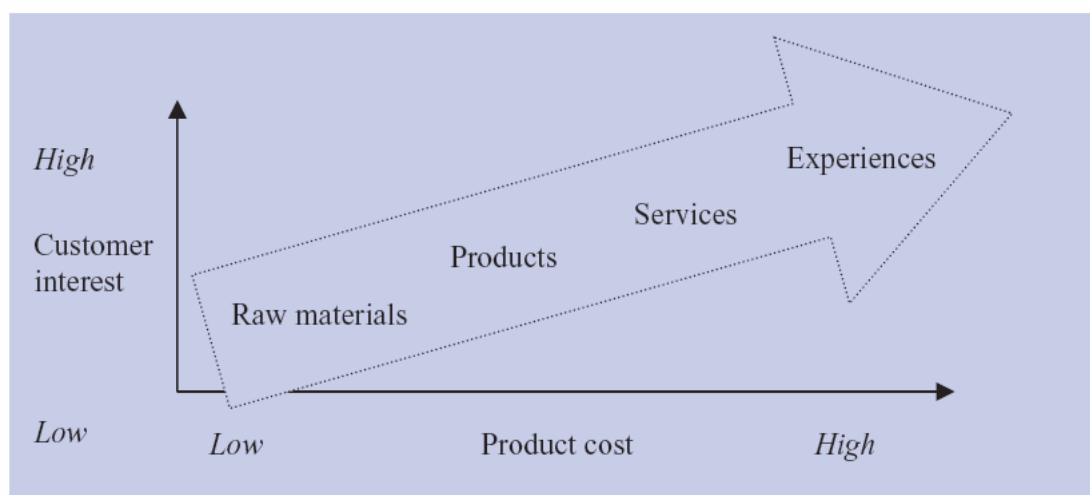
L'àmbit d'aplicació de la definició del DCMS és un dels més amplis entre tots els enfocaments analitzats.

El model escandinau: l'economia de l'experiència

Un dels portaveus d'aquest model és el govern de Dinamarca, que el 2003 va publicar el document *Denmark in the Culture and Experience Economy*, amb l'objectiu que l'economia danesa obtingués el màxim benefici de la nova economia de consum simbòlic (Kulturministeriet 2003).

Quadre 9.

Model estadístic escandinau: la creació de valor en l'economia de l'experiència

Font: Kulturministeriet (2003).

L'economia agrària basada en extreure matèries primeres va passar a una economia industrial basada en la producció de béns, després a una economia de serveis basada en el proveïment de serveis i ara a una economia de l'experiència basada en recrear experiències.

En aquesta economia, el valor dels productes físics només constitueix una part del preu. El que es paga és el context, la història i l'entorn d'un producte i, per tant, l'*experiència* proporcionada.

Quadre 10.
Característiques bàsiques del model «economia de l'experiència»

<p>■ Enfocament: Econòmic</p>
<p>■ Definició: Una economia basada en la creixent demanda d'experiències, concebudes a partir de processos de creativitat amb alt valor afegit. És una economia que es beneficia dels avenços tecnològics, els quals faciliten l'oferta i la distribució de continguts, i que capitalitza en una societat de consum amb molts recursos disponibles (que es gasten en oci, art i esdeveniments culturals).</p>
<p>■ Criteris: Experiència, o el que el consumidor considera com a tal.</p>
<p>■ Àmbit d'aplicació: Moda, arts plàstiques, música, joguines i entreteniment, turisme, llibres, teatre, ràdio i televisió, arquitectura, indústries de l'esport, disseny, mitjans de comunicació escrits, pel·lícules i vídeos, publicitat, entreteniment educatiu, producció de continguts, esdeveniments, institucions culturals.</p>
<p>■ Comparació amb altres definicions: A més de les indústries creatives (publicitat, arquitectura, mercat d'art i antiguitats, artesania, disseny, moda de disseny, pel·lícules i vídeos, programari d'oci interactiu, música, arts escèniques, publicació, serveis informàtics i de programari, ràdio i televisió), l'economia de l'experiència inclou: joguines/entreteniment, turisme, esport i entreteniment educatiu.</p>

1.5.4.2. Definicions internacionals

El model de la UNESCO: Framework for Cultural Statistics

El 1986, la UNESCO va desenvolupar el seu marc de referència en estadístiques, Framework for Culture Statistics (FCS). Consisteix en una matriu composta per dos eixos:

- 9 sectors culturals
- 5 funcions o processos de producció

Els 9 sectors estan formats per subsectors (vegeu quadre 11 i annex II).

L'aportació del FCS al camp de l'estadística cultural s'ha de valorar més com un referent conceptual que com una aplicació estadística pràctica. Només recordem que les estadístiques culturals de la UNESCO, publicades a l'*International Flows of Selected Cultural Goods and Services, 1994-2003* (UNESCO 2005e), no segueixen les directrius d'aquest marc estadístic. A més, aquestes categories no han estat revisades des de la seva creació els anys 80, i per tant no incorporen les grans transformacions que ha sofert el sector cultural.

Ara bé, el FCS ha servit de referència a diversos països, especialment a Nova Zelanda, Austràlia i el Canadà, que l'han aplicat amb un rigor considerable. Cadascun d'aquests països ha desenvolupat la seva pròpia metodologia per recollir les dades culturals en el seu àmbit territorial. D'altra banda, i això és important, el Framework for Culture Statistics va servir com a punt de partida dels treballs de la Unió Europea, concretament el LEG Cultura d'Eurostat, com veurem al quadre 12.

Quadre 11.
Característiques bàsiques del model del Framework for Culture Statistics
(UNESCO)
 (Vegeu-lo desenvolupat a l'annex II)

<p>■ Enfocament: Estadístic</p>
<p>■ Definició: No aplicable</p>
<p>■ Criteris: No aplicables</p>
<p>■ Àmbit d'aplicació: 9 sectors culturals, cadascun dels quals està format per subsectors:</p> <ul style="list-style-type: none"> 0. Patrimoni cultural <ul style="list-style-type: none"> 0.1. Monuments històrics 0.2. Patrimoni arqueològic 0.3. Patrimoni museològic 0.4. Patrimoni arxivístic 0.5. Altres formes de patrimoni cultural 1. Literatura i material imprès <ul style="list-style-type: none"> 1.1. Llibres i fulletons 1.2. Diaris i publicacions periòdiques 1.3. Serveis de llibreria 2 i 3. Música i arts escèniques <ul style="list-style-type: none"> 2.1. Música en directe 2.2. Teatre musical 3.1. Teatre dramàtic 3.2. Dansa 3.3. Altres arts escèniques (circ, pantomima, etc.) 2/3. Qüestions comunes de registres sonors i audiovisuals 4. Arts visuals <ul style="list-style-type: none"> Grup A 4.1. Pintura 4.2. Escultura 4.3. Arts gràfiques 4.4. Manualitats 4.5. Altres formes d'arts visuals Grup B

- 4.6. Fotografia
- 4.6.1. Fotografia artísticocreativa
- 4.6.2. Altra fotografia

5. Mitjans sonors i audiovisuals. Cinema i fotografia

- 5.1. Cinema
- 5.2. Fotografia

6. Ràdio i televisió

- 6.1. Ràdio
- 6.2. Televisió
- 5/6. Vídeo

7. Activitats socioculturals

- 7.1. Vida associativa
- 7.2. Instal·lacions socioculturals polivalents
- 7.3. Pràctiques socioculturals
 - 7.3.1. Pràctiques individuals
 - 7.3.2. Vida familiar
 - 7.3.3. Vida comunitària
- 7.4. Dades intercategoriales
- Turisme

8. Esports i jocs

9. Medi ambient i natura

- 9.1. Medi natural
- 9.2. Medi urbà (qualitat de vida en el marc urbà)

5 processos de producció cultural:

- Creació
- Producció
- Distribució
- Consum
- Conservació

■ Comparació amb altres definicions:

És l'única definició que inclou el medi ambient i la natura en l'àmbit d'aplicació del sector cultural.

A més a més, la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de les Expressions Culturals defineix *indústries culturals* en els termes següents (articles 4.4 i 4.5):

Les *indústries culturals* es refereixen a les indústries que produeixen i distribueixen béns o serveis culturals (article 4.5). *Activitats, béns i serveis culturals* es refereix a les activitats, els béns i els serveis que, considerats des

del punt de vista de la seva qualitat, utilització o finalitat específiques, encarnen o transmeten expressions culturals, independentment del valor comercial que tinguin. Les activitats culturals poden constituir una finalitat per si soles, o contribuir a la producció de béns i serveis culturals (article 4.4).

Aquesta definició és la més recent i també la més consensuada, ja que 148 països n'han acordat el contingut.

El model d'Eurostat: Leadership Group on Cultural Statistics (LEG Cultura)

A partir del 1995, la consciència de la manca d'estadístiques culturals en l'àmbit de la UE es va posar de manifest en diversos fòrums internacionals i els estats membres van demanar a les institucions comunitàries que comencessin a treballar en aquesta àrea. El 1995 el Consell va adoptar una resolució sobre la promoció de les estadístiques en el creixement econòmic i cultural. El Consell va apel·lar a la Comissió, en cooperació estreta amb els estats membres, «per assegurar que es faci un millor ús dels recursos estadístics existents i que la feina de compilar estadístiques culturals es desenvolupi sense problemes».

En conseqüència, el Comitè del Programa Estadístic va crear al 1997 el Leadership Group on Cultural Statistics (LEG Cultura). Va dirigir un projecte de tres anys de durada per tal de:

- (i) Determinar una definició comuna del sector cultural.
- (ii) Suggestir canvis en la classificació estadística per poder analitzar la cultura.
- (iii) Analitzar les recopilacions de dades existents.
- (iv) Produir indicadors que permetin avaluar l'ocupació, el finançament i la participació en el camp de la cultura.

Estava compost per experts dels ministeris de cultura dels estats membres i per representants d'Eurostat i de la Comissió. Van lliurar el seu informe final el 2000.

El grup LEG va partir dels treballs de la UNESCO al Framework for Culture Statistics, però se'n va allunyar considerablement per establir paràmetres més limitats per al sector cultural: l'esport, el medi ambient i els jocs van ser-ne exclosos; les arts plàstiques es van agrupar en una única categoria, i s'hi van introduir noves àrees com ara l'arquitectura. L'informe LEG també afegeix al camp de la cultura activitats relacionades amb el comerç de béns i serveis culturals.

Quadre 12.
Característiques bàsiques del model de LEG Cultura (Eurostat)

<p>■ Enfocament: Estadístic, amb els objectius de:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Definir un conjunt comú d'àrees principals per a activitats reconegudes com a culturals sense desqualificar les interpretacions nacionals. - Identificar i llistar les activitats de cada àrea.
<p>■ Definició: No aplicable</p>
<p>■ Criteris: No aplicables</p>
<p>■ Àmbit d'aplicació: El grup LEG va establir una matriu formada per:</p> <p>8 dominis</p> <ul style="list-style-type: none"> • patrimoni monumental i artístic • arxius • biblioteques • llibres i premsa • arts plàstiques • arquitectura • arts escèniques • mitjans de comunicació/multimèdia d'àudio i audiovisuals <p>6 funcions relatives a les activitats econòmiques</p> <ul style="list-style-type: none"> • conservació • creació

- producció
- difusió
- comercialització
- formació

■ Comparació amb altres definicions:

Respecte al Framework for Cultural Statistics, la delimitació del sector no inclou la publicitat, els esports i els jocs. Cal subratllar que inclou el comerç de béns i serveis culturals i l'arquitectura.

El model de l'OMPI: les indústries del *copyright*

En la seva obra de referència *Guide on Surveying Copyright Industries*, l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual (OMPI, WIPO en les inicials angleses) ha establert la seva pròpia metodologia per avaluar l'impacte econòmic de les indústries del *copyright*.

Tradicionalment, els drets d'autor s'han examinat des d'una perspectiva legal. Avui, però, la utilitat dels drets d'autor com una forma d'avaluar el rendiment econòmic és àmpliament reconeguda: «L'interès creixent pels drets d'autor també es genera en el sector comercial, on les llicències, la inversió i les transferències han atret força atenció. Avui, els drets d'autor es consideren més que un sistema legal, que proporciona un medi segur i estable per a l'activitat creativa en diferents mercats.» (OMPI 2003:103)

Tal com va resumir el director general de l'OMPI: «Al segle XXI la propietat intel·lectual és un poderós motor del creixement econòmic. Quan s'uneix al desenvolupament del capital humà, té com a resultat individus formats, qualificats i motivats i esdevé una combinació dinàmica a l'hora d'estimular la creació i la innovació, generar ingressos, promoure la inversió, promoure la cultura, prevenir la 'fuga de cervells' i enfortir la salut econòmica global.» (OMPI 2003:6)

Quadre 13.

Característiques bàsiques del model «indústries del *copyright*» (OMPI)

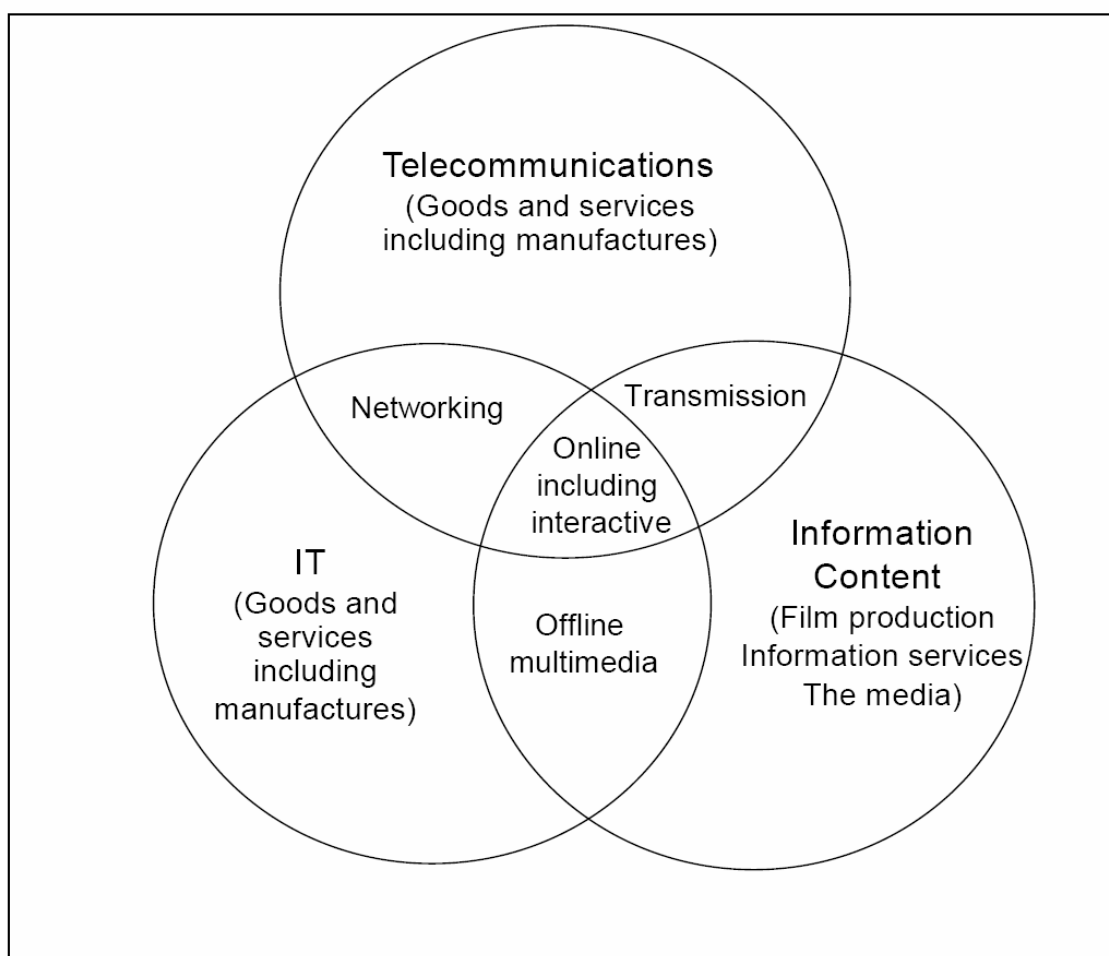
<p>■ Enfocament: Econòmic</p>
<p>■ Definició: Les indústries involucrades en la creació, producció i fabricació, representació, emissió, comunicació i exhibició, o distribució i venda d'obres i altres materials protegits.</p>
<p>■ Criteris: Els drets d'autor són una característica de la seva producció.</p>
<p>■ Àmbit d'aplicació: Premsa i literatura, música, produccions teatrals, òperes, ràdio i televisió, fotografia, programari i bases de dades, arts plàstiques i gràfiques, serveis publicitaris, societats de gestió col·lectiva i de <i>copyright</i>.</p>
<p>■ Comparació amb altres definicions: S'inclouen el <i>software</i> i les bases de dades, cosa que no fan altres definicions. Una característica important és l'addició de les societats de gestió col·lectiva i de <i>copyright</i>.</p> <p>És interessant veure que l'OMPI recomana que l'avaluació de l'impacte econòmic de la indústria del <i>copyright</i> vagi complementada amb l'avaluació de les indústries del <i>copyright</i> secundàries, és a dir:</p> <ul style="list-style-type: none">- les que donen suport a indústries principals basades en el <i>copyright</i>, que produeixen, per exemple, aparells de televisió, aparells de vídeo, reproductors de CD i altre equipament, ordinadors i material informàtic, material i serveis fotogràfics;- i les que estan interrelacionades amb les indústries del <i>copyright</i> principals, com per exemple: maquinària per a empreses, arquitectura, joieria, mobles, ceràmica i vidre, roba i calçat, recobriment de parets i enginyeria. <p>La metodologia de l'OMPI ha estat àmpliament utilitzada, per exemple, per la International Intellectual Property Alliance nord-americana i en nombrosos informes de països de la UE (Finlàndia i Dinamarca, per exemple) i de fora de la UE (com ara el Canadà, els EUA i Nova Zelanda). En l'àmbit de la UE, aquesta metodologia es va utilitzar per completar l'Informe de 2003 encarregat per la Comissió Europea, <i>The Contribution of Copyright and Related Rights to the European Economy</i>.</p>

El model de l'OCDE: les indústries de continguts

En l'annex 1B de *Guide to Measuring the Information Society* (OCDE 2005), l'OCDE defineix el sector de les TIC i subratlla la superposició entre les tecnologies de la informació, les telecomunicacions i les activitats de contingut.

Quadre 14.

Intersecció i complementarietat dels subsectors de les indústries de continguts (OCDE)

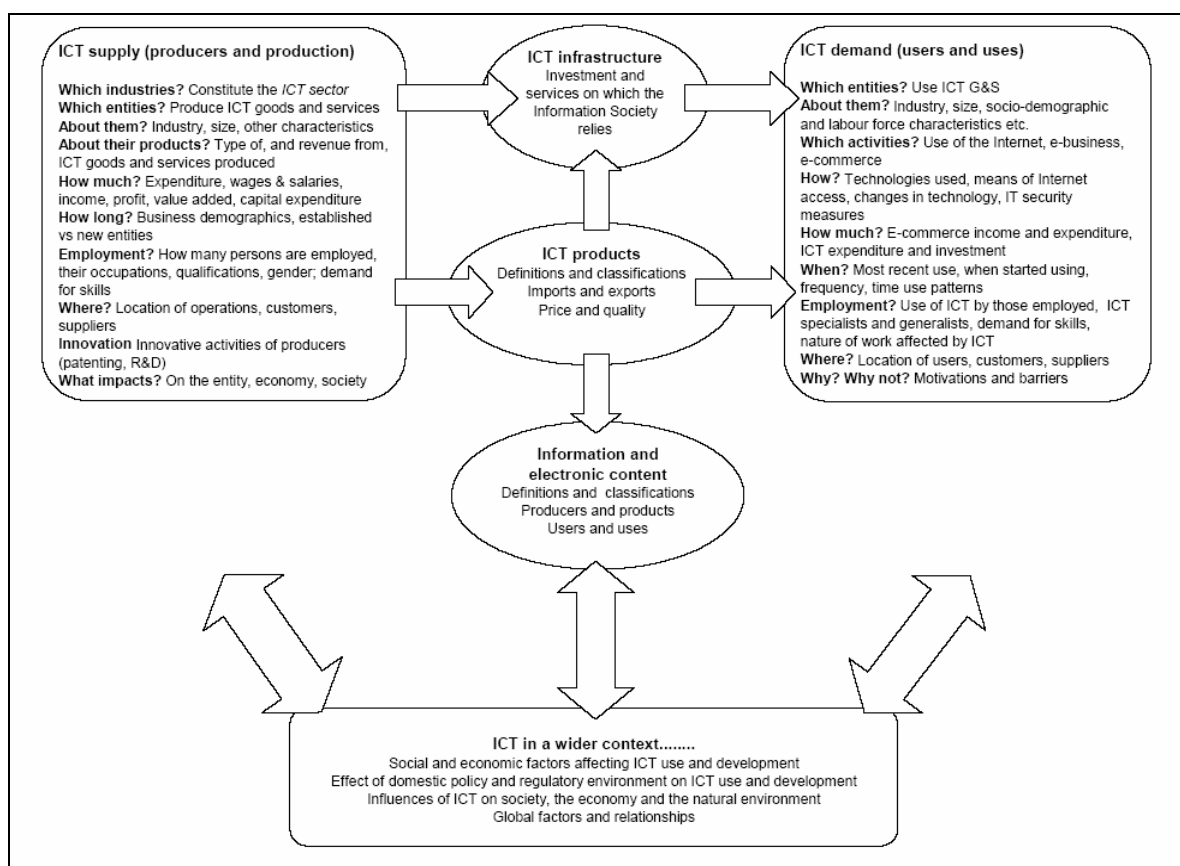

Font: OCDE (2005).

Les indústries de continguts es presenten en aquest document com a distintes, per bé que complementàries, al sector de les TIC: mentre que les indústries TIC es defineixen com «aquelles indústries que faciliten, per mitjans electrònics, el processament, la transmissió i la visualització de la informació», aquesta definició exclou explícitament les indústries que creen la informació, les anomenades indústries «de contingut».

Tant les indústries TIC com les de contingut són descrites pel Grup d'Experts de l'OCDE com a constitutives de la societat de la informació. La publicació de l'OCDE afegeix que «el següent pas per construir indicadors per a la societat de la informació és l'acord d'una definició de les indústries de contingut que, afegida a la definició de les TIC, proporcionarà una definició pràctica de l'economia de la informació».

Quadre 15.
Model conceptual de les estadístiques de la societat de la informació (OCDE)

Font: OCDE (2005).

Tot i que fins ara encara no s'ha aconseguit un acord total entre les delegacions de l'OCDE sobre la definició exacta de «productes de contingut

informatiu» i «productes d'informació digital», l'organització està d'acord en els elements de les definicions següents:

- El *sector de continguts* consisteix en indústries que produeixen productes de contingut informatiu.
- El *sector de continguts electrònics* és un subconjunt del sector de continguts. Consisteix en indústries que produeixen principalment productes de contingut electrònic (o productes de contingut digital).

Quadre 16.
Característiques bàsiques del model «indústries dels continguts» (OCDE)

<p>■ Enfocament: Determinat per la tecnologia.</p>
<p>■ Definició: La definició s'ha d'acabar d'elaborar.</p>
<p>■ Criteris: L'expressió <i>indústries de contingut</i> s'utilitza per descriure les indústries que produeixen productes de contingut informatiu, siguin o no digitals.</p>
<p>■ Àmbit d'aplicació: S'ha d'acabar d'elaborar.</p>
<p>■ Comparació amb altres definicions: Aquest enfocament és útil des d'una perspectiva comparativa ja que subratlla la necessitat de tenir en compte el contingut digital, que generalment no està inclòs a les eines estadístiques tradicionals utilitzades per avaluar l'economia de la cultura.</p>

1.5.5. El panorama de l'estadística cultural a Catalunya

Tal com descriu Ezequiel Baró, «a Catalunya s'ha procedit a normalitzar progressivament les fonts informatives sobre el sector cultural, tractant d'harmonitzar-les amb les directrius de l'Eurostat» (Baró 2003). Les estadístiques culturals tenen el precedent més influent en el Pla Marc d'Estadístiques Culturals (PMEC), realitzat el 1991, i encara vigent en bona part dels seus continguts. L'objectiu del PMEC era definir una proposta estadística per al conjunt dels sectors culturals. Tot i així, no s'ha desenvolupat íntegrament, encara que sí ha estat una guia de treball de referència. El fet que s'hagi desenvolupat de forma parcial fa que hi hagi sectors i activitats que disposen d'una riquíssima informació, mentre que en d'altres la informació és pràcticament nul·la. Per tal de reconduir aquesta situació, el Pla Estadístic de Catalunya 2006-2009 estableix la recollida d'informació en els àmbits en què la informació sigui deficient. Per fer-ho, planteja la necessària coordinació de diferents òrgans i administracions: el Departament de Cultura, l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), el Departament d'Educació i el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), entre els més destacats.

Segons Baró, les informacions estadístiques sobre el sector de la cultura a Catalunya es poden classificar en tres grups principals:

- Informacions econòmiques i sobre l'ocupació.
- Informacions sobre les característiques i el desplegament territorial de l'oferta cultural.
- Informacions sobre el consum i els hàbits culturals de la població.

En el primer grup, destaquen les dades sobre la despesa pública en cultura, desglossades per nivells de govern (Generalitat de Catalunya, diputacions provincials i ajuntaments, essencialment), tant per àmbits d'actuació, com per capítols i/o programes.

Dintre del segon grup, les informacions sobre les característiques de l'oferta cultural a Catalunya són molt variades i abasten els àmbits culturals següents:

- *Arxius*: nombre i distribució territorial, grandària i equipaments, documents de què disposen, reproduccions fetes, documents restaurats, hores setmanals d'atenció al públic, activitats de difusió realitzades.
- *Biblioteques*: nombre i distribució territorial, tipus de biblioteca, forma d'accés, fons de les biblioteques, adquisicions fetes, nombre de préstecs realitzats, sistema de lectura pública.
- *Museus*: nombre i distribució territorial.
- *Patrimoni arquitectònic i arqueològic*: béns culturals d'interès nacional (immobles) per tipologies i ubicació, inventari del patrimoni per comarques, jaciments arqueològics (per tipologies i per períodes històrics).
- *Cinema*: nombre de sales de cinema en actiu, nombre de llargmetratges produïts per productores catalanes, nombre de pel·lícules exhibides (per nacionalitat de la productora principal).
- *Llibres*: nombre d'empreses editores, distribuïdors, llibreries i punts de venda, producció editorial (per llengua de publicació i per tipus de suport), nombre de títols registrats per les editorials catalanes, nombre d'agents editors en català (per titularitat de l'agent editor), títols registrats en català (per matèries, originals i traduccions, etc.), producció editorial en català (nombre d'empreses, títols produïts i títols vius en catàleg).
- *Premsa*: nombre i tipus de diaris publicats a Catalunya, revistes de distribució general publicades (per llengua principal i per tipus de revista), premsa local i comarcal no diària (per periodicitat i llengua).
- *Teatre i dansa*: nombre de teatres de Catalunya (per any d'inauguració, per titularitat i per aforament de la sala principal), nombre de representacions d'arts escèniques en teatres (per gènere, per procedència de la companyia, per tipus de creació, per llengua de l'espectacle, etc.), nombre de companyies de teatre i dansa, nombre d'espectacles presentats (per tipus de creació, per llengua de l'espectacle, per lloc d'estrena, etc.), nombre de representacions realitzades (per lloc de representació i per gènere), companyies de teatre i dansa de Catalunya que han actuat a l'estranger i nombre de representacions realitzades (per països i per gènere).

Finalment, i pel que fa al tercer grup, les estadístiques de consum i pràctiques culturals (ECPC 2001) ha representat un important pas endavant en l'àmbit de les informacions sobre els hàbits culturals de la població de Catalunya. Si bé des del 1985 el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya ja havia dut a terme diversos estudis sobre el comportament i les característiques tècniques de la demanda de productes culturals a Catalunya, amb la nova ECPC s'ha establert, per primer cop, una estadística oficial sobre pràctiques i hàbits culturals. Aquesta ECPC garanteix la comparabilitat amb les estadístiques d'abast europeu (quant als continguts, segueix les indicacions del LEG Cultura) i, a més, des d'un punt de vista tècnic ha comportat un increment molt notable de la fiabilitat de les dades estadístiques.

L'ECPC 2001 té els continguts següents:

- *Pràctiques culturals*: lectura de llibres, diaris i revistes, i escriptura; audició de música i assistència a concerts, interpretació i cant, assistència al cinema, teatre, dansa i circ; fer teatre i dansa; realització d'activitats artístiques (pintura, escultura, etc.); visita a museus i monuments; visita a biblioteques, arxius i centres de documentació, mirar la televisió, escoltar la ràdio, emprar el vídeo o el DVD; ús de l'ordinador, Internet i CD-ROM; associacionisme.
- *Disponibilitat i ús del temps lliure*: disponibilitat de temps lliure; distribució del temps en el darrer dia laborable; activitats realitzades durant el temps lliure en cap de setmana.
- *Equipaments culturals a la llar*: aparells audiovisuals, aparells musicals, tecnologies d'informació i comunicació, llibres, unitats enregistrades i obres artístiques, equipaments culturals.

CAPÍTOL 2.

La relació entre cultura i mercat

2.1. La industrialització de la producció cultural i els desequilibris en els fluxos d'informació que genera

El terme *indústria cultural* (en singular) va aparèixer el 1947 amb una forta connotació negativa quan l'Escola de Frankfurt, i en especial Adorno i Horkheimer, van descriure la indústria de la cultura com «un instrument de l'elit capitalista que priva tant l'artista com la seva obra d'art del seu valor artístic intrínsec, i que transforma el consumidor en un pseudoindividu» (Adorno i Horkheimer, 1947 reed. 1998). Segons aquesta visió, la reproducció en massa de les obres d'art genera un mercat cultural de masses i, com a conseqüència d'això, apareix l'*home massa*, sense personalitat, manipulable. En altres paraules, la producció i el consum de masses crea un sistema polític de masses. Per tant, el primer lligam entre els dos conceptes és clarament *apocalíptic*: la industrialització de la cultura va ser la condició necessària (i caldria escatir si també suficient) dels feixismes de la primera meitat del segle XX. Aquest fil argumental ha estat un dels eixos principals en el debat sobre els mitjans de comunicació i la seva influència social. Tot i el seu interès evident, aquest no és objecte d'estudi d'aquest treball de recerca.

Per contra, el terme *indústries culturals* (en plural) no va aparèixer fins als anys 70, aquesta vegada amb una connotació més positiva. A la dècada següent, John Myerscough va cristal·litzar el terme en l'obra de referència sobre l'economia de la cultura, *The Economic Importance of the Arts in Britain*. Aquest estudi fundacional descriu els ingressos generats per la cultura de forma directa (beneficis empresarials i ocupació), així com l'estímul que representa per a la indústria auxiliar com ara el turisme. En aquest sentit, l'èxit d'una ciutat o una regió en el futur dependrà de la seva capacitat per construir una oferta de serveis i oci, en què la cultura tindrà un paper central (Myerscough *et al.* 1988).

La contribució de la cultura a l'economia s'ha reconegut gradualment, a mesura que la producció industrial del sector guanyava terreny a la part artesanal, tant pel que fa al volum econòmic, com pel que fa als hàbits socials. La cultura proporciona productes de consum mercantilitzat i, per tant, s'incardina directament en la lògica econòmica industrial.

Això no obstant, l'afirmació que la cultura *també* és una activitat econòmica va servir, contràriament al que es pogués pensar, com a argumentari per als neoliberals de les dècades posteriors. En efecte, l'aportació intel·lectual de Myerscough estava pensada per legitimar una major inversió en cultura, però en realitat va obtenir el resultat oposat. Si la cultura proclamava el seu impacte econòmic en el joc del mercat, la conseqüència lògica per als posicionaments neoliberals era que l'estat «s'enretirés» per no distorsionar-ne el correcte funcionament. Així que Myerscough va ser utilitzat per a una desregulació cultural durant els anys 90 (Delgado 1997).

En qualsevol cas, les *indústries culturals* designen aquells àmbits en què la producció artística és objecte d'una reproducció en sèrie de l'objecte creat, com és el cas, per exemple, dels sectors de la música i del cinema. Aquí, el procés de producció i reproducció té una estructura industrial. Considerat des d'aquest angle, el terme s'oposa a aquells àmbits en què la producció artística es caracteritza per una obra única, com poden ser les arts escèniques o les arts plàstiques no seriadades. Tot i que aquestes activitats, cal observar-ho, també poden ser gestionades per una empresa cultural i poden mercantilitzar les seves obres de producció artesanal (Robert 2005).

I dins dels productes culturals industrials, l'audiovisual té una especificitat pròpia. En termes econòmics, i a diferència de la immensa majoria de béns i serveis, l'audiovisual es caracteritza per tenir un cost marginal nul. Això vol dir que el cost per a cada nou consumidor és zero, contràriament al cost marginal que té una representació teatral o la impressió de llibres. En teatre i llibres, cada nova venda implica un cost suplementari de producció. En l'audiovisual, el cost fix de produir un programa pot ser molt alt, però no hi ha cap cost marginal per a cada nou espectador. Val el mateix produir una pel·lícula per a

una persona que per a deu milions. Per tant, la indústria audiovisual tendirà a ampliar els seus mercats, molt més encara que les indústries d'altres béns, amb vista a obtenir economies d'escala.

Més endavant en aquest capítol aprofundirem en la qüestió, però ara avançarem que aquest cost marginal nul afavoreix que els continguts audiovisuals siguin emesos internacionalment. També és possible, mitjançant despeses baixes de doblatge o subtitulació, exportar-los amb un vernís «de proximitat» a qualsevol altre mercat (tingui la proximitat cultural i la importància econòmica que tingui). Com ja hem dit, l'expansió i la uniformització de mercats proporciona economies d'escala i permet amortitzar la inversió necessària per a la producció (cost fix).

Les conseqüències d'aquest fet sobre el mercat audiovisual internacional són evidents. Una de les principals és que els programes (siguin en versió original, subtitulats, doblats o en forma de *remake*) siguin dissenyats i produïts per un grup molt reduït de països (principalment anglosaxons), que tenen una posició de domini industrial en el sector. Aquest domini, a més, i a causa de la desregulació del sector, tendeix a augmentar. Vist des de l'òptica del consumidor, doncs, els programes produïts en aquests països dominen les graelles i les cartelleres d'arreu del món (Nissen 2006).

D'altra banda, des de la dècada dels 90, els canvis en la indústria cultural han estat paral·lels al desenvolupament de les noves tecnologies i al de les polítiques de (des)regulació nacionals, regionals i internacionals. Aquests factors han canviat el context en què circulen els béns i serveis de tota naturalesa, així com els fluxos de capital inversor i especulatiu. Els darrers anys, l'estructura de la indústria ha estat caracteritzada per un fort procés d'internacionalització, de reorganització i de concentració, fet que ha donat pas a la creació de grans grups mundials, que actuen com un nou oligopoli global (UNESCO 2005e).

Així, el fenomen actual de la globalització comprèn tant processos de mercantilització (gràcies a la liberalització dels intercanvis comercials) com

d'industrialització (accentuada per les noves tecnologies digitals). Des del moment en què una obra audiovisual pot ser (re)produïda industrialment i mercantilitzada internacionalment, entra de ple en els processos de la globalització. Més encara, com que és portadora de significat, de símbols i d'ideologia, és directament un motor de la globalització.

Paral·lelament als canvis reguladors, hi ha hagut canvis en l'estructura econòmica del sector de la comunicació. Una de les causes n'ha estat la digitalització. En un primer moment, la tecnologia digital multiplica la capacitat de transmissió i abarateix els costos per canal, circumstància que hauria d'abaixar les barreres d'entrada al sector. Almenys teòricament, la digitalització hauria d'incrementar, així, el pluralisme de l'oferta. De tota manera, la desregulació del mercat digital va alterar profundament les dinàmiques del sector. Els operadors comercials van iniciar una cursa competitiva per oferir més continguts i serveis, per tal de generar demanda, fidelitzar-la i posicionar-se favorablement en el nou entorn digital. Així, la necessitat d'una multiplicació incessant de canals i continguts per mantenir una oferta competitiva va encarir el cost dels suports i dels programes. D'altra banda, i amb l'objectiu de crear una marca en aquest nou mercat, els costos de gestió i màrqueting van augmentar considerablement, amb relació als de producció de continguts pròpiament (BBC 2004b).

Aquesta forta inversió en continguts estrella (esports i estrenes de Hollywood), en tecnologies de distribució i en màrqueting comporta riscos financers importants. Aquesta circumstància influeix indirectament sobre l'audàcia a l'hora de planificar, produir i programar els continguts. També comporta una major presència del sector financer en l'accionariat dels grups audiovisuals, per tal de garantir avals i liquiditat (Almirón 2005 i 2007, Bergés 2005a i 2005b). Aquest matrimoni entre mitjans i banca és certament perillós i pot derivar en allò que en terminologia marxista s'anomenaria *oligopoli mediaticofinancer*.

Però a més d'aquest fet, els operadors de la televisió digital, per qualsevol dels seus suports possibles, necessiten un *know-how* extremament complex per poder competir en aquest mercat: han de controlar grans xarxes de difusió,

n'han d'assegurar el proveïment a mitjà-llarg termini, han de negociar i adquirir una àmplia cartera de drets de programes competitius, dominar la tecnologia del descodificador i dels sistemes d'accés condicional, conèixer àmpliament cada mercat i les seves característiques diferenciadores. En definitiva, el nou context digital demana oficis molt diversos, dispersos abans en múltiples actors i escassament coincidents amb els de la televisió clàssica. Per aquesta raó, s'impulsen aliances i absorcions de dimensions mai vistes fins ara en el sector, en una clara tendència a una estructura fortament oligopolista (quan no monopolista) en cada mercat i suport (Bustamante 2003: 181-182).

Però a més dels canvis de l'estructura econòmica del sector audiovisual, trobem canvis profunds de la nostra societat que atorguen més importància a la cultura com a producte de consum. La demanda d'un nombre cada vegada més gran de productes culturals diversos és un indicatiu del comportament postmodern dels consumidors: els consumidors es volen diferenciar els uns dels altres apropiant-se de signes i valors que incorporen determinats productes específics. En contra de la tendència general de temps passats, la postmodernitat vol trencar la norma unificadora de la modernitat. La societat industrial, fonamentada sobre una producció de massa, es caracteritzava principalment per una cultura col·lectivista que s'aplicava al mateix temps a la producció i al consum, i tocava totes les esferes de la vida, tant públiques com privades. En la societat de la informació actual, els individus tendeixen a considerar-se molt més com a consumidors individuals que com a ciutadans d'una col·lectivitat, i a considerar la societat com un mercat, molt més que com una comunitat compartida (Nissen 2006).

Aquests comportaments provenen de tendències socioeconòmiques de llarg abast, que es donen des de fa temps a les societats occidentals. Efectivament, les nostres societats són cada vegada més individualitzades. Es constata la importància creixent de l'individu, cada vegada més «lliure» de les lleialtats tradicionals (família, estat, església, classe social, etc.). Aquesta tendència es veu reforçada pel grau d'escolarització mitjà: a mesura que augmenta, també ho fa la demanda de cultura. Pel que fa a la renda disponible, com més s'enriqueixen les nostres societats, més immaterials esdevenen els nostres

models de consum. Una vegada cobertes les necessitats bàsiques, el consum és cada vegada més un acte cultural. Aquesta tendència es veu reforçada per l'augment de la disponibilitat de temps de lleure que es pot dedicar a activitats culturals. Totes aquestes tendències socials convergeixen a mantenir una demanda creixent de consum amb contingut cultural (KEA 2007).

També s'admet cada vegada més que els beneficis que la cultura aporta a les economies són superiors al simple consum de béns culturals: la cultura és utilitzada indirectament per diversos sectors econòmics no culturals com a font d'innovació (el que en termes econòmics anomenem *externalitat* i que serà analitzat més endavant). Les indústries culturals contribueixen substancialment al PIB, al creixement i a l'ocupació de la Unió Europea. A tall d'exemple, es pot dir que aquest sector va donar feina a 5,8 milions de persones el 2004, el que equival al 3,1% de la població total ocupada de la UE-25. Així mateix, va contribuir en un 2,6% al PIB de la Unió el 2003, amb una xifra de negocis superior als 650 mil milions d'euros. El valor afegit del sector va créixer quasi un 20% del 1999 al 2003, un creixement considerablement més elevat que el de l'economia en general en aquest mateix període. En definitiva, aquestes indústries i la creativitat que generen constitueixen un actiu essencial per a l'economia i la competitivitat europees en un context de globalització (Comissió Europea 2007a).

El gabinet David Graham and Ass. Ltd. va elaborar el 2005 un estudi per a la Comissió Europea sobre l'economia audiovisual a la UE, titulat *Impact Study of Measures (Community and National) Concerning the Promotion of Distribution and Production of TV Programmes Provided for Under Article 25(a) of the TV Without Frontiers Directive*. En l'àmbit estricte de la televisió, l'estudi calcula que l'any 2002 els ingressos d'aquest sector van ascendir a 61.100 milions d'euros a la UE —l'equivalent al 0,66% del seu PIB—. Més del 90% d'aquests ingressos —56.800 milions d'euros— provenien de tres fonts principals: ingressos per publicitat i patrocinis (22.600 milions d'euros); quota de pagament (19.000 milions d'euros), i drets d'emissió (15.200 milions d'euros). Els 4.300 milions d'euros restants corresponen a ingressos d'altres conceptes, com la venda de programes.

També el 2002, al voltant de 300.000 persones de la UE treballaven per al sector de la televisió. El mateix any, es van invertir aproximadament 15.800 milions d'euros en creació de continguts d'aquest mitjà, i d'aquests se'n van invertir uns 2.800 milions en programes informatius i d'esports (excloent la despesa en drets de retransmissió d'esdeveniments esportius). Dels 13.000 milions d'euros restants, aproximadament el 35% (4.500 milions) es va invertir en programes encarregats a productores independents.

Finalment, l'estudi calcula que el 2002 els ens audiovisuals europeus van invertir 3.000 milions d'euros en llargmetratges i 2.250 milions d'euros en la compra de programes de televisió dels EUA. El mateix any, les exportacions de programes de televisió de la UE als EUA van ser de 500 milions d'euros, i per tant el dèficit comercial de la UE l'any 2002 en programes de televisió va ser aproximadament de 1.750 milions d'euros (Graham 2005).

I en l'àmbit de Catalunya, dins del conjunt de les indústries culturals del nostre país, l'audiovisual és el sector més rellevant. Les dades estadístiques mostren que l'any 2001 l'audiovisual representava el 34% del valor afegit brut (VAB) i el 31% de l'ocupació del conjunt del macrosector cultural. D'altra banda, l'audiovisual és el sector econòmic que més va créixer durant el període 1998-2001 dins de l'àmbit de la cultura: el 38,5% acumulat del VAB nominal i el 17,3% d'ocupació (CAC 2005).

Pel que fa al teixit empresarial, l'1 de gener del 2004 Catalunya comptava amb 1.365 empreses dedicades a activitats audiovisuals, xifra que representa el 0,2% del total d'empreses al nostre país. D'aquestes empreses, 1.136 desenvolupaven activitats cinematogràfiques i de vídeo, mentre que 229 pertanyien a l'àmbit de ràdio i televisió. En aquest aspecte, una dada remarcable és l'augment del nombre d'empreses del sector audiovisual els darrers cinc anys, que arriba al 29%. La creació neta d'empreses durant el període 1999-2004 ha estat de 308, el 70% de les quals pertanyen al subsector cinematogràfic i de vídeo. El creixement d'empreses durant la dècada passada, que en un primer moment es dedicaven a la distribució (intermediació dels

drets de difusió audiovisual en cinema, vídeo i televisió), ha permès reinvertir una part important dels seus beneficis en la producció audiovisual.

Per subsectors, s'observa que l'activitat amb més volum de facturació és la televisió, que aporta el 28,2% del VAB del sector cultural, seguida per la distribució (25%) i la producció per a cinema i televisió (18%). Cal destacar que aquests dos últims subsectors han tingut un fort creixement els darrers anys (102,3% i 50,6% acumulat en el període 1998-2001, respectivament). Aquestes dades, que contrasten amb la retracció del pes a Catalunya d'algunes indústries culturals tradicionals, són especialment significatives si considerem el creixent protagonisme que tindrà la producció de continguts en la societat digital (Cambra de Comerç de Barcelona 2005, citat a: CAC 2005).

Quadre 17. Evolució del nombre d'empreses del sector audiovisual. Catalunya - Estat espanyol, 1999-2004

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	% creix. 1999-2004
CATALUNYA							
Cinema i vídeo	920	936	1.012	1.052	1.091	1.136	23,5
Ràdio i TV	137	145	157	169	179	229	67,0
TOTAL audiovisual	1.057	1.081	1.169	1.221	1.270	1.365	29,1
TOTAL empreses	489.656	492.546	494.153	515.173	525.557	543.719	11,0
ESTAT ESPANYOL							
Cinema i vídeo	4.119	4.311	4.637	4.827	5.098	5.504	33,6
Ràdio i TV	1.093	1.199	1.295	1.399	1.522	1.670	52,8
TOTAL audiovisual	5.212	5.510	5.932	6.226	6.620	7.174	37,6
TOTAL empreses	2.518.801	2.595.392	2.645.317	2.710.400	2.813.159	2.942.583	16,8
CATALUNYA s/ ESTAT (%)							
Cinema i vídeo	22,3	21,7	21,8	21,8	21,4	20,6	--
Ràdio i TV	12,5	12,1	12,1	12,1	11,8	13,7	--
TOTAL audiovisual	20,3	19,6	19,7	19,6	19,2	19,0	--
TOTAL empreses	19,4	19,4	18,7	19,0	18,7	18,5	--

Font: Cambra de Comerç de Barcelona (2005).

Com hem dit, tot i la importància econòmica creixent del sector a Europa, la ficció i els llargmetratges americans continuen dominant les graelles de programació de les televisions de la UE (en especial, l'oferta de pagament). El volum total importat dels EUA i difós per les cadenes de televisió europea el 2001 va arribar a les 320.239 hores, les quals representen l'increment del 3% amb relació al 2000 (Observatori Europeu de l'Audiovisual 2003).

El domini, a més, no és sols en el sector televisiu, sinó que també ho és en el cinematogràfic i en l'exhibició en sales comercials. Així, segons l'articulista del *New York Times* Peter Pfanner, els beneficis de Hollywood provenen cada dia més dels mercats internacionals. Des del 2004, els ingressos per entrades als cinemes estrangers superen el taquillaatge del mercat interior dels EUA (*The New York Times*, 17 de maig del 2006).

La conferència «Expert meeting on audiovisual services: Improving participation of developing countries», celebrada a Ginebra del 13 al 15 de novembre del 2002, aporta informació il·lustrativa sobre els desequilibris en matèria audiovisual (UNCTAD 2002). A continuació donarem les dades més rellevants d'aquesta trobada, que complementarem amb altres:

- La producció audiovisual mundial arriba a una factura anual de 4.000 milions de dòlars; el 85% dels beneficis que genera corresponen als EUA (Screen Producers Ireland 2005). Estem parlant d'un sector econòmic que és, ara ja, la principal font d'exportacions dels EUA i sobre el qual els Estats Units no volen perdre el seu predomini mundial. I si ampliem el concepte i parlem d'indústria del *copyright* (cultura i aplicacions informàtiques), la importància econòmica és encara major per als EUA: el 2002, les exportacions d'aquest sector van representar per a aquest país 89.260 milions de dòlars, superant així altres sectors econòmics com el químic, l'automoció i l'aeronàutica (IIPA 2004).
- El dèficit comercial en serveis audiovisuals entre la UE i els EUA va augmentar ininterrompudament i va passar de 4.800 milions de dòlars el 1995 a 8.200 el 2000, amb un increment del 14% del 1999 al 2000.¹³ Aquestes xifres confirmen també que el mercat audiovisual europeu és *de facto* el mercat més obert dels països desenvolupats.
- Hi ha escassetat de producció cinematogràfica en la majoria de països en desenvolupament. (Segons els càlculs aproximats, a l'Àfrica subsahariana menys del 2% de la població va veure una pel·lícula africana el 2000.)

¹³ Càlcul aproximat de l'Observatori Europeu de l'Audiovisual; comunicat de premsa del 9 d'abril del 2002. Es desconeix com hauria crescut el dèficit sense el sistema de quota europeu.

- Hi ha molta concentració en la indústria musical, la qual cosa pot ser precursora de possibles desenvolupaments en altres sectors audiovisuals i de comunicació si es liberalitzessin més els mercats. (Més del 80% del mercat mundial està controlat pels cinc grups musicals principals.)
- Internet està dominada per empreses nord-americanes. (Actualment els 13 principals proveïdors d'accés a Internet són dels EUA.)

Per tot això, diverses veus han demanat que no s'ampliï la liberalització del sector a escala internacional. Tot i que aquesta qüestió serà desenvolupada més endavant en aquest capítol, donarem un exemple. Es tracta de la declaració feta pública l'any 2003 per l'European Broadcasting Union sobre les negociacions de la Ronda Doha. Segons l'EBU, els desequilibris en el comerç i el domini de mercats al sector audiovisual ocasionen preocupacions que van molt més enllà dels factors econòmics. En la situació actual, i amb l'absència de garanties adequades, no es pot esperar que la liberalització del comerç contribueixi a la diversitat cultural i al pluralisme dels mitjans de comunicació. Al contrari, els compromisos de liberalització, encara que siguin limitats, més aviat agreujarien —o com a mínim perpetuarien— els desequilibris existents de les transaccions en matèria audiovisual i cultural. A més a més, l'augment de la concentració vertical o horitzontal posaria en perill el pluralisme dels mitjans de comunicació (EBU 2003).

2.2. El funcionament de l'audiovisual com a indústria cultural

2.2.1. Anàlisi de les ineficiències del mercat audiovisual

És una constatació empírica que la cultura (amb l'audiovisual al capdavant) té una estreta relació amb l'economia i el mercat. Però aquesta relació no permet identificar cultura i mercat sense incórrer en anàlisis parcials. La identificació entre cultura i mercat és un posicionament ideològic legítim, però no irrefutable i sense alternativa coherent. Tampoc és un posicionament neutre i sense conseqüències socials i polítiques. Malgrat això, l'onada neoliberal que ha

dominat la reflexió política i acadèmica els darrers anys ha arraconat tota alternativa o simple crítica a aquesta identificació.

En aquest epígraf argumentem que el mercat cultural no s'autoregula de manera eficient i que genera profunds desequilibris. Davant d'aquelles tesis que creuen que el mercat s'autoregula sol i és la garantia de llibertat d'elecció dels individus, mostrarem que la intervenció dels poders públics en el sector cultural és una opció coherent i profundament democràtica. És més, per a un funcionament veritablement eficient del mercat cultural és pertinent una intervenció pública. Només així es podrà garantir la diversitat cultural.

L'argumentació que emprarem deixarà de banda la perspectiva filosòfica sobre la diversitat cultural (d'inspiració, diguem-ne, «afrancesada») i desplegarà una perspectiva més economicista. La conclusió, però, serà la mateixa: la intervenció pública és fonamental per tal de corregir els desequilibris que provoca el mercat. Però mentre que la perspectiva filosòfica dóna arguments essencialistes («la cultura és portadora de significat, identitat i sentit i, per tant, s'ha d'excloure del mercat»), la perspectiva funcionalista té un enfocament clarament pragmàtic («el mercat fracassa en el seu intent d'autoregular els béns i els serveis culturals, i per tant es fa necessària una instància pública que arbitri el sector»).

Per què les polítiques de promoció de l'audiovisual són motiu de tanta polèmica, quan hi ha altres sectors econòmics que també reben subvencions, no tan explícites ni transparents, com ara el sector automobilístic? Per centrar l'estudi amb un exemple, analitzarem un article de premsa que reuneix els sofismes que dóna el neoliberalisme contra la intervenció pública en el sector audiovisual. Veurem que el neoliberalisme identifica, com a lloc comú, sense sentit crític, els conceptes *desregulació del mercat* i *llibertat* (en el cas que ens ocupa, llibertat d'elecció de continguts variats per part del ciutadà - consumidor).

L'exemple que comentarem serà l'article d'opinió que Mario Vargas Llosa va publicar a *El País* el 25 de juliol del 2004, titulat «Razones contra la excepción

cultural». En aquest escrit, Vargas Llosa es posicionava a favor de les tesis neoliberals, en virtut de les quals el lliure comerç amplia la gamma de productes i serveis culturals que els ciutadans estan en condicions d'elegir lliurement.

Así, pues, como el público en general es tan poco sutil y riguroso a la hora de elegir los libros, las películas, los espectáculos, y sus gustos en materia de estética son execrables, es preciso orientarlo en la buena dirección, imponiéndole, de una manera discreta y que no parezca abusiva, la buena elección. ¿Cómo? Penalizando a los malos productos artísticos con impuestos y aranceles que los encarezcan, por ejemplo, o fijando cupos, subsidios y rentas que privilegien a las genuinas creaciones y releguen a las mediocres o nulas. ¿Y quiénes serán los encargados de llevar a cabo ese delicadísimo discrimen entre el arte integérrimo y la basura? ¿Los burócratas? ¿Los parlamentos? ¿Comisiones de artistas eximios designadas por los ministerios? El despotismo ilustrado versión siglo veintiuno, pues.

[...]

No pongo en duda las buenas intenciones de los políticos que, con variantes más de forma que de fondo, esgrimen estos argumentos en favor de la excepción cultural, pero afirmo que, si los aceptamos y llevamos a su conclusión natural la lógica implícita en ellos, estamos afirmando que la cultura y la libertad son incompatibles y que la única manera de garantizar a un país una vida cultural rica, auténtica y de la que todos los ciudadanos participen, es resucitando el despotismo ilustrado y practicando la más letal de las doctrinas para la libertad de un pueblo: el nacionalismo cultural.

(Vargas Llosa 2004)

L'article de l'escriptor va ser respost al mateix diari, per Fernando Trueba el 20 d'agost del 2004. En ell, explicava amb detall els procediments per determinar els ajuts al sector:

Demuestra Vargas Llosa desconocer el sistema de ayudas español, puesto que las ayudas al cine son proporcionales a la recaudación de las películas, corrección realizada ya hace años y a petición de la propia industria para vincular las ayudas al gusto del público, con una pequeña excepción dedicada a primeras obras y cine de experimentación. Creo que eso debería tranquilizar su desinteresada preocupación por el posible subjetivismo de las ayudas.

(Trueba 2004)

Però més enllà de precisar les inexactituds de Vargas Llosa sobre els procediments administratius, hi ha una qüestió de fons. És legítima la regulació

estatal del lliure mercat? Sobre aquesta qüestió és interessant l'aportació de Jacques Sapir, director d'estudis a l'École des hautes études en sciences sociales, de París. En el seu article «La concurrence, un mythe», aparegut a *Le Monde diplomatique* el juliol del 2006, dissol el mite segons el qual la lliure competència és el millor sistema (l'únic) per distribuir i assignar béns i recursos. Aquesta idea, afirma Sapir, no és científica, sinó que és una creença interessada imposada pels economistes neoliberals. I descartar tot debat sobre la qüestió, afirmant que es tracta d'una veritat objectiva i que les propostes alternatives són errònies i «ideològiques», representa un frau científic i democràtic, conclou.

El pensament econòmic actual pren la teoria de l'equilibri automàtic del comerç internacional de David Hume (1711-1776) com una evidència, com un argument d'autoritat. Teoria represa gairebé al peu de la lletra pels apologistes de l'OMC, es basa en hipòtesis irrealistes: la d'una informació immediata i perfecta dels actors econòmics, la d'ajustos instantanis i sense cost entre l'oferta i la demanda i també en el si d'ambdues.

[...]

Aquesta hipòtesi (que parteix d'una informació completa i perfecta per part dels agents econòmics) resulta absurda, llevat que els considerem omniscients. Això no obstant, es tracta d'una hipòtesi central de la teoria. N'hi ha prou amb introduir imperfeccions i asimetries en la informació que reben els agents, per tal que els mercats deixin de ser eficients, la competència es torni desestabilitzadora i la intervenció pública, necessària. Fa molt temps que els teòrics de l'economia ho saben, això.

[...]

Així és com en aquest inici del segle XXI tornem a la situació de finals del segle XVIII. [Però] un projecte científic legítim (l'estudi de com les societats humanes produeixen, intercanvien i consumeixen) s'ha corromput amb finalitats purament ideològiques. Al prostituir així la seva disciplina, ja sigui per l'orgull del poder o simplement per l'or, alguns economistes cometem un doble crim. En primer terme, contra la democràcia, ja que intenten presentar un mite [la bondat absoluta de la lliure competència] de conseqüències socials desastroses com una veritat científica, com una «evidència» indiscutible. I en segon terme, contra la idea mateixa de la investigació científica, ja que desacrediten davant de molts la legitimitat d'un veritable estudi científic de l'economia. (Sapir 2006)

Les anàlisis que se centren en la llibertat formal del consumidor final a l'hora d'elegir béns i serveis culturals no mostren tota la realitat del problema. En el millor dels casos, són naïfs, perquè els processos industrials i mercantils que emmarquen la producció, l'intercanvi i el consum culturals són molt complexos.

Citant l'*Informe sobre la preservació i promoció de la diversitat cultural*, els béns i serveis audiovisuals «s'han de sotmetre a condicions particulars, tenint en compte que el mercat no pot regular-ho tot, i que és necessari assegurar la diversitat d'opinions i el pluralisme» (Parlament Europeu 2003b). En efecte, els fluxos culturals que genera l'audiovisual són tan elevats que no sols requereixen una regulació, sinó també una intervenció pública a gran escala per a l'interès general.

Els béns i serveis culturals tenen característiques que impedeixen que el mercat funcioni de manera òptima per si mateix. D'aquí sorgeix la necessitat d'intervenció pública en aquest àmbit. Les especials característiques dels mercats de béns i serveis culturals poden provocar fallades del mercat que impedeixin la provisió als consumidors d'una adequada producció i distribució de productes. L'actuació dels governs per corregir aquests problemes es fa a través de mesures com ara les subvencions o les reglamentacions de contingut local. (Torrent i Gómez Bustos 2006)

2.2.2. El quadrilàter regulació - diversitat - pluralisme - servei públic

2.2.2.1. Dificultats per a la intervenció pública en el mercat audiovisual

La majoria dels països del nostre entorn polític opten per mantenir determinats àmbits de la nostra societat arrecerats dels efectes de la globalització neoliberal (l'educació, la salut pública o la cultura, entre altres). És evident que aquests sectors generen activitat econòmica, però es considera que tenen una funció social que ultrapassa el seu vessant dinerari. Només des de posicions d'extrema dreta s'afirma que el sistema d'instrucció pública és una dictadura de l'estat. Abans dels processos de liberalització i digitalització, abans de la caiguda del mur de Berlín, ningú debatia sobre el valor *ultramercantil* de l'audiovisual. De fet, des dels seus inicis als anys 20 i 30, «els parlaments i els governs europeus van decidir que la radiodifusió seria un domini públic, i no pas controlada per empreses comercials, sotmeses a interessos privats» (Nissen 2006).

Hi ha un cert consens a l'entorn de la idea que el desenvolupament cultural fomenta no sols el desenvolupament econòmic, sinó també el social i el

democràtic (Pleitgen 2001). Per tant, la cultura no és una despesa o un luxe, sinó una inversió social. D'altra banda, en les economies tardocapitalistes, les indústries culturals han adquirit un valor estratègic, ja que són indústries netes que permeten un desenvolupament sostenible i, en definitiva, augmenten la qualitat de vida d'una societat.

Ara bé, les instàncies públiques topen amb serioses dificultats per dissenyar i aplicar polítiques concretes en mercats audiovisuals. Més enllà de la pressió mediàtica i ideològica a què es veuen sotmeses (i que sovint es presenten com a «veritats objectives»), el poder públic ha de superar dificultats de naturalesa molt diversa.

El primer obstacle és que la intervenció pública per corregir els desequilibris del mercat no ha estat «globalitzada». Malgrat els nombrosos avenços que ha tingut l'audiovisual a escala global, «la sala de màquines de les polítiques de comunicació s'ha quedat en l'àmbit nacional, i així seguirà sent en el futur immediat» (Goldsmith, Thomas, O'Regan, Cunningham 2002: 93). Les polítiques de comunicació i la regulació del sector continuen sent un afer estrictament dels estats, sense que es puguin concertar mesures aplicables a nivells superiors, al mercat global, on efectivament hi ha una concentració important, una uniformització cultural de les expressions culturals i audiovisuals, i un arraconament de les cultures que no tenen un mercat suficient com per fer rendible la producció de continguts.

I dintre dels estats, aquesta sala de màquines tot sovint grinyola. Louise Beaudoin, ministra de Relacions Internacionals del Quebec (1995-1998) i de Cultura i Comunicació (1998-2003), narra en primera persona la descoordinació que hi ha en les polítiques culturals, fins i tot en un país tan conscient sobre la matèria. La política, condecorada amb la *Légion d'honneur* francesa, explica d'aquesta manera la descoordinació estructural que tot sovint ha d'afrontar el responsable polític:

Les qüestions lingüístiques i culturals haurien, i remarco *haurien*, d'esdevenir qüestions majors dins del marc de les globalitzacions en curs, al mateix nivell que els reptes econòmics, financers i mediambientals. Si això no succeeix, ai l'as, és probablement perquè a l'interior dels governs hi poden haver visions molt diferents segons es tracti d'un ministre de Comerç Exterior, un ministre de Finances o un ministre de Cultura. D'altra banda, això és cert, el nivell de coordinació no sempre és el desitjable. En un govern, això no és cap novetat; la mà dreta ignora allò que fa la mà esquerra en dos de cada tres casos. És necessari, doncs, un gran esforç de coordinació per tal que una decisió d'un ministeri esdevingui un afer del conjunt del govern.
(Beaudoin 2005)

El problema genèric de descoordinació, a més, es veu agreujat en països que no tenen una tradició en polítiques de comunicació. És el cas dels estats de l'Est europeu, que tot just s'han incorporat a la UE, i que tenen dificultats per definir i aplicar polítiques de comunicació. Hereus dels règims soviètics i d'una transició democràtica que va fragmentar els mercats, aquests països han hagut d'harmonitzar la legislació i les estructures politicoadministratives imposades per la Unió. Una de les dificultats ha estat la integració de les polítiques audiovisuals i de comunicació en el Ministeri de Cultura. Aquestes competències no havien correspost mai abans a aquesta àrea i ara, a més de la seva integració per decret, han d'interioritzar aquesta nova concepció política (creació de protocols interns de treball, assumpció periodística i social que la cultura i la comunicació van unides, etc.) (Obuljen 2005: 49).

I en aquest context d'obstacles interns, cada vegada hi ha més pressió en l'àmbit internacional perquè els països justifiquin les seves polítiques culturals. En aquest sentit, el paper de la Unió Europea és paradoxal: d'una banda defensa enèrgicament la creació i desplegament d'un instrument internacional per protegir la diversitat cultural (Convenció de l'UNESCO). De l'altra, però, no admet determinades polítiques correctores dels seus estats membres, amb l'argument que són incompatibles amb el mercat únic i/o amb les llibertats fonamentals (Ader 2006).

2.2.2.2. La regulació com a mecanisme equilibrador i optimitzador del mercat audiovisual

La regulació, entesa com a aplicació i desplegament efectius de la legislació, pren força els anys 80-90, en paral·lel a la liberalització i, en la majoria de casos, a la privatització de serveis estratègics de l'estat (subministrament d'energia, telecomunicacions, audiovisual, etc.). La regulació d'un servei en règim de monopoli públic (o parapúblic) té un caràcter estrictament tècnic i, per tant, és relativament senzilla. A partir del moment que la provisió d'aquests serveis es liberalitza, la regulació és molt més complexa, perquè adquireix un vessant econòmic (polítiques anticoncentració, garantia d'una competència efectiva sense abús dels exmonopolis, etc.). Si s'apliquen mesures liberalitzadores és per, en teoria, diversificar l'oferta i introduir la competència en el mercat. Per tant, la primera missió de la regulació és garantir el pluralisme.

A tot Europa es van crear agències de regulació d'aquests sectors liberalitzats (a Espanya: la Comisión del Mercado de las Telecomunicaciones, la Comisión Nacional de la Energía, etc.). El cas de l'audiovisual espanyol és l'excepció tant des d'un punt de vista territorial (és l'únic estat europeu sense un regulador del sector), com sectorial (l'audiovisual és l'únic sector liberalitzat a l'Estat espanyol que no està regulat per un organisme *ad hoc*).

D'altra banda, les peculiaritats del sector audiovisual demanen una intervenció pública més ambiciosa que altres sectors, com per exemple l'energètic. No n'hi ha prou amb garantir el correcte funcionament del mercat, com a assignador de béns i recursos. En l'audiovisual, a més dels aspectes tècnics relacionats amb l'emissió del senyal, trobem el vessant, molt més delicat, de la programació. Perquè l'audiovisual no és solament un mercat d'accés i distribució; també és un mercat de continguts.

Així, si no hi ha una regulació en el sector audiovisual no sols es corre el risc d'una concentració en la propietat dels mitjans, sinó també d'una uniformització i degradació en l'oferta de continguts. En el cas espanyol, per exemple, trobem el fenomen de la teleporqueria, lligada a la premsa rosa. Es tracta de continguts

barats de produir, sense una guionització elaborada, que generen un *star system* propi que es retroalimenta a si mateix, i que tenen un efecte arrossegador important sobre les estratègies de programació (CAC 2004).

Lluny d'estar regit per un fatalisme inevitable, el panorama televisiu espanyol assoliria millores substancials, simplement aplicant la legislació audiovisual vigent: saturació publicitària, protecció de menors o protecció de drets fonamentals com els de la intimitat i de la pròpia imatge. I tal com defensen diversos documents jurídics de la UE, una autoritat independent de regulació és la forma administrativa idònia per a aquesta funció:

- Recomanació del Consell d'Europa als estats membres sobre la independència i les funcions de les autoritats reguladores del sector audiovisual - REC (2000) 23.
- Comunicació de la Comissió Europea sobre els principis i directrius de la política comunitària en el sector audiovisual en l'era digital - COM 1999/657 final.
- Declaració sobre la independència dels reguladors audiovisuals, de la Plataforma Europea d'Autoritats de Regulació Audiovisual (EPRA 2003).

De manera que la liberalització empresa els anys 90, que va introduir els interessos privats al sector audiovisual, ha comportat una multiplicació de l'oferta, però no una diversificació. Segons Montoro Fraguas (2007), la pluralitat en l'accés i la gestió dels mitjans de comunicació social no és, en rigor, sinònim de pluralisme i diversitat. Així doncs, la regulació no sols ha de vetllar pel correcte funcionament del mercat d'accés i de distribució. També ha d'arbitrar en el mercat dels continguts.

Això no obstant, no s'ha d'oblidar que la creació d'aquests organismes independents de regulació forma part de polítiques liberalitzadores, i no pas dels programes de l'esquerra tradicional europea. Cal tenir present que l'onada liberalitzadora dels anys 80-90 va trencar el consens vigent des de la Segona Guerra Mundial, segons el qual aquests serveis bàsics havien de ser propietat de i ser gestionats per l'estat en règim de monopoli (Nissen 2006). Aquest era

un dels pilars de l'estat del benestar a Europa, juntament amb les polítiques socials redistributives (educació, sanitat i pensions). Les infraestructures en energia, telecomunicacions i audiovisual *també* formaven part del codi genètic de l'estat del benestar i, per tant, no podien ser regides per les lleis del lliure mercat. La creació d'autoritats de regulació només respon, doncs, a una *liberalització eficient*.

Així, implementada la liberalització, la primera tasca encomanada al regulador és la garantia d'una competència efectiva entre els diferents operadors. Seguint la teoria del liberalisme clàssic, es considera que la competència és el motor de la innovació i la qualitat (Sapir 2006). Els agents econòmics buscaran les millors solucions a costos més baixos per tal de maximitzar els beneficis. En aquest cas, el mercat tindrà un funcionament eficaç. Però la condició necessària per a aquest correcte funcionament del mercat és el pluralisme i la màxima diversitat en l'oferta, per tal de satisfer totes les demandes del mercat.

En una situació de concentració de mitjans, en canvi, és fàcil que el discurs mediàtic discrimini la informació en funció dels interessos dels grups econòmics dominants. Així, l'opinió pública (o publicada) serà parcial i determinats punts de vista poden quedar exclosos o poc representats. En aquesta situació d'exclusió, no sols es conculquen principis democràtics, sinó que no s'assoleix un funcionament eficient del mercat: hi ha bosses d'audiència que no tenen accés als continguts que desitjarien, hi ha segments de mercat sense explotar. Per això és necessària una intervenció reguladora, per evitar que el mercat generi dinàmiques d'*ineficiència*.

2.2.2.3. Anàlisi de casos: els EUA, Austràlia, l'Índia, Sud-àfrica i França

El mercat radiofònic dels EUA és un cas digne d'atenció. Del 1996 ençà, tant la desregulació com la digitalització han provocat una explosió de fusions i adquisicions. La Telecommunications Act del 1996 (aprovada sota l'Administració Clinton), va eliminar o flexibilitzar moltes de les normes sobre propietat dels mitjans (Reinard i Ortiz 2005). En un informe del 2001 la mateixa Federal Communications Commission (FCC, organisme regulador dels EUA) admetia:

Tot i que el nombre de canals ha augmentat, la concentració de mitjans també ho ha fet [...]. Com a resultat d'això, mentre que el 1975 una sola companyia no podia ser propietària de més de 40 cadenes de ràdio en tota la nació, avui [2001] una entitat posseeix més de 1.000 ràdios del país. D'altra banda, en el moment d'entrada en vigor de la llei [Telecommunications Act] del 1996, hi havia uns 5.100 propietaris de ràdios comercials, mentre que ara només n'hi ha 3.800, una davallada del 25%. A més a més, el 1995 hi havia 543 companyies propietàries de cadenes de televisió, mentre que avui només n'hi ha 360.
(FCC 2001)

Aquestes dades són rellevants. El 21 de febrer del 2003, *The New York Times* va publicar un article del periodista Brent Staples amb un títol revelador: «Corporate radio kills the protest music». Staples, col·laborador habitual del diari, feia una reflexió sobre la propietat dels mitjans i la diversitat de continguts. Durant la guerra del Vietnam, les ràdios del país —la majoria independents— emetien cançons de protesta amb missatges antibel·licistes. Això va provocar un moviment contracultural imparabile que va resultar dominant durant els anys 60 i inicis dels 70. De fet, aquest moviment va arribar tan lluny que fins i tot una de les cançons més populars de l'any 1970 va ser *Ohio*, una crítica molt dura de Neil Young a l'ocupació del Vietnam i molt específicament al president Nixon. En justa correspondència, a l'inici de la guerra de l'Iraq Staples reflexionava si aquest èxit es podria repetir en la figura de George W. Bush i l'ocupació d'Iraq.

D'entrada, l'estructura del mercat radiofònic ha sofert canvis molt profunds. Tal com reconeixia la mateixa FCC, la Telecommunications Act del 1996 va obrir les portes a una concentració progressiva de la propietat de les emissores de ràdio: «Sota les antigues normes, les dues principals empreses posseïen 115 estacions, avui [any 2003] les *top two* en tenen més de 1.400. En molts dels grans mercats, un nombre reduït de corporacions controlen el 80% o més de l'audiència» (Staples 2003). I això té conseqüències directes sobre el tipus de música que s'emet (i que s'escolta), perquè segons el col·laborador del *New York Times*, el caràcter conservador de les grans empreses de comunicació no promocionarà aquells artistes antisistema que qüestionen l'ordre establert actual. Al contrari, els canals musicals temàtics ofereixen una oferta

aparentment variada d'estils (*adult contemporary, active rock, contemporary hit radio*, etc.), «però molts estudis demostren que un 50% de les cançons d'un determinat format es poden trobar igualment en altres formats. La qüestió és que aquestes llistes d'èxits resulten estèrils i només repeteixen cançons que no representen cap perill per a res ni per a ningú i que s'intercalen en grans blocs d'anuncis».

I aquest panorama no es dona solament als EUA. Citant un estudi d'Ann Capling del 1996, Fiona McMillan (2007) descriu la situació del mercat musical a Austràlia, que en aquell moment estava controlat per sis multinacionals. Les empreses en qüestió eren CDB (Sony), WEA (Time Warner), Polygram (NV Philips), EMI (Thorn EMI), BMG (Bertelmanns Music Group) i Festival (News Limited). Totes aquestes societats operaven com a conglomerats multimèdia internacionals i entre totes es repartien aleshores el 70% del mercat mundial de la música gravada. A més a més, a Austràlia també tenien, i segueixen tenint, el control del sistema de distribució. Però malgrat el domini que tenien sobre el mercat musical mundial, només posaven a la venda el 20% del repertori de què disposaven a Austràlia. Això significa que aquestes empreses actuaven com a filtre cultural, controlant la música que es podia escoltar. Aquesta estratègia no deixa de tenir la seva lògica, continua McMillan, ja que en un mercat globalitzat, és de sentit comú educar el gust (o potser millor, domesticar-lo) per tal de dominar el comerç mundial dels productes que hom exporta.

Tot i que hi aprofundirem més endavant, introduïm aquí el concepte econòmic de *fallada del mercat (market failure)*: una manca de regulació (o una regulació inadequada) pot derivar en una concentració de la propietat dels mitjans, en un oligopoli privat i en una manca de competència efectiva. El mercat no és aleshores un mecanisme d'innovació i qualitat, contràriament a les afirmacions del neoliberalisme, sinó que resta presoner d'uns interessos privats determinats. Es produeix aleshores el que en termes econòmics s'anomena una fallada del mercat.

Per tal d'evitar aquesta situació d'ineficiència del mercat, el sistema legal de cada país estableix una sèrie de mesures per tal de promocionar una diversitat

de continguts disponible per a l'audiència. Així, a l'Índia, el Ministeri d'Informació i Radiodifusió va aprovar el 2006 una normativa per tal de facilitar la participació i la gestió de la ràdio associativa a les organitzacions civils i de voluntariat. D'aquesta manera, es promou que la «societat civil tingui una major participació en qüestions relacionades amb el desenvolupament i el canvi socials» El fet de reservar una franja de l'espectre i atorgar-la a emissores no comercials és una forma d'intervenció pública en favor del pluralisme dels sistemes de gestió. La programació, a més, ha de complir certs requisits:

Els programes del servei de ràdio local tractaran qüestions relacionades amb l'educació, la salut, el medi ambient, l'agricultura i el desenvolupament comunitari i rural. El contingut s'ha de centrar en qüestions socials, culturals i locals, i el format, el tema, la presentació i la llengua han de reflectir i transmetre els sabors i les essències locals.

(Ministry of Information and Broadcasting of India 2006).

I a Sud-àfrica, la Broadcasting Act 1999 va més enllà i prescriu que «el sistema audiovisual ha de reflectir la identitat i la diversitat del país, ha d'estar controlat i gestionat per persones o grups de persones provinents d'un ampli ventall de comunitats [...] i ha de reflectir el caràcter divers i multicultural de Sud-àfrica, mitjançant la totalitat dels bagatges culturals i les llengües oficials de la República» (ICASA 1999).

Així mateix, l'ordenament jurídic sud-africà compta amb una autoritat independent de regulació, la Independent Communication Authority of South Africa. La ICASA té com a mandat legal «promoure i fomentar la propietat i el control dels serveis audiovisuals per part de grups històricament desfavorits».

França, per la seva banda, és un cas paradigmàtic de liberalització mal gestionada del sector televisiu. La falta de previsió del poder polític a l'hora d'iniciar el procés va comportar una mercantilització del sector i unes seqüeles que encara avui són visibles. Sobta que un país amb una forta tradició de serveis públics no compti amb un sistema audiovisual públic exemplar, comparable amb el del Regne Unit i la BBC. Alguna cosa es va fer malament

als inicis de la liberalització del sector, que ha condicionat l'evolució posterior del paisatge audiovisual.

Després que el 1981 el Partit Socialista arribés al poder a França per primera vegada en la V República, es va aplicar una política econòmica ortodoxa d'esquerres: augment de la despesa pública, increments salarials, nacionalització d'empreses importants (entre elles el banc Paribas), etc. Com que els resultats econòmics no van ser els esperats (augment de la desocupació, augment del dèficit públic, pèrdua de competitivitat, desequilibris comercials amb l'exterior, sobretot amb Alemanya), hi va haver una reacció a les següents eleccions legislatives: el 16 de març del 1986, les urnes van donar la majoria parlamentària a la dreta. El president socialista François Mitterrand es va veure obligat a nomenar Jacques Chirac primer ministre. S'inicia així una fórmula recurrent en la vida política francesa, anomenada *cohabitation* (convivència, en francès). Aquesta primera vegada, la *cohabitation* només va durar dos anys, perquè el 1988, després de la contundent reelecció de Mitterrand com a president, es van avançar les eleccions parlamentàries i els socialistes van recuperar l'executiu. Però durant els dos anys que la dreta va estar al poder, el Govern Chirac va desplegar una intensa política liberalitzadora i, així, algunes de les empreses nacionalitzades es van reprivatitzar (Berstein, Milza, Bianco 2001).

El 16 d'abril del 1987, l'estat privatitza el primer canal públic francès, TF1. El grup Bouygues en resulta l'accionista de referència, i obté el 50% del capital a canvi de 3.000 milions dels antics francs francesos (uns 370 milions d'euros). Des d'un punt de vista d'incentivació de la competència, l'opció va resultar nefasta. L'altra cadena privada d'aleshores, la Cinq, no va resistir la competència del nou operador privat i el 1992 va tancar, després d'acumular un dèficit de 4.000 milions de francs (uns 500 milions d'euros). La privatització, que s'havia endegat per tal d'estimular la competència, el que va fer —i de manera immediata— va ser ofegar-la. La TF1 va passar a dominar ràpidament el mercat televisiu de França. D'aquesta manera, tot el capital acumulat del primer canal públic francès va passar a mans privades i aquest canal va

consolidar el seu lideratge televisiu (el 2008 és el canal més vist amb més del 30% de quota de pantalla).

Els dos canals de servei públic que restaven, Antenne 2 i FR3 (ara anomenats France2 i France3), també van patir les conseqüències de la privatització de TF1. D'entrada, van perdre el domini del mercat televisiu (tant pel que fa a l'audiència com en publicitat) i, pel fet de reduir la mida econòmica del grup, van perdre els avantatges de les economies d'escala. Això va provocar una caiguda dels ingressos, sense que es preveïés cap mesura compensatòria (com per exemple, un augment del cànon per televisió o *redevance*). En conseqüència, Antenne 2 i FR3 van haver de retallar els pressupostos, circumstància que va disminuir encara més la seva competitivitat i això, en un cercle viciós, va contribuir a una marginalització creixent dels canals públics.

És cert que es van crear tres canals culturals per satèl·lit (TV5, La Sept i Arte), alguns dels quals, a més, eren consorcis amb operadors públics europeus. Però cap d'aquests no va esdevenir majoritari, perquè el sistema de distribució per cable i satèl·lit que utilitzaven en limitava l'accés al públic. Per mirar de pal·liar aquest handicap, el 1992 Arte va ocupar la franja de l'espectre que la Cinq havia deixat lliure després de la seva fallida.

La gran història d'èxit de la política televisiva francesa va ser Canal Plus (oferta de pagament), que a meitat de la dècada dels 90 comptava amb uns cinc milions d'abonats. Canal Plus va marcar una tendència en programació, humor i estètica, fins al punt que els joves de la dècada dels 90 van rebre el nom de «generació Canal Plus». L'èxit es va exportar a altres països europeus i l'empresa va establir filials amb socis locals a Bèlgica, Espanya, Alemanya i Polònia. Malgrat tot, l'exportació de l'èxit fora de les fronteres franceses no ha estat durador. Actualment, Canal Plus s'ha replegat i ja no és soci de referència de l'oferta televisiva europea.

Peter Humphreys reflexiona que el cas francès és un exemple a contraposar als partidaris de la desregulació total del mercat audiovisual: la privatització i liberalització del sector ha d'anar acompanyada d'una política reguladora

estricta per tal de garantir la provisió de servei públic i, més encara, per tal que el mercat sigui sostenible. En primer lloc, cal tenir present la dependència d'aquest mercat respecte a la publicitat. Es tracta d'un recurs que, tot i que ha augmentat de manera més que significativa els darrers anys, «continua representant una quantitat finita» (Humphreys 1996).

La publicitat televisiva a França va créixer més del doble entre 1986 i 1992, però és cert que els costos d'emissió també van augmentar, fins al punt de fer inviable el manteniment de dos operadors privats. A més, en una competència desregulada, l'operador dominant (com és el cas dels gegants privatitzats de servei públic) engoleix el feble. La TF1, alliberada de l'antic límit sobre publicitat, va desplegar tots els seus avantatges sobre recursos heretats (experiència, reserves de programes, etc.) per fer-se amb el mercat. A banda d'això, estava en posició de poder oferir tarifes de publicitat més barates. Així, el percentatge d'ingressos totals de TF1 en concepte de publicitat va pujar d'un 40% fins a més de la meitat dels seus ingressos. La desaparició de La Cinq va deixar clar que la competència desregulada, més que obrir el mercat, podia tancar-lo ràpidament.

D'altra banda, com ja hem dit, els costos d'emissió també van augmentar. La competència ferotge per obtenir estrelles mediàtiques i programes de gran audiència (esdeveniments esportius, èxits de cinema, etc.) van disparar els costos de programació. A França, aquestes despeses van arribar a dimensions excessives, que van obligar a alliberar recursos en altres partides pressupostàries. La via més generalitzada (tant a França com a la resta d'Europa) va ser reduir la producció pròpia i independent de programes, i optar per la compra de programes barats (sèries de baixa qualitat, jocs televisius, etc.).

Els operadors de televisió van sucumbir a la temptació de reduir el mercat per maximitzar l'audiència que podien oferir als anunciants. Quan, l'any 1988, els socialistes francesos van sortir reelegits, el procés era irreversible. El pluralisme, la diversitat i el servei públic estaven seriosament malmesos. La liberalització no va aconseguir cap dels objectius que s'havia plantejat. L'estat

del benestar acabava d'entregar a l'interès lucratiu privat un dels seus principals instruments de socialització i de creació i transmissió de valors.

A partir d'aquest moment, la política audiovisual francesa va lliscar, de la mà de Jack Lang, cap al sector del cinema. En efecte, la defensa de l'excepció cultural en el marc de l'OMC va centrar els esforços en la concepció i aplicació de polítiques culturals a França. Tot i la creació del Conseil supérieur de l'audiovisuel (CSA) el 1989, les nocions de servei públic i d'equilibri del mercat televisiu van quedar en segon terme respecte a les prioritats estratègiques del país.

Però aquest cas es pot extrapolar a tot Europa i, en general, a totes les economies desenvolupades. En el seu llibre de referència *La televisión pública a l'era digital*, Miquel de Moragas i Emili Prado fan una diagnosi de les transformacions esdevingudes durant la dècada liberalitzadora dels anys 90. La dependència del mercat televisiu respecte la publicitat va propiciar que els operadors busquessin la màxima audiència i, per assolir aquesta fita, «decideixen confrontar-se amb opcions programàtiques de penetració ràpida i componen les graelles amb espais molt similars. Com a conseqüència d'això, la multiplicació de l'oferta televisiva efectuada sota el guiatge del mercat indueix un efecte homogeneïtzador de la programació i un altre de fragmentació de les audiències. Ambdós factors marquen l'evolució del sistema televisiu europeu dels anys 90» (De Moragas i Prado 2000: 182).

Però els canvis no sols es van donar en l'oferta programàtica, també hi va haver fortes convulsions en l'apartat financer. L'eliminació arreu de gran part de les barreres tècniques i reguladores d'accés al mercat va animar tot un seguit de nous inversors a entrar al sector audiovisual. La convergència tecnològica era un factor que multiplicava encara més les sinergies i que feia més atractiva l'entrada al mercat. Alguns inversors eren nous, com el citat Bouygues, però la majoria eren ja presents al sector. Simplement diversificaven el seu negoci i buscaven economies d'escala i complementaritats, en una integració horitzontal de les seves activitats.

Es va estendre la idea que l'audiovisual era un mercat en expansió. Des de les posicions neoliberal més radicals, a més, s'interpretava com un procés de diversificació del mercat, un procés que havia de comportar un major pluralisme i, per tant, un funcionament més eficaç i democràtic del mercat. No obstant això, aquest pluralisme era tan sols aparent. El sector audiovisual emergent estava caracteritzat per casos notoris de propietat creuada de mitjans o de participacions recíproques. Moltes empreses van precipitar una integració horitzontal i van esdevenir multimèdia: un mateix grup va passar a tenir interessos substancials en televisió en obert, per cable, a la ràdio, en premsa i a les noves plataformes digitals. Aquests interessos estaven en posició de controlar el procés de la informació a través de diferents mitjans.

A més, les empreses del sector també van apostar per una integració vertical, donat que volien controlar les diferents etapes de producció i de distribució. En essència, els beneficis econòmics d'aquesta estratègia eren dobles: d'una banda, s'assegurava l'accés als recursos de producció i a les xarxes de distribució i, de l'altra, s'evitaven les transaccions amb tercers i es retenien els beneficis dins del mateix grup. Així, malgrat la multiplicació i diversificació en la distribució dels continguts audiovisuals, el mapa comunicatiu tant europeu com mundial tendia a una forta concentració i a un oligopoli dominat per poques empreses.

De tota manera, les expectatives de beneficis immediats eren, de fet, molt poc realistes. Els nous operadors havien hagut d'invertir grans sumes de diners per poder establir els seus nous serveis. Molt després d'aconseguir una rendibilitat operativa, la inversió inicial encara no s'havia amortitzat. A més, en un mercat liberalitzat era raonable esperar que, almenys durant un període de temps, la prioritat dels nous actors no fos una despesa elevada en producció de programes. I aquest interès pel benefici econòmic immediat, legítim però no òptim per a l'interès general, va donar peu a un mercat descendent i a una deriva que seria difícil d'invertir, sobretot perquè promovia la imitació (Humphreys 1996: 230).

La plèthora de canals nous ara competia per una font d'ingressos limitada i, en darrer terme, finita. La publicitat potser va experimentar una gran expansió durant les dècades dels 80-90, però ara en depenien més canals. Sota aquestes circumstàncies la competència va ser ferotge. A més, la fragmentació del públic, una altra conseqüència lògica de la multiplicació de canals, va fer que l'actitud comercial dels anunciants fos encara més agressiva. Donades aquestes circumstàncies, es obvi que les televisions comercials confeccionessin les seves estratègies de programació amb continguts barats que arribessin a un màxim comú d'audiència.

Aquesta programació es componia, generalment, de programes d'entreteniment, jocs, sèries de baix cost i telenovel·les. Els concursos i les importacions dels EUA eren particularment atractives. En realitat, produir programes era més car que comprar-los en paquets o bé repetir-los, per tant era força improbable que la liberalització del sector innovés res. Sense una intervenció reguladora compensatòria, les programacions basades en criteris comercials tendien a reflectir aquest tipus de desequilibri amb uns estàndards molt baixos d'entreteniment.

2.2.2.4. Pluralisme en la propietat dels mitjans i diversitat de continguts: dos conceptes diferents

Vist que la liberalització del sector televisiu i la seva conseqüent multiplicació de l'oferta va comportar desequilibris importants en el mercat audiovisual, en aquest apartat aprofundirem en la relació entre diversitat i pluralisme, ja apuntada anteriorment. Contràriament al que afirmaven els partidaris de la desregulació del sistema comunicatiu durant la dècada dels 90, una major pluralitat de l'oferta no s'ha traduït, automàticament, en una major diversitat de continguts disponibles. *Pluralisme* i *diversitat* són dos conceptes emparentats, tot i que tenen diferències notables i requereixen tractaments conceptuals i reguladors diferenciats.

Centrant-nos en el pluralisme, distingirem d'entrada dues nocions diferenciades per al concepte pluralisme. D'una banda, trobem el *pluralisme extern*, relatiu a la diversitat en la propietat dels mitjans, mentre que *pluralisme intern* fa

referència a la diversitat d'opinions expressades dins d'un mitjà determinat (CAC 2001).

Sovint, l'ús del terme pluralisme es redueix exclusivament a la propietat dels mitjans, i es deixen de banda altres accepcions igualment importants, com ara la diversitat de les opinions i de les fonts d'informació, o la diversitat dels continguts disponibles per a l'audiència. L'argument clàssic per a aquest reduccionisme és que una propietat diversificada dels mitjans és suficient per garantir el pluralisme general del mercat del sistema comunicatiu.

Així, la premissa és que molts agents econòmics proveiran una oferta de continguts diversa i de qualitat. Aquesta hipòtesi s'ha demostrat falsa. En un mercat desregulat, els agents (encara que siguin nombrosos) tendeixen a uniformitzar l'oferta, a disminuir-ne la qualitat i a apujar-ne els preus d'accés.

La «gibarització» del concepte *pluralisme* resulta certament perillosa, ja que el repartiment de la propietat dels mitjans no assegura la diversitat dels seus continguts. És la manera com es produeixen aquests continguts (i no la seva propietat) el que té un impacte directe sobre la diversitat. En l'informe *Media diversity in Europe* del Consell d'Europa, trobem exemples molt il·lustratius d'aquesta necessària distinció:

Els lectors que consulten diversos diaris de vegades es troben que contenen els mateixos articles, normalment precedits per les inicials d'una agència de premsa. Els espectadors de la televisió que canvien d'un canal a un altre sovint veuen les mateixes notícies, els mateixos documentals o les mateixes telenovel·les. La raó d'aquesta uniformitat és que les empreses de comunicació no redacten els seus propis articles ni produeixen els seus propis programes, sinó que es nodreixen d'empreses externes que els proporcionen informació, fotografies, noticiaris, transmissions, programes, documentals, sèries i pel·lícules.

Les agències de notícies juguen un paper important, sobretot per a operadors audiovisuals de països petits que no poden permetre's tota una xarxa de corresponsals a l'exterior. Aquest fet no ha d'afectar necessàriament la qualitat editorial del mitjà, però hi ha hagut certa preocupació sobre el pluralisme informatiu, donat que els diaris redueixen el seu personal estranger i treballen més amb agències de notícies.

Així, la competència tan intensa entre els diaris i els canals de televisió no garanteix per si mateixa una diversitat de continguts. Això planteja la

pregunta sobre si, i fins a quin punt, una competència inadequada pot tenir un efecte negatiu en el funcionament de la societat democràtica, a conseqüència del dèficit de pluralisme.
(Consell d'Europa 2002, citat a: Comissió Europea 2007c)

La liberalització (en un pla polític) i la digitalització (en un pla tecnològic) han permès una multiplicació de l'oferta audiovisual. I al seu torn, aquest augment del nombre de canals ha provocat unes formes de programació més barates. La raó té una arrel econòmica: els pressupostos de programació no han augmentat al mateix ritme que la capacitat d'emissió. A més, aquesta multiplicació de l'oferta i el pluralisme que se'n deriva són, fins a cert punt, ficticis. Citant l'informe de la Comissió Europea *Media Pluralism in the Member States of the European Union*, «molts d'aquests canals nous són el resultat de la diversificació temàtica de grans empreses de comunicació, molts d'altres formen part d'un operador dominant, i una gran majoria (al voltant del 80%) tenen molt poca audiència i, per tant, pocs mitjans. El nombre de canals realment nous queda, a la fi, força limitat (menys del 10% del total)» (Comissió Europea 2007c: 16).

Però la diversitat i la qualitat de continguts necessiten un mínim de quota de mercat per tal d'aconseguir una massa crítica suficient i amortitzar així els costos que genera la seva producció. Una cosa és el pluralisme econòmic i, l'altra, la diversitat de continguts. Així, en aquest context de màxima competència i consum atomitzat, la diversitat i la qualitat dels continguts baixen en picat. El propòsit amb què s'havia iniciat la liberalització del sector queda refutat. La competència, lluny d'induir a una millora dels serveis, provoca una generalització de continguts de baix cost (i baixa qualitat) que competeixen pel *mainstream* de l'audiència. Aquest és el resultat paradoxal de la liberalització de l'audiovisual: l'oferta disponible no es diversifica, no es multiplica, simplement es clona.

A partir d'aquí, no hi ha consens sobre el nivell de pluralisme idoni per garantir la diversitat de continguts. Un factor clau a l'hora d'avaluar la concentració mínima necessària és la mida econòmica, geogràfica i lingüística d'un mercat concret. Als mercats més petits és econòmicament inviable la pervivència de

molts canals de televisió. En el quadre 18 es detalla la inversió publicitària en televisió de diferents mercats l'any 2003. A Irlanda, el seu volum econòmic va ser de 189 milions d'euros; a Finlàndia, de 230 milions d'euros, i a Hongria, de 242 milions. En comparació, trobem el Regne Unit, amb un volum econòmic de 5.537 milions d'euros; Alemanya, amb 4.235 milions, o els EUA, amb 46.736 (Observatori Europeu de l'Audiovisual 2006a). Com es veu, el mercat publicitari d'Irlanda és 22 vegades més reduït que el britànic, i 250 més que el nord-americà. El cas irlandès, a més, resulta particularment vulnerable, perquè comparteix llengua amb els dos gegants. La conclusió sembla, doncs, clara: Irlanda té un llindar de saturació del sistema comunicatiu força baix i, per tant, la desregulació cega del mercat audiovisual no comportarà un mercat eficient (innovació del sector motivada per la competència, consolidació de grups nacionals, producció local forta, etc.). Si Irlanda vol fruit d'un mercat econòmicament equilibrat i no colonitzat haurà d'aplicar unes polítiques públiques compensatòries.

Quadre 18.

Distribució de la inversió publicitària a determinats mercats europeus i als EUA. Any 2003 (en milions d'euros)

País	TV	Prensa	Revistes	Ràdio	Cinema	Exterior	Internet	TOTAL
Alemanya	4.235	5.406	2.570	644	179	789	273	14.096
Regne Unit	5.537	3.453	1.752	759	214	1.139	591	13.445
Espanya	2.275	1.070	484	508	48	357	75	4.817
Suècia	391	675	172	49	8	90	117	1.502
Irlanda	189	376	25	87	9	91	s.d.	777
Rep. Txeca	246	82	92	36	2	35	7	500
UE 15	23.984	17.659	10.206	3.999	s.d.	s.d.	s.d.	55.848
EUA	46.736	22.800	11.118	15.371	s.d.	3.851	4.996	104.872

Font: Observatori Europeu de l'Audiovisual (2006a).

Des d'un punt de vista econòmic, els mercats audiovisuals no ofereixen a cada país la mateixa capacitat de desenvolupament. El Brasil va plantejar aquesta qüestió a l'OMC en la seva proposta de negociació en la Ronda Doha. En concret, alertava que la liberalització en el sector corria el risc de reforçar l'actual estructura oligopolista del mercat i el desequilibri dels fluxos comercials en l'audiovisual. Els estats amb un mercat prou ampli com per amortitzar els

costos de producció poden exportar els seus productes als mercats estrangers a baix preu. Això afecta i molt la capacitat de la indústria de mercats petits: aquests es veuen inundats de productes estrangers (principalment dels EUA) i la indústria local no pot amortitzar les seves inversions en producció ni consolidar un teixit productiu propi. La conseqüència és que la indústria local no és capaç de sobreviure davant l'allau de productes importats dels EUA. Així, lluny de plantejaments nacionalistes o de dictadura cultural, el Brasil va suggerir un debat sobre mecanismes de defensa comercial concebuts per al sector audiovisual, com ara disciplines antidúmping (OMC 2001a, EBU 2003).

Així doncs, als països més petits, una desregulació o una regulació laxa sobre el sector farà que la indústria local sigui econòmicament insostenible. Queda oberta així la colonització empresarial del sistema comunicatiu local per part de grups estrangers. Per aquesta raó, la funció d'un organisme regulador és tan important per a la salut democràtica i cultural (i també econòmica) d'una comunitat petita. Cal donar accés a continguts audiovisuals estrangers (i no sols als de les grans potències exportadores), però també cal vetllar per l'existència d'una indústria pròpia, que garanteixi una producció de proximitat que reflecteixi el propi món. Com veurem en el proper epígraf, l'existència i l'enfortiment d'un sector audiovisual públic fort i transparent, amb un conjunt d'obligacions de servei públic, pot ser la intervenció pública més apropiada per garantir un sistema comunicatiu local equilibrat i saludable.

Les polítiques de comunicació d'un mercat menor que no prevegin els efectes de la desregulació de l'audiovisual comportaran conseqüències importants: mercantilització del sector, lògica del lucre al mínim cost i risc, reducció del mercat, inundació del sistema comunicatiu per part de capitals i continguts estrangers, etc. En altres paraules, condemnaran el mercat local a una fallada del mercat múltiple i de grans dimensions.

I és aquí on sorgeix amb força la noció de servei públic, el quart angle del quadrilàter que hem analitzat fins ara (recordem-ho: regulació, pluralisme, diversitat i servei públic). Donat que el pluralisme en la propietat dels mitjans no garanteix automàticament la diversitat de continguts, es fa imprescindible una

intervenció pública a gran escala per tal d'aconseguir un funcionament eficient del mercat, que exploti totes les possibilitats que ofereix el sector. Estem parlant aquí de diferents línies d'actuació:

- Establiment i supervisió d'uns requisits de programació pel que fa a la diversitat de continguts. A Israel, per exemple, hi ha l'obligació d'emetre els «programes de la perifèria» (*periphery programs*), que se centren en aquells grups de la població israeliana «que no estan substancialment representats als centres de poder públic, econòmic, social o cultural i que tenen poc accés al centre de l'existència israeliana en general, i als mitjans de comunicació en concret» (Millwood - Hargrave 2007). Aquest tipus de programes s'han d'emetre entre les 17.00 hores i mitjanit.
- Obligacions en l'estructura de les empreses de comunicació, sobretot en els ens públics, com ara una composició diversa dels òrgans d'administració i càrrecs de responsabilitat en la programació (Comissió Europea 2007c).
- Gestió directa d'operadors audiovisuals, de titularitat pública. En aquest sentit, és remarcable les *Guidelines for Broadcasting Regulation*, elaborades per Eve Salomon i editades conjuntament per la Commonwealth Broadcasting Association (CBA) i la UNESCO. Es tracta d'un manual concebut per als països amb menys recursos econòmics i humans, de cara a afavorir la democratització de les seves societats. I és en aquestes situacions on s'entén clarament la importància del control del pluralisme intern dels mitjans:

És important aturar-se en el cas dels països petits, que no disposen de la capacitat ni el finançament per mantenir diversos organismes audiovisuals. Efectivament, en alguns països hi ha tan sols una emissora, finançada per l'estat. És evident que en aquestes circumstàncies no és possible oferir una pluralitat de veus a través d'aquestes emissores. En canvi, la responsabilitat recau en el regulador perquè assegurí que aquesta única emissora ofereixi una programació plural. Caldria passar de regular la propietat a regular el contingut. Caldria exigir a l'emissora que donés accés a una varietat d'opinions representatives i, si fos possible, diverses fonts de notícies.
(Salomon 2006)

2.3. El servei públic com a garantia de diversitat i qualitat en l'audiovisual. El debat al Regne Unit

Una de les vies per promoure la diversitat de continguts és mitjançant un sistema audiovisual públic que operi amb una lògica no estrictament mercantil. En aquest apartat, ens centrarem en el debat sobre servei públic que es va dur a terme els anys 2004-05. Aquest període va estar marcat al Regne Unit pel debat sobre la renovació de la *Royal Charter* (llicència) de la BBC i, sobretot, per la primera revisió del servei públic audiovisual (prescrita biennalment per la Communications Act 2003), duta a terme per l'Office of Communications (Ofcom).

2.3.1. Punt de partida: la postura liberalitzadora de l'Ofcom

L'autoritat reguladora de l'audiovisual i de les telecomunicacions del Regne Unit, l'Ofcom, va dur a terme durant els anys 2004-05 una revisió del servei públic audiovisual, l'anomenada *Ofcom Review of Public Service Television Broadcasting*¹⁴ (Petit 2007c).

Aplicant un cert automatisme, l'Ofcom partia d'una visió liberalitzadora del mercat audiovisual. D'una banda, argumentava, la digitalització permet un millor aprofitament de l'espectre radioelèctric, fet que abaixa les barreres d'accés al mercat audiovisual i permet l'entrada de nous agents. El context analògic, caracteritzat per pocs emissors de continguts, requeria una forta regulació tant pel que fa al pluralisme extern com a l'intern: d'una banda, una exigència molt estricta de servei públic en el cas dels operadors de l'estat i, de l'altra, un concurs públic per a l'atorgament de llicències als privats, en què s'establien una sèrie d'obligacions de servei públic. D'aquesta manera, es compensava el privilegi de determinades empreses amb afany de lucre d'utilitzar un bé públic escàs com és l'espectre radioelèctric.

¹⁴ Hem optat per traduir l'expressió *Public Service Broadcasting* (PSB) per «servei públic audiovisual». Les raons d'aquesta opció són diverses: si bé la consulta de l'Ofcom té com a punt de partida la radiodifusió televisiva, planteja l'ampliació del concepte de servei públic a l'àmbit de l'amplada de banda i de les noves aplicacions digitals, serveis que no són pròpiament «broadcast».

Però la digitalització ha canviat les normes del joc vigents durant la segona meitat del segle XX. Les noves formes de distribució dels continguts (TDT, Internet de banda ampla, *personal video recorder* (PVR), etc.) han multiplicat l'oferta audiovisual. En conseqüència, conclouïa l'Ofcom, l'estat ha d'eliminar (gran part de) les traves reguladores pròpies de l'època analògica, per tal que el mercat pugui desenvolupar-se amb totes les seves possibilitats.

D'altra banda l'augment de l'oferta comportarà una major competència i una fragmentació progressiva del mercat publicitari. Com a dada reveladora, l'any 2005 els ingressos per subscripció de BskyB al Regne Unit (la plataforma de TV digital del magnat Rupert Murdoch) van ser superiors al cànon de la BBC. El total dels ingressos de la indústria televisiva va augmentar en aquell país un 11% entre el 1998 i el 2002, però en els operadors terrestres de servei públic, tant de titularitat pública com privada, el percentatge del *pastís* d'ingressos va disminuir del 65% al 57%. Com es veu, els operadors analògics tradicionals estan reduint ara ja els seus ingressos per realitzar les seves obligacions de servei públic.

Aquesta evolució del mercat publicitari crea dificultats per al pacte històric sobre servei públic que ofereixen els operadors privats. En virtut d'aquest pacte, les televisions comercials com ITV i Five estaven disposades a complir les obligacions de servei públic i a pagar un gravamen al govern per les llicències de radiodifusió. Així, l'any 2003, ITV va pagar al tresor públic un total de 239 milions de lliures (358 milions d'euros¹⁵), mentre que Five en va pagar 33 milions (49,5 milions) (Ofcom 2004b: 30). A canvi, els operadors gaudien del privilegi d'utilitzar l'espectre analògic per un preu inferior al valor d'escassetat de l'espectre (*spectrum scarcity value*). El valor econòmic d'aquest privilegi és el finançament implícit que reben les televisions comercials per al servei públic.

Però a mesura que l'audiència es fragmenta en un entorn digital, es redueix el valor d'aquest accés privilegiat a l'espectre analògic. La publicitat analògica ja

¹⁵ Càlcul arrodonit, considerant 1 £ = 1,5 €.

no és l'única font d'ingressos dels operadors comercials, i possiblement no sigui ni tan sols la principal.

En aquest context, reflexionava l'Ofcom, la fragmentació de l'audiència pot deslegitimar els ajuts públics, directes o indirectes, als operadors. Com es justifica, aleshores, un ajut per a un servei que cada any té menys audiència i, en conseqüència, un impacte social menor? Si el públic de la BBC minva progressivament, es podria qüestionar el manteniment dels ajuts a la Corporació.

A més a més, afegia l'Ofcom, la digitalització transformarà els hàbits de consum audiovisual, que deixaran de ser tan uniformes i d'aplegar grans masses d'audiència. Cal tenir en compte, a tall d'exemple, que al Regne Unit a principis del 1996, ningú tenia televisió digital. El 2007, en canvi, el 85% de les llars tenien equipament digital que els donava accés a una àmplia oferta en TDT, cable i/o satèl·lit. I com a dada rellevant, des del 2004 en aquestes «llars multicanal» (*multichannel homes*), l'audiència conjunta de la televisió digital supera en audiència el canal analògic més vist (Ofcom 2007).

De tota manera, la percepció inicial de l'Ofcom sobre el futur era clarament optimista. Segons el regulador britànic, hi havia fins al moment present dos objectius bàsics que justificaven la intervenció pública en el sector audiovisual:

- D'una banda, la regulació havia d'assegurar uns valors i uns objectius socials amplis per a la ciutadania britànica en el seu conjunt (com per exemple, assegurar una democràcia informada i una identitat cultural).
- De l'altra, es tractava de garantir un funcionament eficaç del mercat, per tal de garantir el dret dels consumidors a accedir a tots aquells continguts que volguessin veure.

Pel que fa a aquest segon vessant mercantil, l'Ofcom afirmava que la digitalització multiplicaria les opcions del consumidor. Així, un mercat audiovisual competitiu hauria de fomentar que els operadors proporcionin qualitat, innovació, varietat i possibilitat d'elecció en la seva recerca

d'espectadors i anunciants. Segons el regulador, a mesura que s'acostés l'apagada analògica, el mercat audiovisual del Regne Unit hauria de funcionar d'una manera cada cop més eficient per proporcionar allò que els consumidors volen i poden pagar. Les fallades de mercat del passat —associades a l'escassetat de l'espectre, a la manca de mecanismes de pagament directe i a la manca d'informació al consumidor— s'haurien de reduir de forma significativa (Ofcom 2004a).

Com es pot veure, tot un compendi de doctrina neoliberal aplicada a l'audiovisual. Però la resposta de la BBC a aquesta anàlisi va ser rotunda, així com la d'altres experts, que van mostrar els punts febles d'aquest discurs. Aquesta rèplica conjunta va provocar que l'Ofcom revisés el seu punt de partida i es posicionés finalment a favor del servei públic i de la intervenció de l'estat en el mercat audiovisual. Vegem-la.

2.3.2. La resposta a l'Ofcom: l'audiovisual és un bé públic

La BBC no va acceptar la conclusió de l'Ofcom segons la qual la digitalització comportarà una millora automàtica del funcionament del mercat, millora que deslegitimarà la intervenció pública per garantir la provisió de servei públic. En primer lloc, la BBC va observar que tots els serveis audiovisuals tenen el caràcter de bé públic, siguin en tecnologia digital o en analògica. Des d'una perspectiva econòmica, tenen costos fixos de producció molt elevats i, una vegada produïts, el cost marginal per a cada nou espectador és pràcticament zero. La Corporació posa l'exemple de la il·luminació del carrer o de la defensa nacional, «que comparteixen el caràcter de bé públic amb l'audiovisual» (BBC 2004b).

Per posar un cas concret, la BBC cita el programa *Blue Planet*, que va tenir un cost en producció de sis milions de lliures (uns nou milions d'euros), però la seva emissió costava el mateix si el programa era vist per 25 llars que per 25 milions. I el fet que un espectador veiés aquest programa no impedia que altres també el poguessin veure. Tot això fa que l'audiovisual sigui un bé no rival (*non-rivalrous*), és a dir, el seu consum per part d'un individu no en redueix la disponibilitat davant de tercers.

Aquesta característica de bé públic afavoreix els mercats grans i rics, com el dels EUA. Doncs en efecte, una vegada s'ha amortitzat en el mercat interior la inversió inicial d'una pel·lícula, Hollywood pot vendre'n els drets de projecció a preus molt baixos. Fins i tot, gràcies al cost marginal nul de reproducció dels béns i serveis culturals, pot vendre'ls per sota del preu de cost (la qual cosa, en termes econòmics, s'anomena *dúmping*). De cara a l'exportació, aquest factor és clau per al domini mundial dels EUA en l'audiovisual, perquè pot oferir béns i serveis elaborats amb molts recursos a un preu molt més baix del que els mercats locals són capaços d'oferir. Això comporta el risc evident que la producció audiovisual amortitzada en grans mercats inundi els mercats petits. A partir d'aquí, un mercat lliure i desregulat podria comportar que els consumidors només comprassin productes importats de mercats grans. D'aquí la necessitat d'una intervenció pública en aquelles cultures que no tenen un volum important, sigui demogràfic o econòmic (Torrent i Gómez Bustos 2006).

La BBC continuava el seu argument afirmant que els costos (fixos) de producció en continguts variats i de qualitat es mantindran invariables en un context digital, de la mateixa manera que els costos (marginals) de distribució continuaran sent quasi zero per a cada nou espectador. En conseqüència, la digitalització no canvia el marc conceptual ni exigeix una redefinició del sector audiovisual com a bé públic.

Més encara, la digitalització permet que la reproducció d'un bé o servei audiovisual tingui un cost marginal *efectivament* nul. A més, es pot reproduir de manera il·limitada i sense pèrdua de qualitat. Aquestes novetats tecnològiques precipiten que les empreses del sector busquin economies d'escala, en què el cost d'una unitat produïda decreix a mesura que la producció augmenta.

Aquest debat sobre el futur del servei públic no es va circumscriure només a l'Ofcom i la BBC. Va mobilitzar molts altres arguments, especialment a favor del servei públic. Helm (2005) fa una primera aproximació i defineix conceptes bàsics: els béns econòmics normals (béns privats) estan regits pels drets de la propietat, i el mercat és el mecanisme per intercanviar-ne la propietat entre

productors i consumidors. Els drets de propietat tenen dues característiques fonamentals: són *rivals* i *excloents*. Per contra, un bé públic, en el sentit convencional de l'economia, és *no rival* i *no excloent*. Com ja hem dit, l'audiovisual és un bé no rival, perquè el fet que una persona miri la televisió no exclou que una altra també pugui fer-ho (a diferència d'altres béns de consum com el menjar).

I no sols no hi ha rivalitat en el consum audiovisual, sinó al contrari, la tendència és que, com més gent miri un programa o una pel·lícula, més satisfacció genera a cada individu. I com que el cost marginal per a cada nou espectador és zero, la regla econòmica segons la qual una major demanda comporta un augment de preus no és aplicable en aquest tipus de béns. La regulació dels preus en funció de l'equilibri entre l'oferta i la demanda sí que funciona en béns privats, però no en béns públics.

Però a més de ser un bé no rival, l'audiovisual també és un bé no excloent, perquè no hi ha manera d'evitar que algú consumeixi aquest tipus de serveis, a no ser que es creïn barreres artificials (per exemple, l'emissió de continguts codificats que necessiten un receptor especial). En aquests casos, l'exclusió s'ha de crear a part del producte en si, procés que pot comportar la creació d'un dret de propietat.

L'informe de l'Ofcom afirmava que el mercat proporcionarà de manera progressiva els continguts que demanen els consumidors. A partir d'aquí, creu l'Ofcom, la llei de la lliure competència serà més eficaç que una intervenció pública al mercat audiovisual. El regulador basava la seva argumentació en el fet que el final de l'escassetat de l'espectre (a causa de la digitalització) reduirà les barreres d'entrada al mercat i que la tecnologia de subscripció i de pagament per visió permetrà cobrar per continguts de televisió, igual que per altres productes de consum.

L'argument neoliberal típic és que, en un context en què desapareix l'escassetat de l'espectre i es multipliquen les formes de distribució de serveis audiovisuals, l'estat «s'ha de fer enrere» (privatitzant operadors públics,

desregulant el mercat, etc.). D'aquesta manera, el mercat esdevindrà transparent i l'oferta i la demanda casaran: els productes es vendran en funció de la demanada i els preus s'autoregularan en funció del valor que els compradors estiguin disposats a pagar.

Segons Helm (2005) aquesta idea és profundament antidemocràtica, atès que els espectadors amb menys recursos no tindran accés als programes de pagament per visió més preuats. D'aquesta manera, veuran com es redueix la seva opció d'accés a la diversitat i la qualitat, ja que el preu mitjà de programes augmentarà a mesura que el nombre d'espectadors es redueixi. Així, l'anàlisi del sector audiovisual que parteix de la premissa de l'*homo economicus* és profundament injusta. En l'arena mercantil, es tracta de manera desigual els individus que hi accedeixen en funció de la seva capacitat de compra. En l'arena política democràtica, la capacitat adquisitiva no és un fet rellevant. Així, contràriament a les tesis de l'Ofcom, sense un sistema audiovisual públic potent que ofereixi continguts variats i de qualitat en obert, àmplies masses de la població corren el risc de ser excloses dels continguts d'interès general.

El problema, continua la BBC, és que, en un context en què el mercat determina els preus dels béns públics, els preus tendeixen a pujar i la qualitat a baixar. I és aquí on l'argumentació entra de ple en el concepte *fallades del mercat*. L'audiovisual és un sector en què es dóna el risc efectiu de fallades múltiples del mercat per una sèrie de raons:

- Les economies d'escala augmenten el valor de les inversions i dels seus rendiments, circumstància que genera una tendència a la concentració i a l'oligopoli privat.
- En un context d'oligopoli, els operadors tendeixen a engrandir els mercats i a uniformitzar els seus productes, de manera que el cost de producció es redueixi al màxim. Com és obvi, aquesta tendència és una seriosa amenaça a la diversitat de continguts.
- En un mercat desregulat (o no prou regulat), la falta d'informació i de garanties per al consumidor fa que el públic no exigeixi el nivell de diversitat i qualitat que el mercat podria arribar a proporcionar.

D'aquesta manera, un sistema audiovisual pot generar beneficis alts, però moltes vegades aquests beneficis no es reinverteixen en la producció de continguts diversos i de qualitat. El fenomen de la teleporqueria a l'Estat espanyol és un clar exemple d'aquesta fallada del mercat, ja que el sector obté importants beneficis, però l'audiència no exigeix uns continguts de major qualitat. El mercat és capaç de proveir una major qualitat i diversitat de continguts, però la manca d'una intervenció reguladora impedeix un funcionament del mercat eficient tant per a operadors *com per a l'audiència*.

És important tenir en compte que aquestes fallades del mercat no es donen aïlladament, sinó que generalment són múltiples i simultànies. Una anàlisi econòmica que es vulgui rigorosa no pot estudiar cada fallada del mercat per separat, sense tenir en compte el context i les interaccions que tenen entre si.

Quan el mercat té un funcionament òptim, tota intervenció de l'estat és distorsionadora per al seu correcte funcionament. Perquè això sigui així, cal que hi hagi una competència perfecta, sense abusos de domini de mercat, hi ha d'haver absència d'externalitats, valor decreixent de les economies d'escala, tots els actors han d'obtenir el màxim guany que ofereix el mercat, tot comprador ha de tenir accés a tota l'oferta disponible i no s'ha de produir cap asimetria ni disfunció en la informació del mercat. En aquesta situació, els intercanvis mercantils optimitzaran els beneficis de venedors i compradors, i el mercat tindrà un funcionament eficient. Com diu Davies (2005), en aquests casos l'estat només ha de contemplar l'equilibri perfecte entre l'oferta i la demanda i el «treball màgic» del mecanisme de preus. Però aquesta situació idealitzada, adverteix, només es dona en els models econòmics i no en els mercats reals. I molt menys en l'audiovisual.

El mercat audiovisual, per si mateix, no proveeix una oferta prou diversificada i de qualitat amb relació a la que maximitzaria la satisfacció dels consumidors. L'interès dels consumidors, que consisteix a obtenir la màxima diversitat possible de continguts, xoca amb l'interès dels productors i la seva necessitat d'eficàcia mercantil (reducció de costos i simplificació de la producció). En

altres paraules, en un context mercantil, es marginen els gustos dels consumidors que no entren dins dels criteris d'eficàcia dels productors. Altra vegada, la diversitat cultural es veu amenaçada.

D'altra banda, la producció a gran escala permet una reducció del cost mitjà unitari del producte, però una producció diversificada no permet aprofitar les possibilitats de les economies d'escala. D'aquesta manera, la diversitat es torna a veure amenaçada per culpa de dinàmiques mercantils, que persegueixen reduir els costos de producció. Ens trobem, per tant, davant d'un conflicte entre la diversitat i l'eficàcia (entesa com la producció del mínim nombre de béns, amb la menor qualitat i la major quantitat possibles, per reduir-ne els costos unitaris). Davant d'aquest conflicte, la conclusió és que el mercat no proporciona una oferta prou diversificada per a les expectatives dels consumidors (Lancaster 1979).

Un altre argument per al manteniment del caràcter de servei públic en l'àmbit audiovisual és el concepte d'externalitat: més enllà de la relació bilateral operador - espectador (en què l'espectador paga un cànon o consumeix publicitat a canvi de veure programes televisius), hi ha una influència sobre el comportament social general. Una opció estètica per una feminitat sense corbes pot derivar en un augment de casos d'anorèxia entre la població adolescent, en fase de formació de la personalitat. El mateix diríem de les curses de cotxes i la seguretat a les carreteres.

Per definir-la, diríem que una *externalitat* és el cost o benefici resultant d'una transacció econòmica que repercuteix en tercers que no participen en la transacció (Tamames 1989). La teoria econòmica considera que un intercanvi voluntari és beneficiós per a ambdues parts, per exemple, per al venedor i el comprador. Però hi ha activitats econòmiques que poden tenir efectes directes, tant positius com negatius, sobre terceres parts. Un exemple d'externalitat positiva seria l'efecte de l'obertura d'un museu sobre el petit comerç del barri. Un exemple d'externalitat negativa, en canvi, podria ser la contaminació de les aigües fluvials pels purins d'una indústria porcina. L'existència d'aquesta externalitat pot fer que el model de competència perfecta en el sector porcí no

optimitzi el benestar social, pel fet de no tenir en compte els seus efectes sobre el medi ambient. En aquest cas, a més, es pot arribar a considerar que l'externalitat produïda vulnera drets bàsics de la persona, com el de la salut. Per això, l'estat haurà de corregir aquesta deficiència i intentar maximitzar el benefici total de la societat.

L'estat pot:

- Regular les activitats (prohibint o promovent determinades actuacions, segons generin externalitats negatives o positives).
- Establir mecanismes correctors (subvencions o penalitzacions), de manera que l'impacte de les externalitats (sigui econòmic, social o de qualsevol tipus) afecti directament la part que les origina. Gràcies a aquesta mesura governamental, l'agent econòmic que genera aquestes externalitats les tindrà en compte a l'hora de prendre les decisions. Per exemple, si una empresa contamina, és just que pagui un cànon per aquesta contaminació, l'import del qual l'estat pot dedicar a pal·liar-ne els efectes.

En l'audiovisual, les externalitats tant poden ser negatives (*glamorització* de la violència), com positives (augment de la lectura gràcies a un programa sobre llibres). Altres exemples d'externalitats negatives són aquells que degraden determinats grups de la societat. En positiu, trobaríem aquells programes que projecten una representació autèntica de col·lectius i que reforcen una entesa entre diferents cultures. No cal dir que aquestes externalitats es generalitzen si l'accés als continguts és obert i massiu, independentment de la tecnologia de distribució (analògica o digital) (Graham 2005).

Per entendre millor com es donen les fallades de mercat en l'audiovisual, posarem un exemple d'un altre sector. Considerem el cas d'una empresa que fabrica productes homeopàtics contra la grip. El consum d'aquest medicament té externalitats positives sobre tercers, ja que aquests tenen menys possibilitats de contreure la grip, encara que ells no es mediquin. Això vol dir

que, més enllà del benefici privat de qui es pren el medicament, en resulta un benefici social o públic. D'aquesta manera, obtindríem la següent fórmula:

$$\text{Benefici social o públic} = \text{benefici privat} + \text{externalitats positives}$$

Quan una anàlisi econòmica només pren en consideració les motivacions privades de cada consumidor respecte a un producte, es deixen d'analitzar els efectes d'aquesta elecció, que poden ser econòmicament, políticament o socialment rellevants. Si ens centrem només en el benefici privat del consumidor homeopàtic, perdrem de vista el benefici social que representa un increment de la salut de la societat (i una menor despesa en sanitat pública, per exemple). En el cas exposat, és fàcil que el mercat no proveeixi espontàniament tots els medicaments homeopàtics contra la grip que serien òptims. Però la despesa que significaria un major consum de medicaments seria molt inferior a les millores que comportaria per a la societat. Dit en altres paraules, amb un cost complementari relativament petit, s'obtindria un benefici social relativament gran. En aquestes condicions, direm que el mercat funciona d'una manera *ineficient*. Així, direm que s'ha donat una fallada del mercat perquè, en una situació de lliure mercat, hi ha una provisió de béns o serveis per sota del nivell social òptim.

Ronald Coase ho demostra en el teorema que porta el seu nom. Coase, professor a la London School of Economics, a la Universitat de Chicago i premi Nobel d'economia el 1991, demostra el següent: en tot mercat d'un producte o servei en què existeixen externalitats, bé sigui en el consum o en la producció, el mercat no assigna les quantitats eficients per al seu correcte funcionament. (Coase 1960)

Doncs bé, un sector audiovisual desregulat comporta una fallada de mercat d'aquesta naturalesa, ja que els grups de comunicació, tot i els seus beneficis econòmics, tendeixen a abaixar el cost de les produccions i la seva qualitat. D'aquesta manera, el benefici públic està molt per sota de la suma dels beneficis privats d'aquestes empreses. En canvi, si el mercat oferís més

qualitat i diversitat en la seva programació, es produirien sinergies i efectes derivats favorables a l'economia del sector mateix i a la societat en general. Nova fallada del mercat (Davies 2005).

Un estudi a casa nostra que aporta perspectives noves i suggeridores és la recerca finançada pel CAC titulada *Construcció d'un protocol d'anàlisi de la diversitat de la programació televisiva*. En aquest estudi, s'analitza la Llei Hotelling «o de diferenciació mínima entre productes». L'economista nord-americà Harold Hotelling (1895-1973) va demostrar mitjançant models matemàtics que «en els mercats competitiu, l'actuació més racional per als productors de béns i serveis és fer els seus productes al més semblants possible; és a dir, en mercats competitiu, la diversitat disminueix». L'estudi aplica aquest model al sector audiovisual:

Tal com recull Jan Van Cuilenburg, la Llei de Hotelling aplicada al mercat dels mèdia prediu que **els mercats competitiu tendeixen a la homogeneïtat més que els mercats monopolístics o els que es regeixen segons el model de servei públic**. Malgrat tot, «més del mateix» no vol dir necessàriament que la diversitat dels productes disminueixi a mesura que s'incrementa la diversitat dels proveïdors (cadena). Aquesta és l'anomenada «paradoxa de la diversitat»: més diversitat = menys diversitat. (Pujadas i Oliva 2007)

En un context de fragmentació de l'oferta i del consum audiovisuals, els operadors privats només competiran per atreure l'audiència amb més recursos econòmics. És un fet que les cadenes privades es dirigeixen als segments de més rendibilitat publicitària: franges urbanes de la població, relativament joves i de classe mitjana - mitjana-alta. Com a conseqüència d'això, s'arraconen determinades bosses d'audiència i s'universalitza un discurs televisiu d'una part del mercat.

Així, tal com afirmava inicialment l'Ofcom, «el mercat audiovisual competitiu que proporciona qualitat, innovació, varietat i possibilitat d'elecció en la recerca d'espectador i anunciants» ha passat a ser tota una altra cosa. Ens trobem amb unes granelles de programació clonades entre si, importades dels grans mercats audiovisuals, sense cap audàcia ni novetat, només amb un vernís

d'efectisme, i que exclouen tots aquells continguts i valors que no interessin el mercat publicitari. Aquesta és la situació en el sector audiovisual, en la seva aposta per la competència i la mercantilització del sector. Nova fallada del mercat. D'aquesta manera, queda plenament justificada la intervenció pública reguladora i productora de continguts, per tal d'aconseguir un equilibri socialment beneficiós (Robinson, Raven, Ping Low 2005).

A mesura que es desplega la migració digital, cada cop és més clar que es mantenen les raons d'una fallada múltiple del mercat audiovisual. En la resposta a l'Ofcom, la BBC mostra que les plataformes digitals (siguin de TDT, cable o satèl·lit) no han contribuït de manera substancial a la producció audiovisual britànica, ni han invertit en gèneres cars com el drama d'alt nivell, els informatius rigorosos i la comèdia.

Però aquesta nova fallada del mercat no és exclusiva del Regne Unit. La realitat d'arreu del món mostra que la competència entre els operadors de la televisió de pagament és difícil de mantenir en tots els mercats, tret del més gran, els EUA. En la majoria de països, les plataformes digitals rivals es fusionen o s'enfonsen, deixant un únic operador de televisió de pagament. Aquesta tendència cap al monopoli privat pot dificultar encara més els esforços d'inversió en una producció pròpia diversa i de qualitat, ja que la lògica empresarial busca augmentar els seus marges de benefici.

A més, les dades indiquen que la televisió de pagament no pot proporcionar nivells de producció pròpia comparables als que ofereixen els operadors de servei públic. La televisió de pagament depèn en gran mesura del cinema d'importació dels EUA i de l'esport per aconseguir penetració i ingressos per càpita. La majoria de canals de subscripció només poden invertir una quantitat modesta en producció pròpia i depenen molt de les importacions a baix preu i de les reposicions.

La televisió de pagament té uns costos marginals considerables, ja que per a la prestació i distribució dels seus serveis ha d'invertir molts recursos *per a cada nou espectador* (màrqueting, tecnologia en descodificació, etc.). Aquesta

circumstància fa minvar la proporció dels ingressos que finalment es destina a la inversió en programes. Segons dades de la mateixa BBC, les televisions terrestres tradicionals del Regne Unit inverteixen més del 55% dels seus ingressos en contingut original, mentre que el sector de la televisió de pagament britànica (una de les més desenvolupades del món) només inverteix en contingut britànic original el 3% dels seus ingressos (uns 105 milions de lliures l'any; uns 157,5 milions d'euros).¹⁶ Als EUA, el líder dels canals de subscripció, HBO, només destina el 10% dels seus ingressos bruts a producció de nova programació televisiva (BBC 2004b). Sense una intervenció reguladora a gran escala en el nou context digital, doncs, es corre el risc d'una desertització dels continguts britànics (i per extensió, continguts locals d'arreu). Nova fallada del mercat.

A més, hi ha una altra raó que frena la inversió en la producció diversa i de qualitat. És el fet que els productes audiovisuals siguin «béns d'experiència». Això vol dir que només poden ser apreciats (i valorats) després del seu consum. En conseqüència, la qualitat del producte o l'eventual satisfacció del consumidor no es veu reflectit en el preu. Això no succeeix en els altres béns, que són valorats abans del seu consum, com per exemple la roba (Torrent i Gómez Bustos 2006).

Però el fet que el preu no vagi en funció de la necessitat i no es pugui valorar abans del seu consum té conseqüències importants. La producció de continguts corre el risc que la valoració posterior del públic no respongui a les expectatives i a la inversió de la productora. I aquest risc, en un context mercantilitzat i amb una lògica del benefici privat immediat, frena l'audàcia en la concepció i la producció de continguts. Nova fallada del mercat.

Per tal de minimitzar el risc que un producte no sigui acceptat pel mercat, les grans empreses llancen una estratègia de comunicació i màrqueting, creen un *star system* propi que actuï de reclam per als nous productes i s'apliquen estratègies de catàleg per vendre lots de productes. Que la principal font

¹⁶ D'aquest percentatge cal excloure les notícies, l'esport i la televenda.

d'informació amb què compta l'audiència per a la seva elecció sigui el màrqueting atorga enormes avantatges a les productores que tenen majors recursos de comunicació i de distribució. Una vegada més, les grans empreses de grans mercats surten en posició avantatjosa, mentre que molts petits productors s'enfronten a les dificultats d'accedir al públic i al seu beneplàcit, en especial aquells que operen des de països en desenvolupament. Nova fallada (PNUD 2005).

Recapitulant, l'audiovisual:

- i) Continua sent un bé públic, amb independència de les tecnologies de distribució emprades, ja que els costos marginals de producció continuen sent elevats.
- ii) Contribueix decisivament en la creació i enfortiment de relacions interpersonals (anomenades *externalitats* en l'argot econòmic), que no estan reflectides plenament en el valor econòmic de les transaccions econòmiques que genera aquest sector.
- iii) Comporta un major rendiment econòmic en economies d'escala, circumstància que tendeix a la creació d'oligopolis i fins i tot monopolis privats en un mercat desregulat.
- iv) És un bé no rival, en tant que el seu accés per part d'un individu no priva que un altre també hi pugui accedir. En canvi, el gaudi dels béns rivals, com l'aliment, sí és excloent davant de tercers. En aquest segon tipus de béns, el mercat i la propietat són mecanismes reguladors que *poden* ser eficients.
- v) És un bé no excloent, ja que els béns i serveis audiovisuals no tenen *per se* barreres d'accés, sinó que aquestes s'han de produir a més a més (codificació, senyals d'aigua, etc.). Aquestes barreres d'accés poden comportar la creació de drets de propietat.
- vi) Pateix deficiències informatives, de manera que els consumidors en un mercat desregulat no poden exigir el nivell social òptim de benefici, qualitat i diversitat.

Quadre 19.

Comparativa entre les característiques econòmiques de l'audiovisual i d'altres sectors/activitats

Activitat sector públic	Bé públic no rival	Bé públic no excl.	Externalit. positives	Valor economies d'escala	Asimetria informació	Problemes distribució
Audiovisual	sí	sí	sí	sí	sí	sí
Salut	no	no	sí	no	sí	sí
Educació	no	no	sí	no	sí	sí
Defensa	sí	sí	no	sí	sí	no
Carreteres	parcial	no	escàs	no	no	no

Font: Davies (2005).

2.3.3. Un pas més enllà: i si el mercat audiovisual fos estructuralment ineficient?

Aquesta tesi no pretén anar més enllà de la demostració que el mercat té ineficiències estructurals que requereixen una intervenció pública correctora. De tota manera, sí que vol deixar apuntat, per a properes recerques, l'eventualitat d'una insostenibilitat estructural del mercat de la informació. Alguns autors, com Eli Noam, sostenen que la digitalització del sector comporta que no hi hagi cap model de negoci rendible i, per tant, la fallada del mercat sigui inevitable, fins i tot amb una intervenció pública a gran escala.

Eli Noam, professor d'Economia i Finances a la Columbia Business School i director del Columbia Institute for Tele-Information, descriu de forma molt crítica el funcionament del mercat audiovisual. Noam, que també és col·laborador habitual del *Financial Times*, sosté que el macrosector de la informació pateix una immensa fallada del mercat. El pitjor de tot, però, és que aquest fracàs és estructural (o si es vol, consubstancial) al mateix sistema (Noam 2004). Segons aquest autor, els preus de mercat no poden assolir un equilibri per mantenir-se i generar beneficis. Les pèrdues que genera (i generarà) aquesta activitat econòmica són cròniques. Per això, el sector audiovisual i de la comunicació produirà continguts cada vegada més barats, menys variats i de menys qualitat. Vegem per què.

A causa de la digitalització i la seva capacitat de reproduir la informació sense cost marginal, de manera il·limitada i sense pèrdua de qualitat, els models de negoci basats en el *copyright* semblen condemnats al fracàs. D'una banda, les discogràfiques són incapaces de cobrar per la música que ofereixen. Les publicacions en línia, tampoc. Els preus de les trucades telefòniques internacionals ha caigut, i amb la telefonia per Internet baixaran gairebé a zero. La publicitat a Internet no té, ni de lluny, el mateix valor econòmic que en l'era analògica. Gran part de les notícies mundials i nacionals es proporcionen de manera gratuïta. Molt programari es distribueix de franc. El coneixement general es distribueix en línia sense càrrec. El cinema, la televisió i la ràdio ja fa temps que són de fàcil pirateig en aquells mercats amb infraestructures suficients. En conseqüència, l'economia del *copyright* té un model d'explotació insostenible, amb uns costos fixos molt elevats en infraestructures i/o producció de continguts, i uns costos marginals nuls de reproducció.

Aquesta deflació del preu en béns i serveis informacionals és insostenible i ensorrarà el sector i l'activitat econòmica associada. Però Noam va més enllà i albira un esfondrament del conjunt de l'economia com a conseqüència de l'efecte dominó. La conclusió respecte a aquesta hipòtesi és que, com més confiïn els països en el sector de la comunicació, més volàtils seran les seves economies. I si, finalment, es pregunta Noam, l'economia de la informació fos una gran bombolla especulativa que no produeix riquesa?

Potser el més eficaç que pot fer un govern per al bé de l'economia sigui la promoció i la diversificació de les activitats que no estiguin relacionades amb el sector de la informació. Noam parla d'indústries de baixa tecnologia que produeixen béns i serveis que es reproduïen amb un cost marginal elevat. Parlem d'aquells béns i serveis que requereixen un fort valor afegit tant en el procés de producció com en el de reproducció. Són sectors que poden utilitzar tecnologia digital, però en què la creativitat és la peça clau: des d'activitats de recerca i desenvolupament, a alta gastronomia, turisme cultural, economia de l'experiència, etc.

No cal dir que la línia proposada per Noam representa un canvi radical respecte al «pensament únic» vigent avui dia. Fins ara, tots els països volen evolucionar cap a societats de la informació. Però l'èxit d'aquesta estratègia exposa l'economia nacional a una activitat volàtil i vulnerable. Posem com a exemple Finlàndia: Nokia acapara el 35% de les exportacions del país i el 15% del PNB, incloent-hi els impactes secundaris i externalitats. Si el mercat de la tecnologia «sense fils» es debilités, el país sencer estaria en situació greu de risc, no sols una empresa. En resum, l'economia finlandesa pot estar fonamentada en una activitat econòmica que funciona a partir d'una fallada estructural del mercat.

El problema, per tant, no és que l'economia digital hagi potenciat al màxim la «destrucció creativa» com a forma de creixement econòmic. El problema és que la pròpia estructura de l'activitat no és viable tal com està concebuda. Els béns i serveis són cars de produir, però molt barats de reproduir. La conclusió de Noam al respecte és clara: cal substituir la creença que una economia basada en la informació serà necessàriament pròspera per un escenari menys optimista (i més fonamentat en la realitat productiva).

Hem començat el capítol amb el propòsit d'argumentar la necessitat d'una intervenció pública a gran escala per tal de corregir els desequilibris que genera el mercat audiovisual. I hem acabat citant Eli Noam i els seus dubtes, raonats, sobre la digitalització i el seu model de negoci. Vistos els arguments de l'acadèmic nord-americà, la intervenció pública que ordeni el mercat comunicatiu sembla urgent i inexcusable, no per a la seva optimització, sinó per evitar-ne el col·lapse.

CAPÍTOL 3.

La Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO

3.1. Antecedents de la Convenció

En l'àmbit econòmic, la doctrina que s'oposa al liberalisme i a la reducció de barreres duaneres és el proteccionisme. L'objectiu del proteccionisme és tancar les fronteres als productes estrangers per tal que el mercat interior sigui proveït exclusivament per la indústria local. Així, quan a la Ronda Uruguai de l'OMC es va plantejar una idea contrària a la liberalització del comerç internacional de béns i serveis culturals, la proposta va ser titllada de proteccionista. Amb la lògica econòmica, resistir-se a la supressió de regulacions era equivalent a estar en contra de la llibertat de circulació de les mercaderies. O pitjor encara, era oposar-se al *free flow* d'idees i coneixements. Per això, aquells que plantejaven dubtes sobre la idoneïtat d'una desregulació en l'àmbit cultural van ser acusats de defensar el tancament de les societats sobre si mateixes i, en definitiva, de tenir por a la modernitat.

Per contra, lluny d'aquesta perspectiva binària, Pascal Lamy considera superada la dicotomia liberalisme - proteccionisme, tan típica de les polítiques industrials del segle XIX. En referir-se al llançament d'una nova ronda de negociacions per a la liberalització l'any 2001, l'aleshores comissari de Comerç Exterior de la UE i actual secretari general de l'OMC, afirmava:

Deixàvem enrere un període en què el debat contraposava liberalisme econòmic i proteccionisme, per abordar-ne un altre en què els efectes de la globalització serien molt més importants que el seu impacte sobre la simple diversificació dels intercanvis de béns i de mercaderies, i concernirien àmbits que a Europa considerem, amb raó, més polítics: el desenvolupament sostenible, el medi ambient, la salut pública, les qüestions de protecció social, de servei públic, de diversitat cultural. Per tal que la globalització sigui eficaç i justa al mateix temps, cal domesticar-la, pilotar-la, seguint els interessos col·lectius de la ciutadania.

(Lamy 2002: 43)

La Ronda Doha havia d'obtenir, en conseqüència, resultats tangibles sobre el benestar de les societats. De fet, va ser batejada oficialment amb el nom d'«Agenda per al Desenvolupament de Doha». L'objectiu era anar més enllà dels beneficis immediats de la liberalització del comerç mundial, per tal de crear una globalització que *també* beneficiés els països menys desenvolupats, fos respectuosa amb els recursos limitats del planeta, etc.

Altres autors van més enllà i qüestionen el paper de l'OMC com a mecanisme per garantir un funcionament democràtic i plural del sector cultural. Dwayne Winseck critica el desinterès de l'organització pels drets humans i recorda que l'OMC no té cap vincle orgànic amb la família de les Nacions Unides, en especial amb la UNESCO i la UIT, que tradicionalment han promogut aspectes culturals i de servei públic en qüestions relatives a la cultura i a la comunicació. Cap acord ni document de l'OMC fa referència a valors de la política de comunicació com ara la llibertat d'expressió, el pluralisme o la diversitat. Per això, afirma Winseck, l'organització oblida la importància vital que té per a les democràcies modernes un sistema comunicatiu equilibrat. Per al professor canadenc, aquesta dissociació entre indústries culturals i democràcia no és solament un problema teòric. En un context globalitzat en què el mercat cultural colonitza fins al darrer racó de les nostres societats, cal globalitzar també la democràcia i els drets humans bàsics (Winseck 2002:33).

Pascal Lamy, en el seu llibre-ideari ja citat, dibuixa un horitzó prou eloqüent. Per al socialista francès, «ens cal, doncs, reinventar, a escala planetària aquest cop, les regles i els mecanismes que les forces d'esquerres han sabut promoure des de fa cent cinquanta anys en el marc dels estats-nació» (Lamy 2002:170).

Però això no és ideologia en el buit. Per comprendre com afecta una (des)regulació dels béns i serveis culturals des d'una perspectiva exclusivament mercantil, citarem l'anàlisi que en fa Gary Neil, director executiu de la Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural.¹⁷ Neil (2006:40 i seg.)

¹⁷ Per a més informació de la Xarxa, vegeu l'epígraf 1.2.3.3 del capítol 1.

il·lustra la inoperància de l'OMC en defensa de la diversitat cultural mitjançant un exemple relativament conegut a Europa: la decisió de l'Organització Mundial del Comerç sobre els ajuts públics a les revistes canadenques.

En efecte, en una decisió sense precedents del 1997, l'OMC va dictaminar que els ajuts del Govern canadenc a les publicacions periòdiques del país infringien les normes del comerç internacional. El sector de les revistes del Canadà, explica Neil, té problemes perquè ha de competir amb un mercat proper molt més gran, el dels EUA. A causa de la gran diferència en la mida i el potencial d'ambdós mercats, la tirada mitjana d'una revista nord-americana és molt superior a una de canadenca. Així, les editorials dels EUA poden amortitzar els costos de producció més fàcilment.

A partir d'aquí, tenint un número d'una revista ja compostat i amortitzat, resulta molt barat editar exemplars extres per exportar-los al Canadà. Aquesta és una pràctica freqüent en publicacions dels EUA, que han creat edicions paral·leles (*split-run editions*) amb continguts editorials fonamentalment nord-americans i una petita secció canadenca. Aquestes edicions paral·leles tenen uns costos d'edició inferiors a les publicacions canadenques i, per tant, poden vendre els seus espais per a publicitat a un cost considerablement inferior.

Com que les revistes dels EUA representen el 80% de les vendes directes al Canadà, les seves homòlogues canadenques basen els seus ingressos en les subscripcions i la publicitat. Tot i la creativitat per generar ingressos extres en l'apartat de les subscripcions, les revistes del Canadà tenen una forta dependència en la publicitat. Per aquesta raó, la desviació de la publicitat cap a les edicions nord-americanes en paral·lel és un tema crític.

Neil contraposa els casos de *Macleans*, la principal revista de notícies del Canadà, i *Time Canada*, una edició paral·lela de *Time*, propietat del gegant Time Warner. En una anàlisi feta el 2006, Neil comprovava que de les 60 pàgines de *Macleans*, 30 contenien articles sobre el Canadà (societat, política, economia, mitjans de comunicació, esports i entreteniment, etc.), tots escrits per autors canadencs. També s'inclouen 14 pàgines d'articles d'actualitat

internacional, tots escrits des d'una perspectiva canadenca. Paral·lelament, de les 58 pàgines de *Time Canada* només n'hi havia tres dedicades a temes canadencs, dues de les quals eren obra de redactors dels EUA i, la tercera, d'un canadenc expatriat que treballa als Estats Units. Les altres pàgines tractaven de temes relacionats amb la societat, la política, l'economia, els mitjans de comunicació, l'esport i l'entreteniment dels EUA, o eren peces de temàtica internacional escrites des de la perspectiva nord-americana.

Des del 1849, a mitjans segle XIX, el Govern canadenc manté una tarifa postal preferent per a les revistes que s'envien dins el país. Aquesta mesura pretén pal·liar les dificultats en editar una publicació periòdica per a una població geogràficament molt dispersa. Durant la dècada del 1980 i a principis de la del 1990, aquest programa prenia la forma de subvenció directa del Ministeri de Cultura al servei de Correus del Canadà. D'altra banda, i amb l'objectiu de reforçar les publicacions periòdiques del país, el govern canadenc també va aprovar l'any 1965 un aranzel per a la importació de revistes americanes amb tirada paral·lela, juntament amb un impost sobre els beneficis generats per la publicitat en aquest tipus de negoci.

A partir de l'any 1996, però, la tecnologia digital va permetre burlar els aranzels aplicables a aquestes revistes, perquè els editors americans enviaven cada número via electrònica perquè fos imprès al Canadà, en comptes d'exportar la revista ja editada i impresa. Davant d'aquesta circumstància, el Govern canadenc va augmentar la pressió fiscal sobre les tirades paral·leles amb un impost especial del 80% sobre l'edició d'aquest producte. Aquest import constituïa, en càlculs del govern, el descompte que les revistes de tirada paral·lela podien oferir als anunciants canadencs. Per evitar la percepció que la mesura discriminava les revistes dels EUA, l'impost també es va aplicar a les revistes exportades des del Canadà amb el format d'edicions paral·leles.

Els EUA van recórrer contra aquestes mesures davant de l'OMC l'any 1997. Explicat de forma resumida, l'organisme va dictaminar que es conculcava el principi de «tracte nacional», segons el qual un país no pot donar un tracte

discriminatori a empreses estrangeres establertes al país respecte a les pròpiament nacionals. L'OMC va ordenar al Canadà que derogués les mesures.

En altres paraules, les polítiques equilibradores del mercat cultural quedaven invalidades en nom de la liberalització mundial del comerç. Aquesta resolució va fer caure la bena dels ulls d'aquells que havien apostat per la *non nata* excepció cultural als acords de l'OMC. L'estratègia no havia donat els fruits esperats i a partir d'aquest punt calia reinventar els mecanismes a seguir. D'aquí va néixer el projecte d'un instrument jurídic internacional, de caràcter vinculant, sobre la diversitat cultural.

Per fer front a aquesta situació de desavantatge, el Govern canadenc va estudiar alternatives viables. Com ja hem explicat al primer capítol, la ministra de Patrimoni Cultural del Canadà, Sheila Copps, va convocar el juny del 1998 un fòrum informal de ministres de Cultura per debatre sobre la diversitat cultural. D'aquesta reunió va néixer la Xarxa Internacional sobre Política Cultural. Paral·lelament, també es va reunir al Canadà un fòrum d'organitzacions no governamentals que va donar lloc a la també mencionada Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural, dirigida per Gary Neil.¹⁸

En un vessant més tècnic, el febrer del 1999 el Grup de Consultes Sectorials per a Cultura i Comerç del Govern canadenc va presentar el document «New Strategies for Culture and Trade. Canadian Culture in a Global World» (SAGIT 1999).¹⁹ Aquest informe suggeria la conveniència de crear un instrument jurídic d'àmbit internacional que:

- reconegués la importància de la diversitat cultural;
- sistematitzés les polítiques aplicables per promoure la diversitat; i
- fixés la complementarietat entre la normativa comercial i la cultural.

¹⁸ Per a més informació d'aquestes dues xarxes, vegeu els epígrafs 1.4.3.1. i 1.4.3.2. del capítol 1.

¹⁹ El nom oficial d'aquest òrgan en anglès és Cultural Industries - Sectoral Advisory Group on International Trade (SAGIT). El SAGIT depèn del Ministeri d'Afers Estrangers i Comerç Internacional del Canadà i té com a missió assessorar el govern en matèria de comerç internacional. El nom francès d'aquest òrgan és Groupe de consultations sectorielles sur le commerce extérieur - Industries culturelles (GCSCÉ), i el nom de l'informe, «La culture canadienne dans le contexte de la mondialisation: nouvelles stratégies pour la culture et le commerce».

La proposta va quallar i durant els anys següents tot un seguit d'estats van assumir-la. Els països rics van veure l'oportunitat de mantenir les polítiques de protecció de les seves pròpies indústries culturals. Serviria per reafirmar el dret de cada país de mantenir les quotes de continguts locals i de subvencionar els productors culturals. França, que juntament amb el Canadà i Bèlgica havia advocat per l'excepció cultural durant la Ronda Uruguai, va esdevenir-ne un dels principals defensors.

El cas de França resulta paradigmàtic. La seva tradició d'*État culturel* ha tingut un paper central en la difusió i l'expansió de la cultura i la civilització franceses. S'ha de subratllar que és sobretot gràcies a França que la Unió Europea defensa la diversitat cultural i que un conjunt de països i d'institucions internacionals s'han implicat en la defensa d'aquest principi. Cal esmentar també el paper que ha tingut el Quebec, que, en el marc federal canadenc i en part amb el suport de França, ha aconseguit una presència internacional en àmbits que depenen de la seva jurisdicció, com ara la cultura. El juny del 1999, el Quebec va ser el primer govern que es va pronunciar a favor d'un Instrument Internacional sobre la Diversitat Cultural (IIDC).

De tota manera, els dos motors diplomàtics de la diversitat cultural, França i el Canadà, van iniciar el procés amb diferències tàctiques importants. La delegació francesa a la conferència ministerial de l'OMC, celebrada a Doha el 2001, va rebutjar qualsevol discussió relativa a la cultura que anés unida a la fórmula «tot respectant les regles del sistema comercial internacional». Vist el fracàs de l'anterior Ronda Uruguai, els francesos consideraven que l'OMC no era el marc adequat on plantejar la batalla. Això vol dir que el futur instrument sobre diversitat cultural no podia estar sota la tutela d'aquesta organització. La posició del Canadà, en canvi, era una altra. Després del dictamen de l'OMC sobre els ajuts a les revistes amb edició paral·lela, l'opció era centrar l'estratègia en la regulació del comerç internacional. D'altra banda, la posició canadenca no va estar exempta d'ambigüitats, «que es desprenen principalment del seu grau de vulnerabilitat enfront de les pressions nord-americanes» (Gagné, Côté i Deblock 2004).

És, doncs, gràcies a França, que la Convenció hagi caigut sota la competència de la UNESCO. El concepte de *diversitat cultural* és nuclear en aquest organisme, mentre que el comerç n'és tan sols una qüestió complementària. Per altra banda, el marc de la UNESCO permet als estats europeus continuar participant directament en les negociacions, mentre que a l'OMC les negociacions comercials corresponen a la Comissió Europea.

Però la novetat va ser l'interès que el projecte va despertar entre els països en vies de desenvolupament. Els motius d'aquest interès van ser complementaris als dels països rics. La globalització i l'homogeneïtzació cultural són amenaces molt més immisericordes per als països sense una producció cultural industrialitzada. La digitalització i les noves formes de transmissió transfronterera agreugen l'amenaça de ser sepultat sota un allau de productes culturals importats.

Així doncs, els països menys afavorits van veure en la futura Convenció sobre Diversitat Cultural una eina per promoure polítiques culturals i per estimular el desenvolupament cultural, i no pas un instrument defensiu, perquè no tenen indústries per protegir. Si els països industrialitzats del nord defensaven un equilibri en els fluxos culturals globals, això comportava una aposta per ajudar els països que gaudeixen d'una gran riquesa de tradicions culturals, però que no disposen dels mitjans industrials per produir-les i donar-les a conèixer.

D'altra banda, un conjunt d'organitzacions multilaterals van interessar-se per la diversitat cultural i, en particular, per les relacions entre cultura i comerç. A continuació facilitarem una llista comentada dels principals pronunciaments dels organismes internacionals sobre la diversitat cultural. El període comprèn des de la signatura dels acords de Marràqueix, que van donar llum a l'OMC (1994), fins a l'aprovació de la Convenció de la UNESCO.

Quadre 20.

Intervencions d'organismes internacionals favorables a la diversitat cultural (1998-2005)

1.	<p>Conferència Intergovernamental sobre Polítiques Culturals per al Desenvolupament, UNESCO, Estocolm, del 30 de març al 2 d'abril del 1998.</p> <p>Va establir que el desenvolupament sostenible i el dinamisme cultural estan íntimament lligats. Fent referència a l'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans sobre el dret d'accés i de participació a la vida cultural, els estats membres de la UNESCO van aprovar un Pla d'Acció que conclou: «La finalitat de les polítiques culturals és fixar objectius, crear estructures i obtenir recursos adequats per crear un medi humà favorable.» (UNESCO 1998)</p>
2.	<p>Conclusions del Consell de la Unió Europea, 25 d'octubre del 1999.</p> <p>Davant l'imminent llançament d'una nova ronda de negociacions al si de l'OMC, el Consell va establir les línies mestres de la posició que la Comissió havia de defensar pel que fa a la diversitat cultural:</p> <p style="padding-left: 40px;">La Unió vetllarà perquè es garanteixi, durant les pròximes negociacions de l'OMC, tal com ja es va fer en la Ronda Uruguai, la possibilitat que la Comunitat i els seus estats membres conservin i desenvolupin la seva capacitat de definir i posar en pràctica les seves polítiques culturals i audiovisuals per a la salvaguarda de la seva diversitat cultural. (Comissió Europea 2003 i Lamy 2002:135)</p>
3.	<p>Comunicat final de la Reunió del G8, Okinawa (Canadà), juliol del 2000.</p> <p>Una de les conclusions de la reunió dels set països més industrialitzats del món més Rússia afirmava que tots els membres del grup tenien la diversitat cultural com una prioritat de les seves agendes. A més a més, aquests països reconeixien «el treball d'organitzacions internacionals rellevants, en particular la UNESCO, en aquest camp» (G8 2000).</p>
4.	<p>Declaració sobre la diversitat cultural, del Consell d'Europa, del 7 de desembre del 2000.</p> <p>El comitè de ministres de Cultura va establir que «les polítiques culturals i audiovisuals que respectin i afavoreixin la diversitat cultural han de ser considerades com un complement necessari de la política comercial. [...] Les grans indústries culturals que encoratgen la diversitat lingüística i l'expressió artística, com a veritable reflex de la diversitat, tenen un impacte positiu sobre el pluralisme, la creativitat, la competitivitat i l'ocupació» (Consell d'Europa 2000a).</p>

5.	<p>UNESCO, Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural, novembre del 2001.</p> <p>En la 31a Conferència General, la UNESCO va agafar el lideratge en la promoció de la diversitat cultural. Una setmana abans del llançament de la nova ronda de negociacions de l'OMC a Doha, la UNESCO va aprovar dos documents clau en aquesta cursa: la Declaració i el Pla d'Acció, que estableixen la conveniència de crear un instrument internacional sobre la diversitat cultural. És remarcable la declaració final que va fer el director general de la UNESCO, el japonès Koichiro Matsuura, en què destacava que aquesta declaració vol esdevenir una referència tan poderosa «com la Declaració Universal dels Drets Humans» (UNESCO 2001b).</p>
6.	<p>IX Conferència de Caps d'Estat i de Govern dels Països Francòfons, Beirut, 18-20 d'octubre del 2002.</p> <p>A la Declaració de Beirut, els caps d'estat i de govern de l'Organització Internacional de la Francofonia (OIF) van donar ple suport al projecte de Convenció tot just endegat per la UNESCO (OIF 2002).</p>
7.	<p>Parlament Europeu, <i>Resolución sobre el Acuerdo General sobre el Comercio de Servicios (AGCS) en el marco de la OMC, incluida la diversidad cultural</i>, de 12 de març del 2003.</p> <p>Tot i que aquesta resolució feia referència a les negociacions aleshores en curs a la Ronda Doha, el Parlament Europeu no va deixar de pronunciar-se sobre la diversitat cultural:</p> <p>12. Subratlla la importància de la diversitat cultural i la necessitat de respectar la diversitat nacional i regional i de donar a conèixer el patrimoni cultural comú; opina que cada estat membre hauria de tenir la flexibilitat jurídica per adoptar totes les mesures necessàries en els àmbits de la política cultural i audiovisual per tal de mantenir i fomentar la diversitat cultural.</p> <p>13. Recorda que els serveis culturals no han de comparar-se amb la majoria dels altres serveis i que, en conseqüència, es tracten de manera distinta en els acords existents; reconeix el paper especial del sector audiovisual europeu en el suport al pluralisme cultural, al funcionament econòmic i a la llibertat d'expressió; reafirma el seu compromís amb la llibertat d'acció en l'àmbit de la política audiovisual aconseguida en la Ronda Uruguai; considera que les normes de l'AGCS sobre els serveis culturals, en particular pel que fa al sector audiovisual, no haurien d'amenaçar la diversitat i l'autonomia culturals de les parts contractants de l'OMC.</p> <p>14. Dóna suport a la Comissió en el manteniment de la possibilitat que la Comunitat, els seus estats membres i les seves regions preservin i desenvolupin la seva capacitat per a definir i aplicar polítiques en els sectors cultural i audiovisual</p>

	<p>amb la finalitat de preservar la seva diversitat cultural. Parlament Europeu (2003c)</p>
8.	<p>Xarxa Internacional sobre Polítiques de Cultura, Cinquena Reunió Anual Ministerial, Ciutat del Cap, del 14 al 16 d'octubre del 2002.</p> <p>En aquesta reunió, els ministres de Cultura van aprovar una Proposta d'Instrument Internacional sobre la Diversitat Cultural. Era la primera d'aquesta naturalesa i fixava l'estructura bàsica que havia de tenir el futur instrument (INCP-RIPC 2002).</p>
9.	<p>Comissió Europea, <i>Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo. Hacia un instrumento internacional sobre la diversidad cultural</i>, de 27 d'agost del 2003.</p> <p>En aquest document, la Comissió remarcava que els ministres de Cultura de la UE reunits a Salònica el maig d'aquell any havien de destacar la necessitat de salvaguardar i fomentar la diversitat cultural. Així mateix, els ministres també havien de mencionar que un instrument internacional de la UNESCO podria ser la resposta jurídica adequada a escala internacional. La comunicació afirma que «la Comissió estima important que la Unió Europea i els seus estats membres confirmen a escala internacional el seu compromís unànimе envers la diversitat cultural. D'aquí que la Comissió desitgi que la UE tingui una funció activa en la propera Conferència General de la UNESCO, especialment en els debats preliminars sobre l'elaboració d'un instrument normatiu internacional sobre la diversitat cultural».</p> <p>El punt 8 de les conclusions de la trobada a Salònica era taxatiu:</p> <p style="padding-left: 40px;">8. Aquest afany polític crucial requereix un fonament jurídic adequat. A escala internacional, aquest fonament pot materialitzar-se, sota els auspicis de la UNESCO, en forma d'un conveni multilateral sobre la protecció i el foment de la diversitat cultural, que tingui en compte la tasca ja efectuada en el marc del Consell d'Europa i de la Xarxa Internacional de Polítiques Culturals. El principal fòrum internacional de les polítiques culturals no pot ser l'OMC. (Comissió Europea 2003a)</p>
10.	<p>Xarxa Internacional sobre Política Cultural, VI Reunió Ministerial, Opatija (Croàcia), del 16 al 18 d'octubre del 2003.</p> <p>Els ministres de Cultura van coincidir que la UNESCO té tota la legitimitat per ser la seu de l'instrument internacional sobre diversitat cultural, per la seva responsabilitat en la cultura, igual com la té l'OMC en matèria de comerç. D'aquesta manera, van identificar la UNESCO com la «institució apropiada per acollir i implementar» un acord d'aquesta naturalesa, i així ho van fer constar a Koichiro Matsuura, present a la trobada (INCP-RIPC 2003).</p>

11.	<p>Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural, Quarta Conferència Anual, Opatija (Croàcia), octubre del 2003.</p> <p>En aquesta reunió paral·lela, la xarxa de la societat civil va aprovar la Proposta de Convenció sobre Diversitat Cultural, que plantejava reptes encara més ambiciosos que la proposta precedent, realitzada pels ministres de Cultura (INCD-RIDC 2003). El document s'havia fet públic el mes de gener anterior.</p>
12.	<p>Parlament Europeu. <i>Resolución del Parlamento Europeo sobre la preservación y el fomento de la diversidad cultural: el cometido de las regiones europeas y organizaciones internacionales como la UNESCO y el Consejo de Europa</i>, de 15 de desembre del 2003.</p> <p>En aquest document, l'Europarlament «considera essencial reconèixer, en l'espai de la jurisdicció internacional, la diversitat cultural mitjançant la negociació i l'aprovació, a curt termini, d'una convenció internacional sobre la diversitat cultural en el marc de la UNESCO. [També] considera que la Convenció internacional [...] és adequada per promoure les polítiques culturals i assegurar a escala mundial la protecció i foment de la diversitat de continguts culturals i expressions artístiques, que semblen estar particularment amenaçats per la globalització» (Parlament Europeu 2003d).</p>
13.	<p>Parlament Europeu, <i>Resolución del Parlamento Europeo sobre «Hacia una Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas»</i>, de 14 d'abril del 2005.</p> <p>Punt 20. La Convenció ha de protegir els drets dels estats part a estendre les seves polítiques culturals al contingut dels nous mitjans de comunicació i a les noves maneres de distribució, així com que en la Convenció ha d'esmentar-se explícitament el principi de neutralitat tecnològica. (Parlament Europeu 2005)</p>

Font: elaboració pròpia.

De la lectura del darrer quadre es pot veure que l'objectiu d'aquesta estratègia diplomàtica conjunta consistia en la creació d'un instrument internacional sobre la diversitat cultural, dotat amb força de dret i de caràcter vinculant. El marc institucional per a aquest tractat havia de ser, sens dubte, la UNESCO.

3.1.1. El debat al si de la UNESCO

A partir de l'aprovació de la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural i el seu corresponent Pla d'Acció (31a Conferència General, 15 octubre - 3

novembre del 2001), la UNESCO va iniciar el procés d'elaboració de la futura Convenció. La 166a reunió del Consell Executiu de la UNESCO (París, 4-16 d'abril del 2003) va recomanar per consens que la Conferència General de l'organització es pronunciés «a favor de la prossecució de les mesures encaminades a elaborar un nou instrument normatiu internacional sobre la diversitat cultural i que determini el caràcter que ha de tenir l'esmentat instrument» (UNESCO 2003a).

Quadre 21.
Principals fases en l'elaboració de la Convenció sobre Diversitat Cultural

<p>166a Reunió del Consell Executiu París, 4-16 d'abril del 2003</p> <p>Documentació de referència: UNESCO (2003a). <i>Decisiones adoptadas por el Consejo Ejecutivo en su 166ª Reunión</i>. Referència: 166 EX/Decisiones.</p> <p>UNESCO (2003b). <i>Estudio preliminar de los aspectos técnicos y jurídicos relacionados con la conveniencia de elaborar un instrumento normativo sobre la diversidad cultural</i>. Referència: 166 EX/28.</p>
<p>32a Reunió de la Conferència General de la UNESCO París, 29 de setembre - 17 d'octubre del 2003</p> <p>Documentació de referència: UNESCO (2003c). <i>Resolución 32C/34 - Conveniencia de elaborar un instrumento normativo internacional sobre la diversidad cultural</i>. Referència: 32C/52.</p>
<p>1a Reunió d'Experts Independents París, 17-20 de desembre del 2003</p> <p>Documentació de referència: UNESCO (2003d). <i>Rapport. Première réunion d'experts de catégorie VI sur l'avant-projet de convention concernant la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques</i>. Referència: CLT/CPD/2003-608/01.</p>
<p>2a Reunió d'Experts Independents París, 30 de març - 3 d'abril del 2004</p>

Documentació de referència:
UNESCO (2004a). *Preliminary draft of a convention on the protection of the diversity of cultural contents and artistic expressions*. Referència: CLT/CPD/2004/CONF-201/2.

UNESCO (2004b). *Report. Second Meeting of Experts (Category VI) on the Preliminary Draft of the Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions*. Referència: CLT/CPD/2004/602/6.

3a Reunió d'Experts Independents
París, 28-31 de maig del 2004

Documentació de referència:
UNESCO (2004c). *Rapport. Troisième réunion d'experts de Catégorie VI concernant l'avant-projet de Convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques*. Referència: CLT/CPD/2004/603/5.

1a Reunió Intergovernamental d'Experts
París, 20-24 de setembre del 2004

Documentació de referència:
UNESCO (2004d). *Report by the Secretariat. First Session of the Intergovernmental Meeting of Experts on the Preliminary Draft Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions*. Referència: CLT-2004/CONF.201/9.

Reunió del Comitè de Redacció
París, 14-17 de desembre del 2004

Documentació de referència:
UNESCO (2004e). *Preliminary Draft Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions. Drafting Committee Summary of the Comments and Amendments Submitted by the States and NGOs*. Referència: CLT/CPD/2004/CONF.607/2.

2a Reunió Intergovernamental d'Experts
París, 31 de gener - 11 de febrer del 2005

Documentació de referència:
UNESCO (2005b). *Informe preliminar del director general junto con dos anteproyectos de Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas*. Referència: CLT/CPD/2005/CONF.203/6.

3a Reunió Intergovernamental d'Experts
París, 25 de maig - 3 de juny del 2005

Documentació de referència:

UNESCO (2005c). *Texto consolidado preparado por el presidente de la Reunión Intergubernamental de Expertos.*

Referència: CLT/CPD/2005/CONF.203/6 Add.

33a Reunió de la Conferència General
París, 3-21 d'octubre del 2005

Documentació de referència:

UNESCO (2005d). *Informe preliminar del director general sobre la situación que debe reglamentarse y el posible alcance de ésta, acompañado de un anteproyecto de Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas.* Referència: 33 C/23.

Font: elaboració pròpia amb dades de la UNESCO.

Nota: per a la referència bibliogràfica completa dels documents, vegeu l'apartat «Bibliografia» de la present tesi.

A iniciativa de països com Alemanya, el Canadà, França i Mèxic, la 166a sessió del Consell Executiu de la UNESCO va aprovar l'«Estudi preliminar dels aspectes tècnics i jurídics relacionats amb la conveniència d'elaborar un instrument normatiu sobre la diversitat cultural» (UNESCO 2003b). En aquest document elaborat per la Secretaria de la UNESCO per al Consell Executiu, s'enumeren els instruments internacionals existents relatius a la diversitat cultural, que compten amb l'empara mundial de les Nacions Unides.

En termes generals, es pot considerar que els drets culturals són aquells que protegeixen «la participació en la vida cultural i el seu accés de tota persona»: la llibertat d'activitat creativa i d'investigació científica, el dret a l'educació i el dret a l'accés a les expressions artístiques i el coneixement científic i tecnològic. Aquest plantejament permet establir una relació entre la diversitat cultural i els principis universals dels drets humans, la democràcia i el desenvolupament. Això no obstant, es reconeix que el dret internacional segueix sense oferir una definició clara del contingut dels drets culturals. Les disposicions relatives a aquests drets es troben disperses en diversos

instruments internacionals, circumstància que minva la seva coherència i llegibilitat global.

En un text anterior (Petit 2004a), ja vam diagnosticar que la problemàtica de la diversitat cultural en un procés de globalització econòmica és relativament nova i, per tant, hi ha pocs instruments que prenguin aquesta perspectiva. Tal com ens adverteix Ivan Bernier (2003b), trobem algunes grans deficiències que la regulació sobre diversitat cultural ha de resoldre:

- **Absència d'una visió omniabarcadora dels efectes de la globalització sobre la diversitat cultural**

La deficiència més seriosa radica en el fet que els acords preexistents plantegen una aproximació parcial al problema. Així, hi ha perspectives relacionades amb els drets humans, els drets de propietat intel·lectual, la protecció del patrimoni, les polítiques culturals, els drets lingüístics, el pluralisme cultural, el desenvolupament cultural, la cooperació cultural internacional, etc. El que mancava era justament un instrument jurídic internacional que abastés totes aquestes perspectives.

- **Feblesa de la «perspectiva cultural» enfront de la «perspectiva comercial»**

Fins ara, la cultura s'havia tractat com un sector econòmic i, per tant, només se n'havia considerat el valor mercantil. Així, la seva regulació sempre s'ha plantejat en fòrums econòmics. En les rondes de negociació sobre la liberalització internacional del comerç, el procés és seguit per experts en comerç i no per experts en cultura. Això és lògic, però a l'hora de la veritat dissol l'estratègia que defensa la cultura com una mercaderia específica.

- **Desequilibri en els intercanvis culturals**

Aquest desequilibri, que és particularment acusat en el camp audiovisual, es manifesta no tan sols en els països en vies de desenvolupament, sinó també en la majoria dels països desenvolupats. Així, trobem una minoria de països productors i exportadors de productes culturals que inunden els mercats de la resta dels països. D'aquesta manera, la diversitat cultural se'n ressent, no

només pel que fa a l'expressió nacional pròpia, sinó també pel que fa al coneixement i al diàleg amb altres cultures no exportadores. De fet, aquest desequilibri comercial estableix un estàndard comú de cultura internacional: Hollywood.

- **Atenció insuficient a les necessitats regionals i locals**

La diversitat cultural es fonamenta en l'àmbit internacional, nacional i *també* regional i local. La diversitat no és monopoli d'institucions multilaterals i de l'estat-nació, ja que les comunitats regionals i locals tenen un paper protagonista en la construcció de xarxes ciutadanes de participació i d'intercanvi (Bernier 2003b).

Així doncs, la idea que sobresurt de l'esmentat estudi preliminar de la UNESCO és la necessitat d'un nou instrument jurídic que aplegui i actualitzi els drets culturals i la promoció de la diversitat cultural. En definitiva, aquest acord no havia de ser de tipus declaratiu, sinó que havia de tenir un caràcter jurídic vinculant, i havia de ser assumit i promulgat pel major nombre possible de països.

Segons la Comissió Europea (2003), el debat previ a l'aprovació de la Convenció es va centrar en dos temes d'interès. Les dues qüestions que el futur tractat podria regular eren els drets d'autor i el reconeixement de la condició singular dels béns i serveis culturals com a portadors d'identitat, valors i sentit. Pel que fa als drets d'autor, la UNESCO té promulgades dues convencions que hi fan referència: la Convenció Universal sobre els Drets d'Autor del 1952, revisada el 1971 (UNESCO 1971), i la Convenció de Roma sobre la Protecció dels Artistes Intèrprets o Executants, els Productors de Programes i els Organismes de Radiodifusió (UNESCO 1961). De fet, però, l'àmbit d'aplicació d'aquestes dues convencions va quedar actualitzat arran de l'aprovació de l'Acord sobre Aspectes dels Drets de Propietat Intel·lectual relacionats amb el Comerç (ADPIC, TRIPS en anglès), promulgats en el si de l'OMPI (Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual, WIPO en anglès).

Així doncs, la UNESCO va descartar l'opció d'un conveni internacional relacionat amb els drets d'autor. A partir d'aquest punt de partida, la Secretaria de la UNESCO va enumerar quatre àmbits possibles en els quals centrar la futura Convenció. Aquests quatre àmbits són:

- a) Un nou instrument general sobre els drets culturals (per exemple, la participació en la vida cultural, la llibertat d'activitat creativa, el dret a l'educació, etc.).
- b) Un instrument sobre la condició de l'artista.
- c) Un nou protocol de l'Acord de Florència (sobre la circulació dels béns culturals).
- d) La protecció de la diversitat dels continguts culturals i de l'expressió artística.

Feta aquesta primera exploració, la Secretaria admetia que les tres primeres opcions no eren adequades o factibles, i per tant es decantava per l'opció d). Així mateix, una clara majoria dels membres del Consell Executiu de la UNESCO també es va pronunciar a favor d'aquesta última, que hauria de tenir la finalitat de «protegir la diversitat dels continguts culturals i de les formes d'expressió artística vehiculades per la indústria de la cultura, aspectes que semblen córrer especial perill en el context actual de la globalització» (Consell Executiu de la UNESCO, citat a: Comissió Europea 2003).

Quadre 22.

Articles relatius a la diversitat cultural dels principals tractats internacionals previs a la Convenció (per ordre cronològic)

Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics

Adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 16 de desembre del 1966²⁰

Article 1

Tots els pobles tenen dret a l'autodeterminació. En virtut d'aquest dret determinen lliurement el seu estatut polític i procuren també pel seu desenvolupament econòmic, social i cultural.

Article 19

Tothom té dret a mantenir opinions sense ingerències.

Tothom té dret a la llibertat d'expressió; aquest dret inclou la llibertat de buscar, rebre i difondre informacions i idees de tot tipus, sense consideracions de fronteres, tant si és de forma oral com escrita, o de forma impresa o artística, o qualsevol altre el procediment triat.

Article 27

En els estats on existeixen minories ètniques, religioses o lingüístiques no es pot negar a les persones que pertanyin a aquestes minories el dret que els pertoca en comú amb els altres membres del seu grup, a tenir la seva pròpia vida cultura, a professar i a practicar la seva pròpia religió i a fer ús del propi idioma.

Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals

Adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 16 de desembre del 1966

Article 15

Els estats part d'aquest pacte reconeixen el dret de tothom a:

- a. Participar en la vida cultural.
- c. Beneficiar-se de la protecció dels drets morals i materials que resultin de les produccions científiques, literàries o artístiques de les quals sigui l'autor.

Els estats part d'aquest pacte es comprometen a respectar la llibertat indispensable per a la investigació científica i per a l'activitat creadora.

²⁰ Nota: La traducció oficial a l'espanyol presenta algunes deficiències:

Article 19

1. Everyone shall have the right to hold opinions without interference.

Artículo 19

1. Nadie podrá ser molestado a causa de sus opiniones.

Versió oficial en anglès:

International Covenant on Civil and Political Rights

<http://www.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea

7 de desembre del 2000

Article 22

La Unió respectarà la diversitat cultural, religiosa i lingüística.

Tractat de Lisboa pel qual es modifica el Tractat de la Unió Europea i el Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea

13 de desembre del 2007

Article 151.1

La Comunitat contribuirà al floriment de les cultures dels estats membres, dintre del respecte de la seva diversitat nacional i regional, posant de relleu al mateix temps el patrimoni cultural comú.

Article 151.4

La Comunitat tindrà en compte els aspectes culturals en la seva actuació en virtut d'altres disposicions del present Tractat, en particular a fi de respectar i fomentar la diversitat de les seves cultures.

Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural

Adoptada el 2 de novembre del 2001

Reafirmant la seva adhesió a la plena realització dels drets humans i de les llibertats fonamentals proclamades a la Declaració Universal dels Drets Humans i en altres documents jurídics universalment reconeguts, com els dos pactes internacionals del 1966 relatius l'un als drets civils i polítics i l'altre als drets econòmics, socials i culturals [...].

Article 4. Els drets humans, garants de la diversitat cultural

La defensa de la diversitat cultural és un imperatiu ètic, inseparable del respecte de la dignitat de la persona humana. Aquesta defensa implica el compromís de respectar els drets humans i les llibertats fonamentals, especialment els drets de les persones que pertanyen a minories i els dels pobles autòctons. Cap persona no pot invocar la diversitat cultural per atemptar contra els drets humans garantits pel dret internacional, ni per limitar-ne l'abast.

Article 5. Els drets culturals, marc propici de la diversitat cultural

Els drets culturals formen part dels drets humans, que són universals, indisociables i interdependents. L'expansió d'una diversitat creativa exigeix la plena realització dels drets culturals tal com estan definits a l'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans i en els articles 13 i 15 del Pacte Internacional Relatiu als Drets Econòmics, Socials i Culturals. Així, tota persona ha de poder expressar-se, crear i difondre les seves obres en la llengua que triï i especialment en la seva llengua materna; tota persona ha de

tenir una educació i una formació de qualitat que respectin plenament la seva identitat cultural; tota persona ha de poder participar en la vida cultural que esculli i exercir les seves pròpies pràctiques culturals, dins dels límits que imposa el respecte envers els drets humans i les llibertats fonamentals.

Font: elaboració pròpia.

3.2. Característiques de la Convenció

3.2.1. Arquitectura «ideològica» i principals característiques de la Convenció

La 33a Conferència general de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) va aprovar la **Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals**.²¹ La votació definitiva va tenir lloc a la seu central de la UNESCO, a París, el 20 d'octubre del 2005 a les 19.13 h, hora local. La Convenció va tenir els vots favorables de 148 estats membres de la UNESCO, mentre que els EUA i Israel s'hi van oposar, i Austràlia, Hondures, Nicaragua i Libèria es van abstenir.

Per tal que l'acord entrés en vigor, calia que trenta països el ratifiquessin als respectius parlaments, amb la qual cosa s'obria un període que, en tractats d'aquesta naturalesa, acostuma a ser d'uns tres anys. El 18 de desembre del 2006, tretze estats de la UE dipositaven a la UNESCO la seva ratificació, com també ho va fer la Comunitat Europea en l'àmbit de les seves competències en cultura. El nombre de ratificacions pujava de cop a trenta-cinc, i se superava el llistó de trenta en un període excepcionalment breu: catorze mesos. Entre els qui van ratificar la Convenció predominen els països francòfons i els europeus, inclòs l'Estat espanyol (Petit 2007a).

²¹ Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals. Versió en les llengües oficials de la UNESCO (anglès, francès, espanyol, xinès, rus i àrab):

http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=33232&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Versió no oficial en català disponible a:

http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura//Temes/Diversitat%20Cultural/Documentos/conveni_diversitat.pdf

Pel que fa al contingut, la Convenció consagra en l'àmbit del dret internacional la legitimitat dels països a aplicar polítiques culturals. Els seus principis fonamentals són:

1. La diversitat cultural va estretament lligada amb els drets humans com ara la llibertat d'expressió o el dret a la creació, amb la democràcia, el pluralisme i solidaritat internacional.
2. Es reconeix la natura específica dels béns i serveis culturals, que no poden ser tractats solament pel seu valor comercial, sinó també com a portadors de valors, d'identitat i de sentit.
3. Els estats tenen dret a aplicar mesures de preservació i promoció de totes les expressions culturals que els són pròpies, al marge de les lleis de mercat que les facin viables o no econòmicament.
4. Per tal de garantir un món divers, és fonamental l'ajut a les indústries culturals dels països en vies de desenvolupament.
5. La solidaritat és un valor central en la relació entre cultures i, en conseqüència, cal potenciar la transferència de coneixement i la cooperació entre els països desenvolupats i els que es troben en vies de desenvolupament.
6. La indústria cultural està lligada al desenvolupament sostenible de les societats.
7. Es creen mecanismes d'aplicació i seguiment de la Convenció.
8. Es preveu la creació d'un mecanisme de conciliació per a la resolució de conflictes.
9. La Convenció sobre Diversitat Cultural de la UNESCO no se subordina a altres acords i tractats internacionals, com els de l'OMC.

La primera característica general de la Convenció és la seva estreta vinculació amb els drets humans, tant pel que fa a la seva defensa com al seu desplegament. Aquest punt és fonamental, ja que els EUA van criticar que aquest tractat podria legitimar les dictadures a retallar encara més la llibertat d'expressió dels seus països. En aquesta mateixa línia es van manifestar els principals diaris nord-americans. Així, el 14 d'octubre del 2005, una setmana abans de la votació, el *Wall Street Journal* exposava els seus dubtes sobre la validesa de la Convenció: aquesta legitima la intervenció de l'estat en els afers

culturals i, així, «la Xina i altres països repressius estan entusiasmats amb la Convenció».

Això no obstant, no tota la premsa nord-americana va compartir aquesta anàlisi. El 12 d'octubre, *The New York Times* publicava un article d'Alan Riding, en què remarcava el vot favorable del Regne Unit a la Convenció i explicava que la delegació britànica havia sol·licitat que Washington acceptés el tractat. «La Convenció serà aprovada i, una vegada ratificada per trenta països, serà efectiva en l'ordre jurídic internacional. Els Estats Units no la firmaran i faran obstrucció, igual com ja van fer en el tractat sobre canvis climàtics (Protocol de Kioto) i el tractat pel qual es va crear el Tribunal Penal Internacional», conclouia l'article de *The New York Times*.

Per conjurar els fantasmes dels EUA, i en la línia del que ja havia establert la Declaració sobre Diversitat Cultural, una de les primeres afirmacions de principis de la Convenció és clara i taxativa:

Article 2. Principis rectors

1. Principi de respecte envers els drets humans i les llibertats fonamentals

Només es pot protegir i promoure la diversitat cultural si es garanteixen les llibertats fonamentals, com són la llibertat d'expressió, informació i comunicació, i la possibilitat que les persones triïn les seves expressions culturals. Ningú no pot invocar les disposicions d'aquesta Convenció per atemptar contra els drets humans consagrats en la Declaració Universal dels Drets Humans o garantits pel dret internacional i limitar-ne l'abast.

D'altra banda, calia reafirmar que la Convenció era un instrument per al diàleg i l'entesa de cultures, no pas una justificació per al proteccionisme i el tancament d'una comunitat sobre si mateixa. Tot i així, la inclusió del terme *protecció* en el títol del tractat podia aixecar sospites al respecte. L'opció triada per evitar aquest risc va ser la definició del concepte en l'article 2.7, on s'especificava que les polítiques de protecció passen també per la «protecció» de la lliure circulació de les idees. Així, segons l'article 2.7, «la protecció significa l'adopció de mesures encaminades a la preservació, la salvaguarda i l'enriquiment de la diversitat de les expressions culturals».

Complementant aquesta qüestió, s'ha d'afegir el vessant de solidaritat i cooperació que apareix de forma transversal al llarg de tot el text. El lligam entre promoció de la diversitat cultural i cooperació internacional és la clau de volta que permetrà en el futur l'aplicació de la Convenció. D'una banda, perquè així s'assegura un ampli suport de països en vies de desenvolupament, que no tenen indústries culturals o, en el cas de tenir-ne, no són en absolut competitives. Però sobretot perquè s'exorcitza el fantasma del proteccionisme, tan temut per l'OMC i els lliurecanvistes.

Aquest principi de solidaritat i cooperació cultural queda concretat, a més, en la creació del Fons Internacional per a la Diversitat Cultural (art. 18). Tot i la solemnitat del nom, les aportacions dels estats signataris a aquest fons són voluntàries. Per tant, aquesta figura jurídica té un caràcter eminentment formal, ja que el fet que un estat ratifiqui la Convenció no l'obliga econòmicament a res. Però que el Fons tingui una regulació tan laxa obre les portes a donacions d'altres ens que no siguin estats, com ara organismes i programes de les Nacions Unides, entitats públiques o privades, o fins i tot governs no centrals com ara la Generalitat de Catalunya (art. 18.3c). D'altra banda, el Fons pot acceptar contribucions finalistes, lligades a projectes concrets (art. 18.5).²²

D'altra banda, trobem la idea que «la protecció, la promoció i el manteniment de la diversitat cultural són condicions essencials per al desenvolupament sostenible en benefici de les generacions actuals i futures» (art. 2.6). La cultura com a element del desenvolupament sostenible ja apareix esmentada en l'Informe de la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible (Johannesburg, del 24 d'agost al 4 setembre del 2002).

²² La laxitud de l'article 18 és cabdal per a Catalunya, ja que, tal com s'argumentarà a les conclusions d'aquesta tesi, permet que la Generalitat tingui un paper rellevant en la implantació i desenvolupament de la Convenció.

Pla d'Aplicació de les Decisions de la Cimera Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible

Capítol I. Introducció

5. La pau, la seguretat i el respecte dels drets humans i les llibertats fonamentals, inclòs el dret al desenvolupament, així com el respecte de la diversitat cultural, són essencials per aconseguir el desenvolupament sostenible i assegurar que beneficiï tothom.

(ONU 2002)

Un altre tema que afecta els fonaments ideològics del tractat és el reconeixement de «la naturalesa específica de les activitats i els béns i serveis culturals com a portadors d'identitat, valors i significat» (art. 1.g). Aquest argument ja va ser esgrimit en el seu moment pels defensors de l'excepció cultural, sense èxit, durant la Ronda Uruguai. Una expressió cultural o els béns i serveis que la vehiculen no tenen per què ser competitiu, ni han de desaparèixer pel simple fet de no ser-ho. La manifestació d'una expressió cultural està íntimament lligada a l'expressió d'una comunitat o grup ètnic i, per tant, es fonamenta en els drets humans i en el principi del desenvolupament humà sostenible de tota societat. Tot i que pugui generar valor econòmic, una expressió cultural no s'ha de supeditar a les lleis del mercat, perquè la lògica mercantil pot ser una seriosa amenaça per a la mateixa supervivència de la diversitat de les expressions (tal com ja s'ha explicat en el capítol anterior). Establir la doble naturalesa de les expressions culturals era un pilar fonamental perquè en el futur no hi hagi falses interpretacions sobre l'aplicació de la Convenció.²³

I finalment, hi ha una qüestió clau que ha passat desapercebuda però que no és en absolut menor. L'article 4.1 defineix el concepte de *diversitat cultural* de forma incompleta (s'hi refereix com «la multiplicitat de mitjans pels quals s'expressen les cultures dels grups i les societats», sense que enlloc quedi fixat el terme cultura). Tot i així, la definició de diversitat cultural continua amb una fórmula remarcable: «La diversitat cultural es manifesta no solament en les diverses formes en què s'expressa, enriqueix i transmet el patrimoni cultural de la humanitat mitjançant la varietat d'expressions culturals, sinó també a través

²³ Això no obstant, recordem que la Convenció no dóna una definició del terme *cultura*, tal com ja hem explicat en el primer capítol.

dels diferents modes de creació artística, producció, difusió, distribució i gaudi, *siguin quins siguin els mitjans i les tecnologies emprats*» (la cursiva és nostra).

En altres paraules, les polítiques de promoció i protecció de la diversitat cultural incorporen el principi de neutralitat tecnològica: la normativa serà aplicable sense distinció del mitjà i de la tecnologia emprats, i això vol dir la inclusió de la televisió convencional i *també d'Internet*. La neutralitat tecnològica és un element clau per a la Convenció i així ho recalca la Unió Europea de Radiodifusors (European Broadcasting Union, EBU). Segons l'EBU, la Convenció deixa clar i fora de qualsevol dubte que inclou els serveis culturals i audiovisuals en línia (EBU 2005. Sobre la neutralitat tecnològica, vegeu també: Petit 2004).

La inclusió de l'univers d'Internet a l'àmbit d'aplicació de la Convenció no resulta evident d'entrada. És cert que durant les negociacions es va excloure el terme *digital* del seu articulat, i això podia fer pensar en un primer moment que ens trobàvem davant d'un tractat que naixia antiquat (Petit 2006). Però hi ha hagut desenvolupaments polítics i jurídics posteriors que permeten superar aquest dubte inicial. Parlem d'una norma supraestatal que estableix amb força de llei una intervenció pública equilibradora en els serveis audiovisuals *on demand*: es tracta de la nova Directiva Europea sobre Serveis de Mitjans Audiovisuals (DSMAV). La DSMAV, que a finals del 2009 substituirà la Directiva «Televisió sense Fronteres», té dues característiques fonamentals:

- Flexibilitza *relativament* —i, en tot cas, menys del que els mitjans han anunciat— la normativa aplicable a la publicitat.
- Incorpora els continguts *on demand* a l'àmbit de la seva competència. Aquesta és la gran novetat de la directiva. Així, tots els serveis audiovisuals d'Internet que es realitzin mitjançant una transacció econòmica han de complir determinats preceptes, com ara uns principis de promoció de la producció europea (preeminència de les obres europees en els menús o EPG, contribució obligatòria a la producció d'obres europees, etc.).

La nova directiva és certament audaç, tant des d'un punt de vista tecnològic, com jurídic, com polític. Dictamina, per primera vegada, que l'activitat econòmica lligada a l'audiovisual de banda ampla ha de ser objecte d'una regulació pel que fa als seus continguts. La Unió Europea considera que Internet no és solament un mercat d'infraestructures (la qual cosa implica una política de pluralisme en l'accés), sinó també un mercat de continguts (la qual cosa implica una política de diversitat en l'oferta).

No queda clar quines mesures per a la promoció de la diversitat cultural són les més idònies per a l'entorn digital. És evident que la política de quotes en continguts locals, aplicable en un context televisiu analògic, perd la seva raó de ser a Internet. Aquesta és una qüestió que haurà d'anar definint el desplegament normatiu i regulador (i fins i tot la jurisprudència que estableixin les bones pràctiques). Tot i ser una norma de tipus regional i no pas mundial, la DSMAV té un caràcter jurídic més concret i segurament més eficaç que la Convenció. No ens estendrem en aquest punt, perquè aquesta tesi no analitza la DSMAV, però sí que destaquem que la diversitat de continguts pot ser regulada i objecte d'una intervenció pública correctora de la uniformització cultural.

Però malgrat aquesta fita reguladora, que potencia la viabilitat de la Convenció, no s'esvaeixen tots els interrogants. Divina Frau-Meigs, professora de la Sorbona, ho descriu en el seu informe publicat a l'*Annuaire Français des Relations Internationales 2007* (Ministère des affaires étrangères et européennes):

Alguns investigadors no deixen de mostrar-se escèptics respecte de l'evolució de la governança i de la globalització tal com es dibuixa. Per a Armand Mattelart, el debat es va falsejar des d'un principi i el resultat final només ha servit per ratificar els posicionaments de l'esfera mercantil liberal (Mattelart 2005a). Martí Petit, havent observat la possible aplicació de la Convenció en el marc de Catalunya i del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), troba el tractat incomplet, atès que no inclou la banda ampla i, consegüentment, exclou el ciberespai de les polítiques de quotes. Segons ell, el tractat, per tant, arriba massa tard per evitar la mercantilització de la cultura i de la identitat (Petit 2006). Ivan Bernier, per la seva banda, observa les estratègies dels Estats Units que eviten el tema, signant acords

bilaterals encaminats a excloure les quotes. Sembla que aquesta estratègia dóna els seus fruits, si es tenen en compte els acords signats els anys 2002 (Xile), 2003 (Singapur) i 2006 (Corea del Sud). (Frau-Meigs 2008)

Descrits els principis i l'arquitectura del tractat, la qüestió més remarcable és l'absència d'una definició de *cultura* en el text de la Convenció. En totes les reunions preparatòries i treballs de redacció del tractat, els experts i els tècnics intergovernamentals reiteraven la necessitat de concretar l'objecte de regulació, a fi d'evitar al màxim la subjectivitat del text final. Fins i tot, en la primera versió preliminar de la Convenció (UNESCO 2004a), s'hi inclou una definició de cultura:

Article 4

1. Cultura

«Cultura» fa referència al conjunt de característiques distintives espirituals, materials, intel·lectuals i emocionals d'una societat o d'un grup social i inclou l'art i la literatura, estils de vida, formes de convivència, sistemes de valors, tradicions i creences.

(UNESCO 2004)

Com es pot comprovar, aquesta definició depassa, i de molt, l'àmbit d'actuació que es pretenia per a la Convenció, que es cenyeix a les expressions culturals i no pas a les formes de vida i altres conceptes de caire antropològic. Per tant, es va optar per esborrar «cultura» de la llista de definicions, malgrat ser l'objecte central del tractat i de les polítiques públiques que legitima. Ja hem constatat al primer capítol d'aquesta tesi la dificultat de fixar una definició (ni que sigui aproximativa) en textos legals sobre polítiques culturals.

Sigui com sigui, en el redactat final de la Convenció vigent queda clar que «els estats tenen el dret sobirà d'adoptar mesures i polítiques per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals en els seus territoris respectius» (art. 2.2). I també, «de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides, els principis del dret internacional i els instruments de drets humans reconeguts universalment, [les parts] reafirmen el seu dret sobirà a formular i aplicar les seves polítiques culturals i a adoptar mesures per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals i, també, a reforçar la cooperació internacional per aconseguir els objectius d'aquesta Convenció»

(art. 5). En l'article següent, el 6, s'enumeren quines són aquestes mesures polítiques que els estats poden aplicar en virtut de la seva sobirania:

Article 6. Drets de les parts en l'àmbit nacional

1. [...] les parts poden prendre mesures per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals en els seus territoris respectius.

2. Aquestes mesures poden consistir en:

a) mesures reglamentàries encaminades a la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals;

b) mesures que proporcionin oportunitats, de forma adequada, a les activitats i els béns i serveis culturals nacionals entre totes les activitats, béns i serveis disponibles dins del territori nacional, per a la seva creació, producció, distribució, difusió i gaudi, incloses les disposicions relatives a la llengua emprada per a aquestes activitats, béns i serveis;

c) mesures encaminades a proporcionar a les indústries culturals independents nacionals i a les activitats del sector no estructurat un accés efectiu als mitjans de producció, difusió i distribució de béns i serveis culturals;

d) mesures destinades a concedir assistència financera pública;

f) mesures destinades a crear i donar suport, de manera adequada, a les institucions de servei públic pertinents;

h) mesures destinades a promoure la diversitat dels mitjans de comunicació social, inclosa la promoció el servei públic de radiodifusió.

Sobre el paper dels estats en la Convenció és força destacable l'estudi editat per Francina Esteve i Claudia Jiménez (i que compta amb la col·laboració de Susana Beltran, Mariona Illamola, Montserrat Pi i Esther Zapater), titulat *La liberalització dels serveis culturals a l'OMC i el seu impacte a Catalunya*. D'anàlisi rigorós, tal vegada ofereixi una valoració massa crítica de la Convenció. No hem d'oblidar que ens trobem davant d'un àmbit polític i jurídic en estat fundacional i que la regulació i les polítiques sobre diversitat cultural en el nou context globalitzat no han fet més que arrencar. Com és obvi, el primer pas que representa la Convenció és incomplet, presenta llacunes i requereix un desplegament tècnic de tot ordre (institucional, normatiu, estadístic, etc.). Per això, considerem necessari que les aportacions teòriques a la Convenció siguin conscients d'aquest fet i no contraposin aquest instrument a altres sistemes

molt més complets i rodats des d'un punt de vista jurídic, com poden ser els acords de l'Organització Mundial del Comerç.

Esteve i Jiménez (2006: 190-215) remarquen la importància de l'article 8 de la Convenció en la reafirmació de la sobirania dels estats sobre les polítiques culturals per damunt de qualsevol altra consideració. L'esmentat article planteja el dret dels estats de protegir i preservar les expressions culturals que «al seu territori corren el risc d'extinció o són objecte de greu amenaça o requereixen algun tipus de mesura urgent de salvaguarda», cosa que permet adoptar «totes les mesures que considerin necessàries». Segons l'article 8, no hi ha més obligació o control que haver d'informar el Comitè Intergovernamental, que podrà formular les recomanacions que consideri adients, la qual cosa deixa als estats un marge d'apreciació i actuació pràcticament il·limitat.

Les rebaixes que va sofrir el Conveni des del seu plantejament inicial al llarg de tota la negociació, continuen les autores abans citades, «han fet d'aquest tractat un acord pràcticament dedicat a la justificació de mesures unilaterals que, donades les rebaixes als mecanismes de control institucional, el precari mecanisme de solució de controvèrsies dissenyat i l'absència de tot tipus de sancions, pot donar peu a abusos i utilitzacions fraudulentament que només persegueixen objectius proteccionistes, aliens als principis i finalitats que fonamenten la diversitat» (Esteve i Jiménez 2006: 215). En resulta així un articulat que se centra principalment en la clàssica dinàmica reivindicativa de la sobirania de l'estat i que deixa les dimensions econòmica i de diversitat en un segon pla. El factor multilateral o institucional hi té una presència mínima i queda limitat bàsicament a l'àmbit de la cooperació amb els països no desenvolupats. En aquest sentit, sentencien, la Convenció es limita a continuar la línia habitual dels tractats multilaterals dedicats a la cooperació, amb gran retòrica i poc compromís material.

En qualsevol cas, però, a la Convenció se li reconeix el valor de ser el primer tractat internacional que lliga la cultura i els drets humans. Els subjectes de la Convenció són els estats i no els individus, titulars dels drets humans. Però aquesta opció, consideren, és un encert si la pretensió era elaborar un règim

alternatiu o, si més no, delimitador de l'existent a l'OMC. Com és sabut, l'esmentada organització sobre el comerç ha ignorat fins al moment present tota qüestió relacionada amb els drets humans, al·legant que no són competència seva.

Tal com expliquen Ivan Bernier i Hélène Ruiz Fabri (2006), la contrapartida a aquest dret sobirà és una sèrie d'obligacions de caràcter molt genèric (parlaríem més aviat de propòsits, més que no pas d'exigències o compromisos). Així, els estats part de la Convenció:

- Procuraran crear en el seu territori un entorn que inciti a les persones i als grups a:
 - crear, produir, difondre i distribuir les seves pròpies expressions culturals, i tenir-hi accés;
 - tenir accés a les diverses expressions culturals procedents del seu territori i dels altres països del món (article 7).
- Cooperaran a prestar-se assistència mútua en mesures destinades a protegir les expressions culturals que corren risc d'extinció, són objecte d'una greu amenaça o requereixen algun tipus de mesura urgent de salvaguarda (article 8).
- Proporcionaran cada quatre anys, en informes a la UNESCO, informació apropiada sobre les mesures que hagin adoptat per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals en els seus respectius territoris i en el pla internacional; designaran un punt de contacte encarregat de l'intercanvi d'informació relativa a la Convenció; comunicaran i intercanviaran informació sobre la protecció i promoció de la diversitat de les expressions culturals (article 9).
- Propiciaran i promouran la comprensió de la importància que tenen la protecció i el foment de la diversitat de les expressions culturals mitjançant programes d'educació i una major sensibilització del públic, entre altres mitjans, i cooperaran per assolir aquest objectiu amb les altres parts i les organitzacions internacionals i regionals (article 10).
- Fomentaran la participació activa de la societat civil en els seus esforços per aconseguir els objectius de la Convenció (article 11).
- Procuraran enfortir la cooperació bilateral, regional i internacional per tal de crear condicions que facilitin la promoció de la diversitat de les expressions culturals (article 12).
- S'esforçaran per donar suport a la cooperació per al desenvolupament sostenible i la reducció de la pobresa, especialment referent a les

necessitats específiques dels països en desenvolupament. Els objectius seran, entre altres, l'enfortiment de les indústries culturals en els països en desenvolupament; la creació de capacitats mitjançant l'intercanvi d'informació, experiències i competències, així com mitjançant la formació de recursos humans en els països en desenvolupament; la transferència de tècniques i coneixements pràctics mitjançant la introducció d'incentius apropiats, en particular mitjançant l'establiment d'un Fons Internacional per a la Diversitat Cultural (article 14).

- Encoratjaran la creació d'associacions entre el sector públic i el privat i organismes sense ànim de lucre, així com dintre de cadascun d'aquests, a fi de cooperar amb els països en desenvolupament en l'enfortiment de les seves capacitats amb vista a protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals (article 15).
- Els països desenvolupats facilitaran els intercanvis culturals amb els països en desenvolupament, atorgant per conducte dels marcs institucionals i jurídics adequats un tracte preferent als artistes i altres professionals de la cultura dels països en desenvolupament, així com als béns i serveis culturals procedents d'aquests (article 16).
- Intercanviaran informació i compartiran coneixements especialitzats sobre reculls d'informació i estadístiques relatives a la diversitat de les expressions culturals, així com sobre les millors pràctiques per a la seva protecció i promoció (article 19.1).
- Aportaran contribucions voluntàries periòdiques per a l'aplicació de la present Convenció i cooperaran per establir un Fons Internacional per a la Diversitat Cultural (articles 14.4 i 18.7).
- Promouran els objectius i principis de la present Convenció en altres fòrums internacionals (article 21).

Com pot constatar-se, la major part dels compromisos tenen el caràcter de bona fe i no impliquen l'assoliment de resultats precisos. Al contrari, constitueixen simples obligacions de comportament («desideratums»), que exigeixen uns esforços poc objectivables per a la consecució d'uns resultats poc evaluables. L'aplicació d'aquests compromisos, a més, és difícilment vinculant des d'un punt de vista jurídic, llevat que es tracti d'una falta flagrant d'incompliment. En aquesta circumstància, es requeriria la presentació d'una prova de la part implicada o d'un tercer.

Així, el reconeixement del dret sobirà dels estats a aplicar polítiques culturals va acompanyat d'unes obligacions imprecises que introdueixen un important

factor de subjectivisme. Segons Esteve i Jiménez (2006), «això permet justificar pràcticament qualsevol actuació per part dels poders públics competents — inclosos, com assenyala l'article 4.6, els poders subestatals com els de Catalunya— i més encara si són aquests mateixos poders els que podran apreciar unilateralment si hi ha un perill o amenaça a determinades expressions culturals que justifiquin aquestes polítiques (art. 8)».

Tornem a discrepar respecte a les esmentades professores de la UAB, malgrat reiterar el nostre respecte intel·lectual, quant a la seva valoració sobre el principi de transparència. Segons aquest equip, la Convenció va eliminar l'obligació de transparència i proporcionalitat del seu articulat. «La seva desaparició, proposada entre altres per la Comunitat Europea, es va justificar per l'absència de criteris per avaluar-los, cosa que mostrava la poca voluntat dels negociadors d'establir un marc normatiu objectiu i la presència de mecanismes de garantia que poguessin coartar l'autonomia dels estats en matèria de polítiques culturals, encara que això anés en detriment de la creació d'un marc jurídic internacional prou sòlid, estructurat i sobretot multilateral, que pogués servir d'alternativa al model ja existent.» (Esteve i Jiménez 2006: 192)

Si bé és cert que el concepte *proporcionalitat* va caure de l'article 2.8 de la primera versió preliminar de la Convenció (UNESCO 2004a), i que l'article 2.9 «Principi de transparència» va ser eliminat de la versió final del text, l'afirmació d'Esteve i Jiménez ens sembla excessiva. L'article 2.8 de l'articulat definitiu ja conté, ni que sigui implícit, el requeriment d'una acció proporcionada: «Quan els estats adoptin mesures per donar suport a la diversitat de les expressions culturals, procuraran promoure de manera adequada una obertura a la resta de cultures del món i vetllaran perquè aquestes mesures s'orientin a aconseguir els objectius perseguits per la present Convenció.»

D'altra banda, els articles 9 i 19 de la Convenció contradiuen la tesi d'Esteve i Jiménez i donen una especial rellevància a la transparència, a la recollida de dades i a la seva difusió pública:

Article 9. Obligació d'informació i transparència

Les parts:

- a) proporcionaran cada quatre anys, en informes a la UNESCO, informació apropiada sobre les mesures que hagin adoptat per tal de protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals en els seus respectius territoris i a escala internacional;
- c) comunicaran i intercanviaran informació sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals.

Article 19. Intercanvi, anàlisi i difusió d'informació

1. Les parts acorden intercanviar informació i compartir coneixements especialitzats sobre subministrament d'informació i estadístiques relacionades amb la diversitat de les expressions culturals i també sobre les pràctiques correctes per protegir-les i promoure-les.

Si bé aquests dos articles es mantenen en la línia d'inconcreció pròpia del tractat, els desenvolupaments posteriors a l'aprovació de la Convenció fan pensar tot el contrari. Ja hem comentat en el capítol anterior les dificultats per establir models estadístics comparables en matèria cultural i amb sèries perllongades en el temps. Per això, és remarcable la reunió internacional d'experts que va tenir lloc a Mont-real els dies 27 i 28 de setembre del 2007 (Expert Group Meeting on the Statistical Measurement of the Diversity of Cultural Expressions). Aquesta conferència es va organitzar sota els auspicis de l'Institut statistique de la UNESCO, amb seu a Mont-real, per desenvolupar aquests articles i donar una definició operativa i quantificable a la diversitat cultural. D'aquesta manera, els principis de transparència i proporcionalitat es veuran fonamentats amb criteris objectius acordats tècnicament i política.

La conclusió de fons d'aquesta primera reunió va ser la dificultat en l'establiment de models. «Fins i tot des d'una perspectiva estadística i tècnica, es va comprovar que la terminologia no és neutra, sinó condicionada per la importància de cada definició o terme, que habitualment és el resultat d'opcions i decisions col·lectives.» (UNESCO 2007a)

Pel que fa a la participació de Catalunya en el «Procés Convenció», apuntarem que aquest *expert meeting* va comptar amb la participació de cinc membres de la UNESCO i de l'Institut statistique i de dotze experts internacionals, entre els quals hi havia Manel Verdú, en representació de la Generalitat de Catalunya. La reunió d'experts va concloure que calia trobar ponts entre les diferents

tradicions i models estadístics de cada país o regió. Així mateix, es va comprometre a reunir-se una segona vegada a Barcelona el novembre del 2008, sota l'organització de la Generalitat de Catalunya.

3.2.2. Seguiment de la Convenció

En l'àmbit intern dels estats, el seguiment de la Convenció planteja alguna mancança, perquè el poder executiu és el principal responsable de l'aplicació i, al mateix temps, de la vigilància d'una correcta implementació. Així doncs, el govern té la doble responsabilitat d'impulsar les polítiques de promoció de la diversitat cultural i d'avaluar-ne el resultat. Aquest punt és certament incomplet, perquè no sempre resulta evident per a un govern judicar les pròpies accions, tant i més en un tractat com aquest en què es dóna màxima discrecionalitat a l'estat part i només compromet a una sèrie de «bones pràctiques». Malgrat tot, opinen Bernier i Ruiz Fabri (2006), no ha de ser impossible un seguiment real i efectiu dins de la mateixa estructura estatal, en la mesura que s'utilitzin els mecanismes habituals de control democràtic d'un govern (és el cas de les vies pròpies del poder legislatiu, com per exemple, les interpellacions del Parlament, les comissions parlamentàries, etc.).²⁴

Pel que fa al seguiment dins de l'àmbit internacional, trobem que la Convenció estableix tres òrgans: la Conferència de les Parts, el Comitè Intergovernamental per a la Protecció i la Promoció de la diversitat de les Expressions Culturals (o Comitè Intergovernamental) i la Secretaria de la UNESCO (art. 22, 23 i 24). Aquesta darrera assumeix les tasques administratives, mentre que la Conferència de les Parts és l'òrgan plenari que es reuneix cada dos anys, dins del marc de la Conferència General de la UNESCO. Així mateix, elegeix els membres del Comitè Intergovernamental. Aquest segon escalafó és l'autèntic motor d'execució de la Convenció. Està format per 18 membres, elegits per la Conferència en funció de principis de rotació i representació territorial equitativa (cal advertir que en el moment en què hi hagi 50 o més ratificants del tractat, el Comitè passarà a tenir 24

²⁴ En el cas de Catalunya, cal dir que el govern es troba en fase avançada de crear un consell assessor *ad hoc* format per experts independents. Aquest consell, sense estructura administrativa ni seu fixa, seria l'encarregat d'avaluar i proposar polítiques per a l'aplicació de la Convenció.

membres). A la primera reunió ordinària de la Conferència de les Parts (París, 18-20 de juny del 2007) es van elegir els membres del Comitè, que es van dividir en sis grups geogràfics:

- Grup I: Estats membres de la UE
- Grup II: Estats europeus no membres de la UE
- Grup III: Estats americans
- Grup IV: Estats asiàtics
- Grup Va: Estats subsaharians
- Grup Vb: Estats nord-africans

Quadre 23.

Membres del Comitè Intergovernamental elegits a la primera reunió ordinària de la Conferència de les Parts (París, 18-20 juny 2007)

Membres del comitè	Mandat
Grup I	
Alemanya	2007-2011
Àustria	2007-2009
Canadà	2007-2009
Finlàndia	2007-2009
França	2007-2009
Grècia	2007-2011
Luxemburg	2007-2011
Grup II	
Albània	2007-2009
Croàcia	2007-2011
Lituània	2007-2011
Eslovènia	2007-2009
Grup III	
Brasil	2007-2009
Guatemala	2007-2009
Mèxic	2007-2011
Saint Lucia	2007-2011
Grup IV	
Xina	2007-2009
Índia	2007-2011
Grup V(a)	

Burkina Fasso	2007-2009
Malí	2007-2009
Maurici	2007-2011
Senegal	2007-2011
Sud-àfrica	2007-2011
Grup V(b)	
Oman	2007-2011
Tunísia	2007-2009

Font: Conferència de les parts de la Convenció.

Una altra via de seguiment de la Convenció és la resolució de conflictes que pugui generar l'aplicació del tractat. L'article 25 «Solució de controvèrsies» en regula el procediment. En cas de diferència sobre la interpretació o l'aplicació del tractat, les parts procuren resoldre-la mitjançant negociacions. Si les parts interessades no arriben a cap acord, poden recórrer conjuntament als bons oficis o a la mediació d'una tercera part. Si no es troba una solució mitjançant aquestes vies, qualsevol part pot recórrer a la conciliació d'acord amb el procediment que s'estableix a l'annex de la Convenció. A partir d'aquí, les parts hauran d'examinar de bona fe la proposta de resolució de la controvèrsia que fa la Comissió de Conciliació. En qualsevol cas, però, en el moment de la ratificació de la Convenció qualsevol estat part pot declarar que no reconeix el procediment de conciliació establert.

I pel que fa a l'annex, no s'hi estableix cap mecanisme de conciliació i resolució de conflictes amb força de dret i capacitat sancionadora, com sí estava previst en la primera versió preliminar de Convenció (UNESCO 2004a). D'aquesta manera, els compromisos que els estats assumeixen a l'hora de ratificar la Convenció queden sense un mecanisme que pugui dirimir les diferències de les parts.

La Comissió de Conciliació, que s'assimila en certs aspectes a un sistema de solució judicial o arbitral, tan sols «fa una proposta de solució de la controvèrsia, que les parts examinen de bona fe» (art. 5 de l'annex de la Convenció «Procediment de conciliació»). Això vol dir que la decisió de la

Comissió no és de compliment obligat. D'altra banda, no aborda suficientment diversos punts importants que haurien de ser escatits, com per exemple el paper de la Secretaria de la UNESCO en l'administració del mecanisme, la possibilitat o no de fer públic l'informe de la Comissió o fins i tot l'assignació de les despeses (Bernier i Ruiz Fabri 2006).

Una vegada més, Esteve i Jiménez (2006) n'extreuen conclusions negatives. A parer seu, el mecanisme de solució de controvèrsies finalment aprovat és clarament precari. S'abandona la proposta de la versió preliminar, que s'inspirava en l'article 27 del Conveni sobre Biodiversitat, i barra el pas a la possibilitat d'acudir a mecanismes jurisdiccionals. En el seu lloc, deixa la conciliació com un mecanisme de caràcter subsidiari (art. 25.3), que admet el *contracting out* (art. 25.4) i que no inclou a canvi la possibilitat d'adoptar o autoritzar sancions o contramesures ni individuals ni institucionalitzades en cas de violació. Això passa a diferència del que succeeix en altres règims internacionals com l'OMC, l'efectivitat dels quals es basa precisament en gran mesura, com és sabut, en el seu mecanisme de supervisió i/o solució de controvèrsies.

Sobre aquesta qüestió objectaríem que, malgrat tot, l'interès de tal mecanisme, encara que no sigui vinculant, és instar els estats a sotmetre els seus conflictes en matèria de cultura a un mecanisme específicament previst per la Convenció. Només d'aquesta manera es podran trobar solucions «no comercials» per a les diferències i podrà desenvolupar-se, amb el temps, una jurisprudència que fonamenti la perspectiva cultural. El fet que la Convenció creï un òrgan sense potestat sancionadora pot obrir les portes a la creació d'una doctrina jurídica i una jurisprudència sobre política cultural a escala internacional.

En aquest sentit, els sistemes de conciliació de conflictes són freqüents en els acords i organismes internacionals. Així, a l'anterior sistema del GATT del 1947, l'arranjament de controvèrsies es feia bàsicament a través d'un sistema de conciliació (amb informes no vinculants de panels *ad hoc*). En aquests casos, els experts també assumien que es generava doctrina o jurisprudència. Aquest sistema va ser vigent fins a la creació de l'OMC el 1994.

Altres exemples de conciliació de conflictes serien les opinions consultives de la Cort Internacional de Justícia, que no són jurídicament vinculants però que també generen jurisprudència. O també els informes del Comitè de Drets Humans, no vinculants, però als quals tothom es refereix com a impulsors d'una doctrina o jurisprudència sobre el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics del 1966. Això no obstant, convé observar que la jurisprudència internacional no té, segons considera la doctrina majoritària, un efecte de precedent vinculant per a assumptes posteriors, sinó essencialment un valor persuasiu (Petit 2004a).

Finalment, només resta per comentar un aspecte de la Convenció que serà analitzat amb més profunditat més endavant: l'encaix de la Convenció en el sistema de dret internacional (art. 20 «Relació amb altres instruments; suport mutu, complementarietat i no subordinació»).

3.3. Principals aportacions externes a la Convenció: la Comissió Europea i l'OMC

En la tesi present no analitzarem fins a l'últim detall l'evolució de les discussions i els debats, però sí que considerem remarcable les aportacions fetes per la Comunitat Europea i l'Organització Mundial del Comerç.

3.3.1. La Comissió Europea

Degut a la complexitat jurídica que les regeix, les institucions europees poden generar confusió, com per exemple la Comunitat Europea. Així, abans d'escatir el paper de la Comunitat en la discussió i aplicació de la Convenció sobre Diversitat Cultural és important definir-la amb claredat i delimitar les seves competències i atribucions.

La Comunitat Europea fou creada pel Tractat de Roma el 1957, amb l'objectiu principal de crear un gran mercat comú sense fronteres interiors. D'aquesta manera, la Comunitat Europea té personalitat jurídica, disposa de capacitat per

negociar i celebrar tractats internacionals d'acord amb les seves competències i té potestat per convertir-se en membre d'una organització internacional i disposar de delegacions en països tercers. La institució encarregada de representar la Comunitat és la Comissió Europea, que actua sota el mandat del Consell.

La creació de la Unió Europea el 1992 no va fer desaparèixer la Comunitat Econòmica Europea, però sí que va comportar un canvi de nom: «Comunitat Europea». Des d'aquell moment s'ha donat una situació ambigua, ja que la UE estava formada per les dues comunitats (CE i Euratom) que tenien personalitat jurídica, però la UE no en tenia. En efecte, tant el Tractat de la Unió Europea del 1992 com el Tractat de Niça de 2003 no contenen cap disposició sobre la personalitat jurídica de la Unió. La UE, a més de les dues comunitats abans citades, també engloba els estats membres i dos sectors de caràcter intergovernamental: la política exterior i de seguretat comuna (PESC) i la cooperació policial i judicial en matèria penal.

El problema de la personalitat jurídica de la Unió Europea s'havia plantejat bàsicament en l'àmbit de les relacions exteriors, i concretament en la seva capacitat per celebrar tractats o adherir-se a convenis. Fins al Tractat de Lisboa, la Unió no tenia «treaty making power», és a dir, capacitat internacional per celebrar acords amb estats tercers. No obstant això, des de la seva creació el 1992 persegueix objectius propis en l'àmbit internacional, com per exemple la presa de posicions en l'escena internacional, especialment en el marc de la PESC.

Aquesta disfunció hauria de superar-se gràcies al Tractat de Lisboa, signat a Lisboa el 13 de desembre del 2007 i que en un principi preveia la seva entrada en vigor l'1 de gener de 2009. Això no obstant, en el moment de tancar aquesta tesi doctoral, el tractat encara no havia estat ratificat per tots els estats membre de la Unió Europea. De fet, el referèndum irlandès del 12 de juny del 2008 va votar en contra de la seva ratificació, circumstància que comporta problemes per a la validació del tractat. Per tant, mentre no s'arribi a una solució política a la qüestió provocada pel no irlandès, la norma que regeix les activitats de la UE

seguirà sent el Tractat de Niça, en vigor des de 2003, i per tant la Unió Europea continua sense personalitat jurídica.

Quadre 24.

Articles del Tractat de Lisboa (UE) en què es fa efectiva la substitució de Comunitat per Unió

Art. 1 La Unió substituirà i succeirà a la Comunitat Europea.
Article 46 A la Unió té personalitat jurídica.
MODIFICACIONS HORIZZONTALS 2) En tot el Tractat: a) Les paraules «la Comunitat» o «la Comunitat Europea» se substitueixen per «la Unió»; les paraules «de les Comunitats Europees», «de la CEE» se substitueixen per «de la Unió Europea», i els adjectius «comunitari», «comunitària», «comunitaris» i «comunitàries» se substitueixen per «de la Unió».

Font: Tractat de Lisboa.

Per tant, durant el procés de negociació i ratificació de la Convenció era la Comunitat qui tenia la capacitat de fer-ho, en virtut de les competències que li eren pròpies. I mentre no entri en vigor el Tractat de Lisboa o qualsevol altra norma equivalent, aquesta capacitat romandrà en mans de la Comunitat i no de la Unió. Fet aquest aclariment, jurídicament rellevant, podem analitzar el paper de la Comunitat en el procés.

Històricament la Comunitat només havia tingut un estatut d'observador a la UNESCO, sense dret a vot ni obligacions econòmiques, i eren els estats qui hi defensaven els seus interessos. Però des de les instàncies europees es va considerar que l'objecte de la Convenció entrava, almenys en part, dins de l'àmbit de les seves competències. Per aquesta raó, la Comunitat, representada per la Comissió, havia de participar en el procés. L'1 de setembre

del 2004, la Comissió va demanar al Consell de la Unió Europea que l'autoritzi a negociar com un actor més en la Convenció. En la recomanació feta pública de la Comissió es diu:

2.2. Determinades disposicions de l'Avantprojecte de Convenció (AC) comprometen les parts a adoptar mesures específiques que entren en àmbits de competències comunitàries. Per exemple, les següents disposicions poden afectar competències comunitàries:

- Lliure circulació i mobilitat dels artistes i creadors

Article 12.2.d. de l'AC

Les obligacions sobre aquesta matèria poden afectar diverses polítiques que s'inscriuen en un context més ampli que el merament cultural. Així, en efecte, aquest aspecte pot interferir en la lliure circulació de persones dins del mercat interior de la UE i, en concret, la lliure circulació dels treballadors (capítol 1 del títol III del Tractat de la Unió Europea i, particularment, el seu article 39), les qüestions d'immigració (títol IV del Tractat), o la negociació en l'Organització Mundial del Comerç (OMC) de l'obertura dels mercats europeus a l'entrada de treballadors culturals temporals per prestar serveis culturals específics (article 133 del Tractat). Aquests àmbits són, i en molts casos de forma exclusiva, competència comunitària.

- Facilitar l'accés als mercats internacionals de les obres dels països en desenvolupament

Articles 12 i 17 de l'AC

Aquest aspecte podria implicar instruments de política duanera, com per exemple la reducció dels drets aplicables a la importació de determinats productes culturals en la Unió Europea, però també al comerç de serveis i a la circulació de persones. En tal cas, es veuria greument afectada la competència exclusiva de la Comunitat en matèria comercial (article 133 del Tractat de la UE).

- Relacions amb els altres instruments internacionals

Article 19 de l'AC

L'existència en l'AC de dues opcions quant a les relacions amb els altres instruments internacionals dona lloc a una negociació que podria afectar la competència comunitària exclusiva en matèria comercial (article 133 del Tractat de la UE), sobretot pel que fa als compromisos assumits per la Comunitat i els seus estats membres en l'OMC. L'opció A podria també afectar a les competències comunitàries en matèria de propietat intel·lectual.

3. CONCLUSIÓ

Tenint en compte l'exposat, la Comissió recomana que el Consell decideixi:

- que la Comunitat Europea participi en les negociacions de la UNESCO relatives a la Convenció sobre la Protecció de la Diversitat dels Continguts Culturals i les Expressions Artístiques, per tal de protegir el cabal i les competències comunitàries i defensar els interessos de la Comunitat;

- que la Comissió negociï en nom de la Comunitat Europea de conformitat amb les directrius de negociació adjuntes, prèvia consulta amb un comitè especial designat pel Consell per assistir a la Comissió en aquesta tasca;
- que, ja que l'Acord fa referència tant a la competència dels estats membres com a la de la Comunitat, la Comissió i els estats membres han de cooperar estretament durant les negociacions, a fi d'assolir una unitat en la representació internacional de la Comunitat.

(Comissió Europea 2004)

En data 29 de novembre del 2004, el Consell va establir les directives d'actuació de la Comissió en la negociació de la Convenció. Sense perjudici de les competències dels estats, la Comissió havia de garantir la coherència del cabal comunitari i que el futur tractat garantís la primacia del dret comunitari. Així mateix, la Convenció havia de preveure que la Comunitat Europea es convertís en part contractant del conveni (Consell de la Unió Europea 2004).

La Comunitat Europea, mitjançant la Comissió Europea i en virtut d'aquest mandat del Consell, va negociar al costat dels estats de la UE a la UNESCO. Durant el període que va durar la negociació, les presidències successives dels Països Baixos, Luxemburg i el Regne Unit van assumir la representació política de la Comunitat. Es tracta del *modus operandi* clàssic en els casos en què la competència en joc en una negociació internacional és compartida per la Comunitat i els estats membres.

De tota manera, era la primera vegada que la Comunitat participava en la negociació d'un text normatiu de la UNESCO, fet que li va donar una rellevància major, atès que representava 27 estats en aquelles competències que li eren pròpies.

Aprovada la Convenció, com que es tractava d'un acord sobre competències compartides entre la Comunitat i els estats, la ratificació també s'havia de fer a dos nivells (article 181 del Tractat de la UE). El 18 de maig del 2005, el Consell va donar llum verda a la ratificació del Tractat per part de la Comunitat. Així, el

18 de desembre del 2005, la Comunitat i dotze estats membres de la UE van ratificar el text (Àustria, Dinamarca, Eslovàquia, Eslovènia, Espanya, Estònia, Finlàndia, França, Lituània, Luxemburg, Malta i Suècia). S'assolia (i es sobrepassava) així el nombre mínim de trenta ratificacions per tal que la Convenció entrés en vigor.

De tota manera, la posició de la Comunitat és ambivalent. En el moment en què la Comissió Europea va presentar la comunicació de referència «Agenda europea per a la cultura en un món en vies de globalització», el to era molt favorable a la Convenció:

En un moment en el qual la UE espera amb entusiasme l'aplicació de la Convenció de la UNESCO sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, la comunicació [«Agenda europea...»] també tracta de la dimensió exterior de la cultura europea, i reconeix la necessitat d'una estratègia europea per a la cultura que estigui oberta a la diversitat a Europa i al món. En la comunicació es proposen mesures perquè la cultura tingui un lloc encara més important en el diàleg polític amb els països i les regions socis del món, promovent els intercanvis culturals i integrant sistemàticament la cultura en els programes i projectes de desenvolupament.
Comissió Europea (2007e)

D'altra banda, però, la mateixa Comissió afirmava en el comunicat de premsa sobre l'aprovació de la Convenció de la UNESCO que aquest tractat no qüestionava els acords contrets pels estats en matèria de liberalització del comerç internacional:

La Convenció no posa en dubte els compromisos subscrits a l'OMC. No té per objecte ni efecte l'extracció o l'exclusió dels béns i serveis culturals dels acords de l'OMC. La Convenció reconeix la particularitat dels béns i serveis culturals i legitima les polítiques culturals tant internes com internacionals. [...]

La Convenció de la Unesco no modificarà els acords de l'OMC (entre altres coses, perquè no pot; únicament poden fer-ho els membres de l'organització, en el marc dels procediments previstos a l'efecte), però obligarà les parts a tenir en compte els objectius de diversitat cultural i les disposicions de la Convenció a l'hora d'aplicar i d'interpretar les seves obligacions comercials, així com en el moment de negociar els seus compromisos comercials.
(Comissió Europea 2005)

Sigui com sigui, el paper de la Comissió va ser fonamental en la negociació de l'article 20 «Relació amb altres instruments; suport mutu, complementarietat i no subordinació». Aquest article centrava gran part de la força de la futura Convenció, ja que establia l'encaix d'aquest acord en el sistema del dret internacional i quina era la jerarquia que s'establia: la Convenció pot alterar en algun punt tractats anteriors que afecten la diversitat cultural, com per exemple els de l'OMC? Des de l'inici, es va veure clar que el resultat d'aquest debat seria crucial, ja que determinava el marge de maniobra d'aquells països que havien signat els acords de l'OMC i havien assumit compromisos de liberalització comercial que incideixen en l'àmbit de la cultura.

Tal com explica Gustavo Gómez (2005: 21), la subordinació de la Convenció als acords de lliure comerç es va convertir en un assumpte central de tot el procés. En aquest punt es van plantejar dues opcions:

Opció A

En la línia proposada per la majoria dels experts, s'afirmava que la Convenció no modificava els drets i les obligacions dels estats part amb altres instruments internacionals. Això no obstant, i aquest era el *quid*, s'inclouïa una clàusula de salvaguarda en els casos en què «l'exercici d'aquests drets i obligacions causi seriosos perjudicis o constitueixi una amenaça per a la diversitat de les expressions culturals». Mitjançant aquesta excepció, si un país entenia que la seva sobirania cultural estava en perill, podria prendre mesures de protecció o estímul (fins i tot de caràcter econòmic) per defensar les seves indústries culturals, encara que vulnerés un tractat de lliure comerç.

Opció B

Aquesta alternativa afirmava, senzillament, que la Convenció no «afectarà els drets i obligacions que tinguin els estats part en virtut d'altres instruments internacionals». Aquesta opció, no cal dir-ho, comportava que tot l'articulat de la Convenció quedés en simples declaracions de bones intencions, ja que instruments internacionals com els acords en el marc de l'OMC estableixen compromisos i polítiques en sentit contrari.

Una majoria de delegacions s'inclinava per l'opció A, però no era suficient com per generar el consens necessari sobre aquesta qüestió. Vistes les coses, diverses delegacions van manifestar la seva preferència per estructurar una «tercera via» en l'articulació de la Convenció amb els altres instruments internacionals (Coaliciones en movimiento 2004b).²⁵

A la segona Reunió Intergovernamental d'Experts, celebrada del 31 de gener a l'11 de febrer del 2005 (vegeu quadre 21), va haver-hi una intensa discussió sobre aquesta «tercera via». En acabar la reunió, la delegació de la Comissió Europea va fer circular la seva proposta de manera informal, per tal que els països poguessin analitzar-ne el contingut abans de la següent i última Reunió Intergovernamental d'Experts, que va tenir lloc del 25 maig al 3 juny del 2005 (Coaliciones en movimiento 2005b).

A continuació exposarem detalladament l'evolució de la redacció de l'article 20 «Relació amb altres instruments», des de la proposta inicial al text definitiu.

Quadre 25.

Evolució de la redacció de l'article 20 de la Convenció «Relació amb altres instruments»

Redactat inicial, en discussió fins a la segona Reunió Intergovernamental d'Experts

Article 19. Relació amb altres instruments

Opció A

1. Res en aquesta Convenció pot interpretar-se com [una clàusula] que afecti els drets i les obligacions dels estats part en qualsevol altre instrument internacional relacionat amb la propietat intel·lectual.
2. Les disposicions d'aquesta Convenció no afectaran els drets i les obligacions de cap estat part que derivin de qualsevol instrument existent, excepte en aquells casos en què l'exercici d'aquests drets i

²⁵ És molt destacable el paper que va tenir el butlletí de la xarxa d'organitzacions civils Coalicions per a la Diversitat, *Coaliciones en movimiento*. El butlletí, de caràcter trilingüe (anglès, francès i espanyol), és editat pel Comitè d'Enllaç Internacional de Coalicions per a la Diversitat (ILC), gràcies al suport econòmic dels governs del Canadà i del Quebec. Les coalicions que integren aquesta xarxa, per països són, al mes de març del 2008: Alemanya, Argentina, Austràlia, Bèlgica, Benín, Burkina Fasso, Canadà, Colòmbia, Corea, Eslovàquia, Espanya, França, Irlanda, Marroc, Mèxic, Nova Zelanda, Perú, Senegal, Togo, Uruguai, Xile.

obligacions posés en seriós perill o amenacés la diversitat de les expressions culturals.

Opció B

Cap element d'aquesta Convenció no afectarà els drets i les obligacions que qualsevol altre instrument internacional vigent imposi als estats parts.

Proposta de la Comissió Europea al final de la segona Reunió Intergovernamental d'Experts

Les parts contraents protegiran i promouran apropiadament la diversitat de les expressions culturals en instruments internacionals que poguessin afectar la diversitat cultural.

Tenint en ment el caràcter específic dels béns i serveis culturals, les parts contraents respectaran, a l'hora d'interpretar i aplicar instruments internacionals, les disposicions d'aquesta Convenció.

Les parts contraents fomentaran el suport mutu entre aquesta Convenció i altres instruments internacionals.

Aquesta Convenció no estarà subordinada a altres acords internacionals. Tampoc els altres acords internacionals estaran subordinats a aquesta Convenció.

Redactat preparat per a la tercera Reunió Intergovernamental d'Experts

Article 20. Relació amb altres instruments

1. La present Convenció no modificarà els drets i obligacions de les parts que emanin d'altres acords internacionals. Cap altre acord internacional modificarà els drets i obligacions de les parts establerts en virtut de la present Convenció.

2. Quan interpretin i apliquin altres instruments internacionals o contreguin altres obligacions en el pla internacional, les parts tindran en compte els objectius i principis de la present Convenció.
(UNESCO 2005c)

Redactat final

Article 20. Relacions amb altres instruments: potenciació mútua, complementarietat i no subordinació

1. Les parts reconeixen que han de complir de bona fe amb les obligacions que els incumbeixen en virtut de la present Convenció i dels altres tractats en els quals són part. En conseqüència, sense subordinar aquesta Convenció als altres tractats:

- a) fomentaran la potenciació mútua entre la present Convenció i els altres tractats en els quals són part;
- b) quan interpretin i apliquin els altres tractats en els quals són part o contreguin altres obligacions internacionals, tindran en compte les disposicions pertinents de la present Convenció.

2. Cap disposició de la present Convenció podrà interpretar-se com una modificació dels drets i obligacions de les parts que emanin d'altres tractats internacionals en els quals siguin part.

Font: elaboració pròpia.

Va ser gràcies a La Comissió Europea, acostumada a negociacions alambinades i a solucions de compromís, que es va poder superar aquest escull en la negociació. La proposta europea intentava trencar el bloqueig que enfrontava les dues opcions inicials, però no està exempta de funambulismes jurídics i conceptuals. Més que un compromís entre les dues opcions preexistents plantejava un enfocament diferent. Aquest punt es va poder desencallar gràcies a les bones arts de Kader Asmal, exministre d'Educació de Sud-àfrica i president de les reunions intergovernamentals d'experts. Asmal havia rebut el mandat del director general de la UNESCO, Koichiro Matsuura, d'elaborar un text consolidat i de presentar-lo a la tercera i definitiva reunió (UNESCO 2005b). Aquest text consolidat de l'Avantprojecte de Convenció (UNESCO 2005c) representava, doncs, un impuls al procés, i va comptar amb la participació de Mounir Bouchenaki, director general adjunt per a Cultura de la UNESCO, Katérina Stenou, directora de la Divisió de Polítiques Culturals i Diàleg Intercultural, Jukka Liedt, representant de Finlàndia i presidenta del Comitè de Redacció, i Artur Wilczynski, representant del Canadà i ponent per a les negociacions de la Convenció.

3.3.2. L'OMC

Durant el procés de debat i elaboració de la Convenció, la UNESCO també va consultar i va demanar la participació d'altres organismes multilaterals (si bé aquesta consulta va tenir un caràcter merament formal, de la qual no s'esperava aportacions decisives). Tot i això, és especialment rellevant la

resposta que va donar l'OMC, per l'antagonisme ideològic (o almenys institucional) tan connotat entre els dos organismes. L'11 de novembre del 2004, hi va haver una reunió no oficial de caps de delegacions dels estats membres de l'OMC en què es van expressar les opinions sobre el projecte de Convenció. L'Organització Mundial del Comerç no ha fet mai públic el resum de la sessió, preparat «sota la responsabilitat del [seu] director general», però sí que ho ha fet la UNESCO (2004f), que va penjar a la seva web la postura oficiosa de l'OMC, juntament amb la d'altres organismes internacionals, com la UNCTAD (Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament) i l'OMPI (Organització Mundial sobre la Propietat Intel·lectual, WIPO en les inicials angleses).

A la reunió van participar 27 delegacions: Austràlia, Canadà, Estats Units, Japó, Hong Kong, Xina, Nigèria (per al grup africà), Marroc, Argentina, Comunitats Europees, Singapur, Xina, Tunísia, Taipei xinesa, República de Corea, Djibouti, Mèxic, Tailàndia, Nova Zelanda, Egipte, Noruega, Cuba, Benín, Índia, Guatemala, Jamaica, Colòmbia i Xile. Així mateix, en representació de la UNESCO, també hi va assistir Katérina Stenou, abans citada com a membre del comitè de redacció de la Convenció.

En general, les delegacions participants es van mostrar a favor de la promoció de la diversitat cultural. Moltes van remarcar la importància de la diversitat cultural per reflectir la identitat i els valors nacionals, i van subratllar la seva contribució al procés de desenvolupament, com també a la pau internacional i a la cohesió social. Per a molts dels participants a la reunió, la diversitat cultural és un atribut nacional, i la seva promoció, un objectiu clau. Diverses delegacions van afirmar, també, que en principi donaven suport a la idea d'una Convenció sobre Diversitat Cultural a la UNESCO. Moltes consideraven que els objectius culturals i els comercials estan interrelacionats (*mutually supportive*) i que tant els acords comercials com la Convenció es podrien i s'haurien de complementar. Es va fer èmfasi diverses vegades en la necessitat de coherència jurídica, tant en l'àmbit nacional com internacional.

Amb tot, la majoria de delegacions participants van manifestar certes reticències —de major o menor grau— en relació amb el contingut de la proposta preliminar, ja que pensaven que podia ser contradictòria respecte a les obligacions que estableix l'OMC. També podia plantejar conflictes respecte a les negociacions de la Ronda Doha que s'estaven duent a terme en diverses àrees (béns, serveis, propietat intel·lectual, desenvolupament, etc.).

Les observacions reticents consideraven que no s'havia de crear confusió i que calia evitar eventuais conflictes. També creien que no hi havia cap contradicció inherent entre els objectius i les normes de l'OMC, d'una banda, i els propòsits de la Convenció sobre Diversitat Cultural, de l'altra. Només es podia donar un possible conflicte si els membres desconeixien les obligacions internacionals que els afecten. En aquest sentit, calia treballar perquè les normes internacionals fossin coherents i que la Convenció i els acords de l'OMC es reforcessin mútuament. Es va assenyalar que els estats membres de la UNESCO que també eren membres de l'OMC tenien la responsabilitat de coordinar-se internament per garantir que la Convenció no generés cap conflicte de tipus legal o normatiu amb els acords de l'OMC. En aquest sentit, alguns dels participants van recordar que aquesta necessitat de coherència normativa ja s'havia plantejat durant les converses al si de l'OMC sobre els acords multilaterals en matèria mediambiental.

Molts consideraven que les definicions proposades a la primera versió de la Convenció (article 4 i annexos I i II), i en particular la de béns i serveis culturals, eren massa àmplies i poc precises. Per tant, hi havia la possibilitat que la Convenció es solapés en aquest àmbit amb diversos aspectes dels acords de l'OMC. Aquesta manca de precisió dificultava la identificació dels béns i serveis concrets i de si la seva producció i comercialització queia dins l'àmbit de la Convenció. Segons la definició oberta de la Convenció i sense que es donessin unes llistes exhaustives, gairebé tot podria considerar-se un bé o servei cultural (això no obstant, a l'OMC tampoc no hi ha una classificació per a aquests béns i serveis). Aquest fet afavoriria que els membres apliquessin uns criteris amplis i segurament crearia confusió i polèmica respecte a la cobertura de la Convenció i l'aplicació dels seus drets i obligacions. Alguns podrien sostenir

que els jocs d'ordinador, els objectes de disseny, els serveis d'arquitectura, mèdics i turístics, els automòbils, l'acer, el tèxtil, el coure o fins i tot l'arròs poden quedar emparats per aquesta definició. Com a tals, i amb el pretext de promoure la diversitat cultural, els països podrien justificar mesures extensibles a tots els aspectes del comerç internacional.

L'article 6 de la proposta de Convenció, que permetia a les parts prendre mesures per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals, podria cobrir un espectre molt ampli d'activitats, com ara «subvencions discriminatòries», mesures de salvaguarda i limitacions en l'accés als mercats. Aquest article es podria utilitzar per justificar accions contràries a les obligacions imposades per l'OMC i podria afavorir un sobreproteccionisme. En particular, la disposició que demanava als signants que «reservessin un espai determinat per als béns i serveis culturals nacionals d'entre tots els disponibles dins del territori» era, al cap i a la fi, com demanar la creació d'un segment de mercat protegit. Atès que la llista de béns i serveis culturals incloïa teixits, brodats, pell i objectes de disseny, una de les delegacions es va preguntar si aquesta disposició es podria aprofitar per intentar retardar la supressió de les quotes que estableix l'Acord sobre el Tèxtil i la Roba.

Diverses delegacions van fer observacions a l'article 19 de la versió preliminar («Relació amb altres instruments»). La majoria de delegacions van preferir l'opció B («cap element d'aquesta Convenció no afecta els drets i les obligacions que qualsevol altre instrument internacional vigent imposi als estats parts»). Alguns van considerar inacceptable l'opció A, ja que opinaven que afavoriria les incoherències i donaven a entendre que la Convenció podria retallar l'exercici dels drets o el compliment de les obligacions establertes en altres acords internacionals. També es va posar de manifest que els termes «el dany o l'amenaça seriosos a la diversitat de les expressions culturals» que es feien servir a l'opció A eren poc clars. Es podria fer un ús abusiu d'aquesta disposició ja que segurament cobria una gran varietat de situacions. Altres delegacions també van mostrar-se preocupades pel fet que l'opció B es limitava específicament als instruments internacionals «existents» i que, per tant, no cobria els instruments que es derivin en el futur de les negociacions de l'OMC.

Una de les delegacions (el document de l'OMC no dóna noms ni països) va assenyalar que potser les clàusules sobre la relació entre els instruments no eren el mitjà òptim per tractar els possibles conflictes. Així, segons aquest parer, seria millor redactar els acords clarament i amb molt de compte per evitar aquesta mena de conflictes. Una altra delegació també va indicar que pel fet de signar la Convenció, els governs no podien, a títol individual, retallar els drets i les obligacions que els imposa l'OMC sense l'acord de tots els membres d'aquest organisme.

També hi va haver delegacions que van fer observacions sobre la Part V de la versió preliminar de la Convenció («Organismes i mecanismes de seguiment»). Concretament, sobre la possibilitat que alguns conflictes s'arbitrin segons dos procediments independents: l'Acord de Resolució de Conflictes de l'OMC i els mecanismes de resolució de conflictes proposats per la Convenció. En concret, què passaria si les decisions i recomanacions que en resultessin fossin incompatibles o oposades?

Altres delegacions van reivindicar el reconeixement de la naturalesa específica dels béns i serveis culturals, que més enllà dels aspectes comercials també són portadors d'identitats, valors i significat. Per tant, aquest tipus de productes hauria de tenir un tractament especial dins de l'OMC.

En aquest sentit, aquest grup de països declarava que estaria legítimat reservar un segment de mercat interior als béns i serveis culturals propis, sobretot en els països en desenvolupament que no disposen d'indústries culturals ben situades. Aquest era un element important, opinaven, per evitar que els continguts culturals esdevinguin massa homogenis. Una delegació va insistir en la necessitat de garantir que els ciutadans tinguin accés a les seves pròpies expressions culturals, sense negar-los l'accés a les expressions culturals de qualsevol altre indret. Per assolir aquest objectiu serien necessàries diverses eines de tipus normatiu, conclouia. De tota manera, en els organismes comercials, s'havien qüestionat algunes d'aquestes normes, i per això era

important que la Convenció deixés clar el dret dels governs d'aplicar mesures per promoure i preservar la diversitat cultural.

I finalment, algunes delegacions també van destacar que els serveis culturals representaven una font important de futures exportacions per als països en desenvolupament. La proposta de Convenció, juntament amb les negociacions de l'OMC, haurien de facilitar en bona mesura l'accés al mercat internacional d'aquestes exportacions. Una de les delegacions es va mostrar a favor de la creació d'un fons per al desenvolupament en paral·lel a la Convenció, que serviria per enfortir la capacitat dels països en desenvolupament de produir i distribuir els seus propis productes culturals i de crear les seves pròpies indústries culturals.

3.4. Estratègia dels EUA

El gran opositor a la Convenció sobre Diversitat Cultural són els Estats Units. Després de dues dècades allunyats de la UNESCO per les desavinences amb l'Informe McBride, els EUA van reentrar-hi el 2003 sense haver modificat de forma substantiva les seves posicions. Com veurem en aquest epígraf, tenia l'objectiu de bloquejar, o com a mínim dilatar, el procés d'aprovació de la Convenció. A continuació analitzarem la reacció dels Estats Units a l'aprovació de la Convenció de la UNESCO i tot seguit ampliarem la perspectiva i veurem una panoràmica de l'estratègia seguida per aquest país, que condueix a prioritzar la liberalització del comerç digital.

3.4.1. Reacció dels EUA a la negociació i aprovació de la Convenció de la UNESCO

Malgrat que el contingut de fons dels EUA s'ha mantingut invariable en favor dels grans conglomerats multimèdia del país, sí que cal observar que han canviat de tàctica. Com ja hem dit, el 1984 els Estats Units van abandonar la UNESCO per discrepàncies amb l'aleshores director general, el senegalès Amadou-Mahtar M'Bow. Però quasi vint anys més tard, el 29 de setembre del

2003, la primera dama, Laura Bush, va pronunciar un discurs a la sessió plenària de la UNESCO, com a símbol del retorn dels EUA a l'organisme.²⁶

En un article anterior ja vam descriure que la reincorporació americana a la UNESCO va ser gradual, i no va ser fins a la 3a Reunió Intergovernamental d'Experts, celebrada del 25 de maig al 4 de juny del 2005, que la seva presència va esdevenir de ple dret (Petit 2006a). En aquesta reunió, l'actitud dels EUA era de presa de contacte i d'observació, i així es va anunciar a les jornades informatives que van tenir lloc a la Universitat de Georgetown, a Washington, els dies 6 i 7 de juny del 2005. Aquesta trobada tenia com a lema «UNESCO: Re-entering and Looking Ahead» (US Department of State 2005a).

La postura de la delegació nord-americana en el reingrés era formalment conciliadora, però deixava clar que s'oposava a la Convenció perquè era una barrera a la lliure circulació d'informació i idees i podia atemptar contra la llibertat d'expressió. I en efecte, l'estratègia de la delegació nord-americana perseguia desactivar el procés o com a mínim refredar-lo. En tots els seus comunicats, els EUA declaraven no entendre la pressa amb què es volia adoptar aquest acord.

Després de diverses reunions de treball entre les delegacions dels estats membres, el projecte de Convenció va arribar a la ja esmentada 3a Reunió Intergovernamental d'Experts de maig-juny del 2005. Aquesta conferència havia de ser (i va acabar sent) fonamental en el procés d'aprovació. També va ser, repetim-ho, la primera reunió que comptava amb una delegació nord-americana per primera vegada en vint anys.

Aquesta trobada partia del text consolidat de l'avantprojecte de Convenció elaborat pel president de la reunió, Kader Asmal, i el seu equip (UNESCO 2005c). La 3a Reunió Intergovernamental d'Experts arribava, doncs, amb la «feina bruta» ja feta. Però aquesta política de fets acomplerts va molestar profundament el cap de la delegació dels EUA, Robert S. Martin. En la

²⁶ La web del Departament d'Estat dels EUA on s'explica l'activitat del país a la UNESCO és: <http://usinfo.state.gov/products/pubs/unesco/priority.htm#2>

declaració final dels EUA feta pública el 3 de juny (un dia abans de la conclusió de la trobada), es feia una queixa contundent pel fet que el president de la conferència donés instruccions i pressions per tal d'acordar un text definitiu:

Les normes de procediment, així com la pràctica habitual de la UNESCO, s'han aplicat de manera incorrecta i tots els períodes [de decisió] s'han incomplert del tot. [...] De fet, l'agenda comercial era tan urgent que fins i tot vam haver de trencar les regles de la UNESCO, establertes des de fa temps, per acomodar la participació de la Comissió Europea, la competència de la qual té a veure amb el comerç, no amb la cultura. [...] El que hem fet aquesta setmana passada ha dinamitat l'esperit de consens que habitualment caracteritza el treball de la UNESCO. Això debilitarà sens dubte el prestigi de la UNESCO com a organització internacional responsable i assenyada.

(US Department of State 2005b)

Precisament, un dels efectes de la Convenció és el «principi de no subordinació», que dóna a la Convenció un estatut en dret internacional equivalent al d'altres tractats, com per exemple els acords de comerç. I aquesta va ser la queixa de la delegació dels EUA: la Convenció no tracta sobre cultura, sinó sobre comerç. En l'esmentat comunicat dels Estats Units es denuncia que «atès que es tracta de comerç, aquesta Convenció excedeix clarament el mandat de la UNESCO. De fet, pot perjudicar drets i obligacions regits per altres acords internacionals i pot tenir un impacte negatiu per a un tancament satisfactori de l'actual ronda de negociacions de Doha [de l'OMC]. Si continua així, provocarà un retard en el progrés de la liberalització econòmica que tan positiva ha estat per al creixement econòmic arreu del món, particularment als països en desenvolupament, on la cultura juga un paper important en el desenvolupament».

En qualsevol cas, l'obstrucció dels Estats Units no va aconseguir el seu propòsit, i el projecte de Convenció va arribar a la Conferència General amb un consens molt ampli. Després de l'acord a la 3a Reunió Intergovernamental d'Experts, la Conferència General (màxim òrgan de govern de la UNESCO) tenia a l'ordre del dia la votació de la Convenció. Donada la importància de

l'esdeveniment, la mateixa Condoleezza Rice, secretària d'Estat dels EUA, va escriure als seus homòlegs d'Exteriors instant-los a retirar el seu suport al projecte (*Le Monde*, 16 d'octubre del 2005). L'acord, però, ja estava cuinat. Davant d'aquest aïllament diplomàtic, el Departament d'Estat va argüir que el text de la Convenció que s'havia de votar estava truffat d'ambigüitats i de contradiccions. Per això, demanava (en una única versió redactada en francès) l'elaboració «d'un nou projecte de Convenció, de manera que no es pugui interpretar erròniament per argumentar que els estats tenen la potestat de prendre mesures comercials proteccionistes, sota el pretext de protegir la cultura» (US Department of State 2005c).

Les deficiències de l'articulat es troben, a parer dels EUA, en els següents punts:

- Definició vaga del camp d'acció de la Convenció.
- Les disposicions que poden adoptar les parts en la defensa d'objectius culturals mal definits poden tenir un caràcter «radical».
- Relació ambigua entre la Convenció i altres acords internacionals, especialment els relatius al comerç.

Cal destacar, en el bàndol oposat, la pressió que va exercir la premsa francesa just abans i durant els dies de la Conferència General de la UNESCO. L'opinió pública francesa va poder seguir dia a dia les declaracions i les contradecoracions últimes del procés d'aprovació de la Convenció. Un article de fons d'Armand Mattelart a *Le Monde diplomatique* d'octubre del 2005 escalfava els motors:

A la declaració final d'una assemblea que va tenir lloc a Madrid el maig del 2005, la vigília de la darrera posada a punt de l'avantprojecte, aquestes xarxes [d'organitzacions civils] van instar els estats membres de la UNESCO a «resistir davant les pressions que intenten diluir el contingut de la Convenció» i davant «les que miren d'ajornar-ne l'adopció fins a la Conferència de la UNESCO de l'any 2007, o fins i tot més tard, la qual cosa comprometria significativament el seu impacte». *Rien n'est encore joué.*
(Mattelart 2005b)

La premsa catalana i espanyola només va informar de la Convenció una vegada s'havia aprovat. No va crear un estat d'opinió pública ni va generar

agenda política. Dues proves d'aquesta llacuna crònica van ser la cobertura de la 4a Trobada Internacional d'Organitzacions Professionals de la Cultura, citada per Mattelart més amunt, (Madrid, 9-11 de maig del 2005)²⁷ i la trobada dels ministres de Cultura de França, Espanya i el Brasil (Madrid, 10-11 de juny del 2005).²⁸ Aquesta trobada interministerial va representar el canvi oficial de postura d'Espanya i el Brasil en matèria de polítiques sobre diversitat cultural, ja que els nous governs d'esquerres van sortir-se de l'òrbita dels EUA. Les opinions públiques catalana i espanyoles, però, no van ser prou informades d'aquest gir de 180 graus.

3.4.2. Evolució dels EUA: importància del comerç electrònic

Una de les descripcions més lúcides sobre les polítiques audiovisuals dels EUA la proporciona Peter Leuprecht, degà de la Facultat de Dret de la Universitat McGill, del Canadà.²⁹ En el seu estudi *The Difficult Acceptance of Diversity*, Leuprecht (2005) dóna dues citacions remarcables. La primera correspon a David Rothkopf, director general de Kissinger Associates i professor adjunt de política internacional a la Universitat de Columbia. Rothkopf, que va ocupar el càrrec d'alt funcionari al Departament de Comerç del govern dels Estats Units durant el primer mandat de Clinton, va escriure un assaig de títol prou eloqüent: *In Praise of Cultural Imperialism (Elogi a l'imperialisme cultural)*.

Per als Estats Units, l'objectiu central d'una política exterior en l'era de la informació ha de ser la victòria en la batalla dels fluxos d'informació, dominant les ones de ràdio i televisió com la Gran Bretanya va dominar una vegada el mar... Els interessos econòmics i polítics dels Estats Units són assegurar que, si el món es mou cap a una llengua comuna, sigui l'anglès; que, si el món estableix lligams a través de la televisió, la ràdio i la música, la programació sigui nord-americana; i que si es desenvolupen valors comuns, siguin valors amb els quals els nord-americans se sentin còmodes.

(Rothkopf 1997, citat a: Leuprecht 2005)

²⁷ Declaració de la 4a Trobada Internacional d'Organitzacions Professionals de la Cultura, disponible a:

http://www.cdc-ccd.org/Espagnol/liensenespagnol/nouveautes_esp/Declaration_Madrid_Esp_11_05_2005.pdf

²⁸ Declaració de la trobada de ministres de Cultura de França, Espanya i el Brasil disponible a: <http://www.mcu.es/cooperacion/docs/EspanaBrasilFranciaUnesco.pdf>

²⁹ Leuprecht, a més, va ser funcionari del Consell d'Europa entre 1961 i 1997, on va ser director de la Divisió de Drets Humans entre 1980 i 1993. Així mateix, ha ensenyat a les universitats d'Estrasburg i de Nancy, a França, i a l'Institut Universitari Europeu, de Florència.

La segona citació de Leuprecht és de Joseph S. Nye, exsecretari adjunt de Defensa, i William A. Owens, exvicepresident del Comitè Conjunt de Caps d'Estat Major, ambdós de l'Administració Clinton. En el seu escrit *America's Information Edge* (Nye i Owen 1996), sentencien:

El país que aconsegueixi dirigir la revolució de la informació serà més poderós que cap altre [...] i en el futur immediat, aquest país és Estats Units [...]. Igual que el domini nuclear va ser la clau del lideratge de la coalició en el passat, el domini de la informació serà la clau en l'era de la informació [...]. En realitat, el segle XXI i no el XX, serà el període de més preeminència dels Estats Units. La informació és la nova moneda del domini internacional, i els Estats Units gaudeixen d'una millor posició que qualsevol dels altres països per multiplicar la potència dels seus recursos per exercir el poder d'atracció i el poder d'imposició a través de la informació.

(Nye i Owen 1996, citats a: Leuprecht 2005)

La tecnologia de la informació és una eina essencial del domini dels EUA. Això és un lloc comú. La digitalització, la convergència tecnològica i la concentració empresarial als EUA han propiciat la creació de grans grups multimèdia que dominen la producció i distribució de continguts culturals (i sobretot, audiovisuals) arreu del món. Això és un altre lloc comú. Però cal deturar-se i esbrinar en quin moment el Govern i la indústria dels EUA es van adonar de la importància estratègica d'aquest fenomen. El *National Journal*, la publicació que cobreix l'actualitat política de Washington, ho recull en un article de Michael Wines: «Es produiran sinergies dels actuals mitjans de comunicació, com la telefonia, la televisió i el sector de les noves tecnologies. El catalitzador d'aquest canvi és l'ordinador, que permet la convergència d'aquests canals de transmissió en un únic sistema integrat.» L'article descrivia les noves tendències en curs, com ara la permeabilitat de sectors fins ara estancs com el satèl·lit, les telecomunicacions i el cable. També vaticinava l'aparició de televisors que rebrien els continguts via telefònica. Aquest article va aparèixer publicat el 24 d'octubre del 1981, a inicis de la dècada dels 80 (Wines 1981). Aleshores la importància estratègica de la digitalització i la convergència tecnològica no eren, en absolut, un lloc comú.

Precisament aquella època va coincidir amb l'inici de l'onada neoconservadora, amb Ronald Reagan com a primer abanderat. L'any 1981 Mark Fowler va ser

nomenat president de la Federal Communications Commission (FCC, organisme de regulació audiovisual dels EUA). Fowler és recordat per una frase que va esdevenir cèlebre: «La televisió és un electrodomèstic més, una torradora amb imatges.» S'iniciava així un període de rotunda desregulació del sector, que va permetre una concentració oligopolística sense precedents (sobre aquesta qüestió, vegeu Petit 2002a). Una de les fites d'aquesta línia política va ser la derogació de la *Fairness Doctrine*.

Limburg (2000) ho explica per al Museum of Broadcast Communications, de Chicago. La política de l'FCC coneguda amb el nom de *Fairness Doctrine* va ser un intent de garantir que les emissores donessin una cobertura equilibrada i justa de temes controvertits. Des dels seus inicis, l'FCC considerava que els concessionaris de les emissores tenien una llicència de l'Estat i, per tant, tenien l'obligació d'emetre totes les visions rellevants en els debats públics. Més endavant, l'FCC també va establir que les emissores tenien l'obligació de buscar activament temes importants per a les respectives comunitats.

Amb el cas de *Red Lion Broadcasting Co., Inc. v. FCC*, l'any 1969, el Tribunal Suprem va reforçar els principis de la *Fairness Doctrine* de l'FCC. En aquest cas, Red Lion Co., titular de la llicència d'una emissora de Pennsylvania, va emetre un programa amb el títol de «Croada Cristiana», en què s'atacava l'autor Fred J. Cook. Quan Cook va demanar el dret de rèplica emparant-se en la *Fairness Doctrine*, l'emissora l'hi va negar. Després de presentar una apel·lació a l'FCC, l'autoritat reguladora va declarar que havia existit un atac personal i que l'emissora havia incomplert la seva obligació. L'emissora hi va recórrer i el cas va passar als tribunals i, després, al Tribunal Suprem. L'alt tribunal va dictaminar favorablement per a l'FCC, creant doctrina a favor de la *Fairness Doctrine*.

Cap a la dècada del 1980, la situació va canviar radicalment. El nou president de l'FCC, Mark Fowler, va declarar públicament que acabaria amb la *Fairness Doctrine*. L'any 1985, l'FCC va publicar el *Fairness Report*, en què es posava de manifest que els principis havien deixat de tenir l'efecte desitjat i que podien ser contraris a la Primera Esmena (*First Amendment*). L'any 1987, en el cas de *Meredith Corp. v. FCC*, els tribunals van declarar que la *Fairness Doctrine* no

havia estat autoritzada pel Congrés i que l'FCC no havia de seguir aplicant-la. L'FCC va dissoldre la *Fairness Doctrine* l'agost d'aquell mateix any.

La revolució *neocón*, doncs, va canviar la naturalesa de l'audiovisual. Ja no havia de cenyir-se per cap altra norma que no fos la mercantil. El regulador ja no podia intervenir per garantir l'interès general, l'única intervenció que podia fer era la *no-intervenció*. «L'interès públic [en l'audiovisual dels EUA], doncs, no és quelcom preconcebut i establert pel poder públic, sinó allò que els operadors considerin com a tal en termes de força de mercat.» (Barata 2004: 194)

Això té conseqüències directes sobre la diversitat cultural i les polítiques concebibles per a la seva promoció. Una reflexió del director general de l'OMC des de l'1 de setembre del 2005, el socialista francès Pascal Lamy, és prou clara al respecte:

El mètode que preconitzen els americans és invers al nostre: ells volen «enquadrar la noció de diversitat cultural» per no entorpir el desenvolupament del mercat. Nosaltres [els europeus] desitgem «enquadrar el mercat» a partir de valors i preceptes comuns, a fi que el desenvolupament del mercat s'esdevingui en el respecte a la diversitat cultural.³⁰

(Lamy 2002, citat a: Petit 2002b)

Així, des de la dècada dels 80, la política audiovisual dels EUA ha comportat una liberalització agressiva que no ha tingut en compte les dinàmiques de concentració empresarial del sector. Aquesta política no ha estat solament interna, sinó que també ha condicionat l'activitat diplomàtica del país. La sortida dels EUA de la UNESCO arran de l'aprovació de l'Informe McBride n'és un exemple abastament analitzat (vegeu *Quaderns del CAC* núm. 21). Menys visibles han resultat les pressions diplomàtiques en altres àmbits com l'OMC, l'OCDE, etc. El diari *Le Monde*, però, és prou explícit:

La diplomàcia nord-americana sempre és molt activa respecte de les qüestions audiovisuals. En el moment de les negociacions sobre la [Directiva] Televisió sense fronteres, tots els ambaixadors nord-

³⁰ És curiós el recorregut d'aquesta frase, que vam traduir al seu moment nosaltres mateixos a la crítica del llibre *L'Europe en première ligne*, del mateix Lamy, (Petit 2002b) i que d'aquí va ser citada per Isidor Marí al llibre *Tots som diferents. Textos normatius de la UNESCO sobre la diversitat cultural i lingüística* (Colomines, Marí, Monjas 2006). Com si d'una idea-virus es tractés, aquesta frase ha anat circulant feliçment per textos sobre diversitat cultural.

americans van fer gestions amb els governs de l'Europa de l'Est per tal d'adherir-los a les seves tesis», afirma M. Jean-Michel Baer, director de Política Audiovisual, Cultura i Esport a la Comissió Europea. «Quan Polònia, Hongria i la República Txeca van voler entrar a l'OCDE i quan els països bàltics i Croàcia van manifestar el seu desig d'incorporar-se a l'OMC, els nord-americans els van demanar de liberalitzar el sector audiovisual, la qual cosa pot significar l'abandó de les quotes de pel·lícules europees a la televisió o el final de la limitació de les inversions internacionals en el capital dels mitjans de comunicació locals», puntualitza Baer. La Comissió va intervenir en més d'una ocasió per evitar aquests derivacions.

Segons el cap del Servei d'Afers Multilaterals de la Direcció de Relacions Econòmiques Exteriors (DREE) del Ministeri francès d'Economia i Finances, Michel Testard, «és important estar a punt per presentar batalla per tal que aquests països no es comprometin excessivament a l'hora d'accedir a aquests organismes». Claude Blanchemaison, ambaixador de França a Moscou, resumeix la situació dient: «Els nord-americans van dir clarament a Rússia que, si volia entrar a l'OMC, calia liberalitzar-ho tot.»
(*Le Monde*, 11 de setembre del 2001)

Per si hi hagués algun dubte, Pascal Lamy ho explica des d'una perspectiva històrica:

Els americans atorguen a l'audiovisual una importància del tot estratègica. Aquest sector constitueix una «causa diplomàtica» i Hollywood mobilitza de fa dècades els governs successius de Washington. Ja com a contrapartida del Pla Marshall, que va contribuir a la reconstrucció d'Europa l'endemà de la II Guerra Mundial, els americans van exigir l'obertura del mercat europeu a les seves pel·lícules. Així, ben abans que la resta de països, els Estats Units van comprendre el valor i la força de les imatges, com *faire-valoir* de la seva *way of life* i de la seva producció. [...] És per aquesta raó que, en temps recents, tot país que s'adheria a l'OMC ha rebut demandes insistents per part dels americans d'obrir el seu sector audiovisual.
(Lamy 2002: 137)

Però analitzat amb més profunditat, es pot constatar que els EUA han canviat la seva tàctica diplomàtica en matèria cultural i audiovisual, una vegada la revolució digital ja era un fet. Tal com expliquem en un estudi anterior (Petit 2006a), la posició oficial americana que els productes culturals no es diferenciaven respecte a les altres mercaderies es va mantenir intacta fins al 2000. A partir d'aquell moment, però, el Govern nord-americà va canviar de postura, com es pot comprovar en una comunicació sobre audiovisual i serveis connexos a l'OMC del desembre del 2000.

En aquest document, els EUA admetien que el sector audiovisual havia canviat radicalment des del període de la Ronda Uruguai, en què les discussions es van centrar bàsicament en la producció i la distribució cinematogràfiques i la radiodifusió terrestre de béns i serveis audiovisuals. El comunicat finalitzava anunciant que els Estats Units considerarien «comprensible els subsidis que respecten la necessitat de cada nació a fomentar la seva identitat cultural mitjançant la creació d'un entorn favorable a la cultura local» (OMC 2000).

Aquesta postura també va ser adoptada per la Motion Pictures Association of America (MPAA), en una compareixença davant del Comitè de Comerç del Congrés dels EUA el 22 de maig del 2001:

Molts països del món tenen el noble interès d'assegurar que els seus ciutadans vegin pel·lícules i programes televisius que reflecteixin la seva història, les seves cultures i els seus idiomes. En el passat, quan les ciutats comptaven amb una única sala cinematogràfica i captaven un o dos senyals de televisió, resultava justificable que els governs impulsessin l'ús de productes recreatius locals. En l'actualitat, amb els multicines i la televisió multicanal, la justificació de mesures sobre el contingut local ha disminuït de manera significativa. A més, en el món de l'e-comerç, el problema de falta de disponibilitat ha desaparegut completament. Existeixen llocs a Internet de pel·lícules i vídeos de tots els països del món i de cada gènere imaginable. A la xarxa no hi ha problemes d'«espai en els prestatges».
(US House of Representatives 2001)

En altres paraules, el *lobby* de Hollywood a Washington assumia la política d'altres països en ajuts i quotes de continguts locals. No obstant això, aquesta concessió és més aparent que efectiva. La realitat és que en la majoria dels països del món resulta pràcticament impossible realitzar una producció audiovisual sense subsidis. Els Estats Units saben molt bé que qualsevol temptativa de restringir l'ús de subsidis en aquests sectors provocaria una gran resistència arreu.

De tota manera, en la mateixa compareixença al Congrés, la representant de l'MPAA, Bonnie Richardson, feia un gir interessant. Segons Richardson, aquesta concessió no representa cap problema per als seus interessos, perquè a partir d'ara, la distribució audiovisual serà a través de les xarxes de banda

ampla. I en aquest nou entorn digital, no té sentit plantejar una intervenció proteccionista estatal. En aquesta línia, l'MPAA albirava un horitzó favorable:

Afortunadament, fins a la data present, no hem vist que cap país tanqui el seu mercat a la distribució de continguts digitals [de banda ampla]. Esperem que aquest mercat romanguí sense obstacles, i esperem també que puguem comptar amb el vostre suport [del govern dels EUA] per tal de mantenir les xarxes digitals lliures del proteccionisme cultural. (US House of Representatives 2001)

I s'ha de reconèixer que, en aquell moment, l'MPAA tenia raó: quin sentit té aplicar una política *analògica* de quotes a l'àmbit d'Internet? En efecte, abans de l'aprovació de la nova Directiva europea sobre Serveis de Mitjans Audiovisual, la batalla sobre la promoció de la diversitat cultural a la xarxa semblava perduda. Conscient d'aquest fet, el juliol del 2002 el Govern nord-americà va adoptar aquesta postura, com es pot comprovar en la documentació presentada pels EUA a la Ronda Doha de l'OMC. L'Administració nord-americana no demanava una ampliació en la liberalització dels serveis audiovisuals convencionals, però sí que insistia en la necessitat de mantenir sense barreres el comerç de productes audiovisuals distribuïts per via electrònica (US Trade Representative 2002).

Uns mesos més tard, en un pas més enllà, el Congrés nord-americà va aprovar la Bipartisan Trade Promotion Authority Act of 2002, la qual va donar via lliure a l'Executiu per signar tractats de lliure comerç. Aquesta llei obligava, entre altres preceptes, que la conclusió d'aquests tractats anticipin i evitin la creació de noves barreres comercials en el medi digital (Wunsch-Vincent 2003).

Així, la concessió davant polítiques *analògiques* de promoció de la diversitat cultural anava acompanyada de l'exigència d'una liberalització total en el comerç electrònic audiovisual. Aquesta estratègia va començar a prendre cos el mateix any 2002. Segons Ivan Bernier, «els acords de lliure comerç entre els EUA i Xile (desembre del 2002) i entre els EUA i Singapur (febrer del 2003)

escenifiquen aquesta nova estratègia dels EUA en el tractament de béns i serveis culturals en els acords de comerç»³¹ (Bernier 2003c).

Una anàlisi en detall d'aquests dos acords bilaterals dóna a entendre el canvi radical de l'estratègia dels EUA en matèria de regulació del comerç internacional del sector audiovisual. Jack Valenti, aleshores president de l'MPAA, ho va sentenciar en el comunicat de premsa posterior a la signatura de l'acord de lliure comerç entre els EUA i Xile: «En clar contrast amb acords precedents, aquest acord evita l'aproximació de l'excepció cultural (*the cultural exceptions approach*).»³²

Aquesta «deriva bilateral» és prou important com per ser analitzada amb detall, ja que disloca la lògica multilateral dominant des de la Segona Guerra Mundial, en virtut de la qual es va bastir el sistema encara vigent avui i que regeix organismes com la UNESCO o la mateixa OMC.

El bilateralisme en les negociacions, una estratègia que trenca la norma multilateral establerta després de la Segona Guerra Mundial, serà l'objecte d'anàlisi del proper epígraf.

3.4.3. Bilateralisme en les negociacions de tractats comercials

La presa de consciència dels països en vies de desenvolupament i el rearmament diplomàtic d'Europa en matèria de diversitat cultural dibuixa un nou panorama. D'una banda, contribueix a la precarietat de les negociacions en el marc de l'OMC (recordem que la Ronda Doha per al Desenvolupament va

³¹ Acord EUA - Xile a:

<http://www.direcon.cl/documentos/TLC%20EEUU/version%20completa%20TLC%20Chile%20EEUU.pdf>

<http://www.chileusafra.com/>

<http://www.ustr.gov/new/fta/Chile/text/index.htm>

Acord EUA - Singapur a:

http://www.ustr.gov/Trade_Agreements/Bilateral/Singapore_FTA/Final_Texts/Section_Index.html

http://www.ustr.gov/new/fta/Singapore/consolidated_texts.htm

http://www.mti.gov.sg/public/FTA/frm_FTA_Default.asp?sid=36

³² Els primers mesos del 2006, l'MPAA va redissenyar la seva web, eliminant tota la informació corporativa anterior al 2004. Així, si hi fem una cerca de «Jack Valenti» (president de la Motion Picture durant 38 anys, fins al 2004) no obtindrem cap resultat. Tampoc hi podem trobar el comunicat de premsa de l'organització en què apareix aquesta citació de Valenti. Sense que prejutgem res al respecte, hem d'assumir que aquesta referència «s'ha perdut» (Petit 2005a).

suspendre's el 24 de juliol del 2006). De l'altra, fomenta la signatura d'acords bilaterals, que operen amb una lògica pròpia diferenciada del multilateralisme dels organismes internacionals. Dit de forma planera, una negociació bilateral afavoreix la part més poderosa i deixa desarmada la seva contrapart, sense possibilitat d'establir aliances del tipus «David contra Goliat» durant el procés.

Tal com explica Gustavo Gómez (2005), davant d'aquest panorama els Estats Units han desenvolupat una forta ofensiva per establir acords bilaterals de tot tipus.³³ Aquesta estratègia comercial està clarament exposada en el document de l'Administració Bush denominat «2005 Trade Policy Agenda». L'horitzó dibuixat no mostra cap ambigüitat. Els Estats Units imposaran «una agenda agressiva per a l'obertura del mercat de serveis» a tot el món, «inclosos els serveis audiovisuals i de telecomunicacions». Aquesta decisió no es basa en principis de llibertat, sinó en interessos específics: «Ja que els Estats Units són el líder del món en serveis per a l'economia del segle XXI, i els serveis comporten el 80 per cent de l'ocupació dels EUA, els nostres esforços en aquesta àrea continuen sent significatius. L'obertura dels mercats dels serveis és essencial per al creixement a llarg termini de l'economia dels EUA.» (US Trade Representative 2005)

L'estratègia de celebrar tractats bilaterals es va iniciar de manera ràpida i decidida. Aquesta estratègia inclou des d'acords d'inversió fins a reglamentacions pel que fa a drets de propietat intel·lectual, passant pels serveis audiovisuals i de telecomunicacions. Segons cita l'organització Coalicions sobre Diversitat Cultural, que fa el seguiment d'aquests processos, el març del 2004 els Estats Units comptaven amb «24 Tractats de Lliure Comerç (TLC) signats, en negociació o anunciats. A més, també s'havien signat o estaven en negociació 45 Tractats Bilaterals d'Inversió (TBI). I 52 Acords Marc de Comerç i Inversió (AMCI, TIFA en les inicials angleses) es trobaven en una situació anàloga. En total, 121 negociacions comercials amb

³³ Per veure la llista de tots els acords comercials signats pels EUA, vegeu: *2005 Trade Policy Agenda and 2004 Annual Report. Annex III - US Trade-related Agreements*, disponible a: http://www.ustr.gov/assets/Document_Library/Reports_Publications/2005/2005_Trade_Policy_Agenda/asset_upload_file202_7310.pdf

prop de 90 països. Cal observar que sovint les negociacions per a AMCI i TBI s'emprenen simultàniament amb un país» (Coaliciones en movimiento 2004a).

L'organització Grain, l'ONG catalana de referència internacional que es dedica a la biodiversitat agrícola, argumenta que, en els tractats bilaterals, el marc de negociació és molt asimètric:

A través dels textos signats pot veure's que s'estan aplicant textos preescrits, idèntics gairebé al peu de la lletra pel que fa als continguts i només organitzats de forma distinta a fi de fer més clara la protecció dels interessos dels grans inversionistes. Si a més es fa una mica d'història, pot veure's que aquests textos corresponen essencialment a versions perfeccionades de textos inicialment presentats pels Estats Units a les negociacions de l'OMC, l'ALCA i l'AMI.
(GRAIN 2004, citat a: Gómez 2005)

La ja citada «2005 Trade Policy Agenda» establí un programa de treball per regions del planeta. Un dels objectius era «crear una xarxa de TLC bilaterals» amb els països de l'Associació de Nacions de l'Àsia Sud-oriental (ASEAN). A l'Orient Mitjà, es perseguia «crear una àrea de lliure comerç a escala regional per al 2013», ampliant així els acords AMCI i TBI ja existents en tota la regió. Al seu torn, a l'Àfrica es llançava un TLC amb la Unió Duanera de l'Àfrica Austral (Southern Africa Customs Union, SACU), en paral·lel a la diversificació de diversos acords AMCI regionals i uns altres tants de bilaterals. A l'Amèrica Llatina el procés va començar amb un TLC amb Xile i després amb el de Mèxic, va seguir amb converses amb l'Equador, Colòmbia i el Perú, i la signatura del Tractat de Lliure Comerç amb l'Amèrica Central i la República Dominicana.

El 2003 els EUA van signar un TLC amb Xile i Singapur. El 2004 el treball va ser particularment intens. Entre altres, es va establir un TLC amb Austràlia al febrer, amb el Marroc al març i amb Bahrain al maig; es van iniciar diverses rondes de negociacions amb el Perú, Bolívia i l'Equador a l'Amèrica del Sud, amb Corea (TBI) i Tailàndia a Àsia, i amb la Unió Duanera del Sud de l'Àfrica, integrada per Sud-àfrica, Namíbia, Swazilàndia, Lesotho i Botswana.

Una de les característiques nuclears d'aquesta ofensiva és precisament l'exigència a la contrapart negociadora de renunciar a les mesures reguladores

del mercat audiovisual de banda ampla. En altres paraules, els EUA concedeixen que hi hagi subvencions al sector audiovisual, però no polítiques regulatòries. Segons Gagné, Côté i Deblock (2004), aquest detall és incontestablement significatiu pel que fa a la capacitat dels governs de mantenir polítiques culturals. Les mesures de caràcter financer impliquen desemborsaments de diner públic, les mesures reguladores (quotes, control de l'accionariat estranger, etc.), no. Aquesta circumstància planteja un problema, sobretot als països en desenvolupament: la diversitat s'ha de pagar.

D'altra banda, aquestes «concessions» a favor de les polítiques culturals nacionals s'han obtingut en contrapartida de l'absència total de mesures regulatòries en el comerç electrònic, un sector en el qual les corporacions nord-americanes gaudeixen d'un innegable avantatge i que té un impacte creixent en el terreny cultural. L'acceptació americana d'ajuts econòmics ja no posa en perill la seva indústria, com sí ho pot fer un determinat tipus de reglamentació. Per això és fonamental per als EUA excloure tota possibilitat de mesures reguladores, ja que així es garanteix un futur liberalitzat en aquest context.

La principal conseqüència dels acords bilaterals assolits pels Estats Units és, doncs, que limiten notablement el ventall de mesures que un estat pot adoptar per tal de preservar la seva cultura i, més enllà d'això, per afavorir la diversitat cultural. Les mesures financeres en benefici de les polítiques culturals han estat excloses dels acords de liberalització, és cert. Però les mesures reglamentàries, de major eficàcia i menor cost econòmic, han estat seriosament circumscrites. El fet de posar l'accent en les subvencions implica que els estats en qüestió i, per extensió, la comunitat internacional, es limiten a haver de pagar per la diversitat cultural.

Per tant, no hi ha dubte que els nous tractats comercials permetran que la indústria audiovisual nord-americana assoleixi un millor accés als mercats de cada país signatari d'acords bilaterals. Per contra, és difícil argumentar que aquests tractats facilitaran l'exportació de productes d'aquests països als Estats Units. També segueix sent un interrogant si, en alguna mesura, aquests tractats contribuiran a la millora de la diversitat cultural.

En definitiva, aquests tractats no es limiten exclusivament a assumptes comercials o econòmics sinó que apunten objectius polítics que moltes vegades inclouen aspectes relacionats amb la diversitat cultural. Pel fet d'entendre que la producció cultural és com qualsevol altra àrea de l'economia, els Estats Units «intenten de forma agressiva concloure tractats en els quals els seus socis comercials accedeixen a les demandes de liberalitzar aquest sector, la qual cosa significa que renunciïn al dret de tenir polítiques culturals dissenyades per garantir un espai per a la producció nacional, incloent mesures per promoure el desenvolupament d'indústries culturals nacionals» (Coaliciones en movimiento 2003).³⁴

Aquesta política generalitzada d'acords comercials bilaterals i regionals posa en perill l'arquitectura de les relacions comercials internacionals vigent des de la Segona Guerra Mundial. L'estratègia de les potències més riques, en especial dels EUA, de desmarcar-se de les negociacions al si de l'OMC i celebrar acords país per país ha estat criticada fortament per la mateixa Organització Mundial del Comerç. A continuació farem un breu repàs d'aquesta situació si bé, com és sabut, l'OMC no és objecte d'estudi de la present tesi.

3.4.4. La reacció de l'OMC

Ramon Torrent (2002) fa una exposició dels orígens de l'Organització Mundial del Comerç. L'OMC és un organisme internacional sorgit de la novena ronda de negociacions del GATT (1986-1994), coneguda com a «Ronda Uruguai», perquè es va llançar en aquest país. El GATT (Acord General sobre Aranzels i Comerç - *General Agreement on Tariffs and Trade*, en anglès) es va signar el 1947 com un instrument per evitar les «guerres comercials» entre blocs capitalistes, que havien creat el caldo de cultiu de la Segona Guerra Mundial i que havien agreujat la gran depressió dels anys 30. Aquestes guerres comercials es lliuraven amb dos tipus de mesures:

³⁴ Segons la mateixa publicació *Coaliciones en movimiento* (2005a), «el model del Canadà per abordar les negociacions [bilaterals] pot servir d'exemple. El Canadà ja va incorporar una excepció absoluta de la cultura en les seves negociacions bilaterals amb Xile, Costa Rica i Israel. D'altra banda, Austràlia i Singapur també van incorporar una excepció cultural total semblant a la del Canadà en el Tractat de Lliure Comerç bilateral que van signar junts el febrer del 2003».

- Mesures monetàries (restriccions als pagaments internacionals i devaluacions competitives).
- Mesures directament comercials (restriccions a les importacions i subvencions a l'exportació).

El Fons Monetari Internacional i el seu sistema de tipus de canvi pretenia regular i controlar la utilització de les primeres mesures, mentre que el GATT pretenia fer-ho amb les segones. Per aconseguir el seu objectiu, el GATT estableix el multilateralisme com un dels seus principis bàsics. Aquest principi pretén superar el «capitalisme de blocs» que caracteritzà el món des del 1870 fins al 1945. Vist en perspectiva, doncs, Torrent remarca:

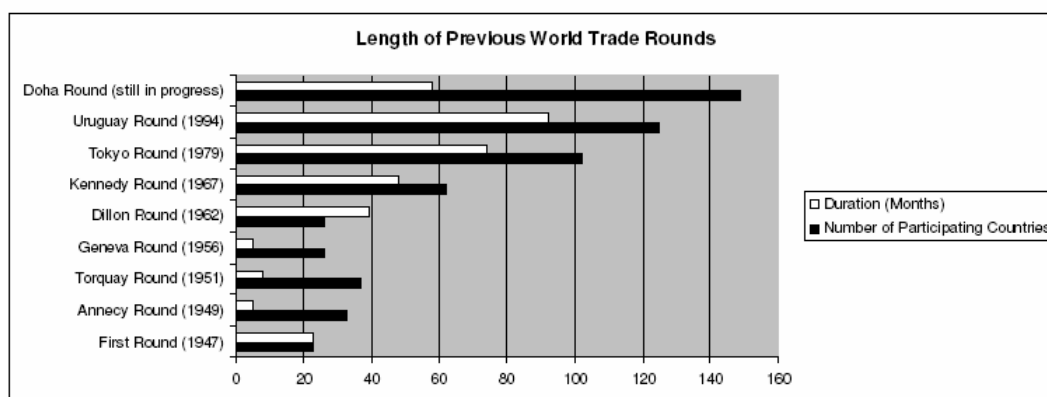
Qualsevol avaluació que es faci del GATT [i de l'OMC] sobre el procés de liberalització del comerç internacional (sigui una avaluació positiva o negativa) ha de conjugar-se necessàriament amb una anàlisi sobre la capacitat del GATT [i de l'OMC] per:

- Limitar les accions unilaterals de les «grans potències».
- Limitar els riscos del «capitalisme de blocs» i de les guerres comercials.
- Donar transparència i seguretat jurídica al règim del comerç internacional de mercaderies [i serveis].

Una visió (eventualment crítica) del GATT [i de l'OMC] que oblidés aquesta anàlisi seria clarament incorrecta o, almenys, poc equilibrada.
Torrent (2002)

Quadre 26.

Durada i nombre de membres en les nou rondes de negociació del GATT-OMC

Font: Polaski (2006).

Nota: la data de publicació d'aquest gràfic és el mes de setembre del 2006, dos mesos més tard de la suspensió de la Ronda Doha. Com que aquesta continua sense reempendre's la informació continguda en el quadre continua sent vàlida.

En definitiva, primer el GATT i després l'OMC és el sistema multilateral entre estats ideat per evitar l'establiment de blocs econòmics que puguin derivar en conflictes diplomàtics i polítics. Malgrat els defectes que pugui tenir l'OMC i la seva arquitectura, és millor que una manca de regulació que permeti accions unilaterals de les principals potències. Sempre és millor, des d'aquest punt de vista, un sistema multilateral que, posem per cas, la Llei Helms-Burton (1996), en virtut de la qual els EUA van imposar de forma unilateral un bloqueig comercial internacional a Cuba. Aquesta llei, aprovada sota el Govern Clinton, estableix que qualsevol empresa no nord-americana que mantingui tractes comercials amb Cuba pot ser sotmesa a represàlies legals. A més, els directius de la companyia poden tenir vetada l'entrada als EUA. Això significa que qualsevol empresa del món haurà de triar entre comerciar amb Cuba o amb els EUA.

Actualment, els països en vies de desenvolupament són majoria dins l'Organització Mundial del Comerç i, per tant, tenen la capacitat de decidir sobre l'adopció de noves normes comercials. Molts països en vies de desenvolupament consideren que les rondes anteriors de negociacions han beneficiat els països rics i el seu domini comercial. Moltes delegacions de països menys afavorits no s'estan de reconèixer que no van donar la importància que mereixia la Ronda Uruguai, degut a la seva manca de quadres tècnics i a les urgències més immediates. Per tant, de cara a una nova ronda de negociacions, calia trobar un nou equilibri que donés oportunitats a tots els països i que tingués en compte les vulnerabilitats especials dels països més pobres.

Així, el novembre del 2001 es va iniciar una nova ronda de negociacions a Doha (Qatar), que va ser batejada oficialment amb el nom d'«Agenda de Desenvolupament de Doha». Malgrat aquell moment de lucidesa, molts dels principals interlocutors, incloent-hi els Estats Units i la Unió Europea, no van trigar gaire a bandejar l'agenda de desenvolupament i a recuperar la defensa dels seus interessos tradicionals: aconseguir millorar l'accés als mercats

d'altres països en els sectors en què són competitiu. No obstant això, en el sistema del comerç mundial hi ha actualment una nova correlació de forces, ja que els països emergents (els anomenats BRIC: Brasil, Rússia, l'Índia i la Xina) insisteixen en el fet que els acords que es prenguin han de respectar els temes de desenvolupament que els afecten.

Davant tantes diferències i tantes expectatives insatisfetes, la Ronda Doha es va suspendre el 23 de juliol del 2006. Tot i que el detonant de la crisi va ser el desacord entre els Estats Units i la UE en matèria de comerç agrícola, també hi havia altres motius subjacents, com ara importants desacords amb els països en desenvolupament en temes d'agricultura, indústria, serveis, etc. Si les negociacions no haguessin fracassat per les discrepàncies entre els EUA i la UE, ho haurien fet tard o d'hora per les diferències amb l'Índia, la Xina, Indonèsia, Sud-àfrica i molts altres països en desenvolupament. Són precisament aquests països els que tenen la clau perquè es pugui establir amb èxit un nou acord comercial (Polaski 2006).

Com és obvi, el trencament de l'ordre multilateral preocupa l'OMC. Aquesta preocupació, a més, ja ve de fa uns anys. Per tal de donar resposta a aquesta dinàmica, l'aleshores director general de l'organització, el tailandès Supachai Panitchpakdi, predecessor de Pascal Lamy, va crear un comitè consultiu perquè en fes una diagnosi. El resultat va ser l'informe *El futur de l'OMC* (Sutherland (dir.) 2004). Cal observar que el comitè estava dirigit per Peter Sutherland, antic director general de l'OMC (1993-95) i actual president de Golden Sachs i de British Petroleum.³⁵

L'informe aborda el paper de l'OMC en el context de la globalització, les relacions de l'OMC amb altres organismes i amb la societat civil, el seu sistema de resolució de conflictes, el procés de presa de decisions, i el paper del director general i de la Secretaria. I un dels punts crucials tracta sobre els

³⁵ També en són autors Jagdish Bhagwati (economista de la Universitat de Columbia), Kwesi Botchwey (African Development Policy Ownership Initiative), Niall FitzGerald (president de Reuters), Koichi Hamada (economista de la Universitat de Yale), John Jackson (professor de Dret de la Universitat de Georgetown), Celso Lafer (professor de Dret de la Universitat de Sao Paulo) i Thierry de Montbrial (Institut Francès de Relacions Internacionals).

acords comercials regionals i bilaterals —que l'informe anomena acords comercials preferents (PTA en les inicials angleses)—. Aquests tractats, afirma, suposen una greu amenaça per al sistema multilateral de l'OMC. D'altra banda, en aquests acords comercials bilaterals «s'han introduït objectius no comercials, citant les disposicions relativament ambicioses i parcials sobre propietat intel·lectual».

Veiem doncs com la Convenció de la UNESCO es planteja com un tractat internacional que pretén contrarestar la tendència liberalitzadora i desreguladora en el comerç internacional de béns i serveis culturals. Per això s'ha dit que pot actuar com a contrapès dels acords de l'OMC. Però per altra banda, la presa de consciència diplomàtica dels països en vies de desenvolupament ha comportat una turbulència diplomàtica, que ha arribat a provocar la suspensió de la Ronda Doha. Aquesta deriva debilita els principis multilateralistes i promou una atomització dels acords internacionals de comerç. Per això és important veure quina és l'aplicabilitat de la Convenció en el marc del dret internacional.

3.5. Aplicabilitat de la Convenció. Relació amb altres tractats internacionals, en especial els de l'OMC

Un cop analitzada la posició dels EUA envers la Convenció de la UNESCO i sobre la deriva bilateral que ha pres la regulació del comerç internacional i els riscos que comporta, cal analitzar ara l'aplicabilitat de la Convenció des d'un punt de vista jurídic. Reprenem el fil que hem deixat al final de l'epígraf 3.2 d'aquest capítol «Característiques de la Convenció». Un cop vistos els obstacles polítics que ha d'afrontar la Convenció, mirem ara les dificultats de caire més tècnic.

Abans de mirar possibles (in)compatibilitats amb altres tractats internacionals, com els de l'OMC, però, cal considerar diverses qüestions.

La defensa i el desenvolupament de la Convenció s'han de fer amb rigor, altrament es corre el risc de perdre's en la seva pròpia inconcreció. En aquest

sentit, critiquem el tractament periodístic que alguna vegada s'ha fet del tractat. Per exemple, el diari francès *Le Monde* publicava un article el 17 d'octubre del 2005, just abans de l'aprovació del text, amb un titular equívoc: «Le gouvernement se déclare satisfait du texte de l'Unesco sur l'exception culturelle». Com ja hem detallat en capítols anteriors, el terme *excepció* està relacionat amb l'OMC i els acords de liberalització del comerç mundial. És una terminologia à l'ancienne. L'aplicació (i aplicabilitat) de la Convenció no passa en absolut per aquesta via «proteccionista», sinó que ha de lligar la diversitat cultural amb un conjunt de polítiques «en positiu», relacionades amb la cooperació i la sostenibilitat. Fruit d'aquesta falta de rigor, es produeixen contradiccions que no porten enlloc:

Unes interpretacions diametralment oposades permeten que tothom es declari satisfet. Per als britànics, l'article 20 no significa de cap manera que la Convenció permeti retirar els béns culturals del terreny de l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Els promotors francesos del text i les organitzacions no governamentals que s'han mobilitzat, en el si de les aliances i de les xarxes per a la diversitat cultural, actius principalment a Internet, sostenen exactament el contrari.

(*Le Monde*, 19 d'octubre del 2005)

Un altre tema a tenir present és que, com tota norma, cal conrear complicitats entre tots els agents implicats. Ivan Bernier (2004) dóna un exemple sobre com no s'ha de procedir, perquè l'acció unilateral genera actituds defensives. Bernier parla de l'intent de la justícia francesa de reivindicar la seva competència en l'aplicació de regulacions nacionals contra l'antisemitisme, en continguts oferts per servidors d'Internet amb seu als EUA (cas *Union des étudiants juifs de France, Ligue contre le racisme et l'antisémitisme i MRAP vs. Yahoo! Inc. i Yahoo! France*).

El mes de maig del 2000, la justícia francesa va ordenar Yahoo que evités tota visita de cibernetes de França a les webs de Yahoo que mostressin continguts d'ideologia nazi. El novembre del 2000, després de comprovar que l'ordre havia estat desatesa, la justícia francesa va ordenar el bloqueig en l'accés des de França a aquests continguts d'Internet. Yahoo va recórrer contra la sentència als tribunals dels EUA, aduint que infringia la Primera Esmena de la

Constitució Americana i que una autoritat estrangera no podia regular la llibertat d'expressió interna. El 2 de novembre del 2007, el tribunal del Northern District of California va dictaminar que la sentència francesa no era aplicable als EUA.

Aquest cas és una prova que les intervencions a Internet són tècnicament possibles i fins i tot moralment justificables, però que no donen resultat si s'apliquen unilateralment. L'aplicació de la Convenció de la UNESCO és un altre exemple d'aquest principi, atesa la seva fragilitat jurídica i política. La Convenció requereix un desplegament molt diplomàtic i alhora rigorós per obtenir els objectius plantejats.

En la governança mundial, i més encara en àmbits sense experiència acumulada ni jurisprudència, és del tot necessari buscar punts de contacte o, en paraules de l'European Broadcasting Union, «construir ponts entre la cultura i el comerç». D'aquesta forma, la Convenció de la UNESCO és el «*pilar cultural* multilateral, diferenciat del *pilar del comerç* ja existent —els acords de l'OMC— [que] hauria d'ajudar a construir ponts entre la cultura i el comerç i provocar aquest diàleg. L'avantprojecte d'aquest exercici de construcció de ponts s'ha desenvolupat, o s'està desenvolupant, en altres àrees, com per exemple entre el comerç i els drets de propietat intel·lectual, entre el comerç i les normes de treball i entre el comerç i la protecció del medi ambient» (EBU 2003).

De fet, cada vegada és més freqüent que en els acords internacionals aparegui una clàusula titulada «Relacions amb altres tractats internacionals». La multiplicació dels tractats internacionals en pràcticament tots els camps fa que aquestes disposicions siguin cada vegada més necessàries per facilitar la reglamentació de les diferències, en cas de conflictes entre dos o més d'aquests tractats. A continuació farem un extens comentari de l'informe d'Ivan Bernier sobre la relació i remissió entre tractats, que considerem un estudi clau en la qüestió (Bernier 2003d).

Un primer model és el del Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN, NAFTA en les inicials angleses). En el seu article 103.2, dona prioritat

als compromisos establerts en el mateix TLCAN respecte als altres tractats, en cas d'incompatibilitat. Això últim està expressat de la següent forma:

Article 103: Relació amb altres tractats

2. En cas d'incompatibilitat entre el TLCAN i un altre acord, aquell prevaldrà en la mesura de la incompatibilitat, tret que en el mateix es disposi una altra cosa.

Un segon model, en certa manera oposat al precedent, és aquell en què les disposicions d'un tractat se subordinen a un d'anterior o de posterior o que no sigui considerat com incompatible amb un altre acord.

Un exemple n'és el Tractat sobre Interpretacions o Execucions i Fonogrames, de l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual (OMPI, WIPO en les inicials angleses). En l'article 1.1 estableix el següent:

1) Cap disposició del present Tractat anirà en detriment de les obligacions que les parts contractants tenen entre si en virtut de la Convenció Internacional sobre la Protecció dels Artistes Intèrprets o Executants, els Productors de Fonogrames i els Organismes de Radiodifusió, signada a Roma el 26 d'octubre del 1961.

Un tercer model de clàusula remet a tractats ja vigents dels quals els signataris són part. D'aquesta manera, tan sols es precisa que les parts del nou tractat confirmen els drets i obligacions preexistents. Aquest model és majoritari en els tractats que fan referència a la relació amb acords internacionals. És possible trobar-ne un exemple en l'article 1.3 (1) del Tractat de Lliure Comerç entre el Canadà i Costa Rica, que estableix:

Les parts confirmen els drets i obligacions existents entre elles conforme a l'Acord de Marràqueix pel qual s'estableix l'Organització Mundial del Comerç i altres acords dels quals són part.

Finalment, trobem una variació del tercer model que introdueix un gir important. D'entrada, aquest quart i últim model pot formular-se de la mateixa manera, però acompanyada d'una reserva sobre les situacions d'emergència. Així, l'article 22 de la Convenció sobre Diversitat Biològica diu:

Les disposicions de la present Convenció no modifiquen en res els drets i obligacions d'una part contractant originats per un tractat internacional existent, *excepte si l'exercici d'aquests drets o el respecte*

d'aquestes obligacions causés danys i perjudicis importants a la diversitat biològica o constituís una amenaça per a ella.
(La cursiva és nostra)

Vistes les formes de remissió més habituals entre tractats, centrem-nos en la Convenció de la UNESCO. No cal dir que tot el procés de la Convenció sobre Diversitat Cultural ha seguit l'estela deixada per la Convenció sobre Diversitat Biològica. La similitud en el nom n'és una prova irrefutable. Malgrat que l'acord sobre diversitat biològica es va signar en la Cimera de la Terra de l'ONU, ha tingut una enorme repercussió sobre altres organismes multilaterals, inclosa l'OMC, que no pertany a la família de les Nacions Unides. Aquest acord s'ha utilitzat com a referent d'estàndards mediambientals aplicables als tractats previs en vigor. Dit en altres paraules, podríem afirmar que, sense tenir-lo efectivament, la Convenció sobre Diversitat Biològica té un cert caràcter *retroactiu* i ha servit per interpretar (i delimitar) acords vigents anteriors. Un exemple d'això és l'Informe de l'òrgan d'apel·lacions de l'OMC en el cas *Prohibició de les importacions de determinades gambetes i productes de la gambeta, EUA vs. Malàisia, WT/DS58/AB/R*, de 12 d'octubre del 1998, paràgrafs 130 i 168.

En aquest cas, els EUA van prohibir la importació de gambetes i productes derivats que havien estat pescats sense respectar el medi ambient. En concret, aplicant tècniques perjudicials per a determinades espècies de tortugues marines migradores, que es troben en perill greu d'extinció. Com veiem, la intervenció pública limitadora de la llibertat de comerç es fonamentava en un principi considerat «superior» com és la biodiversitat. L'OMC va donar la raó als EUA, tot i que en els acords de l'organització no hi figuri una «excepció biològica».

De tota manera, la identificació entre la Convenció sobre Diversitat Biològica i la Convenció sobre Diversitat Cultural no és automàtica. Amb el darrer exemple només hem mostrat que la biodiversitat és un límit als compromisos de liberalització del comerç internacional. Aquest límit, a més, ha establert jurisprudència. Ara cal veure si la diversitat cultural pot esdevenir també un criteri limitador dels compromisos de liberalització assumits en el marc de

l'OMC. Tornem al cas sobre els ajuts a les revistes canadenques explicat abans i que va comportar una decisió de l'OMC desfavorable al Govern del Canadà. Gary Neil (2006: 63 i seg.) es pregunta què hauria passat en aquest afer si la Convenció hagués estat vigent.

La primera hipòtesi considera que els EUA no s'adhereixen a la Convenció, circumstància més que probable atesa l'oposició frontal d'aquest país a tot el procés. En aquest cas, els ajuts del Govern canadenc haurien obtingut el mateix resultat. En la hipòtesi en què els Estats Units no formin part de la Convenció, la situació no canvia: no hi ha res que pugui afectar els drets establerts pels acords de l'OMC, ni que afecti les obligacions que el Canadà va assumir al seu dia respecte els EUA. Com a molt, el Canadà podria adduir la Convenció davant del panel d'experts en comerç i argumentar que la legislació internacional confirma ara el seu dret a aplicar polítiques culturals. Amb tot, el grup d'experts i l'organisme d'apel·lació de l'OMC arribarien a una conclusió idèntica a la del 1997, ja que no hi ha res de nou que pugui fer canviar la lògica d'aquelles decisions.

La segona hipòtesi, malgrat ser altament improbable, és crucial des d'una perspectiva teòrica, perquè comportaria una disputa en matèria cultural entre dos estats signataris de la Convenció.

El Canadà s'empararia en l'article 20.1(b) de la Convenció i argumentaria que els EUA i el Canadà han acordat interpretar altres tractats tenint en compte la Convenció. El Canadà sostindria que l'article 5.1 confirma el seu dret a formular i aplicar polítiques culturals i a adoptar mesures per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals. Argumentaria que les revistes són béns i serveis que constitueixen «expressions culturals» amb «contingut cultural», tal com ho defineix la Convenció. En conseqüència, el Canadà tindria el dret sobirà d'aplicar les polítiques i les mesures que considerés necessàries per promoure les revistes canadenques.

Així doncs, el Canadà faria èmfasi en l'article 6.2(a) i (b), que autoritza explícitament l'ús de mesures reguladores i de «mesures que obrin oportunitats

a les activitats, els béns i els serveis nacionals» d'entre totes les disponibles al Canadà. Aquest país sostindria, doncs, que les mesures de suport a les revistes són totalment conformes a la Convenció, ja que no infringeixen cap de les seves disposicions, incloent-hi les limitacions pel que fa al respecte pels drets humans, la transparència i l'accés. El Canadà podria demanar la creació d'una comissió de conciliació i intentar que emetés un informe favorable.

En aquest eventual escenari, els Estats Units encara podrien argumentar que les revistes del Canadà i dels EUA són «productes comparables» (*like products*), i per tant no poden rebre un tractament diferenciat al d'altres liberalitzats. Aquest argument hauria de ser rebutjat per part del panel d'experts en comerç, ja que els EUA haurien signat una convenció que dóna molts motius per considerar les revistes com a productes «culturals». No estem parlant de productes tèxtils o metal·lúrgics, sinó culturals, que són *essencialment* diferents.

Els Estats Units també argumentarien que l'article 20.2 de la Convenció impedeix que les parts puguin interpretar aquest acord de manera que modifiqui els drets i les obligacions que tenen en virtut d'altres tractats (OMC).

Per tant, el grup d'experts en comerç i l'organisme d'apel·lació de l'OMC tindrien davant una via ràpida per resoldre l'aparent contradicció entre l'article 20.1(b) i l'article 20.2 de la Convenció de la UNESCO. Podrien confirmar que el Canadà té efectivament el dret sobirà d'aplicar polítiques que tinguin en compte les revistes com a expressions culturals, però podrien confirmar també que no hi ha res a la Convenció que impedeixi que el Canadà decideixi limitar el seu dret sobirà per mitjà dels compromisos que adquireix en altres tractats.

Esteve i Jiménez també es mostren pessimistes a l'hora de diagnosticar la viabilitat de la Convenció de la UNESCO com a criteri interpretatiu dins de l'OMC. Un dels seus arguments és la inexistència de canals de comunicació entre les dues organitzacions, circumstància que posa de manifest el nul·l interès de l'OMC per considerar la Convenció com un tractat vinculant.

En efecte, a diferència d'altres marcs i fòrums internacionals tant governamentals com d'origen privat, l'OMC no s'ha plantejat establir cap tipus d'acord amb la UNESCO que, per no tenir, no compta ni tan sols amb estatut d'observadora, fet especialment greu si es contrasta amb la gran quantitat d'actors que sí que el tenen a nivell d'òrgans i grups de treball. De l'èxit o fracàs d'aquesta relació dependrà en gran mesura que la Convenció de la UNESCO rebi per part de l'OMC un tracte més proper al de diversos acords en matèria de pesca i medi ambient que als convenis en matèria laboral adoptats al si de l'OIT, que per a l'OMC és com si no existissin.
(Esteve i Jiménez 2006: 209)

Aquesta negativa, continuen les autores, ha estat una constant de l'OMC des dels seus orígens, quan la majoria de països en vies de desenvolupament es van tancar en banda davant de la possibilitat d'inclusió d'alguna clàusula relacionada amb drets laborals mitjançant la incorporació d'una «clàusula social» o de «dúmping social». De fet, «per si quedava algun dubte, ja en la primera Conferència Ministerial que va tenir lloc a Singapur el 1996 es va incorporar en la declaració final una referència expressa a què l'esmentat àmbit quedava fora de la seva competència» (Esteve i Jiménez 2006: 209, nota a peu de pàgina núm. 352)

Segons aquest equip de recerca, s'ha d'assumir llavors que l'aplicació de la Convenció queda en mans de l'OMC, ja que es tracta de dos règims autònoms dins del dret internacional sense relació jeràrquica ni vinculació per remissió als seus respectius marcs normatius. Per tant, haurà de ser la mateixa OMC qui decideixi de forma voluntària i unilateral si assumeix o no una remissió a un altre règim jurídic extern.

En aquest sentit, «i llevat de l'existència d'acords institucionals o el supòsit altament improbable que la Conferència Ministerial o el Consell General de l'OMC acordi per consens dels seus 143 membres adoptar algun tipus de declaració sobre la matèria, a la pràctica seran els grups especials i l'òrgan d'apel·lacions en el marc del sistema de solució de controvèrsies els que s'encarregarien d'aquesta tasca per als béns i/o serveis liberalitzats. Seran ells, per tant, els que finalment decidiran si utilitzen la Convenció o, al contrari, no és tinguda en compte a l'hora de valorar si la protecció i la promoció de la diversitat cultural pot ser un argument vàlid per justificar un possible dany o

menyscapte a una altra part contractant en matèria de béns o serveis culturals segons la normativa vigent de l'OMC. [...] I atès que en el cas de l'OMC es compta amb un mecanisme de solució de controvèrsies provadament eficaç, no són gaires les possibilitats que davant d'aquesta alternativa prevalgui la Convenció de la UNESCO» (Esteve i Jiménez 2006: 212 i 214).

Hi ha motius per discrepar amb l'anàlisi d'aquest equip de juristes. Tot i acceptar els seus arguments com a ben construïts, considerem que hi ha esclatxes en el sistema de dret internacional que cal explorar. En concret, citarem la Convenció de Viena sobre el Dret dels Tractats, del 1969, que regula l'aplicació de tractats successius que aborden una mateixa matèria. En un primer moment, ens centrarem en l'article 30 d'aquest «metatractat», si bé més endavant analitzarem la compatibilitat de la Convenció amb els acords de l'OMC a la llum de l'article 31.

Ivan Bernier també enfoca la qüestió des d'una perspectiva més optimista. En ple debat de la Convenció, va publicar un estudi elaborat per al Ministeri de Cultura del Quebec, en què analitzava el vincle d'aquest acord amb altres tractats internacionals. Bernier estableix una casuística per argumentar la seva tesi. En un primer cas, ens explica, trobem el cas d'una identitat completa de les parts en els tractats en causa. Això vol dir que els estats en conflicte són part en els dos convenis considerats. En aquests casos, el tractat anterior en el temps «s'aplicarà únicament en la mesura en què les seves disposicions siguin compatibles amb les del tractat posterior» (Bernier 2003d).

La segona situació es refereix al cas en què les parts d'un tractat anterior no coincideixin amb les parts del tractat posterior. Quan el problema es planteja entre un estat part en els dos tractats i un estat part en només un d'aquests tractats, «els drets i obligacions recíprocs es regiran pel tractat en el qual els dos Estats siguin parts».

En qualsevol dels casos, però, els acords de l'OMC i la Convenció de la UNESCO no són assimilables ni regulen els mateixos temes. Mentre que la Convenció està clarament circumscrita a la cultura i a la diversitat de les seves

manifestacions, els acords de l'OMC es refereixen al comerç de mercaderies (GATT) i de serveis (GATS). Tan sols se solapen i poden generar conflictes en qüestions concretes, però és evident que un tractat no substitueix l'altre (la Convenció no diu res sobre agricultura, sector tèxtil, mesures fitosanitàries, aviació civil i un llarg etcètera).

Una segona consideració sobre la compatibilitat o conflicte entre la Convenció de la UNESCO i els acords de l'OMC és la naturalesa mateixa dels textos. La majoria d'experts considera que la Convenció no estableix obligacions, sinó bones intencions (o en el millor dels casos, compromisos) difícils de concretar i objectivar. La mateixa fraseologia de la Convenció així ho testimonia: «les parts poden prendre mesures» (art. 6), «les parts han de mirar de crear» (art. 7), «les parts han de procurar» (art. 12), «les parts tracten d'enfortir» (art. 13), «les parts s'han d'esforçar» (art. 14), «les parts han d'afavorir» (art. 16), etc.

Mentre que la Convenció és un instrument jurídic habilitant (*enabling instrument*), els acords de l'OMC contenen provisions que prohibeixen (*prohibitive provisions*). [...] La naturalesa de les normes contingudes en els acords de l'OMC i en la Convenció de la UNESCO és clarament diferent. Mentre que els primers estableixen mesures que limiten la capacitat d'acció política als seus membres (entre altres, en el camp de la diversitat cultural), la Convenció està orientada a permetre les parts a adoptar polítiques actives. Per tant, en un sentit estricte, no hi ha conflicte jurídic entre els dos tractats.
(Wouters i De Meester 2007)

Ens trobem per tant que la Convenció de la UNESCO no és assimilable ni per la seva naturalesa ni pel seu objecte als acords de l'OMC. En el seu article «La Convenció UNESCO sobre Diversitat Cultural i el dret de l'Organització Mundial del Comerç: conflicte o complementarietat?», Laura Gómez Bustos fa una dissertació sobre l'encaix de la Convenció en el dret internacional (Gómez Bustos 2007). L'autora agafa la ja esmentada Convenció de Viena sobre el Dret dels Tractats (CVDT) i exposa les possibilitats d'interpretació que ofereix. En aquest sentit, nosaltres en destaquem tres possibilitats de complementarietat:

1. La Convenció de la UNESCO com una defensa legal autònoma.
2. La Convenció de la UNESCO com un criteri de dret internacional (art. 31.1 CVDT).

3. La Convenció de la UNESCO com un criteri interpretatiu (art. 31.3.(c) CVDT).

1. La Convenció de la UNESCO com a una defensa legal autònoma

Aquesta possibilitat pren la Convenció com a «defensa legal autònoma en les relacions entre els estats que en són part. D'aquesta manera, la Convenció serviria per justificar l'adopció de mesures [en matèria cultural] que violessin les obligacions [establertes en el marc] de l'OMC.» Segons Gómez Bustos, aquesta via és la més controvertida i planteja problemes jurídics insalvables. A més, no és acceptada per l'OMC.

2. La Convenció de la UNESCO com a criteri de dret internacional

L'article 31.1 de la CVDT estableix que un tractat haurà de ser interpretat de bona fe conforme al sentit habitual dels conceptes del tractat, considerats en el seu context, i tenint en compte el seu objecte i el seu propòsit. Això vol dir que, en cas de controvèrsia en matèria de diversitat cultural, la Convenció de la UNESCO serviria de pauta interpretativa a l'OMC per resoldre el conflicte. En aquest cas, tot i el caràcter irretroactiu de la Convenció de la UNESCO, tindria la funció «d'un diccionari».

3. La Convenció de la UNESCO com a criteri interpretatiu

Segons l'article 31.3.(c) de la CVDT, un tractat ha d'interpretar-se tenint en compte, entre altres aspectes, el dret internacional aplicable en les relacions entre les parts. Això implica, segons Gómez Bustos, que l'OMC hauria de prendre en consideració la Convenció a l'hora d'aplicar els seus propis acords. No és necessari que la norma no-OMC hagi estat ratificada per tots els membres de l'OMC; n'hi ha prou que hagi estat implícitament acceptada per tots ells. Això no obstant, el fet que els Estats Units s'hagin manifestat de manera decidida des d'un inici contra la Convenció de la UNESCO inhabilita aquesta via. D'altra banda, aquesta opció només seria aplicable en aquells casos de conflicte en què els estats implicats fossin també part dels dos tractats.

Malgrat la difícil inserció de la Convenció de la UNESCO en el sistema de dret internacional i, en concret, com a pauta interpretativa a l'OMC, es poden trobar vies indirectes efectives. El ja citat director executiu de la Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural, Gary Neil, remarca que hi ha esperances a llarg termini, ja que les parts estan obligades a col·laborar amb altres organismes per assolir els objectius de la Convenció. Així, l'article 20.1(b) estableix que «les parts han de tenir presents les disposicions pertinents d'aquesta Convenció» a l'hora d'«interpretar o aplicar els altres tractats que han subscrit o quan subscriguin altres obligacions de caràcter internacional». De la mateixa manera que les delegacions negociadores a l'OMC actualment discuteixen la relació entre els acords comercials i els MEA (Acords Multilaterals sobre Medi Ambient), en el futur haurien d'estar obligats a debatre la relació entre els acords comercials i la Convenció sobre Diversitat Cultural (Neil 2006).

Aquest punt no serà, però, immediat. Tal com recorden Esteve i Jiménez (2006), a diferència de l'alimentació, l'àmbit sanitari o el medi ambient, els béns i serveis de caràcter cultural no compten amb una excepció expressa al règim general de l'OMC. I sense una entrada normativa a aquesta especificitat difícilment es poden fer remissions per a la seva «interpretació». De tota manera, argüeixen, es poden concebre vies indirectes: «l'única via d'articular el caràcter delimitador de la Convenció en el marc de l'OMC per aconseguir salvaguardar les mercaderies i serveis culturals consolidats és de manera indirecta a través d'una interpretació dels principis i les finalitats que ambdues normatives comparteixen: desenvolupament sostenible i cooperació internacional» (Esteve i Jiménez 2006: 209). D'aquí que l'articulat de la Convenció insisteixi de manera transversal en la presència d'aquests conceptes i els lligui amb la promoció de la diversitat cultural.

Com ja hem vist amb el cas sobre la prohibició dels EUA a la importació de gambetes, el desenvolupament sostenible és segons el mateix òrgan d'apel·lació de l'OMC un concepte subjecte a una interpretació evolutiva i ha de ser entès en funció de les preocupacions contemporànies de la comunitat de nacions. A partir d'aquí, conclou Gómez Bustos, «si considerem la gran majoria d'estats que han adoptat i ratificat la Convenció [de la] UNESCO, podríem

interpretar que la diversitat cultural ha esdevingut una de les “preocupacions contemporànies de la comunitat de nacions”. Algunes declaracions i tractats internacionals ja han considerat la diversitat cultural com un element essencial del desenvolupament sostenible» (Gómez Bustos 2007).

3.6. La Comissió Europea com a motor de la Convenció: relació entre les polítiques comunitàries de promoció de la diversitat cultural i les de cooperació internacional

Per concloure aquesta anàlisi jurídica de l'aplicabilitat de la Convenció de la UNESCO explicarem la importància que té la Comissió Europea com a motor polític i intel·lectual del seu desplegament. Com veurem, gràcies a la inclusió de mesures sobre diversitat cultural en els acords bilaterals i regionals de comerç, es pot preveure una importància creixent de la Convenció en tant que tractat internacional que actua com a referència en altres acords comercials. D'aquesta manera, es pot divisar la consolidació d'aquest conveni de la UNESCO, de manera que es generalitzi la «remissió espontània» d'altres tractats a la Convenció quan s'estableix la regulació dels béns i serveis culturals.

El 10 de maig del 2007, la Comissió Europea va adoptar la *Comunicación sobre una agenda europea para la cultura en un mundo en vías de Globalización* (Comissió Europea 2007a). Tal com explica el corresponent comunicat de premsa, es persegueix que «la cultura tingui un lloc encara més important en el diàleg polític amb els països i les regions socis del món, promovent els intercanvis culturals i integrant sistemàticament la cultura en els programes i projectes de desenvolupament» (Comissió Europea 2007e).

A tall d'exemple, i amb l'objectiu de donar suport a accions culturals específiques en els països ACP (Àfrica, Carib i Pacífic), la Comissió Europea proposava crear un fons cultural UE-ACP com a contribució europea conjunta de suport a la distribució i, en alguns casos, la producció de béns culturals de l'ACP. Segons la declaració abans esmentada, aquest fons ha de fomentar l'aparició de mercats i indústries locals i ampliar l'accés dels béns culturals de

l'ACP als mercats europeus. La Comissió Europea proposava assignar una contribució comunitària al fons d'aproximadament trenta milions d'euros per al període 2007-2013 i convidava els estats membres a aportar finançament addicional al fons.

Aquesta línia de treball es va intensificar a partir del 2008. El 19 de febrer, la Comissió va convocar una Reunió *ad hoc* sobre el Protocol de Cooperació Cultural en Acords de Comerç de la UE (*Ad hoc meeting - Cultural Cooperation Protocol in EU Trade Agreements*) (Comissió Europea 2008b). El propòsit de la trobada era informar la societat civil sobre el progrés en el desplegament de la Convenció de la UNESCO. Així mateix, la Comissió també va presentar el document *Follow-up Argumentaire on the Cultural Cooperation Protocol in Future EU Agreements*, aprovat tan sols sis dies abans, el 13 de febrer del 2008. Segons explica aquest document, al llarg del 2007 la Comissió va elaborar un model de protocol en cooperació cultural, per ser utilitzat en futurs acords de la UE, com ara: acords de partenariat econòmic (Economic Partnership Agreement, EPA), acords de lliure comerç (Free Trade Agreements, FTA) i acords d'associació (Association Agreements, AA). Aquest protocol és la resposta al debat sobre les directives sobre comerç de serveis plantejat pel Consell per a les negociacions comercials amb els països de l'Euromed, Corea, Índia, països de l'ASEAN, la Comunitat Andina i Amèrica Central. Així mateix, el protocol pretén incorporar, en el marc d'aquests acords, el principis continguts a la Convenció de la UNESCO.

Com a primer exemple d'aplicació d'aquest Protocol en Cooperació Cultural, la Comissió explica que l'Acord de Partenariat Econòmic (EPA) amb Cariforum, ja signat, inclou per primera vegada el protocol.³⁶ En virtut d'aquest tractat, 47 països signataris (27 de la UE i 20 de Cariforum) es comprometen a desenvolupar una cooperació cultural mútua fixant la Convenció com a marc de

³⁶ Caribbean Forum o Cariforum és una comunitat de quinze països (Antigua i Barbuda, Bahames, Barbados, Belize, Dominica, República Dominicana, Haití, Grenada, Guaiana, Jamaica, St. Kitts i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i les Granadines, Surinam, Trinitat i Tobago). Cariforum aplega tots els països de CARICOM més Haití i la República Dominicana, però excepte Montserrat.

Com a característiques generals, es pot dir que té una població total, molt dispersa, de 22 milions d'habitants i es troba en zona d'huracans.

referència. Aquest protocol preveu, entre altres qüestions, assistència tècnica i intercanvi d'instruments de desenvolupament que enforteixin la cooperació cultural. El protocol també promou les coproduccions audiovisuals entre un o diversos productors europeus i socis de la regió.

D'altra banda, el Protocol també serveix com a eina per a l'aplicació de la nova Directiva Europea sobre Serveis en Mitjans Audiovisuals. La DSMAV eixampla la definició d'obra europea a coproduccions audiovisuals amb països tercers realitzades en condicions específiques. Estendre l'accés de mercat a aquestes coproduccions facilitarà l'enfortiment de les indústries culturals en països en desenvolupament i l'accés recíproc a les cultures respectives. Els criteris per a cada acord es fixaran individualment en funció de les asimetries en els fluxos comunicatius.

El Protocol té com a objectiu donar tracte preferent a artistes i coproduccions de països en desenvolupament, promoure els estàndards europeus i facilitar la mobilitat de professionals. Està basat en els principis i definicions de la Convenció de la UNESCO i remarca la naturalesa bicèfala dels béns i serveis culturals (econòmica i simbòlica). Així mateix, reitera la necessitat d'afrontar els desequilibris estructurals en el desenvolupament cultural, fomentar l'intercanvi de bones pràctiques i augmentar els contactes i les oportunitats en formació.

Així, atenent al mandat del Consell, la Comissió està en procés de formulació de propostes de protocol en les negociacions presents i futures. D'aquesta manera, l'acord de partenariat econòmic (EPA) ja conclòs amb Cariforum és el primer que inclou el Protocol en Cooperació Cultural. Aquest és el primer exemple de l'aplicació de la Convenció de la UNESCO en tractats internacionals de comerç de la UE.

Així mateix, la Comissió ha presentat una versió de protocol amb importants esmenes a les negociacions en curs tant a Corea com a l'Índia. És destacable, afegeix la Comissió, que ambdós països tenen potents indústries audiovisuals i que l'establiment d'una reciprocitat en termes de tracte preferencial pot ser molt profitós per a totes les parts. Això no obstant, cal destacar que el Consell no ha

donat cap directriu perquè la Comissió proposés un protocol d'aquesta naturalesa per a les negociacions en curs amb la Xina.

CAPÍTOL 4.

Les noves formes de diplomàcia en el context global. El cas de Catalunya

4.1. La fi de l'ordre de Westfàlia?

La Pau de Westfàlia (1648) va posar fi a la Guerra dels Trenta Anys, però la seva herència més rellevant va ser la creació de l'estat sobirà modern, que consagra el dret de tot estat nacional d'exercir el poder exclusiu a l'interior de les seves pròpies fronteres i de reclamar una independència absoluta amb relació a qualsevol autoritat externa. El «sistema de Westfàlia» representa el triomf absolut de l'estat-nació, model que s'universalitzà a partir del segle XVIII, amb la Revolució Francesa, les independències americanes de finals del segle XVIII i principis del XIX i la industrialització.

Amb tot, Michael Keating observa que l'únic estat europeu que encara manté les fronteres metropolitanes establertes a Westfàlia és Portugal. El conjunt de fronteres tal com el coneixem avui dia és producte d'onades de canvis successius, com ara les unificacions d'Itàlia i Alemanya durant la segona meitat del segle XIX, el tractat de Versalles del 1919, l'esfondrament del sistema comercial internacional dels anys 30 o la caiguda del bloc soviètic a finals del segle XX (Keating 2003: 226). Però si bé les fronteres efectivament s'han modificat, l'ordre juridicopolític basat en l'estat modern s'ha mantingut inalterable durant tres segles.

En aquests moments, però, el sistema que regia les relacions internacionals sembla haver canviat o, com a mínim, necessita revisions importants. Antoni Segura i Mas, catedràtic d'Història Contemporània i codirector del Centre d'Estudis Històrics Internacionals, de la Universitat de Barcelona, afirma que la situació ha sofert una metamorfosi radical:

A partir de l'última dècada del segle XX, es produeixen tot un seguit de canvis importants en l'àmbit mundial: la caiguda del mur

de Berlín, el col·lapse i la fi del comunisme a l'Europa de l'Est i a la URSS, la lenta construcció d'Europa, el ressorgiment de nacionalismes i l'aparició de noves nacions en l'àmbit de l'ex-Unió Soviètica, l'ex-Iugoslàvia i l'ex-Txecoslovàquia. [...] Per tot això, sembla oportú preguntar-se si el «model de Westfàlia» encara és útil per descriure les relacions complexes d'un món en profunda transformació, o si al contrari, s'ha entrat en una nova era. Una nova era definida per la globalització i la mundialització de les relacions econòmiques, polítiques, culturals i socials. (Segura 2004: 108)

En el nou context de la globalització, les regles bàsiques del joc poden ser objecte de revisió. Per exemple, hi ha principis fins ara fonamentals que han canviat profundament, com és el cas del dret d'ingerència humanitària. «Això suposa un model i un sistema antitètic al de Westfàlia, i fins i tot obre la porta a conceptes nous, com el de la intervenció preventiva», conclou Segura una pàgina més tard.

Tal i com hem afirmat amb anterioritat (Petit 2007a), les relacions internacionals ja no es donen sobre un tauler d'escacs finit i sense grisos. Ja no ens trobem amb un nombre limitat de peces que juguen amb moviments establerts i previsibles. Nous actors, que fins ara no eren presents en l'àmbit internacional o bé utilitzaven els conductes de l'estat-nació, participen avui en primera persona en molts processos a escala mundial. En altres paraules, la globalització en curs esmicola la possibilitat que els estats siguin l'únic agent possible en les relacions internacionals. A causa de la multiplicació dels fluxos de tot ordre (comercials, financers, turístics, migratoris, d'informació, etc.), el món és ara un indret de gestió més complexa que fa cinquanta anys. La lògica d'un sistema internacional basat en l'estat-nació ha quedat desbordada. El «flux quàntic» global ja no es pot legislar amb lleis newtonianes. Per aquesta raó, la teoria política ha creat el neologisme *governança*, que denota el sistema de regles formals i informals (normes, reglaments, costums, complicitats, etc.), per gestionar afers col·lectius inèdits.

Luis Maira, exministre de Planificació del govern socialista de Ricardo Lagos i director de l'Institut de Estudios de Estados Unidos (Centro de Investigaciones y Docencia Económica, Xile), analitza la gènesi del concepte *governança*.

Explica que el seu antecedent és la noció de *governabilitat*, que sols s'incorpora al llenguatge polític al darrer quart del segle XX. «El seu punt de partida es pot datar en el cèlebre informe *La gobernabilidad de las democracias*, preparat el 1975 per a la Comissió Trilateral pels connotats politòlegs Samuel Huntington (Universitat de Harvard), Michael Cozier (director del Centre Nacional de Recerca Científica, de París) i Joji Watanuki (Universitat de Sofia, de Tòquio) (Huntington, Crozier i Watanaku 1977). [...] Al cap de poc, al terme originari *governability* s'hi va afegir un de nou, *governance*.» (Maira 2005: 223)

La frontera conceptual entre governabilitat i governança, continua Maira, varia en funció dels diversos autors. Diríem que el primer concepte té un abast més abstracte i fa referència a les condicions que incideixen en el funcionament d'un sistema democràtic. En canvi, la governança es vincula als aspectes més pràctics de la gestió del poder i de la presa de decisions. Així doncs, la governança sembla l'eina conceptual adequada per a la complexitat creixent de la globalització, ja que defuig les solucions unilaterals abstractes i «per decret» i busca els compromisos i els equilibris que satisfacin el major nombre d'agents implicats (estat, societat civil, mercat, col·lectius amb risc d'exclusió, etc.).

En el moment actual, en què la globalització està obrint nous espais multilaterals, s'abandona la «diplomàcia d'estat» i s'inauguren formes més polièdriques de debat i presa de decisió. Divina Frau-Meigs ho anomena «diplomàcia de projecte» (Frau-Meigs 2008). I la Convenció de la UNESCO n'és un exemple. La professora francesa assenyala que en aquests contextos cal aplicar els principis de la governança, altrament aquests acords internacionals no tindran aplicabilitat. Aliances globals (d'artistes, de ciutats, de cooperació internacional, etc.), coalicions actives i plataformes multiactors participen en la discussió i interpretació de les recomanacions, directives i altres instruments jurídics internacionals. Pel fet d'integrar més actors en el procés, obtenen més presència mediàtica i, fins i tot, legitimen l'acció dels poders institucionals.

Aquest és el context en què Catalunya té una oportunitat insospitada en el passat recent de saltar a l'arena internacional i, en l'àmbit de la Convenció de la UNESCO, fer aportacions decisives, encara que no disposi d'un estat-nació. Gràcies a la lògica «post-Westfàlia» més borrosa, Catalunya té la possibilitat tècnica i jurídica de concebre noves formes de relació diplomàtica i paradiplomàtica i d'incardinar-se en un món globalitzat, tal com ja fan altres governs subestats d'Europa i Amèrica. En paraules del ja citat Michael Keating, actual director del Departament de Ciències Polítiques i Socials de l'Institut Universitari Europeu de Florència, la globalització ha provocat «noves formes de nacionalisme, menys lligades a la construcció d'un estat en el sentit clàssic i més orientades a crear capacitat per a l'acció col·lectiva, en el govern i en la societat civil, davant del mercat global» (Keating 1999:227).

Com veiem, l'acció internacional de Catalunya és legitimada per acadèmics amb una trajectòria de referència com Keating, però també per casos pràctics on emmirallar-se: a part del Quebec, altres governs no centrals han potenciat les seves relacions internacionals, com per exemple la Colúmbia Britànica (Canadà), Flandes, alguns *Länder* alemanys i fins i tot Califòrnia. Així, per exemple, l'any 2005 hi havia nou oficines de representació de la ciutat de Lió fora de França, i més de dues-centes per al conjunt dels estats membres dels EUA (Monreal 2005:291).

Sobre aquesta qüestió, vam plantejar que Catalunya tenia cert «avantatge psicològic» respecte altres països que han viscut un segle XX més còmode, des del punt de vista de la sobirania nacional (Petit 2007b). La caiguda del mur de Berlín, la digitalització i les noves migracions representen un trencament de l'ordre que havien aconseguit i que semblava definitiu. En aquest context, no és una casualitat que països com Dinamarca, Suècia, Irlanda o Holanda votessin «no» a successius referèndums sobre la integració europea. En la majoria dels casos, aquesta negativa no es deu a opcions antieuropees, sinó a sentiments d'incertesa i fins i tot de por. La feblesa que algunes comunitats com Catalunya han patit durant el segle XX podria esdevenir, ara, una aliada per afrontar les incerteses d'una globalització sense instruccions d'ús.

4.2. La diplomàcia pública i el final del monopoli de l'estat-nació en les relacions internacionals

La diplomàcia pública és la primera aproximació que fem en aquesta tesi sobre les noves formes de relacions internacionals (la segona és la paradiplomàcia, que analitzarem a l'epígraf 4.3). El terme fou creat als EUA (*public diplomacy*) i es refereix a la disciplina que analitza formes i objectius que la diplomàcia tradicional no pot adoptar ni aconseguir. Segons explica la Public Diplomacy Alumni Association (PDAA, l'antiga USIA Alumni Association), el terme *diplomàcia pública* va ser utilitzat per primera vegada el 1965 per Edmund Guillion, degà de la Fletcher School of Law and Diplomacy (Tufts University). La creació del terme va coincidir amb la inauguració en aquesta universitat de l'Edward R. Murrow Center for Public Diplomacy. La presentació del concepte per part d'aquest centre diu així:

La diplomàcia pública [...] tracta sobre la influència de les actituds públiques en la formació i execució de polítiques exteriors. Comprèn dimensions de les relacions internacionals més enllà de la diplomàcia tradicional; el cultiu per part dels governs de l'opinió pública a altres països; la interacció de grups i interessos privats d'un país amb els d'un altre; la cobertura informativa d'afers exteriors i del seu impacte en la política; la comunicació entre les persones que es dediquen a la comunicació i entre els diplomàtics i els seus homòlegs estrangers; i els processos de les comunicacions interculturals. En la diplomàcia pública, el flux transnacional de la informació i de les idees és un aspecte clau. (PDAA 2000)

La diplomàcia pública és diferent de la diplomàcia tradicional pel fet que no tracta solament amb els governs sinó també amb individus i organitzacions no oficials. La diplomàcia pública aporta un conjunt divers de visions i d'aquesta manera pot salvar la distància que sovint es dona entre la societat i la representació governamental. El mitjà en què opera la diplomàcia pública no són els tractats internacionals, sinó més aviat les relacions públiques i la comunicació, la qual cosa li dona un caràcter més volàtil i també més difícil de manejar (Bigler 2005).

De fet, la diplomàcia pública va ser creada pels EUA en un context de guerra freda i aplicada amb fins propagandístics. Quan l'any 1953 es va crear la United States Information Agency (USIA), es va concebre com un instrument al servei de l'ideari anticomunista. A l'inici era un organisme autònom, fins que el 20 de juny del 1997 la USIA es va integrar dins del Departament d'Estat (l'equivalent americà al Ministeri d'Afers Exteriors). Llavors, el Departament va definir els objectius de la diplomàcia pública que havia de desplegar la USIA: promoure l'interès i la seguretat nacionals dels Estats Units a través de la comprensió, la informació i la influència de l'opinió pública estrangera i també enfortir el diàleg dels ciutadans i institucions dels Estats Units amb els seus homòlegs a l'estranger.

Geoffrey Cowan, degà de l'Annenberg School for Communication, de la University of Southern California (USC) i fundador de l'USC Center on Public Diplomacy, repensa la disciplina a la llum del nou context globalitzat:

Al desdibuixar les línies entre actors públics i privats, la globalització ha relacionat permanentment els dos móns. [...] El Center for Public Diplomacy [estudia] els efectes que una multitud d'actors no estatals, així com de programes patrocinats pel Govern, generen en les percepcions de l'opinió pública estrangera de països i organitzacions en tot el món.
(Cowan 2007)

És remarcable assenyalar que Cowan, a més de la seva tasca acadèmica, també ha tingut responsabilitats polítiques. Durant l'Administració Clinton va ser el 22è director de Voice of America, el servei radiofònic de la USIA. En aquest cas, la connexió entre diplomàcia pública i propaganda és explícita. Si anem una mica més enllà, però, comprovarem que el terme és utilitzat per l'Administració americana com a instrument per a la seva activitat propagandística. El *Dictionary of International Relations Terms*, del mateix Departament d'Estat, dóna una definició encara més intencionada:

La diplomàcia pública fa referència als programes finançats pel govern que pretenen informar o influenciar l'opinió pública d'altres països; els seus instruments principals són publicacions, pel·lícules, intercanvis culturals, la ràdio i la televisió.
(US Dept. State 1987)

Finalitzada la guerra freda, l'acció en diplomàcia pública dels EUA actualment serveix per justificar la lluita ideològica contra Al-Qaida. L'11 de desembre del 2007, James K. Glassman va ser proposat per George W. Bush com a subsecretari d'Estat per a la Diplomàcia Pública. En el *hearing* al Senat per a la seva nominació, l'aleshores candidat a subsecretari Glassman va expressar el seu projecte d'acció. La diplomàcia pública era l'instrument adequat per a la propagació massiva dels idearis i interessos americans. Citem a continuació un fragment del seu discurs com a mostra:

Si obtinc el seu suport [del Senat], tinc la intenció de centrar-me en tres àrees: 1) liderar la guerra d'idees; 2) **ampliar la nostra fortalesa en l'àmbit de la diplomàcia pública** i 3) aportar tecnologies noves i vitals per facilitar tots els nostres esforços.

Liderar la guerra d'idees: La guerra contra Al-Qaida i contra altres amenaces extremistes per a la pau, la llibertat i la justícia no és únicament de caire militar. És una guerra d'idees. El secretari de Defensa, Robert Gates, ho va plantejar quan va elogiar el *soft power* en una conferència a la Kansas State Univeristy el passat mes de novembre (Gates 2007). Tal com ho va manifestar la Comissió per l'11 de setembre, eliminar Al-Qaida requereix «prevaler a llarg termini sobre la ideologia que origina el terrorisme islamista» (National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States 2004: 363).

[...]

Si obtinc el seu suport, aquest serà el meu principal focus d'atenció: la guerra d'idees. Potser expressada millor com «un compromís ideològic global». Segons paraules de Michael Doran, investigador sobre l'Orient Mitjà a la Universitat de Princeton i actual oficial del Pentàgon, «Al-Qaida és l'organització ideològica per excel·lència» (Doran: 2002). L'organització dissemina els seus missatges a través dels mitjans de masses i Internet, i la nostra tasca no es redueix a explicar i advocar els valors i polítiques nord-americans sinó a oposar-nos a la ideologia persuasiva i molesta de l'enemic. (Glassman 2008)

Nota: La negreta és nostra.

No ens estendrem més en la deriva *neocón* que l'Administració Bush ha donat a la diplomàcia pública. Només hem volgut donar una breu explicació sobre el naixement i l'evolució del concepte als EUA i, alhora, advertir del perillós lligam que pot establir-se entre la diplomàcia pública i la propaganda. En qualsevol cas, però, la recerca en diplomàcia pública té un caire molt diferent a Europa i

al Canadà, on aquest terme és emprat per analitzar les noves formes de relacions internacionals que es donen en el nou context globalitzat.

Prenem l'exemple de Jan Melissen, catedràtic de la Universitat d'Anvers (Bèlgica) i director del Programa d'Estudis en Diplomàcia del Netherlands Institute of International Relations «Clingendael». Segons l'autor, la diplomàcia pública funciona en un entorn en xarxa més que no en el model jeràrquic tradicional basat en l'estat. D'aquí la importància de separar clarament aquesta activitat de la propaganda oficial, ja que la diplomàcia pública es construeix sobre la confiança i la credibilitat, i sovint funciona millor a llarg termini. D'aquesta manera, «els professionals de la diplomàcia pública del dia de demà seran actors en xarxes transnacionals de complexitat creixent i edificadors de confiança. Per tant, una característica fonamental de la seva feina serà la de promoure i facilitar les relacions internacionals de la societat civil» (Melissen 2005:23). Tal com va comentar un ambaixador canadenc a Washington, «la nova diplomàcia, tal com jo l'anomeno, és en gran part diplomàcia pública i requereix habilitats, tècniques i actituds diferents de les que es necessiten per a la diplomàcia tradicional» (Gottlieb 1991, citat a Melissen 2005:11).

La diplomàcia és la gestió del canvi a escala internacional, i durant molts segles, com a institució de poder, ha establert l'escenari on es representaven les relacions internacionals. Però la pràctica diplomàtica d'avui en dia ha d'assumir que les relacions interestatals han evolucionat i, d'una manera més àmplia, que les relacions internacionals han sofert una profunda transformació. Per posar només un exemple, la societat civil dels països amfitrions té una importància fonamental per als diplomàtics actuals, inconcebible tan sols una generació enrere.

Els qui veuen la diplomàcia pública com la propaganda postmoderna, continua Melissen, deixen de banda un punt fonamental. La democratització en l'accés a la informació ha convertit els ciutadans en observadors actius en la política internacional. La ciutadania mundial, a més, no solament està més informada, també està més coordinada. Així, l'agenda diplomàtica actual és molt més àmplia que en el passat, en resposta a les demandes de la població. Gràcies a

la globalització, els problemes en altres continents estan presents en la quotidianitat social i política. Però aquest canvi sociològic és encara molt recent i en conseqüència ens trobem davant d'un moviment poc madur pel que fa a la seva organització i estructura.

En la línia de renovar les formes de relació, la Comissió Europea va assumir públicament la necessitat de desplegar una activitat decidida en diplomàcia pública. Va publicar el 2007 la *Comunicación sobre una Agenda Europea para la Cultura en un Mundo en vías de Globalización*, que pretén ser el full de ruta de la institució en política cultural per als propers anys. I és destacable, donada la novetat del concepte i la flexibilitat que demana, la menció a la diplomàcia pública com a instrument polític:

La Comissió ha començat recentment a reforçar la seva diplomàcia pública, també a través d'esdeveniments culturals, la qual cosa implica sovint la cooperació amb les institucions culturals dels estats membres i entre aquestes a fi de transmetre a països tercers missatges importants sobre Europa, la seva identitat i la seva experiència construint ponts entre diferents cultures.
(Comissió Europea 2007a)

La cultura diplomàtica convencional s'està desgastant lentament i conviu amb força malestar amb les demandes de la diplomàcia pública. Tot i que hi ha molts casos d'èxit, els hàbits i les inèrcies de la tradició frenen les propostes en diplomàcia pública. Els ministeris d'afers exteriors continuen atorgant un paper passiu en matèria internacional al ciutadà, a la societat civil i als governs no centrals. Però el compromís amb les societats estrangeres requereix una perspectiva totalment diferent. Entre altres coses, suposa córrer riscos calculats, abandonar la il·lusió d'un control quasi complet de les iniciatives pròpies, i estar avesat en tècniques d'apropament que eren desconegudes per les generacions prèvies de polítics i professionals (Melissen 2005).

Brian Hocking, catedràtic de Relacions Internacionals de la Loughborough University (Regne Unit), fa un pas més enllà i afirma que el model en xarxa de la diplomàcia pública és avui dia indispensable en la gestió d'entorns polítics cada vegada més complexos. En aquest sentit, una xarxa política pot definir-se

com «un conjunt de relacions relativament estables que no són jeràrquiques ni depenen les unes de les altres i que vinculen una sèrie d'actors que comparteixen interessos comuns en una mateixa política i que intercanvien recursos per aconseguir aquests interessos compartits, reconeixent que la cooperació és la millor forma per aconseguir objectius comuns» (Hocking 2005: 37).

L'acadèmic britànic parteix de la premissa que la globalització ha posat de manifest les deficiències dels governs, tant pel que fa al seu a l'abast de la seva activitat, a la velocitat de resposta davant de temes globals, com a la gamma i diversitat de contactes efectius. Per això emergeixen de forma espontània xarxes de relacions internacionals, que incorporen actors tant públics com privats. Això no significa, recalca, que les institucions multigovernamentals siguin irrellevants, però la capacitat de reacció, de transmissió d'informació i coneixements i la qualitat de relacions és molt major en les xarxes de diplomàcia pública.

Tot i així, el creixement exponencial dels actors no estatals en l'àmbit mundial, la influència creixent de moviments de protesta transnacionals i la multiplicació dels nous mitjans de comunicació han augmentat la vigilància sobre la diplomàcia oficial. Aquest és un fenomen inèdit respecte a les relacions internacionals de l'era Westfàlia. A més, els actors no oficials han demostrat ser extremament àgils i són capaços de mobilitzar un suport social a major velocitat que les burocràcies oficials de la política exterior.

En contrast amb el paradigma «controlador» de la diplomàcia tradicional, l'activitat en xarxa assumeix la complexitat de les relacions internacionals. També assumeix les limitacions que troben els actors —estatals i no estatals— a l'hora d'aconseguir els seus objectius polítics. D'aquesta manera, en un horitzó on es dibuixa una realitat cada vegada més polièdrica, es fa necessari establir xarxes polítiques d'abast i composició molt diverses que puguin, per exemple, reunir actors governamentals, organitzacions de la societat civil i empreses.

Michael Keating ho contempla com un fet normal: els estats ja no són els únics actors en l'univers dels assumptes internacionals. Al costat de les ambaixades i delegacions oficials, trobem representacions de governs no centrals, empreses, sindicats, moviments socials i organitzacions transnacionals com Greenpeace i Oxfam. Aquest univers és fragmentat, sense estructura, experimental i, a voltes, oportunista (Keating 1999:231).

En conseqüència, la diplomàcia pública obté el màxim rendiment en un entorn en xarxa, permeable i de governança complexa. D'aquesta manera, una bona gestió d'aquest poder tou (*soft power*) pot convertir-se en un autèntic poder dur (no en el sentit dels procediments jurídics convencionals, ni menys encara en l'acció militar). Però aquells missatges que tinguin accés i una bona sortida al mercat diplomàtic internacional aconseguiran els seus objectius polítics.

Així les coses, les ONG han passat a tenir un paper central en el mercat diplomàtic internacional, per la seva imatge de fraternitat global, sense peatges de cap sobirania ni taques de la *Realpolitik*. La clau de la seva força radica en la seva vulnerabilitat. En altres paraules, aquesta és la diplomàcia de l'actor «lliure de sobirania» (*sovereignty-free actor*).

Per tot l'exposat, és freqüent que la nova diplomàcia cultural s'encavalqui amb les relacions culturals (Melissen 2005). La propaganda oficial dels estats-nació cada vegada resulta més marginal en el conjunt de les relacions internacionals. La globalització origina un volum immens d'intercanvis, cada vegada més nombrosos i diversos i amb més càrrega simbòlica, al marge del «decret oficial» de l'estat-nació. En les relacions culturals, així com en la nova diplomàcia pública, l'accent es posa cada vegada més a implicar els públics estrangers i no tant a vendre missatges; en la reciprocitat i en l'establiment de relacions estables, enlloc de meres campanyes amb finalitats polítiques; en el «llarg recorregut», enlloc de necessitats a curt termini, i en guanyar-se la complicitat, la confiança i l'empatia.

Hi ha encara moltes raons per a les activitats culturals tradicionals a l'estranger, però les relacions culturals ara inclouen també noves prioritats, com la

promoció dels drets humans i de la diversitat cultural. La diplomàcia pública en cultura no es cenyeix únicament a les «arts plàstiques» sinó també a comunicar les noves formes d'expressió i activitat, el pensament d'un país i el debat que el (com)mou. Aquesta convergència gradual entre la diplomàcia pública i les relacions culturals desdibuixa les distincions tradicionals que havien establert els manuals de la diplomàcia.

Com a exemple d'aplicació dels principis de la diplomàcia pública per part d'una administració, citarem una proposta realitzada al Regne Unit. Es tracta de l'informe elaborat per Kristen Bound, Rachel Briggs, John Holden i Samuel Jones, membres del *think tank* britànic Demos, sobre la diplomàcia cultural. Aquests experts proposen la creació del Grup de Diplomàcia Cultural sota el paraigües de la Foreign and Commonwealth Office (equivalent del Ministeri d'Afers Exteriors). Aquest grup, afegeixen, hauria de comptar amb participació de les institucions culturals i del Department for Culture, Media and Sports (també de rang ministerial).

Segons la proposta, el Grup de Diplomàcia Cultural hauria de tenir una sèrie de competències, entre les quals destaquen la possibilitat de requerir formalment el govern per a una intervenció oficial, com ara un memoràndum d'enteniment amb terceres parts. Així mateix, els autors també recomanen la creació d'una finestreta única (*one-stop-shop assistance unit*). Aquest servei, sota la dependència del British Council, oferiria informació, assistència, la seva participació com a soci, etc., per ajudar a superar les barreres d'entrada a les comunitats estrangeres (Bound *et al.* 2007: 83 i seg.).

4.3. La paradiplomàcia: la pràctica diplomàtica dels governs no centrals

Ja hem vist com les principals potències desenvolupen els darrers temps noves formes de relacions internacionals, deslligades del dret internacional «dur», per tal de fer arribar els seus missatges arreu del món. La idea westfaliana segons la qual el Ministeri d'Afers Estrangers ostenta el monopoli de les relacions amb l'exterior ha caducat. Centres acadèmics capdavanters com ara la University of

Southern California o l'Institut Universitari Europeu de Florència exploren i avancen en aquest horitzó. Amb tot, la diplomàcia pública només serveix per exemplificar formes de *soft power* a escala internacional, però hi ha una pràctica política molt estesa que coincideix encara més amb els interessos de Catalunya i el seu paper en el desplegament de la Convenció de la UNESCO. Ens referim al fenomen habitualment anomenat *paradiplomàcia*.

Podríem caracteritzar el terme *paradiplomàcia* com l'acció internacional amb personalitat pròpia respecte l'«estat metropolità» dels ens subestatsals o governs no centrals, per tal d'aconseguir els seus interessos internacionals específics (Wolff 2007). La paradiplomàcia, entesa com a capacitat política emergent de les entitats subestatsals en general, és un fenomen i un tema relativament nou en l'estudi de les relacions internacionals. De capacitat paradiplomàtica en poden gaudir tant les regions, les províncies, els *Länder* o els estats de federacions, així com les entitats autònomes i locals d'altres estats unitaris. Aquests actors gaudeixen d'autonomia, disposen de capacitat d'acció i són capaços d'exercir influència internacional en camps i en graus diversos. «Es tracta d'una activitat que es realitza en els intersticis del sistema tradicional de relacions internacionals, intersticis que, podria afegir-se, poden tendir a eixamplar-se com a conseqüència dels canvis que aquestes relacions estan experimentant per raons de tota índole, culturals, econòmiques i polítiques.» (Monreal 2005: 290 i seg.)

Tal com remarca Stefan Wolff, ens trobem davant d'una disciplina i una activitat poc definides i que qüestionen nocions bàsiques de la ciència política tradicional:

[La paradiplomàcia] representa un repte tant en l'àmbit conceptual com en l'àmbit de la pràctica [política]. Des d'un punt de vista conceptual, l'estudi de les relacions internacionals normalment no considera les entitats subestatsals com a subjectes de les relacions internacionals. I des d'un punt de vista pràctic, la reivindicació de sobirania per part dels estats, el seu dret exclusiu en l'assumpció de compromisos davant de tercers en l'àmbit internacional, queda, en certa manera, buida i potser fatalment debilitada si han de compartir aquesta prerrogativa essencial de l'estructura de l'estat.
(Wolff 2007)

Atesa la tradició acadèmica sobre la teoria de l'estat i el pes efectiu de l'estat central en les relacions internacionals, sovint es minimitza la importància de la paradiplomàcia dels governs no centrals. Els acadèmics canadencs Guy Lachapelle i Bruno Maltais proposen redefinir els criteris sobre el poder dels actors paradiplomàtics, a fi de demostrar que són actors internacionals cada vegada més importants, que se situen entre els estats sobirans i les organitzacions no governamentals. «Pensem que el fenomen paradiplomàtic és important, intensiu, extensiu i permanent. Els actors de la paradiplomàcia identitària tenen un bon marge d'autonomia, recursos abundants, sovint més que la gran majoria dels estats sobirans, i tenen una influència creixent en la política internacional.» (Lachapelle i Maltais 2005)

L'increment de l'activitat exterior dels governs no centrals ha estat una constant als països desenvolupats entre els anys 80 i l'actualitat. Per definir la condició d'actor internacional cal aplicar paràmetres que vagin més enllà dels associats tradicionalment amb l'estat (sobirania, territori, població i reconeixement jurídic). També cal considerar criteris lligats a la voluntat de l'ens polític de desplegar una acció exterior. Segons Brian Hocking (1999: 248), aquests criteris complementaris inclouen:

- objectius i motivacions
- abast i orientació de la participació
- estructures i recursos
- capital humà preparat
- nivells de participació
- estratègies

En primera instància, la paradiplomàcia és una eina per internacionalitzar les economies domèstiques. En un escenari de globalització econòmica, les polítiques orientades a atreure inversions i a potenciar les exportacions són el primer motor de l'activitat exterior dels governs no centrals. Aquesta és una estratègia normalitzada en aquelles realitats subestatsals que requereixen una presència pròpia al mercat global:

Califòrnia és tan gran, i els seus problemes tan enormes, que necessita la seva pròpia política exterior. En una època en què l'economia governa les relacions exteriors, això no significa crear ambaixades i exèrcits, sinó oficines comercials i agents a l'exterior, establir les pròpies relacions amb les nacions estrangeres i un govern i un parlament disposats a representar els interessos de l'estat [de Califòrnia] amb independència de Washington. (Goldsborough 1993, citat a: Hocking 1999: 23)

Així, l'estat més poblat dels EUA, amb un producte interior brut superior al del Canadà, ha vist la necessitat de reposicionar-se després de la signatura del TLCAN-NAFTA, per tal d'enfortir les seves relacions exteriors, en especial amb Mèxic. Michael Keating explica que les raons es troben, d'una banda, en els canvis en el nivell de l'estat i el sistema internacional, i de l'altra, en les evolucions polítiques i econòmiques en el si de les regions mateixes:

La globalització i l'auge dels règims transnacionals, especialment les zones de comerç regionals, han afeblit la distinció entre els afers nacionals i els afers estrangers i han transformat de la mateixa manera el repartiment de les responsabilitats entre l'estat i els governs subestats. La globalització en si té dimensions econòmiques, culturals i polítiques. La lliure circulació del capital i l'auge de la societat multinacional han afeblit la capacitat dels estats per controlar les economies nacionals i han fet que cada vegada sigui més difícil parlar fins i tot d'economies nacionals. (Keating 2003: 225)

D'altra banda, ens trobem immersos en una profunda transformació de l'estat-nació, que ja no és un mercat protegit per a la indústria local, sinó que ha dissolt les seves fronteres comercials i s'ha obert al flux de mercats i capitals internacionals. La vella idea d'un estat-nació amb *sobirania mercantil* és ja història. «Igual com les empreses s'ocupen d'establir aliances estratègiques per raons de cost i de competitivitat, les regions, les localitats i les ciutats creen vincles internacionals i el seu propi tipus d'aliança estratègica amb l'objectiu de reforçar la seva posició en l'economia mundial» (Hocking 2003: 244-5). Des d'aquest punt de vista, l'acció exterior de la Generalitat s'ha orientat a atreure inversió estrangera i a promoure mercats exteriors per als agents econòmics interns (l'atracció turística no ha estat rellevant gràcies a l'extraordinari *branding power* dels Jocs Olímpics). L'activitat de la Generalitat s'ha inserit en una tònica generalitzada que busca oportunitats en el context dinàmic de la globalització.

Res que no hagi fet cap altre Govern no central amb certa capacitat econòmica i política, doncs.

Les regions riques que tenen un pes polític dins dels països respectius — Califòrnia, Baden-Württemberg, Baviera, Ontàrio, Nova Gal·les del Sud— compten amb molts més recursos per actuar en l'esfera internacional que les seves equivalents més petites i menys dotades. Però els recursos no es mesuren solament en termes pressupostaris. Un recurs que sovint posseeixen els governs no centrals és una consciència política i un *know-how* en àrees sectorials específiques. És el cas, per exemple, de la problemàtica que envolta la indústria pesquera i la política desplegada per la Colúmbia Britànica, província federal del Canadà. En alguns casos, fins i tot el poder central pot no tenir tants coneixements i reflexes per a l'acció. Així, l'estat de Texas va intervenir directament a Brussel·les en l'afer sobre la prohibició de la Unió Europea d'importar dels EUA carn de boví tractada amb hormones. En aquest episodi de paradiplomàcia, la Comissió d'Agricultors de Texas va haver d'afrontar la indignació inicial de Washington, en un cas que amenaçava els interessos directes de l'estat de la Unió (Hocking 1999: 18).

Per a Brian Hocking, els ens subcentrals tenen un horitzó de possibilitats encara sense explorar. A diferència de les ONG, els governs no centrals representen un territori i la seva població, no una causa abstracta. D'altra banda, són dipositaris d'una sobirania compartida amb els seus estats metropolitans. Si bé això pot representar un handicap de partida per a les seves expectatives, pot obrir les portes a beneficiar-se dels canals oficials de participació i presa de decisions. A diferència dels actors no governamentals, se'ls pot concedir un accés privilegiat a les xarxes diplomàtiques. L'estatut ambigu és un avantatge competitiu de què gaudeixen els governs no centrals en l'escena política mundial. Aquesta característica làbil d'un actor que apunta cap a la sobirania, però està lliure de les càrregues de *Realpolitik* que comporta, atorga una flexibilitat enorme en un context on el terra que es trepitja ha perdut la fermesa que tenia des de la pau de Westfàlia.

Però Michael Keating va més enllà (Keating 1999: 2 i seg.). La globalització, la integració regional i l'afebliment de l'estat-nació alteren l'escenari i el rol dels personatges que hi actuaven fins ara. En trencar-se el monolitisme de l'estat-nació, s'ha iniciat una reorganització interna del territori. Això ha aprofundit les línies de falla mal resoltes dins d'estats multinacionals com el Canadà, Espanya, Bèlgica o el Regne Unit. El regionalisme i el nacionalisme *no estatal*, que en el passat s'associaven amb la creació d'un nou estat i amb el proteccionisme cultural i econòmic, poden ser avui laboratoris per a la nova governança mundial. Quan aquestes entitats polítiques no estatals aprofiten les oportunitats que se'ls obren (col·laboració transfronterera, integració econòmica i comercial, polítiques de desenvolupament i projecció social i cultural, etc.), és quan apareix el fenomen de la paradiplomàcia.

Així mateix, Keating observa que la superació de l'estat-nació proteccionista planteja una revisió del pacte entre l'estat i les regions que el formen. En el moment en què l'estat, per raó dels seus compromisos internacionals en liberalització econòmica, ja no pot oferir protecció a la indústria local (de tipus aranzelari, fiscal, monetari, etc.), es planteja la necessitat de les regions d'actualitzar la seva lleialtat a l'estat-nació.

Al segle XX, la contribució de l'estat a l'intercanvi normalment comprenia les polítiques comercials i aranzelàries, que es podien ajustar a les necessitats i demandes de les diverses regions, com també dels sectors i grups socials. [...] Actualment, les polítiques aranzelàries estan limitades pels règims de comerç mundials i continentals. [...] Aquest deteriorament del paper mediador de l'estat [entre les regions, els grups socials, els interessos econòmics i les relacions internacionals] exposa les regions més directament als efectes de l'economia global i les obliga a buscar oportunitats per operar dins aquesta i dins els règims transnacionals emergents. Aquesta situació coincideix amb les noves idees sobre el desenvolupament econòmic, que posen menys èmfasi en les polítiques de l'estat central i més en els factors que tenen el seu origen en les regions mateixes. Així, l'antic intercanvi diàdic entre l'estat i les regions, en el qual l'estat feia de mitjancer en les relacions de les regions amb el mercat global, ha donat pas a una sèrie més complexa de relacions, en què les regions operen dins de l'estat, però alhora dins dels règims transnacionals i l'economia global.
(Keating 2003: 227-8)

En aquesta nova dinàmica, els sistemes federals es troben clarament avantatjats. Es tracta de casos en què els governs no centrals participen en l'àmbit internacional en aquelles àrees en què tenen competències polítiques substantives. Això inclou sovint àrees polítiques que tenen una importància no sols simbòlica sinó també per a la pràctica política. D'aquesta manera, l'acció paradiplomàtica inclou les àrees d'àmbit general (economia, medi ambient, política social, desenvolupament rural i urbà, etc.), així com, en els casos d'una comunitat lingüística i cultural diferenciada, d'altres més específiques (cultura, educació, política lingüística, pràctica religiosa, etc.).

El cas de Bèlgica resulta un laboratori notori en termes de paradiplomàcia. Les comunitats que formen el país tenen una competència exterior plena en les matèries transferides. Només estan limitades en aquells països amb qui l'estat belga no tingui relacions diplomàtiques prèvies. L'anomenada federalització de Bèlgica ha significat l'abolició dels ministeris nacionals en les matèries transferides i, per tant, l'Estat belga depèn de les comunitats i regions per estar present no sols a la Unió Europea, sinó també en organitzacions com l'OCDE o la UNESCO. Stefan Wolff (2007) explica que el govern de Flandes té competències per:

- Concloure tractats amb terceres parts.
- Gaudir de representació diplomàtica a l'estranger.
- Tenir una presència directa i participació en delegacions de negociació multilateral.
- Participar formalment en el procés de formulació dels aspectes substancials de la posició en política exterior de la federació belga en les àrees polítiques transferides.

Pel que fa a la capacitat de celebrar acords internacionals (*international treaty making power*), Flandes ha utilitzat aquesta competència política d'una forma prou intensa. Aquesta comunitat ha conclòs tractats exclusius (25 de bilaterals i 8 de multilaterals). D'altra banda, el Parlament flamenc ha aprovat 307 tractats mixtos (majoritàriament multilaterals) i acords (que al·ludeixen tant a les competències federals com a les responsabilitats de les regions/comunitats).

També s'han signat 44 contractes transnacionals i s'han publicat 65 declaracions de polítiques comunes. A més, el Govern flamenc gestionava l'any 2007 un total de 35 acords culturals (Criekemans 2007).

David Criekemans, professor de la Universitat d'Anvers, llista el règim d'acció exterior dels governs no centrals amb més autonomia política:

- Els estats dels Estats Units d'Amèrica només poden concloure acords o pactes després d'haver estat aprovats explícitament pel Congrés dels EUA. El mateix passa amb els *Länder* de la federació alemanya.
- La Constitució suïssa del 1999, en canvi, sí que ofereix als seus cantons l'oportunitat de concloure tractats en aquelles àrees en les quals tenen competències internes. Això no obstant, aquests tractats no poden contradir-se amb les lleis de la Confederació o amb les dels altres cantons. Abans d'iniciar el procés de conclusió d'un tractat, se n'ha d'informar la Confederació. A més a més, els cantons poden celebrar tractats únicament amb governs menors (subcentrals o regionals) de tercers països. En qualsevol altre cas, han de passar per la Confederació. El Consell Federal helvètic o els altres cantons sempre es poden oposar a la intenció d'un cantó de concloure un tractat.
- Els *Länder* austríacs també poden concloure tractats amb governs subcentrals o fins i tot amb els països fronterers d'Àustria. Això no obstant, cal que el cap d'estat austríac doni un mandat al cap de l'entitat federada austríaca.
- Alguns països federals sovint ofereixen als estats que els componen l'oportunitat d'un cert grau de participació a l'hora de concloure un tractat entre el país en qüestió i un tercer país. El Canadà i els EUA, per exemple, consulten prèviament amb les unitats que els componen per tal d'incloure les seves propostes. Austràlia ofereix l'oportunitat a les seves regions d'enviar el seu propi delegat com a representant en l'equip de negociació del país.
- El Govern federal alemany ha de concloure prèviament un acord amb els seus propis *Länder* en aquelles matèries totalment transferides, *abans* de negociar amb un tercer país.

Com veurem més endavant, el cas català no compta amb el reconeixement explícit de la constitució per a dur a terme una activitat exterior d'aquesta naturalesa, però sí disposa de possibilitats indirectes. En el cas de la cultura, a més, la Generalitat té competències exclusives, fet que li obre les portes a una paradiplomàcia cultural.

4.4. La paradiplomàcia cultural: una diplomàcia «de nínxol» amb oportunitats per a Catalunya

En els moments fundacionals de la societat global, la reformulació de l'acció exterior genera noves dinàmiques de participació, així com expectatives internes. En el cas català, veurem que el Govern de la Generalitat té fonament tècnic i jurídic per fer un salt qualitatiu i implementar una paradiplomàcia activa, com a contribució catalana a la globalització. I la Convenció sobre Diversitat Cultural de la UNESCO i el seu desplegament és l'àmbit des d'on Catalunya pot posar en pràctica un multilateralisme actiu, selectiu i estratègic.³⁷ És en l'especialització i la concentració de recursos humans i financers que Catalunya pot aportar un valor afegit amb personalitat pròpia als processos de redimensionament de la governança política, econòmica i institucional en curs. Si la classe política catalana així ho decideix, hi ha arguments per desplegar de manera acotada però sostinguda una diplomàcia «de nínxol», que li doni un protagonisme i una activitat que li permeti reinventar la seva presència al món. Tal com explica Alan Henrikson, catedràtic i director del Departament d'Estudis Diplomàtics de la Fletcher School of Law and Diplomacy,³⁸ la diplomàcia de nínxol sovint s'associa als països petits, mitjans i perifèrics que no són prou forts per imposar les seves postures o solucions, o que volen ser potències en determinats àmbits de les relacions internacionals. Henrikson afegeix que

³⁷ Entenem per *multilateralisme* aquella política exterior que s'insereix en els consensos i les metes internacionals de desenvolupament, tals com els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, de Nacions Unides. L'anomenada visió cosmopolita de l'acció exterior, del multilateralisme i de la governança del sistema global està enfrontada a la visió *neocon* i unilateralista aplicada per l'Administració Bush (Sanahuja 2007).

³⁸ Recordem que la Fletcher School of Law and Diplomacy pertany a la Tufts University i que va ser el centre acadèmic que va crear el terme *diplomàcia pública*, tal com ja hem exposat anteriorment.

aquest terme deu la seva denominació a Gareth Evans, ministre d'Afers Exteriors d' Austràlia (1988-1996), que suggeria «concentrar recursos en àrees específiques que puguin generar els rendiments més interessants, enlloc d'intentar englobar-ho tot» (Evans i Grant 1991:323, citat a: Henrikson 2005:67). D'aquesta manera, la diplomàcia de nínxol és un exercici de realisme i pragmatisme que persegueix la consecució de resultats polítics concrets i la creació d'un *diplomatic branding* per a la nació representada.

L'habilitat diplomàtica d'una nació per «generar beneficis» depèn d'una selecció molt acurada de les línies polítiques a desenvolupar i també d'una interpretació acurada de les condicions del mercat en la política global. D'acord amb aquests càlculs, no té sentit adoptar posicions que no «vendran», ja sigui en l'àmbit nacional (l'esfera dels «afers públics») o a l'estranger (l'esfera de la «diplomàcia pública»).

(Henrikson 2005: 67-68)

En l'àmbit de la cooperació internacional, és destacable la línia que han mantingut dues potències relativament grans però certament perifèriques des d'un punt de vista geoestratègic, com són el Canadà i Noruega. De fet, la seva capacitat diplomàtica no deriva de la seva força militar sinó de la contribució econòmica per al desenvolupament i de les innovacions aplicades a les relacions internacionals. Ja hem vist que la Convenció de la UNESCO té l'origen intel·lectual al Canadà, circumstància que li ha donat una presència diplomàtica remarcable en tot el procés. Per la seva banda, Noruega és la seu dels Premis Nobel de la Pau i és també un dels principals estats donants a països en vies de desenvolupament. A més, el seu esforç en la pacificació de l'Orient Mitjà, amb el Procés d'Oslo com a mascaró, és un altre exemple de la capacitat mediatra d'aquest país.

Noruega i el Canadà, doncs, són exemples a seguir en la definició d'una acció exterior de la Generalitat amb personalitat pròpia que doni rèdits polítics a Catalunya. La qüestió radica en lligar l'acció cultural exterior amb la cooperació internacional, seguint les recomanacions de l'informe del PNUD de l'any 2004, que diu que no hi ha desenvolupament humà si no s'hi incorpora la cultura. Es tracta, doncs, de prioritzar la cultura en l'agenda de les relacions internacionals. Però no la cultura en el sentit tradicional de les arts plàstiques, sinó en un sentit

polític més ampli. I la Convenció de la UNESCO és l'instrument que instaura aquesta línia i que ofereix a Catalunya la possibilitat de ser un actor en el procés.

D'altra banda, es tracta d'una qüestió d'interès estratègic per a Catalunya. Anteriorment ja hem remarcat que les polítiques culturals i de comunicació es defineixen de manera creixent en fòrums internacionals (Petit 2007a). És a partir de l'arquitectura dissenyada en els acords multilaterals, que els governs nacionals poden desplegar les seves polítiques. Així, per exemple, si el govern de la Generalitat vol establir una quota per al cinema doblat en català a les sales d'exhibició, prèviament haurà d'analitzar-ne la viabilitat a la llum de tractats com ara l'AGCS (Acord General sobre el Comerç de Serveis, GATS en les inicials angleses, sota la tutela de l'Organització Mundial del Comerç).

Aquest exemple il·lustra la necessitat del Govern de la Generalitat d'eixamplar el radi de les seves polítiques sectorials (industrials, de serveis i *també culturals*). En l'àmbit de la comunicació no es tracta només d'aplicar unes mesures immediates per a la promoció de la pròpia cultura. També cal anar més enllà i preveure quins escenaris s'estan dibuixant en les negociacions en curs de futures normes internacionals.

El Quebec fou el primer país a adonar-se que les polítiques culturals van íntimament lligades a una acció (para)diplomàtica rigorosa i eficient per tal d'obtenir avantatges en la signatura d'acords internacionals. En el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN, NAFTA en les inicials angleses) entre Mèxic, els EUA i el Canadà, aquest darrer país va aconseguir davant els EUA que els béns i serveis culturals fossin exclosos de la liberalització comercial. Gràcies a aquesta «excepció cultural», recollida a l'annex I del TLCAN, l'Estat canadenc pot intervenir en el mercat per tal d'aplicar mesures de promoció de la cultura pròpia. I dins d'aquest tractament específic del sector cultural, el Quebec té unes condicions encara més favorables, que li permeten associar-se amb altres estats de la mateixa àrea lingüística. D'aquesta manera, queden obertes les portes a, per exemple, coproduccions cinematogràfiques amb França mitjançant un règim molt favorable (Zellagui 2001). Al contrari,

Mèxic no va excloure el sector cultural del TLCAN i a partir d'aquest moment, s'ha vist lligat de mans a l'hora d'elaborar polítiques culturals. Només un exemple: segons dades de la Coalición Mexicana para la Diversidad Cultural, la producció cinematogràfica de Mèxic ha disminuït un 72% els darrers anys. A més, els EUA controlen 2.500 de les 3.000 sales de projecció de cinema de Mèxic. Com a conseqüència d'això, conclou la Coalició, s'han tancat empreses de producció, ha augmentat l'atur en el sector i s'han reduït les exportacions audiovisuals del país (Barlet 2005).

D'aquests exemples es desprèn la necessitat que les polítiques culturals i de comunicació incloguin com a pràctica habitual un seguiment molt estret de les negociacions dels acords internacionals, encara que «només es tracti de comerç». L'acció paradiplomàtica de la Generalitat ja no és un luxe, sinó una peça més de les seves polítiques internes. En l'epígraf anterior, ja hem explicat que l'acció exterior de governs no centrals és una tendència molt generalitzada: la globalització ha trencat el monopoli westfalià del Ministeri d'Afers Exteriors quant a relacions internacionals.

I pel que fa a l'ordenament intern, Catalunya compta amb un instrument valuós per implementar una paradiplomàcia cultural, com és el nou Estatut d'Autonomia de Catalunya. En el seu article 127, estableix que «correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de cultura. Aquesta competència exclusiva comprèn en tot cas: [...] La projecció internacional de la cultura catalana» (article 127 d. Tercer, EAC 2006).

Quadre 27.

Estatut d'Autonomia de Catalunya 2006. Article 127 «Cultura»

ARTICLE 127. CULTURA

1. Correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de cultura. Aquesta competència exclusiva comprèn en tot cas:

- a.** Les activitats artístiques i culturals, que es porten a terme a Catalunya, incloent-hi:

Primer. Les mesures relatives a la producció i la distribució de llibres i publicacions periòdiques en qualsevol suport, i també la gestió del dipòsit legal i l'atorgament dels codis d'identificació.

Segon. La regulació i la inspecció de les sales d'exhibició cinematogràfica, les mesures de protecció de la indústria cinematogràfica i el control i la concessió de llicències de doblatge a les empreses distribuïdores domiciliades a Catalunya.

Tercer. La qualificació de les pel·lícules i els materials audiovisuals en funció de l'edat i dels valors culturals.

Quart. La promoció, la planificació, la construcció i la gestió d'equipaments culturals situats a Catalunya.

Cinquè. L'establiment de mesures fiscals d'incentivació de les activitats culturals en els tributs sobre els quals la Generalitat tingui competències normatives.

- b. El patrimoni cultural, incloent-hi en tot cas:

Primer. La regulació i l'execució de mesures destinades a garantir l'enriquiment i la difusió del patrimoni cultural de Catalunya i a facilitar-hi l'accés.

Segon. La inspecció, l'inventari i la restauració del patrimoni arquitectònic, arqueològic, científic, tècnic, històric, artístic, etnològic i cultural en general.

Tercer. L'establiment del règim jurídic de les actuacions sobre béns mobles i immobles integrants del patrimoni cultural de Catalunya i la determinació del règim jurídic dels béns immobles, i també la declaració i la gestió d'aquests béns, excepte els que siguin de titularitat de l'estat.

Quart. La protecció del patrimoni cultural de Catalunya, que inclou la conservació, la reparació, el règim de vigilància i el control dels béns, sens perjudici de la competència estatal per a la defensa dels béns integrants d'aquest patrimoni contra l'exportació i l'espoliació.

- c. Els arxius, les biblioteques, els museus i els altres centres de dipòsit cultural que no són de titularitat estatal, incloent-hi en tot cas:

Primer. La creació, la gestió, la protecció i l'establiment del règim jurídic dels centres que integren el sistema d'arxius i el sistema bibliotecari, dels museus i dels altres centres de dipòsit cultural.

Segon. L'establiment del règim jurídic dels béns documentals, bibliogràfics i culturals que hi estan dipositats.

Tercer. La conservació i la recuperació dels béns que integren el patrimoni documental i bibliogràfic català.

- d. El foment de la cultura, amb relació al qual inclou:

Primer. El foment i la difusió de la creació i la producció teatrals, musicals, audiovisuals, literàries, de dansa, de circ i d'arts combinades portades a terme a Catalunya.

Segon. La promoció i la difusió del patrimoni cultural, artístic i monumental i dels centres de dipòsit cultural de Catalunya.

Tercer. La projecció internacional de la cultura catalana.

2. Correspon a la Generalitat la competència executiva sobre els arxius, les biblioteques, els museus i els centres de dipòsit cultural de titularitat estatal situats a Catalunya la gestió dels quals no es reservi expressament l'estat, que inclou, en tot cas, la regulació del

funcionament, l'organització i el règim de personal.

3. En les actuacions que l'estat faci a Catalunya en matèria d'inversió en béns i equipaments culturals es requereix l'acord previ amb la Generalitat. En el cas de les activitats que l'estat acompleixi amb relació a la projecció internacional de la cultura, el Govern de l'estat i el Govern de la Generalitat han d'articular fórmules de col·laboració i cooperació mútues, d'acord amb el que estableix el títol V d'aquest Estatut.

Nota: les negretes són nostres.

Malgrat aquest aparent «blindatge» de competències en cultura, l'equip de la Universitat Autònoma de Barcelona dirigit per Francina Esteve i Claudia Jiménez (ja citat anteriorment) fa una puntualització molt encertada.

[La competència en cultura amb caràcter exclusiu de la Generalitat de Catalunya] no és necessàriament garantia suficient per desenvolupar la seva política cultural en els termes que consideri adients. Per pal·liar en part aquesta situació, es fa necessari gaudir i fer servir tots els canals de comunicació formals i informals que li permetin incidir en el posicionament comunitari davant les negociacions. En definitiva, es tractaria de comptar amb més i millor participació en les institucions, així com amb més i millor contacte amb altres ens subestats per tal de cercar aliances que permetin defensar els seus plantejaments amb certes garanties d'èxit. En cas contrari, hi ha el risc que aquestes i altres competències que el nou Estatut ha volgut reforçar es vegin greument afectades.

(Esteve i Jiménez 2006: 223)

En aquest sentit és remarcable el gir a l'acció cultural exterior que va fer el Govern central durant la VIII legislatura espanyola (2004-08). Alfons Martinell, aleshores director general de Relacions Culturals del Ministeri espanyol d'Afers Exteriors i de Cooperació, ho explicava a les jornades titulades «La cultura a la Unió Europea. Les possibilitats d'un mercat intel·ligent», organitzades pel Grup Socialista al Parlament Europeu, que van tenir lloc a Barcelona els dies 26 i 27 de maig del 2006, a la Fundació Tàpies.

El principi que utilitzem és el concepte de concurrència. Com més actors intervinguin en una política d'aquest tipus, millor. Hi ha molts actors que fan l'acció cultural exterior. Hi ha qui ho critica i creu que s'haurien d'unificar en un. Jo defenso que no. Sabeu que, dins del Ministeri d'Afers Exteriors, hi ha gent que diu que tota l'acció cultural exterior hauria de passar pel Cervantes, amb

un model ja tan caduc que fins i tot alguns països europeus l'estan tirant enrere [...]. El principi de concurrència en cultura és fonamental. I això ja ho va dir una sentència del Constitucional, quan en un plec de competències va dir que com més actors actuïn en un bé comú com és la cultura, millor. (Martinell 2006: 44-45)

Gràcies a aquesta concepció del Govern central sobre les relacions internacionals, que caldrà seguir de la vora per comprovar si es consolida, la Generalitat té la possibilitat tècnica i política de construir una estratègia en acció exterior. Rod Fisher, cofundador de CIRCLE (Cultural Information and Research Centres Liaison in Europe), estableix les línies que haurien de definir el desenvolupament de la política cultural exterior de la UE (Fisher 2007: 16). Partint d'aquesta base, hem pres aquests principis i els hem adaptat al cas de Catalunya, tenint en compte les diferències institucionals òbvies entre les dues realitats:

- L'acció cultural exterior de Catalunya (ACEC) ha de tenir unitat i perdurabilitat per tal de generar resultats a mitjà-llarg termini. En aquest sentit, és molt important un acord polític transversal que comprometi els partits polítics de Catalunya a no fer-ne arma electoral.
- De forma complementària, l'ACEC ha de tenir un finançament apropiat i garantit de forma plurianual.
- El govern de la Generalitat ha de calibrar quin tipus d'ACEC és més convenient. D'una banda, es pot optar per la creació d'un Departament ("Conselleria") d'Acció Exterior del Govern de la Generalitat, per tal de donar visibilitat i autonomia a l'ACEC. Però des d'un punt de vista pragmàtic, un comissionat que depengui de la Presidència o Vicepresidència del govern podria treballar amb vocació transversal i coordinar els diferents departaments implicats. Aquesta segona opció comportaria un treball menys mediàtic que una Conselleria, però permetria avançar per la via dels fets.
- L'ACEC és una política fundacional i, per això, és fonamental la formació de quadres tècnics i comandaments per a la seva definició i aplicació. Es tracta d'una acció política interdisciplinària, que entrellaça àmbits diversos com les relacions internacionals, les polítiques culturals, la

cooperació per al desenvolupament, les polítiques de sostenibilitat i el comerç internacional, entre altres.

- La recerca i l'intercanvi de bones pràctiques amb altres governs i organismes és una eina adequada per renovar les polítiques d'acció cultural exterior que es desenvolupen des de Catalunya.
- En l'àmbit internacional, l'ACEC s'ha de complementar, i no competir, amb accions d'altres governs o organismes. Això comporta l'assumpció de la diversitat i la multilateralitat de les relacions internacionals i la complexitat de la seva governança.
- L'ACEC ha de generar «valor afegit» tant per a Catalunya com, sobretot, per a la comunitat receptora.
- La funció de la iniciativa ha de ser la de facilitar o iniciar processos culturals, no pas la d'organitzar l'acció cultural de la societat receptora.
- L'ACEC ha d'incorporar mecanismes d'avaluació i fiscalització.

Un primer exemple d'ACEC amb visibilitat i personalitat pròpia ha estat precisament el «Procés Convenció UNESCO». Doncs en efecte, l'activitat desplegada per la Generalitat en la discussió i aplicació de la Convenció sobre Diversitat Cultural ha permès casar l'acció exterior amb les polítiques culturals i de comunicació. I com veurem a continuació, el Govern català compta ja amb un important bagatge en aquest àmbit, així com fonament tècnic i jurídic per al seu desplegament.

4.4.1. L'acció exterior de la Generalitat. Estat de la qüestió i perspectives de futur

En un estudi sobre la projecció exterior de Catalunya, el catedràtic de dret constitucional Antoni Monreal dona les claus per entendre la trajectòria seguida pel Govern de Catalunya en la matèria fins al debat preestatutari.

[L'acció exterior de la Generalitat] causa efectes més enllà de les fronteres espanyoles o es produeix més enllà d'aquestes i que la relacionen amb estats, organismes supranacionals, internacionals, ens subestats políticament descentralitzats o [ens] mancats de potestat legislativa, amb òrgans de govern local

de nivells diversos, així com amb institucions, corporacions o empreses públiques o privades. [...] La Generalitat es configura llavors com a actor internacional, encara que no com a subjecte de dret internacional, atribut que correspon a l'estat com a titular de la competència en matèria de relacions internacionals (art. 149.1.3 de la Constitució espanyola); a través de l'acció exterior, la Generalitat exerceix una projecció exterior o una política exterior, amb característiques pròpies, en les matèries sobre les quals disposa de competències.
(Monreal 2005: 289)

Monreal observa que les relacions internacionals han tingut una funció de promoció econòmica, comercial i també turística de Catalunya a l'estranger però sobretot una dimensió simbòlica determinant, un element clau en el procés de *nation building* de Catalunya des de l'aprovació de l'Estatut del 1979. «L'acció exterior de la Generalitat és primer de tot un element de construcció política de la nació i un element extremament polèmic, sobretot a l'inici d'aquest període [democràtic], perquè la concepció estatalista de nació, pròpia de la cultura de les forces polítiques que van formar els primers governs espanyols, implicava la reserva de tota funció exterior als òrgans de l'administració central de l'estat», afirma a la pàgina 293.

Àngel Mesado, extècnic de la Secretaria d'Afers Exteriors de la Generalitat, fa una anàlisi detallada de la història de les relacions exteriors del Govern, sobretot pel que fa a la UNESCO:

Ja des del començament de l'autonomia, l'acció exterior del Govern ha estat duta a terme pels diferents departaments en els seus respectius àmbits d'actuació i la coordinació general ha anat a càrrec d'unitats generalment adscrites al Departament de Presidència sense capacitat d'assumir una coordinació global del conjunt de l'acció exterior.³⁹ Aquesta estructura dispersa s'acabava de concretar amb un seguit d'actors i organismes vinculats de naturalesa mixta publicoprivada generalment en forma de consorcis i patronats que assumien part del pes de la projecció exterior catalana. En aquest sentit cal mencionar la importància del Patronat Català Pro Europa en la dinamització de les relacions de Catalunya amb la Unió Europea o bé l'antic Institut d'Estudis de la Mediterrània —actual IEMed—, consorci

³⁹ Secretariat d'Afers Interdepartamentals (creació el 1981); Direcció General d'Afers Interdepartamentals (1984); Gabinet d'Actuacions Exteriors (1990); Comissionat per Actuacions Exteriors (1992); Direcció General de Relacions Exteriors (1997); Secretaria de Relacions Exteriors (2001); Secretaria de Relacions Internacionals (2003); Secretaria d'Afers Exteriors (2006).

format per la Generalitat, l'Ajuntament de Barcelona i el Govern central, responsable de l'ordenació de l'acció exterior en una àrea considerada prioritària com és la Mediterrània i, molt especialment, el Magrib. En el camp de les relacions econòmiques i comercials, el COPCA i el CIDEM són dos consorcis de reconegut prestigi centrats en la promoció exterior comercial i industrial, respectivament.

A partir de l'any 2003, durant els anys de l'anomenat «Govern Catalanista i d'Esquerres», es manté l'esquema administratiu bàsic centrat en una unitat de coordinació adscrita al Departament de Presidència —en aquest cas la Secretaria de Relacions Internacionals—.

(Mesado 2008: 17)

Un instrument bàsic per desenvolupar aquestes funcions són les oficines de la Generalitat a l'exterior. La seva finalitat és la de coordinar la projecció i presència exterior de Catalunya en l'àmbit de les competències de la Generalitat de Catalunya, en llocs on es vol promocionar la presència catalana. Durant la VII Legislatura (2003-2006), el govern de la Generalitat va racionalitzar i relançar la representació exterior, unificant tots els serveis en una mateixa seu. Així, els decrets 49/2008, 50/2008 i 51/2008, tots de l'11 de març, van comportar la creació de les delegacions de la Generalitat a França, el Regne Unit i Alemanya, respectivament. Amb tot, la representació de Catalunya a l'exterior abarca un ampli ventall de sectors, que van des del comercial, a la cultural o la immigració, tal i com es pot veure en el quadre 28.

Quadre 28.

Oficines sectorials de representació de la Generalitat de Catalunya a l'estranger (per organismes). Abril del 2008

<p>Delegacions de la Generalitat</p> <p>Objectiu: representació d'abast general</p>	<p>Berlín, Brussel·les, Londres, París, Perpinyà.</p>
<p>COPCA (Consorti de Promoció Cultural de Catalunya)</p> <p>Objectiu: foment de l'activitat exportadora. Disposa d'un programa de centres de promoció de negocis per facilitar a les empreses catalanes l'accés a nous mercats.</p>	<p>Pequín (Xina), Berlín (Alemanya), Brussel·les (Bèlgica, Països Baixos i Luxemburg), Brussel·les (Delegació davant la CE), (Bèlgica), Budapest (Hongria), Buenos Aires (Argentina), Bolívia, Paraguai, Colòmbia, Equador i Perú), Casablanca (Marroc i Tunísia), Cixi (Xina), Copenhaguen (països nòrdics i repúbliques bàltiques), Dubai (Líban i països del Golf Pèrsic), el Caire (Egipte,</p>

	Jordània, Líbia, Síria i Sudan), Hong Kong (Hong Kong i Xina), Istanbul (Turquia), Johannesburg (Sud-àfrica, Namíbia, Botswana i Moçambic), Lisboa (Portugal), Londres (Regne Unit), Los Angeles (Estats Units), Mèxic DF (Mèxic), Miami (Estats Units, Amèrica Central i illes del Carib), Milà (Itàlia), Mont-real (Canadà), Montevideo (Uruguai), Moscou (Rússia), Nova Delhi (Índia, Bangla Desh, Pakistan, Sri Lanka i Bhutan), Nova York (Estats Units), París (França), Praga (República Txeca, Eslovàquia i els Balcans), Rejmer (Romania), Santiago de Xile (Xile), São Paulo (Brasil), Sidney (Austràlia i Nova Zelanda), Singapur (Singapur, Malàisia, Tailàndia, Indonèsia, Filipines i Vietnam), Stuttgart (Alemanya), Stuttgart (Àustria i Suïssa), Taipei (Taiwan i Xina), Teheran (Iran), Tòquio (Japó), Varsòvia (Polònia i Ucraïna), Washington (delegació davant organismes multilaterals), Xangai (Xina)
<p>ICIC (Institut Català de les Indústries Culturals)</p> <p>Objectiu: promoure la producció cultural catalana mitjançant l'oferta de serveis a les empreses.</p>	Berlín, Brussel·les, Londres, Milà i París
<p>CIDEM (Centre d'Innovació i Desenvolupament Empresarial)</p> <p>Objectiu: impulsar la implantació d'empreses estrangeres a Catalunya, així com la seva consolidació per tal de contribuir a potenciar i complementar el teixit productiu català.</p>	Nova York i Tòquio
<p>SILO (Servei d'Intermediació Laboral en Origen)</p> <p>Objectiu: facilitar la contractació en origen de treballadors estrangers, contribuint així a la regulació racional dels fluxos migratoris.</p>	Varsòvia (en previsió: Tànger)

Font: elaboració pròpia.

Amb aquest bagatge, el debat preestatutari va arrancar amb l'horitzó de consolidar i ampliar les competències de la Generalitat en relacions exteriors. Un dels *think tanks* principals en la reflexió i aportació de noves idees va ser l'Institut d'Estudis Autònoms (IEA), un organisme de recerca de la Generalitat en matèria d'autonomies polítiques territorials orientat a l'aprofundiment de l'autogovern de Catalunya. Ja el 2003, una publicació de l'IEA plantejava anar més enllà del que s'havia aconseguit fins ara. En concret, apuntava a la capacitat de signar preacords internacionals amb altres governs o organismes internacionals:

Malgrat que la Constitució espanyola no ho ha previst de forma expressa, també existeixen arguments que podrien avalar la possibilitat de reconèixer a la Generalitat la capacitat per signar preacords internacionals que posteriorment requeririen l'autorització de l'estat. Certament, el lloc més adequat per recollir una previsió d'aquestes característiques és la mateixa constitució, de forma similar al que ja preveu la constitució alemanya, on es recull que els *Länder* poden concloure tractats amb estats estrangers quan disposen de competències legislatives si compten amb el consentiment del govern federal. Ara bé, les competències de la Generalitat en matèries com ara la llengua o la cultura i la creixent internacionalització i globalització de les relacions polítiques i jurídiques són arguments que podrien justificar una previsió estatutària d'aquestes característiques.

(Diversos autors 2003: 161)

Amb aquests antecedents es va arribar a la ponència parlamentària constituïda en el si de la Comissió d'Organització i Administració de la Generalitat i Govern Local. Aquesta ponència del Parlament va ser l'encarregada de discutir i presentar una proposta de nou Estatut d'Autonomia per a Catalunya. De les cinc formacions polítiques que tenien representació al Parlament de Catalunya durant la VII legislatura, quatre van presentar propostes inicials de nou Estatut: CiU, PSC, ERC i ICV (el PP no en va presentar cap). Analitzats els textos (vegeu quadre 29), es constata que CiU i PSC aposten de manera explícita per una presència de Catalunya als òrgans de decisió de la UNESCO. ERC i ICV no fan menció d'aquest tema en les seves propostes inicials, si bé, donat el caràcter més reivindicatiu d'aquestes formacions, tot fa pensar que van assumir el principi. La idea, doncs, va sorgir dels dos principals partits catalans, circumstància que dóna una força i una centralitat especials a la presència

catalana a la UNESCO com a projecte institucional i competencial de Catalunya.

Quadre 29.

Relacions internacionals i UNESCO. Propostes inicials dels partits polítics per al nou Estatut d'Autonomia: CiU, PSC, ERC i ICV (març-abril del 2003)

Convergència i Unió (CiU)

Bases per a un nou Estatut Nacional de Catalunya

2.5 Dels símbols de Catalunya

6. Catalunya té dret a projectar-se a l'exterior com a nació amb identitat pròpia. Per això, en el text del nou Estatut es preveuen els mecanismes de presència i participació de la Generalitat en àmbits i organitzacions europeus i internacionals (com la UNESCO, per exemple).

2.8 De la projecció exterior de Catalunya i la participació europea

6. La Generalitat ha de poder participar en aquelles organitzacions internacionals que treballin en àmbits en els quals té competències o interès específic, en especial en la UNESCO i en les altres que tinguin per objecte la cultura i la llengua. Igualment, li correspon tenir presència autònoma en les institucions i els òrgans creats per a la participació d'ens subestats.

2.9 De la llengua i la cultura

7. Reconèixer la facultat de la Generalitat de participar en els organismes internacionals i comunitaris que tenen per finalitat el desenvolupament de la cultura, i, en especial, en la UNESCO.

Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC)

Bases per a l'elaboració de l'Estatut de Catalunya

Base vuitena

Relacions exteriors

7. La Generalitat ha de ser representada de forma permanent en les organitzacions internacionals que admeten la presència d'entitats polítiques no estatals. En altres casos, ho farà participant en la representació de l'Estat. En particular, es garantirà la presència de Catalunya a la UNESCO.

Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)

Constitució de l'Estat Lliure de Catalunya. Projecte d'Estatut Nacional

Capítol tercer

De les relacions de Catalunya amb la Unió Europea i de la representació internacional

Article 34. De la projecció exterior de la catalanitat

La Generalitat de Catalunya ha de promoure, de mutu acord amb les institucions representatives dels territoris de llengua catalana i les entitats de la societat civil, el

reconeixement de la participació d'entitats, de seleccions i d'organitzacions catalanes davant dels organismes internacionals de caràcter cultural, esportiu, empresarial, sindical i associatiu en general.

Iniciativa per Catalunya Verds (ICV)

Bases per a la Reforma Constitucional i Estatutària.

Una proposta des del federalisme pluralista i la radicalitat democràtica.

Un procés de participació social per a l'elaboració d'un nou Estatut

Base vuitena

Unió Europea

1. Promoure l'exercici actiu de la ciutadania europea, fomentant el coneixement de les institucions de la UE i la participació ciutadana en totes les seves consultes, i treballar alhora per transformar l'actual concepte de ciutadania, lligada a la nacionalitat, per una ciutadania lligada a la residència.

Font: elaboració pròpia a partir d'informació de Carrillo (2007).

Entre el juliol del 2004 i el juny del 2005, l'IEA va elaborar un seguit de documents de treball per a la ponència parlamentària. Pel que fa a les competències de la Generalitat en acció exterior, l'IEA recordava que els límits constitucionals de la capacitat d'acció exterior de la Generalitat es troben fonamentalment en la competència estatal de caràcter exclusiu sobre les relacions internacionals (art. 149.1.3 CE) i en les previsions sobre la celebració de tractats i convenis internacionals (art. 93-96 CE). De tota manera, l'articulat que aleshores es manejava del títol V «Competències de la Generalitat», capítol III «Acció exterior de la Generalitat», entrava dins dels termes que fixa la Constitució: «Aquests límits són respectats per la regulació prevista d'aquest capítol», sentenciava. És més, en el capítol III s'establia «un reconeixement general de la capacitat d'acció exterior de la Generalitat, que precisa que aquesta capacitat és inherent a les competències de què disposa, *encara que no necessàriament està limitada per aquestes competències*» (Carrillo 2007. Cita extreta de la documentació adjunta en el CD de la publicació). (La cursiva és nostra)

El Parlament de Catalunya va aprovar la proposta d'EAC el 30 de setembre del 2005 (publicada al DOGC el 3 d'octubre següent). Després d'una llarga tramitació a les Corts Generals espanyoles, el text va patir retallades respecte a la proposta inicial, tal i com mostra el quadre 30. El 18 de juny de 2006, el

poble de Catalunya va votar en referèndum en favor de la seva ratificació i el nou Estatut va ser publicat com a Llei orgànica al BOE del 19 de juliol de 2006.

No ens detindrem aquí en l'espiral de recursos d'inconstitucionalitat i recusacions creuades a magistrats del TC. Només apuntarem que una nova retallada de l'alt tribunal a l'Estatut plantejaria com a mínim dos problemes greus de legitimitat del sistema democràtic:

- Resulta constitucionalment problemàtic que el TC dictamini com a no constitucional una Llei orgànica que ha seguit el procediment d'aprovació de manera impecable i que, a més, ha estat ratificada per un referèndum legalment vinculant. L'alt tribunal s'erigiria com a fonament del sistema democràtic per sobre de la sobirania popular.
- D'altra banda, el fet de derogar parts substancials del nou EAC crearia un buit legal en els àmbit afectats, que es quedarien sense regulació bàsica. Recordem que una sentència d'inconstitucionalitat simplement derogaria les parts que no s'ajusten a la Constitució. El TC interpreta la constitucionalitat de les lleis, però no legisla. Així, no tindria la potestat de reinstaurar l'antic Estatut, que va deixar de ser vigent des de l'aprovació del nou. El buit legal que provocaria aquesta derogació obligaria el poder legislatiu a negociar i aprovar les parts derogades de l'Estatut, seguint el procediment habitual en les revisions estatutàries.

Quadre 30.**Evolució dels articles del títol V «Competències de la Generalitat», capítol III «Acció exterior de la Generalitat» de l'EAC**

Nota: els articles de l'EAC 2006 marcats són objecte del recurs d'inconstitucionalitat del Partit Popular (BOE, 9 d'octubre del 2006).

Proposta EAC del Parlament de Catalunya, DOGC, 3 d'octubre del 2005	EAC 2006 Llei Orgànica 6/2006, de 19 de juliol
Article 194. Disposicions generals 1. La Generalitat ha d'impulsar la projecció de Catalunya a l'exterior i promoure els seus interessos en aquest àmbit. 2. Les competències de la Generalitat inclouen la capacitat per portar a terme les accions exteriors que són inherents a cadascuna d'aquelles, directament o, si escau, per mitjà de l'estat.	Article 193. Disposicions generals 1. La Generalitat ha d'impulsar la projecció de Catalunya a l'exterior i promoure els seus interessos en aquest àmbit, respectant la competència de l'estat en matèria de relacions exteriors. 2. La Generalitat té capacitat per portar a terme accions amb projecció exterior que derivin directament de les seves competències, sia de manera directa, sia per mitjà dels òrgans de l'Administració general de l'estat.
Article 195. Delegacions a l'exterior 1. La Generalitat, per a la promoció dels interessos de Catalunya, pot establir delegacions o oficines de representació a l'exterior. 2. El personal de les delegacions de la Generalitat a l'exterior té l'estatut necessari per exercir les seves funcions.	Article 194. Oficines a l'exterior La Generalitat, per a la promoció dels interessos de Catalunya, pot establir oficines a l'exterior.
Article 196. Acords de col·laboració La Generalitat, per a la promoció dels interessos de Catalunya, pot	Article 195. Acords de col·laboració La Generalitat, per a la promoció dels interessos de Catalunya, pot

<p>subscriure acords de col·laboració en l'àmbit de les seves competències. Amb aquesta finalitat, els òrgans de representació exterior de l'estat han de prestar el suport necessari a les iniciatives de la Generalitat.</p>	<p>subscriure acords de col·laboració en l'àmbit de les seves competències. Amb aquesta finalitat, els òrgans de representació exterior de l'estat han de prestar el suport necessari a les iniciatives de la Generalitat.</p>
<p>Article 197. Tractats i convenis internacionals</p> <p>1. La Generalitat ha d'ésser informada prèviament pel Govern de l'estat sobre els processos de negociació de tractats i convenis internacionals, si afecten les competències o els interessos de Catalunya. El Govern de la Generalitat i el Parlament poden dirigir al Govern de l'estat i a les Corts Generals les observacions que considerin pertinents sobre aquesta qüestió.</p> <p>2. La Generalitat ha de participar en el procés de negociació dels tractats i els convenis internacionals que afectin les seves competències. Aquesta participació comporta, en tots els casos, la incorporació d'una representació de la Generalitat a la delegació negociadora i l'informe determinant del Parlament quan es tracti de competències exclusives.</p> <p>3. La Generalitat pot sol·licitar al Govern de l'estat la subscripció de convenis i tractats internacionals, o que aquest demani l'autorització de les Corts Generals per a subscriure'ls, sobre matèries d'interès per a Catalunya. En el cas de les competències exclusives, la Generalitat pot concloure preacords internacionals, que requereixen l'autorització de l'estat.</p> <p>4. La Generalitat pot sol·licitar l'autorització de l'estat per signar, en nom del Govern, tractats i convenis internacionals en l'àmbit de les seves competències.</p>	<p>Article 196. Tractats i convenis internacionals</p> <p>1. El Govern de l'estat ha d'informar prèviament la Generalitat sobre els actes de subscripció dels tractats que afectin d'una manera directa i singular les competències de Catalunya. La Generalitat i el Parlament poden dirigir al Govern les observacions que considerin pertinents.</p> <p>2. Si es tracta de tractats que afecten Catalunya d'una manera directa i singular, la Generalitat pot sol·licitar al Govern que integri representants de la Generalitat en les delegacions negociadores.</p> <p>3. La Generalitat pot sol·licitar al Govern la subscripció de tractats internacionals en matèries de la seva competència.</p> <p>4. La Generalitat ha d'adoptar les mesures necessàries per executar les obligacions derivades dels tractats i els convenis internacionals ratificats per Espanya o que vinculin l'estat en l'àmbit de les seves competències.</p>

<p>5. La Generalitat ha d'adoptar les mesures necessàries per executar les obligacions derivades dels tractats i els convenis internacionals ratificats per Espanya o que vinculin l'estat, en l'àmbit de les seves competències.</p>	
<p>Article 198. Cooperació transfronterera, interregional i al desenvolupament</p> <p>1. La Generalitat ha de promoure la cooperació amb les regions europees amb què comparteix interessos econòmics, socials, ambientals i culturals, i hi ha d'establir les relacions que corresponguin.</p> <p>2. La Generalitat ha de promoure la cooperació amb altres territoris, en els termes que estableix l'apartat 1.</p> <p>3. La Generalitat ha de promoure programes de cooperació al desenvolupament.</p>	<p>Article 197. Cooperació transfronterera, interregional i al desenvolupament</p> <p>1. La Generalitat ha de promoure la cooperació amb les regions europees amb què comparteix interessos econòmics, socials, ambientals i culturals, i hi ha d'establir les relacions que corresponguin.</p> <p>2. La Generalitat ha de promoure la cooperació amb altres territoris, en els termes que estableix l'apartat 1.</p> <p>3. La Generalitat ha de promoure programes de cooperació al desenvolupament.</p>
<p>Article 199. Participació en organismes internacionals</p> <p>La Generalitat ha de participar en els organismes internacionals competents en matèries d'interès rellevant per a Catalunya, especialment la UNESCO i altres organismes de caràcter cultural, de manera autònoma si ho permet la normativa corresponent, o bé, en tot cas, formant part de la delegació espanyola.</p>	<p>Article 198. Participació en organismes internacionals</p> <p>La Generalitat ha de participar en els organismes internacionals competents en matèries d'interès rellevant per a Catalunya, especialment la UNESCO i altres organismes de caràcter cultural, en la forma que estableixi la normativa corresponent.</p>
<p>Article 200. Coordinació de les accions exteriors</p> <p>La Generalitat ha d'impulsar i coordinar, en l'àmbit de les seves</p>	<p>Article 199. Coordinació de les accions exteriors</p> <p>La Generalitat ha d'impulsar i coordinar, en l'àmbit de les seves</p>

<p>competències, les accions exteriors dels ens locals i dels organismes i altres ens públics de Catalunya, sens perjudici de l'autonomia que tinguin.</p>	<p>competències, les accions exteriors dels ens locals i dels organismes i altres ens públics de Catalunya, sens perjudici de l'autonomia que tinguin.</p>
<p>Article 201. Projecció internacional de les organitzacions de Catalunya</p> <p>La Generalitat ha de promoure la projecció internacional de les organitzacions socials, culturals i esportives de Catalunya i, si escau, llur afiliació a les entitats afins d'àmbit internacional, en el marc del compliment dels seus objectius.</p>	<p>Article 200. Projecció internacional de les organitzacions de Catalunya</p> <p>La Generalitat ha de promoure la projecció internacional de les organitzacions socials, culturals i esportives de Catalunya i, si escau, llur afiliació a les entitats afins d'àmbit internacional, en el marc del compliment dels seus objectius.</p>

Font: Elaboració pròpia.

Dels article transcrits en el quadre 30, hi ha una qüestió clau com és l'article 198 del nou Estatut, en què es regula la presència de Catalunya a la UNESCO. En aquest article, «Participació en organismes multilaterals», s'estableix el mandat que «la Generalitat ha de participar en els organismes internacionals competents en matèries d'interès rellevant per a Catalunya, especialment la UNESCO i altres organismes de caràcter cultural, en la forma que estableixi la normativa corresponent». Segons els catedràtics de Dret Constitucional de la Universitat de Barcelona Mercè Barceló i Joan Vintró, aquest mandat estatutari implica que «la Generalitat hi participa [als organismes internacionals] sense necessitat de demanar autorització estatal» (Barceló i Vintró 2008:583).

Això no obstant, tal i com es pot comprovar en el mateix quadre 30, l'article 198 està inclòs en el recurs d'inconstitucionalitat presentat pel PP l'octubre del 2006. En un primer moment, es pot pensar que si l'alt tribunal dictamina que aquest article no s'ajusta a la carta magna, tota estratègia catalana al si de la UNESCO quedaria invalidada. Al nostre entendre, però, no és així. Hi ha tres arguments sòlids que permeten refutar aquesta afirmació: la comparació d'aquest article amb els seus homòlegs dels estatuts d'autonomia d'altres comunitats autònomes; l'estudi de l'evolució de la jurisprudència del TC, i els antecedents legislatius que han permès una presència directa, activa i permanent de Catalunya a la UNESCO des del 2004.

Pel que fa al primer argument, veurem que els estatuts d'autonomia reformats durant la VIII legislatura espanyola (2004-08), incorporen importants elements de participació de les comunitats en els organismes europeus i internacionals. L'anàlisi comparativa del quadre 31 entre els estatuts vigents de totes les comunitats autònomes aporta llum sobre la qüestió.

Quadre 31.

Estatuts d'Autonomia reformats durant la VIII legislatura espanyola (2004-08). Articles referents a la participació en organismes internacionals

Estatut d'Autonomia de Catalunya

Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol

Article 198. Participació en organismes internacionals

La Generalitat ha de participar en els organismes internacionals competents en matèries d'interès rellevant per a Catalunya, especialment la UNESCO i altres organismes de caràcter cultural, en la forma que estableixi la normativa corresponent.

Estatuto de Autonomía de Andalucía

Llei orgànica 2/2007, de 19 de març

Artículo 242. Participación en organismos internacionales

La Junta de Andalucía participará en los organismos internacionales en asuntos de singular relevancia para la Comunidad Autónoma, en el seno de la delegación española. Podrá hacerlo directamente cuando así lo permita la normativa estatal.

Estatuto de Autonomía de Aragón

Llei orgànica 5/2007, de 20 d'abril

Artículo 96. Acción exterior

1. La Comunidad Autónoma de Aragón impulsará su proyección en el exterior y promoverá sus intereses en dicho ámbito. A tal efecto, podrá establecer oficinas en el exterior, siempre que no incidan en lo previsto en el artículo 149.1.3.^a y 10.ª de la Constitución.

Estatuto de Autonomía de Castilla y León

Llei orgànica 14/2007, de 30 de novembre

CAPÍTULO III. Acción exterior de la Comunidad Autónoma

Artículo 67. Medios de la acción exterior de la Comunidad.

2. Asimismo, la Comunidad podrá participar en organismos internacionales, especialmente en la UNESCO y otros organismos de carácter cultural, directamente, cuando así lo prevea la normativa correspondiente, o integrada en el seno de la delegación española.

Estatut d'Autonomia de les Illes Balears

Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer

Article 104. Participació en organitzacions internacionals

La Comunitat Autònoma podrà participar en les representacions de l'estat davant organitzacions internacionals en aquells casos en què l'activitat d'aquestes incideixi en el seu àmbit competencial i afecti matèries del seu específic interès en la forma que determini la legislació de l'estat.

Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana

Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril

Article 62.

1. La Generalitat, a través del Consell, podrà participar en l'acció exterior de l'estat quan esta incidisca en l'àmbit de les seues competències; també haurà de ser escoltada en aquells casos en què, sense ser de la seua competència, puguen afectar-li directa o indirectament. En aquest sentit, d'acord amb el que determine la legislació espanyola i europea, podrà:

b) Participar en les delegacions espanyoles en aquells casos en què es negociïn tractats que incidisquen en el seu àmbit competencial o afecten matèries del seu específic interès, en la forma que determine la legislació de l'estat.

c) Participar en les representacions de l'estat davant organitzacions internacionals en els mateixos supòsits indicats amb anterioritat.

Font: BOE.⁴⁰

Com es pot comprovar, només dues comunitats tenen en l'articulat del seu estatut referències explícites a la seva presència a la UNESCO. Es tracta de Catalunya i Castella i Lleó. Si es compara el redactat i la data d'aprovació, es pot constatar que l'estatut castellanoleonès és un calc del català. Contrasta, però, que aquest article hagi estat objecte de recurs d'inconstitucionalitat per part del Partit Popular en el cas català, però aprovat en una comunitat governada per aquest partit. Una sentència del TC desfavorable a l'article 198 EAC 2006 que eliminés la presència catalana a la UNESCO generaria importants contradiccions en l'ordenament jurídic espanyol.

Sigui com sigui, el segon argument, segons el qual una sentència desfavorable en l'article 198 EAC no deslegitimaria l'acció de la Generalitat a la UNESCO, té

⁴⁰ Vegeu la web del Boletín Oficial del Estado dedicada als estatuts d'autonomia:

http://www.boe.es/g/es/iberlex/normativa/estatutos_autonomia.php

Vegeu també l'annex IV de la tesi present.

una major contundència. En aquest sentit, la jurisprudència del TC avala l'acció internacional de la Generalitat, inclosa la seva participació en organismes com la UNESCO. En concret, ens referim a les sentències STC 153/1989, STC 80/1993 i STC 165/1994.

El ja citat estudi de Monreal dóna les claus per entendre l'evolució del Tribunal Constitucional sobre la qüestió. Aquesta evolució està condicionada per factors jurídics però també polítics, com ara la configuració de geometries parlamentàries variables al Congrés dels Diputats i al Parlament de Catalunya al llarg de les legislatures. Es pot dir que l'evolució ha tingut dues fases clarament distingides. La primera, entre 1980 i 1990 aproximadament, en què tant la interpretació restrictiva del Tribunal Constitucional i del Govern central deixaven un espai molt reduït d'acció. La segona, a partir de la sentència STC 153/1989 FJ 3 i d'una nova fase de relació cooperativa entre el Govern central i el de Catalunya, va permetre una ampliació de l'acció exterior i europea. Aquesta fase cooperativa, explica Monreal, es va deure en gran mesura al final del període de majories absolutes característic de la dècada dels 80, tant a Espanya com a Catalunya. Amb tot, aquesta fase va estar en quarantena durant la VII legislatura espanyola (2000-04), en què el PP va comptar amb majoria absoluta. (Monreal 2004:319)

La qüestió fonamental, però, és que la doctrina del Tribunal Constitucional ha evolucionat des de l'inici de la transició democràtica, i es pot dir que a partir del 1989 pren una deriva menys centralista i més favorable a la participació de les comunitats autònomes en les relacions exteriors. En aquest sentit, el quadre 32 recull els fragments més representatius de les sentències del TC que deixen enrere la que es va denominar «concepció globalitzant» de les relacions internacionals.

Quadre 32.
Sentències del Tribunal Constitucional sobre relacions internacionals de la Generalitat

STC 153/1989 FJ 8	«No podría llegar a admitirse que cualquier relación, por lejana que sea, con temas en los que estén involucrados otros países o ciudadanos extranjeros, implique por sí solo o necesariamente que la competencia resulte atribuida a la regla “relaciones internacionales”.»
STC 80/1993 FJ 2 i 3	«La plena garantía del cumplimiento y ejecución de las obligaciones internacionales (...) tampoco puede tener una incidencia o proyección interna que venga a alterar la distribución de poderes entre el Estado y las Comunidades Autónomas operada por el bloque de la constitucionalidad. (...) La dimensión exterior de un asunto no puede servir para realizar una interpretación expansiva del art. 149.1.3 CE que venga a subsumir en la competencia estatal toda medida dotada de una cierta incidencia exterior por remota que sea, ya que si así fuera se produciría una reordenación del propio orden constitucional de distribución de competencias entre el Estado y las Comunidades Autónomas.»
STC 165/1994 FJ 3	«No puede en forma alguna excluirse que, para llevar a cabo correctamente las funciones que tenga atribuidas, una Comunidad Autónoma haya de realizar determinadas actividades, no ya sólo fuera de su territorio, sino incluso fuera de los límites territoriales de España.» [Distinció entre «relacions internacionals» (amb capacitat jurídica de <i>ius contrahendi</i>) i «relacions exteriors» (de caire polític i social)].

Font: elaboració pròpia amb informació de Monreal (2005).

La STC 165/1994 deixa clar que les comunitats autònomes no poden exercir «relacions internacionals» en el sentit fort de signar tractats internacionals amb estats sobirans i organitzacions internacionals governamentals, que originin obligacions davant de poders públics estrangers. Les relacions internacionals, així definides, són objecte de reserva per l'esmentat article 149.1.3 de la Constitució. Això no obstant, la sentència accepta «la possibilitat d'establir mesures que regulin i coordinin les activitats amb projecció externa de les comunitats autònomes, per evitar o remeiar eventuais perjudicis sobre la direcció i l'execució de la política exterior» (Barceló i Vintró 2008:574).

Així, atenent a la STC 165/1994 FJ 3, en aquells casos en què la Generalitat necessiti actuar més enllà de les fronteres estatals en el desplegament de les competències que li són pròpies, podrà realitzar determinades activitats exteriors (excloent, això sí, la signatura i celebració de tractats internacionals que comportin l'assumpció de compromisos internacionals). Així doncs, el TC interpreta l'acció exterior com un component de l'acció de les comunitats autònomes derivat de l'exercici de les competències que li són pròpies.

En conseqüència, i retornant a l'article 198 de l'EAC 2006, malgrat que el TC el derogués tot o en part, podem afirmar amb fonament jurídic que la porta de participació de Catalunya a la UNESCO no quedaria tancada. No quedaria recollida a l'Estatut, però es podria regular en altres nivells normatius, com veurem en el tercer i últim argument.

En efecte, el darrer argument pren en consideració l'acció de la Generalitat *ja realitzada* al si de la UNESCO des del 2004, moment en què el govern català va esdevenir membre de ple dret de la delegació espanyola a l'organisme internacional.⁴¹ La representació de l'Estat espanyol (i eventualment de les comunitats autònomes) a la UNESCO es vehicula a través de l'anomenada Comisión Nacional Española de Cooperación con la UNESCO. La funció d'aquest òrgan és la d'assessorar el Govern central sobre les matèries relatives a la UNESCO, així com mantenir el contacte institucional permanent amb l'organització internacional. El punt destacable de la qüestió és que la Comisión està regulada per reial decret, una norma de rang molt inferior a un estatut d'autonomia. En l'actualitat, la Comisión és regida pel Reial decret 173/2004, de 30 de gener. Amb tot, el seu funcionament i composició ha evolucionat al llarg dels anys, des de la seva creació el 20 de febrer del 1953. A fi d'adaptar-la a la realitat evolutiva de l'Estat espanyol, la Comisión va ser modificada pel Reial decret 2572/1982, de 24 de setembre, i, posteriorment, pel Reial decret 972/1994, de 13 de maig.

⁴¹ La informació sobre l'activitat del Govern de Catalunya explicada a partir d'ara es basa en les idees recollides en les entrevistes amb Àngel Mesado, extècnic de la Secretaria d'Afers Exteriors de la Generalitat. Així mateix, la Conclusió general de la tesi també es nodreix de les seves valuoses aportacions en les diverses sessions de treball que he mantingut amb ell.

La darrera reforma de la comissió es va produir just al final de la VII legislatura espanyola, en què el PP governava amb majoria absoluta, i la va signar l'aleshores ministre de la Presidència, Javier Arenas. Aquesta modificació va obrir les portes perquè hi hagués una presència de Catalunya a la delegació espanyola. L'esmentat Reial decret 173/2004 estableix que la comissió té tres òrgans: el ple, el consell executiu i la secretaria. El ple aprova els plans i les línies generals d'actuació i està constituït pel president i els vocals, nomenats pel Ministeri d'Afers Exteriors a proposta de la institució o departament a qui representen:

- L'ambaixador delegat permanent d'Espanya davant la UNESCO.
- Quatre representants del Ministeri d'Afers Exteriors, entre els quals figura el director general de Relacions Culturals i Científiques.
- Tres representants del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, dos representants del Ministeri de Ciència i Tecnologia, un representant de cadascun dels ministeris de Defensa, de Foment, de Treball i Assumptes Socials, d'Agricultura, Pesca i Alimentació, de la Presidència, d'Administracions Públiques, de Sanitat i Consum, de Medi Ambient i d'Economia.
- Un representant de cadascuna de les comunitats autònomes.
- Un representant del Consell Superior d'Investigacions Científiques.
- Un màxim de quinze membres designats pel president de la comissió, a proposta del consell executiu, seleccionats entre personalitats del món de l'educació, la ciència, la cultura i la comunicació, l'activitat dels quals tingui una especial connexió amb les tasques pròpies de la UNESCO. El seu nomenament s'efectuarà per un període de quatre anys, que podrà ser prorrogat per períodes successius d'igual durada.

Per la seva part, el consell executiu és l'òrgan de la comissió que marca les autèntiques polítiques de relació entre Espanya i la UNESCO. És la «sala de màquines» de la representació de l'Estat espanyol a l'organisme internacional. Està format per:

- El director general de Relacions Culturals i Científiques de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional, que actua com a president.
- L'ambaixador delegat permanent d'Espanya davant la UNESCO o la persona que el representi.
- Dos representants del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, que ja pertanyin al ple.
- Un representant del Ministeri d'Afers Exteriors, que ja pertanyi al ple.
- Un representant del Ministeri de Ciència i Tecnologia, que ja pertanyi al ple.
- Dos representants de comunitats autònomes, triats d'entre els representants de les comunitats autònomes que pertanyin al ple, per un període de dos anys.

L'any 2004 es va elegir Catalunya i Astúries com a representants de les comunitats autònomes al consell executiu per a un període de dos anys. De les entrevistes realitzades amb els actors implicats per a la redacció d'aquesta tesi (vegeu l'apartat «Presentació»), podem deduir que la delegació asturiana va estar absent dels processos de discussió i decisió de la UNESCO en general, i del «Procés Convenció UNESCO» en particular. En canvi, Catalunya va participar activament en el si de la comissió i, tal com establia el decret, va assistir a la 33a Conferència General de la UNESCO, l'octubre del 2005, en què es va aprovar la Convenció. Com es pot observar, la representació formal de Catalunya al si del consell executiu va acabar l'any 2006, però la presència catalana s'ha mantingut *de facto*, gràcies a la capacitat política i aportacions de la delegació de la Generalitat. A les conclusions d'aquest treball formularem propostes viables de reforma d'aquest Reial decret 173/2004 per a una representació permanent de la Generalitat a la Comissió.

És destacable que la porta que obria aquest decret s'hagi aprofitat pel Govern català per desplegar una ACEC amb personalitat i visibilitat. El Procés Convenció UNESCO n'ha estat el trampolí. Des del darrer tram de negociacions de la Convenció, el procés ha comptat amb la presència i participació de la Generalitat de Catalunya. El primer cas va ser la 3a Reunió

Intergovernamental d'Experts (París, 25 de maig - 3 de juny del 2005), en què es va debatre i aprovar la proposta definitiva de Convenció (vegeu quadre 21. Principals fases en l'elaboració de la Convenció sobre Diversitat Cultural).⁴²

Per a aquesta reunió, la Generalitat de Catalunya va proposar Mercedes Giovinazzo, directora de la Fundació Interarts, com a representant tècnica externa per formar part de la delegació espanyola. Giovinazzo hi va participar juntament amb el representant oficial del Ministeri de Cultura i Jesús Prieto, expert independent proposat pel Ministeri d'Afers Estrangers (vegeu quadre 33, acte 1).

A partir d'aquí, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació i la Direcció General de Relacions Internacionals (sota la dependència del Departament de Vicepresidència) han enviat delegacions a cada una de les reunions de presa de decisió sobre la Convenció. Així, la Generalitat va comptar amb representació a la primera Conferència de la UNESCO d'experts sobre indicadors de la diversitat cultural (vegeu quadre 33, acte 6). Aquesta trobada, d'accés restringit, va reunir cinc membres de l'organisme internacional i dotze experts independents d'arreu del món, entre els quals hi havia Manel Verdú, tècnic del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Un dels èxits de la conferència va ser l'acord per celebrar una segona sessió a Barcelona la tardor del 2008, organitzada per la Generalitat.

D'altra banda, en el moment de tancar aquesta tesi, el Govern català havia ofert a la UNESCO la possibilitat d'organitzar una conferència internacional sobre indústries culturals, orientada a desplegar qüestions polítiques i tècniques de la Convenció. De confirmar-se, l'acte tindria lloc a París a partir de la primavera del 2009, i seria coorganitzat per la Delegació de la Generalitat a França (vegeu quadre 33, acte 13).

⁴² Recordem que aquesta reunió va ser la primera que va comptar amb una delegació oficial dels EUA, per primera vegada en 20 anys. Així mateix, en aquesta conferència també es va aprovar el polèmic article 20, que establia la relació de la Convenció amb els altres tractats internacionals (vegeu epígraf 3.3.1 «[Principals aportacions externes de la Convenció]. La Comissió Europea»).

També és destacable la participació en la creació del grup U40 (grup de treball permanent d'experts europeus en diversitat cultural menors de 40 anys, *Under 40ies*). Aquesta va ser una idea llançada per la Comissió Alemanya a la UNESCO, que pretén incentivar el treball col·lectiu d'un grup de joves experts, per tal de desenvolupar una doctrina per al desplegament de la Convenció. El fet que tant la Generalitat de Catalunya com la Fundació Interarts hagin col·laborat en l'organització de la reunió fundacional del grup ha permès incloure una proporció important d'estudiosos catalans (vegeu quadre 33, acte 11, i també quadre 34).

Finalment, cal mencionar l'activitat d'actors de la societat civil que, pel seu historial i bagatge, aporten un *know-how* important. Es tracta en especial del Centre UNESCO de Catalunya - Unescocat, una ONG creada el 1984 i que manté relacions permanents amb l'organisme internacional des de l'any 1993. Està prestigiada tècnicament i es relaciona amb la UNESCO mitjançant els mecanismes reservats a la societat civil. Així mateix, Unescocat té estatut consultiu (categoria Roster) al Consell Econòmic i Social (ECOSOC) de les Nacions Unides, des del 22 de juliol del 2002.

Quadre 33.**Actuacions del Govern de Catalunya en relació amb l'aprovació i desplegament de la Convenció de la UNESCO**

	ACTE	RELLEVÀNCIA DE L'ACTE	PARTICIPACIÓ CATALANA	ACTIVITAT DESPLEGADA
1	3a Reunió Intergovernamental d'Experts. París, 25 maig - 3 juny 2005	Tercera i definitiva reunió intergovernamental d'experts, en què es va tancar de manera quasi definitiva el text de la Convenció.	Mercedes Giovinazzo, directora, Fundació Interarts, Barcelona.	Participació a la delegació espanyola en qualitat d'experta, en representació de les comunitats autònomes, a proposta de la Generalitat de Catalunya.
2	33a Conferència General. París, 3-21 octubre 2005	Màxim òrgan de decisió de la UNESCO.	Estanislau Vidal-Folch, tècnic, Dept. Relacions Internacionals, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Generalitat de Catalunya.	Votació i aprovació de la Convenció.
3	Conferència sobre implementació de la Convenció. Comissió Alemanya de la UNESCO. Essen, 26-28 abril 2007	Primera trobada internacional després de l'entrada en vigor de la Convenció. L'amfitriona (Alemanya) tenia la presidència de torn del Consell de la Unió Europea.	Àngel Mesado, tècnic de Multilaterals, Secretaria d'Afers Exteriors, Generalitat de Catalunya. Laura Gómez Bustos, Observatori de la Globalització, Universitat de Barcelona.	Participació en representació de la Generalitat de Catalunya. Participació tècnica al grup U40, encara no constituït .
4	1a Conferència de les Parts de la Convenció de 2005. Juny 2007	Màxim òrgan de govern de la Convenció.	Àngel Mesado, Generalitat de Catalunya.	Assistència en qualitat d'observador al si de la delegació espanyola.
5	Conferència d'Experts en Cooperació Cultural Internacional.	Acte organitzat per la UNESCO a Madrid, amb el suport de l'Agència Espanyola de Cooperació	Àngel Mesado, Generalitat de Catalunya.	Participació en qualitat d'observador.

	Madrid, 10-13 juliol 2007	Internacional (AECI, Ministeri d'Afers Exteriors).		
6	Conferència de la UNESCO d'experts sobre indicadors de la diversitat cultural. Mont-real, 28 i 29 setembre 2007	Primera trobada d'experts en estadística per al desplegament de la Convenció. Accés restringit: 5 membres UNESCO i 12 experts internacionals.	Manel Verdú, tècnic, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Generalitat de Catalunya.	Assistència en qualitat d'Administració exemplar en bones pràctiques.
7	34a Conferència General de la UNESCO. UNESCO-París, 15-17 i 25-26 octubre 2007	Màxim òrgan de decisió de la UNESCO. Primera CG després de l'entrada en vigor de la Convenció.	Àngel Mesado, Estanislau Vidal-Folch, Generalitat de Catalunya.	Assistència en qualitat d'observadors al si de la delegació espanyola. Assistència al Comitè d'Exteriors, de Cultura i al Fòrum de la Societat Civil. Intervenció sobre l'existència de la versió catalana de la Convenció, per mitjà de la delegació espanyola.
8	1a reunió ordinària del Comitè Intergovernamental de la Convenció de 2005. Ottawa, 10-13 desembre 2007	Òrgan executiu de la Convenció de la UNESCO.	Àngel Mesado, Estanislau Vidal-Folch, Generalitat de Catalunya.	Assistència en qualitat d'observadors al si de la delegació espanyola.
9	Reunió tècnica sobre interaccions entre la Convenció per la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial del 2003 i la Convenció sobre la Protecció i Promoció de	Reunió tècnica interna organitzada pel sector de Cultura de la UNESCO amb presència de delegats permanents i les màximes responsables tècniques d'ambdues convencions.	Cristina Domingo, tècnica, Delegació de la Generalitat a França.	Assistència lliure com a tècnica de la Generalitat de Catalunya.

	la Diversitat de les Expressions Culturals del 2005. UNESCO-París, 31 de març a 1 d'abril del 2008			
10	1a reunió extraordinària del Comitè Intergovernamental de la Convenció de 2005. París, 24-27 juny 2008	Òrgan executiu de la Convenció de la UNESCO.	Elisabet Dalmau, directora, Delegació de la Generalitat a França.	Assistència en qualitat d'observador al si de la delegació espanyola.
11	Reunió constitutiva del grup U40, Barcelona, 19 i 20 setembre 2008	Creació del grup d'experts menors de 40 anys (<i>under 40ies</i>), format per 19 experts europeus. Culminació de l'acte 3.	Grup permanent: Laura Gómez Bustos (UB) Martí Petit (CAC) Manel Verdú (Generalitat de Catalunya). (Vegeu també: quadre 34)	Coorganització: Comissió Alemanya UNESCO, Generalitat de Catalunya, Fundació Interarts.
12	Segona Conferència de la UNESCO d'experts sobre indicadors de la diversitat cultural Barcelona, tardor 2008	Consolidació de la Conferència com a plataforma internacional sobre indicadors de la diversitat cultural (vegeu acte 6).	Manel Verdú, Generalitat de Catalunya.	Organització: Generalitat de Catalunya.
13	Conferència de la UNESCO d'experts sobre indústries culturals. Lloc i data previstos: París, primavera 2009	Primera trobada d'experts en polítiques culturals de mercats petits. Creació d'una nova línia de treball per a la implementació de la Convenció.	Direcció del Comitè Científic: Lluís Bonet, Universitat de Barcelona.	Organització: Delegació de la Generalitat de Catalunya a França.

Font: elaboració pròpia.

Quadre 34.
Membres del grup U40

Nom	Organització	País
GRUP PERMANENT		
ANDREEVA, Tsveta	Directora, Direcció de Cooperació Cultural Internacional i Integració Europea, Ministeri de Cultura	Bulgària
COMINELLI, Francesca	SEMA (Société d'Encouragement aux Métiers d'Art), París	Itàlia, viu a França
GADOW, Tina	Freelance	Alemanya
GIMPEL, Yvonne	EU XXL film, Forum and Festival of European Film.	Àustria
GIOREV, Daniel	Comissió Europea, Direcció General de Comerç, Serveis i Inversions	França / Bulgària, viu a Brussel·les
GÓMEZ BUSTOS, Laura	Observatori de la Globalització, Universitat de Barcelona	Catalunya
HARTMANN, Bernd	Project manager, Departament de Desenvolupament Econòmic, Ajuntament d'Stuttgart	Alemanya
METALLINO, Spyridoula- Amalia	Investigadora, UNESCO	Grècia, viu a París
PETIT BOZZO, Martí	Cap, Unitat de Relacions Internacionals, Consell de l'Audiovisual de Catalunya	Catalunya
POP, Raluca	Consultora, Any Europeu del Diàleg Intercultural, Romania	Romania
RANAIVOSON, Heritiana	Professora lectora, Centre d'Economie de la Sorbonne (Matisse), Universitat de París I	França
ROGAC, Ljiliana	Investigadora, Organització Nacional de Turisme, Sèrbia	Bòsnia / Sèrbia
STEPNIEWSKA, Anna	Coordinadora de projecte, Pro Cultura Foundation	Polònia
STOSIC, Natalija	Project manager, Balkankult Foundation	Sèrbia

VERDÚ, Manel	Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Generalitat de Catalunya	Catalunya
XUREB, Karsten	Agregat en cultura i audiovisual, Representació permanent de Malta a la UE	Malta, viu a Brussel·les
NEUWIRTH, Rostam	Professor ajudant, Facultat de Dret, Universitat de Macau (Xina)	Àustria, viu a la Xina
GRUP LOCAL		
GALE HAYES, Rebecca	Investigadora i productora, European Network for Community Music - RHYTMIX	Regne Unit, viu a Barcelona
LACZKO, Ramona	Fundació Interarts	Romania, viu a Barcelona
REGUERO JIMENEZ, Núria	Investigadora, Institut de la Comunicació (InCom), Universitat Autònoma de Barcelona	Catalunya
WEERTS, Valérie	Fundació Interarts	França, viu a Barcelona
CANALE, Tullia	Fundació Interarts	Itàlia, viu a Barcelona
NOBILE, Giorgia	Fundació Interarts	Itàlia, viu a Barcelona
BALTÀ, Jordi	Coordinador, Fundació Interarts	Catalunya
ALCOVERRO i VIA, Laura	Generalitat de Catalunya	Catalunya
MESADO, Àngel	Generalitat de Catalunya	Catalunya / Regne nit
GUILLEMAT, Elisabet	Generalitat de Catalunya	Catalunya
VIDAL-FOLCH, Estanislau	Generalitat de Catalunya	Catalunya
STEINKAMP, Anna	Tècnica, Divisió Cultura i Comunicació, Comissió Alemanya UNESCO	Alemanya
MERKEL, Christine M.	Directora, Divisió Cultura i Comunicació, Comissió Alemanya UNESCO	Alemanya
RÖMER, Katja	Tècnica, Dècada ONU «Educació per al desenvolupament sostenible», Comissió Alemanya UNESCO	Alemanya
DZUDZEK, Iris	Universitat de Münster	Alemanya

Font: Comissió Alemanya UNESCO.

Com es pot comprovar, l'aportació de recursos i, sobretot, de capital humà expert, ha permès a la Generalitat tenir un paper visible i amb personalitat pròpia al Procés Convenció UNESCO. En definitiva, doncs, des d'un punt de vista tècnic, jurídic i polític no hi ha impediments perquè l'acció de la Generalitat a la UNESCO continuï la seva via ja en marxa. Els tres arguments que hem exposat (comparació de l'article 198 EAC amb els seus homòlegs dels estatuts d'autonomia d'altres comunitats autònomes; l'estudi de l'evolució de la jurisprudència del TC, i els antecedents legislatius que han permès una presència directa, activa i permanent de Catalunya a la UNESCO des del 2004) així ens ho permeten afirmar. L'ACEC (acció cultural exterior de Catalunya), tal i com l'hem definida anteriorment, té fonaments sòlids per continuar el seu desplegament.

CONCLUSIONS

Aquesta tesi fa un recorregut intel·lectual partint de la definició del terme cultura. S'inicia la recerca amb una descripció de l'evolució històrica del concepte, de les diferents perspectives amb què abordar-lo i també les dificultats metodològiques per acotar-lo i objectivar-lo.

En segon lloc, hem analitzat la relació entre cultura i mercat. Després de constatar que la industrialització de la producció i distribució de béns i serveis culturals comporta una mercantilització general de la cultura, hem descrit les conseqüències que això comporta en l'estructura del sector cultural i comunicatiu. En aquesta secció hem parat especial atenció al debat sobre el servei públic audiovisual al Regne Unit, impulsat per l'autoritat de regulació britànica, l'Ofcom.

El tercer capítol es centra en l'estudi de la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals de la UNESCO, com a primer tractat internacional que aborda la qüestió des d'una perspectiva global, i no regional o estatal.

I finalment, la tesi estudia les noves formes de relacions internacionals que emergeixen arran de la globalització i el procés de redimensionament dels poders públics i els sistemes de governança mundial. En aquest sentit, s'estudien els actors que tenen l'oportunitat d'esdevenir rellevants en l'arena internacional, com ara els Governos no centrals. El cas de Catalunya no n'és una excepció, de manera que s'estudien les possibilitats d'acció paradiplomàtica de la Generalitat en l'àmbit cultural.

Així, resumit en una seqüència lògica, aquesta tesi ha analitzat els conceptes de cultura i diversitat cultural, les interaccions que tenen amb el mercat i la necessitat d'una regulació pública per evitar-ne els desequilibris. A partir d'aquí,

ha passat a estudiar la Convenció de la UNESCO, com a primer tractat internacional que planteja una regulació a escala global de la diversitat cultural. I en un context de globalització i redefinició de la governança internacional, s'ha aprofundit en les possibilitats que té el Govern de la Generalitat de Catalunya per participar com a actor en el desplegament de la Convenció.

Pel que fa a la temàtica, aquesta tesi no tanca ni esgota l'objecte analitzat, sinó que, arribant a conclusions fonamentades, obre l'horitzó a recerques posteriors que aprofundeixin en el tema. D'aquesta forma, l'aplicació de la Convenció sobre Diversitat Cultural, que requereix un desenvolupament conceptual, jurídic i polític, o la consolidació de noves formes de paradiplomàcia de Governos no centrals són exemples d'aquest caràcter no tancat de la investigació duta a terme. De fet, aquestes dues línies de treball tenen un gran interès i disposen de poca base acadèmica i teòrica, circumstància que invita a futures recerques en aquests àmbits.

D'altra banda, les conclusions de la tesi tenen un caire analíticointerpretatiu. Tal i com dèiem a l'apartat «Introducció i agraïments», la meua trajectòria professional i intel·lectual així ho justifica. Per tal de mantenir la coherència interna del treball, la forma d'exposició de les conclusions seguirà l'estructura fixada al començament, en l'epígraf 1.1 «Hipòtesi general i hipòtesis secundàries. Fonaments metodològics». Així, comprovarem hipòtesi per hipòtesi el resultat del nostre treball de recerca, tot començant per les conclusions secundàries i finalitzar amb la conclusió general.

Conclusió 1

«La definició més útil de cultura com a fonament conceptual de tota política pública és aquella que es basa en les expressions culturals.»

És positiu que les polítiques culturals prenguin la visió de gran angular que proporciona l'antropologia com a base per a la seva acció. Això no obstant, el primer capítol de la tesi ens ha servit per demostrar que tota intervenció pública requereix establir una definició molt més acotada de cultura, per tal que sigui mesurada, objectiva, eficaç i avaluable *a posteriori*.

En aquest sentit, és encertada l'opció que fa la Convenció de la UNESCO pel terme «expressions culturals», bandejant altres possibles sentits de cultura com ara «pràctiques col·lectives», «formes de vida», etc. S'entén per *expressió* una manifestació amb sentit i càrrega simbòlica que un individu o col·lectiu produeixen en un moment i lloc determinats. Més concretament, quan parlem de cultura ens referim a l'expressió i/o al servei que pot oferir aquesta expressió, produïts a partir de processos artesanals o industrials (emprant tecnologia digital o no) i dels quals se'n pot fer un ús mercantil.

Tot i que considerem que la cultura i els productes que genera tenen una dimensió que ultrapassa el seu valor de mercat, és cert que lligar la cultura amb l'economia és la forma més operativa d'acotar, definir i objectivar els conceptes de cultura i diversitat. Només d'aquesta manera podrem quantificar-ne el valor econòmic, els intercanvis comercials que genera i traduir-ho en dades estadístiques. Així, amb informació objectiva a la mà, es pot plantejar una política cultural determinada, sigui activa o de no-intervenció, i a partir dels resultats obtinguts, es podrà donar comptes de l'acció política duta a terme.

Conclusió 2

«Les expressions culturals generen una activitat econòmica que, a causa de les dinàmiques industrials de producció i distribució, desemboca en forts desequilibris de mercat. Per això, és necessària una intervenció pública correctora per a un funcionament adequat del mercat cultural. A més, aquesta situació de disfuncions espontànies s'accentua més encara en el sector audiovisual per les peculiaritats econòmiques d'aquest tipus de béns i serveis.»

Actualment, el sector cultural té una incidència molt important en l'economia general d'una societat. Les obres audiovisuals, a més, tenen unes característiques peculiars que en fan augmentar més encara el valor econòmic. La digitalització permet una reproducció il·limitada, sense pèrdua de qualitat i sense costos marginals per a cada nova obra reproduïda. Això fa que les

economies d'escala augmentin el rendiment de la producció i, per tant, es tendeix a augmentar el volum dels mercats per tal d'augmentar els beneficis. Aquesta dinàmica, unida a un procés de desregulació i privatització d'importantes esferes del macrosector de la comunicació, ha comportat una forta concentració en l'estructura del mercat cultural.

Tal com argumenten De Moragas i Prado (2000:175), l'equació liberalitzadora dels anys 90 és falsa, de manera que obtenim la seqüència:

Liberalització = Multiplicació de canals = Augment de l'oferta

Però:

≠ Pluralisme

≠ Diversitat

Tal com argumentem al segon capítol, els béns i serveis audiovisuals tenen característiques específiques que impedeixen que el mercat per si mateix funcioni de manera òptima. Lluny de ser un sector espontàniament eficient, l'audiovisual presenta nombrosos fracassos de mercat, que requereixen una intervenció pública per corregir els desequilibris que provoca. La manca d'intervenció pública deriva en un sistema comunicatiu poc plural, que tendeix a l'oligopoli, que produeix continguts poc diversificats i de poca qualitat i que no garanteix els drets del consumidor. En cultures i llengües que disposen de mercats econòmicament reduïts, a més, aquesta manca d'intervenció propicia un ofec de la indústria audiovisual local, que es veu inundada per continguts i capitals de grups estrangers que operen en economies d'escala majors.

Com a conseqüència d'això, ens trobem amb una indústria dels EUA que exerceix un domini del mercat internacional, gràcies a la capacitat

d'amortització en el mercat interior de la inversió en producció. Això afecta, i molt, la diversitat cultural. La concentració empresarial, territorial, lingüística i «cosmovisional» de la producció de continguts culturals condiciona decisivament la construcció d'un imaginari global. La metròpoli cultural (re)crea el món, el representa i l'exporta.

Vist el fracàs de l'aposta liberalitzadora dels anys 90, segons la qual una desregulació en la propietat dels mitjans proporcionaria de forma automàtica una oferta diversa i de qualitat, la garantia necessària per a la diversitat és l'existència d'un servei públic efectiu. La intervenció de les administracions públiques en el mercat (sigui amb la imposició de determinades regles pel que fa a l'oferta de continguts, sigui amb la gestió directa d'un/s operador/s audiovisual/s) és l'instrument equilibrador d'un funcionament ineficient del mercat.

D'aquesta manera, obtenim la següent equació:

Servei públic = Diversitat

Conclusió 3

«L'aplicabilitat de la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO, només serà factible si les polítiques de promoció de la diversitat cultural van estretament lligades a polítiques de cooperació internacional i de desenvolupament sostenible.»

Les dinàmiques de la globalització han alterat profundament l'ordre polític instaurat en la Pau de Westfàlia (1648), segons el qual l'estat-nació aleshores emergent tenia sobirania plena en els afers interns del seu territori i exercia un monopoli absolut en les relacions internacionals. A partir del moment en què els estats-nació cedeixen sobirania a organismes multilaterals o d'integració regional i, així mateix, liberalitzen els intercanvis de moviments financers,

industrials, culturals, etc., els centres de poder i decisió es reubiquen en justa correspondència. D'aquesta forma, l'estat modern westfalià queda diluït per aquestes dinàmiques que, recordem-ho, són volgudes i executades pels mateixos estats.

Donada aquesta transformació, doncs, la intervenció pública sobre el sector cultural ja no es pot circumscriure (exclusivament) en l'àmbit de l'estat-nació. Les polítiques estatals unilaterals es veuen sobrepassades per les dinàmiques de la globalització. Les raons per a una intervenció pública en el sector cultural continuen vigents, tal com hem exposat en la conclusió 2, però a una escala redimensionada. En aquest sentit, la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, de la UNESCO, és la primera norma aprovada des d'aquesta perspectiva ampliada.

Ara bé, per tal que aquest tractat de la UNESCO sigui aplicable, les polítiques de promoció de la diversitat cultural han d'anar estretament lligades a polítiques de cooperació internacional i de desenvolupament sostenible. Aquesta tesi, sostinguda al tercer capítol, es fonamenta en dues raons, una de filosòfica i una altra de funcional.

Pel que fa a la raó de principis filosòfics, la implementació de la Convenció no ha de servir per justificar un tancament de les comunitats sobre si mateixes, ni pot esdevenir una excusa o coartada per aplicar polítiques proteccionistes i excloents. La Convenció instaura el dret a concebre, produir, distribuir i rebre expressions culturals diverses. Això implica donar accés a continguts culturals estrangers (i no sols als de les grans potències exportadores). Així mateix, també pretén garantir l'existència i la viabilitat de la producció pròpia, com a via per interpretar i explicar-se el món des dels referents propis. Tant la Declaració sobre la Diversitat Cultural com la seva concreció jurídica posterior, la Convenció, estableixen els drets culturals com a part constitutiva dels drets humans. Aquests drets formen part de l'esquema bàsic de la dignitat humana i, per tant, tenen un rang superior a altres drets com ara el lliure comerç o el lucre. Si per raons de lògica mercantil, una cultura es veu amenaçada a causa de la mida reduïda del seu mercat, la Convenció articula la possibilitat d'una

intervenció pública correctora de legitimitat *filosòfica* superior a la llibertat d'empresa.

Quant a la raó funcional de lligar les polítiques de promoció de la diversitat cultural amb polítiques de cooperació internacional i de desenvolupament sostenible, l'argumentació és molt diferent. La Convenció de la UNESCO s'ha d'encaixar dins del sistema de dret internacional vigent i fer-la compatible amb els compromisos adquirits pels estats en tractats anteriors. Un dels obstacles inicials amb què pot topar la Convenció són els acords de l'OMC.

D'una banda, la Convenció atorga als estats signataris el dret a aplicar mesures de preservació i promoció de totes les expressions culturals que li siguin pròpies, al marge de les lleis de mercat que les facin viables o no econòmicament. De l'altra, els acords de l'OMC comporten compromisos de liberalització del comerç internacional per part dels estats signataris, la qual cosa implica la no-intervenció de l'estat en el lliure funcionament del mercat.

Això no obstant, aquesta contradicció aparent es pot resoldre, com hem dit, fusionant les àrees d'acció política relatives a la diversitat cultural, a la cooperació internacional i al desenvolupament sostenible. Seguint l'estela deixada per la Convenció sobre Diversitat Biològica de les Nacions Unides, que va delimitar *a posteriori* els compromisos de liberalització en el marc de l'OMC per causes mediambientalistes, la Convenció de la UNESCO pot ser emprada de forma semblant. Els drets que estableix la Convenció es poden canalitzar per promoure la cooperació cultural internacional, mitjançant acords específics entre països desenvolupats i en vies de desenvolupament. Aquests acords bilaterals poden incloure apartats sobre la coproducció, la transferència de coneixement o els ajuts al teixit industrial dels països en vies de desenvolupament. D'aquesta manera, les polítiques de promoció de la diversitat cultural poden ser compatibles amb la normativa fixada per l'OMC.

Cal observar que la Comissió Europea ja ha començat a treballar en aquesta direcció i prova d'això són els acords bilaterals entre la Unió Europea i el Cariforum, l'associació que agrupa vint països del Carib. Així mateix, les

negociacions en curs de la UE amb Corea i l'Índia també adopten aquests principis.

Conclusió 4

«La globalització és un procés econòmic i polític que altera radicalment el sistema de les relacions internacionals monopolitzades fins ara pels estats.»

Lligat amb la pèrdua del monopoli dels estats-nació en l'àmbit internacional, veiem l'emergència de noves formes de relacions diplomàtiques. En paral·lel, la multiplicació dels intercanvis de tota naturalesa, característica de la globalització, dona com a resultat l'aparició de nous actors que tenen un pes creixent en les relacions internacionals: associacions que agrupen interessos sectorials (empresaris, sindicats, confessions religioses, etc.), interessos territorials (regionals, urbans, ètnics, etc.), interessos temàtics (mediambientalistes, de gènere, de cooperació i solidaritat, etc.).

El capítol 4 s'encarrega d'estudiar a fons aquestes tendències. Així, un col·lectiu molt nombrós i dispers d'actors posen en pràctica accions paradiplomàtiques que s'allunyen de la «diplomàcia de tractat» pròpia del sistema de Westfàlia. Al costat de les ambaixades i delegacions oficials i dels fòrums de negociació i presa de decisió supraestats hi ha representants de la societat civil i de governs no centrals. Michael Keating, director del Departament de Ciències Polítiques i Socials de l'Institut Universitari Europeu de Florència, defineix aquest univers com a fragmentat, sense estructura, experimental i, a voltes, oportunista (Keating 1999).

En aquest context naixent en què l'estat-nació és l'actor principal —però no l'únic— en l'escena mundial, Catalunya pot gaudir d'oportunitats per a la seva projecció internacional i per a l'acció diplomàtica.

Conclusió general

«La Generalitat de Catalunya pot exercir una paradiplomàcia cultural activa en l'àmbit de la UNESCO, gràcies a les possibilitats que ofereixen el nou Estatut d'Autonomia, la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals i, més genèricament, les dinàmiques de la globalització.»

Prenent com a base la recerca de la segona meitat del capítol 4, podem concloure que el Govern de la Generalitat té fonament tècnic i jurídic per dur a terme una acció diplomàtica sostinguda en l'àmbit de la cultura. Així mateix, podem ratificar la implicació directa de la Generalitat en els grans projectes de la UNESCO.⁴³ L'activitat desplegada pel Govern permet demostrar la capacitat de gestió d'alguns ens subestats i permet justificar per la via dels fets la millora de la seva presència formal en els fòrums internacionals. D'altra banda, el sistema de les Nacions Unides i, en particular la UNESCO, són permeables a la col·laboració amb múltiples actors, tant públics com privats. Aquesta permeabilitat encara no ha estat prou aprofitada pels estats federats o les regions europees.

El Govern de la Generalitat, en compliment del mandat estatutari, ha tingut una línia de treball orientada a reforçar el seu contacte directe amb la UNESCO, sens perjudici d'altres actors catalans en aquest àmbit. En aquesta línia, la Convenció és el projecte polític estratègic per diverses raons:

- Catalunya compta amb capital humà expert en el «Procés Convenció UNESCO».
- Els principis i els valors continguts en el seu text són plenament compatibles amb les polítiques de la Generalitat: la Convenció proclama la igual dignitat de totes les cultures i la consideració de la diversitat de les expressions culturals com una riquesa a protegir.

⁴³ Recordem que la informació exposada en aquest apartat sobre l'activitat del Govern de la Generalitat en matèria de la UNESCO és deutora dels principis expressats per Àngel Mesado, extècnic responsable de les relacions amb organismes multilaterals, de la Secretaria d'Affers Exteriors, en successives reunions de treball.

- Alguns aspectes importants de la Convenció coincideixen amb competències i àmbits importants d'actuació del Govern (cooperació cultural internacional, cooperació per al desenvolupament, etc.).
- La Convenció crea el Fons per a la Diversitat Cultural, que estarà operatiu a partir del 2009. En el moment de tancar aquesta tesi, el suport financer de la Generalitat estava previst per la Secretaria d'Afers Exteriors i representaria una via d'influència directa. La participació comportaria la presència automàtica a la Conferència de Donants de la Convenció.
- És un projecte multi-actors (estats, organismes d'integració regional, organismes multilaterals, governs subestats i societat civil).

La Generalitat ha realitzat aportacions importants al procés, sigui en logística i organització de jornades oficials de treball, sigui en *know-how* o exemples en bones pràctiques. Això li ha permès presentar-se en primera persona davant la UNESCO i sumar bons arguments a qualsevol demanda de participació formal en l'organisme.

La Convenció és un procés dinàmic que tot just es troba als seus inicis. Atès que no hi ha doctrina jurídica ni jurisprudència, que finalment esdevingui una referència en el dret internacional depèn en gran mesura de les aportacions teòriques i de les bones pràctiques que generi aquest procés. Amb la seva entrada en vigor tot just s'inicia un procés per dotar-la de contingut i autoritat. Treballar per l'èxit de la Convenció no sols és treballar pels seus principis, valors i projectes. Una contribució del Govern de la Generalitat que millori de manera sensible les possibilitats d'èxit de la Convenció suposa una possibilitat real de guanyar pes i influència en l'àmbit internacional, molt especialment en el camp de la cultura.

L'estratègia que ha seguit el Govern en aquesta línia té dos flancs: aconseguir un acord bilateral UNESCO - Catalunya, com a contribuïdor en programes de cooperació cultural, d'una banda, i perseguir una representació permanent al si de la delegació espanyola a la UNESCO, de l'altra. Pel que fa al primer flanc, es pot prendre exemple de l'acord bilateral entre Flandes i la UNESCO, en què

s'acorda l'aportació flamenca a un fons fiduciari amb projectes elaborats i executats per Flandes. Malgrat que l'acord estigui regit per un comitè mixt UNESCO - Flandes, és la comunitat flamenca la que assigna els experts que han de dur a terme els programes, amb l'objectiu que la seva aportació econòmica serveixi també com a formació de quadres.

Com a primer pas per assolir un futur fons fiduciari general de Catalunya a la UNESCO, és important una participació activa de la Generalitat en el Fons per a la Diversitat Cultural creat específicament per la Convenció. Aquest fons no estableix una contribució prescriptiva per als estats signataris del tractat i, a més, està obert a la participació d'altres entitats de naturalesa diversa, inclosos els governs no centrals. Que Catalunya participi en aquest fons solidari és la via per tenir un protagonisme en la implementació de la Convenció, perquè en aquests moments disposa de poques aportacions. Així, en el moment de tancar aquesta tesi, el Govern havia fet una reserva pressupostària de 100.000 dòlars per al 2009 en els pressupostos plurianuals de l'Agència Catalana de Cooperació per al Desenvolupament (ACCD).⁴⁴ Aquesta quantitat coincideix, a tall d'exemple, amb la que hi aporta el Quebec. Caldrà fer comprovar l'execució d'aquesta reserva pressupostària, realitzada abans de l'estiu del 2008, perquè el fet de ser donant atorga immediatament el caràcter d'actor en el procés i presència a la conferència de donants.

Quant a la participació formal de la Generalitat en els òrgans de decisió de la UNESCO, caldria aprovar una norma nova que garanteixi la presència com a membre nat de Catalunya al ple i al consell executiu de la Comissió espanyola de cooperació amb la UNESCO.

En l'àmbit intern, és destacable el projecte de decret del Govern de creació del Consell Assessor sobre la Diversitat de les Expressions Culturals (CADEC),

⁴⁴ L'ACCD és l'organisme de la Generalitat de Catalunya, depenent del Departament de la Vicepresidència, responsable de gestionar les polítiques de cooperació al desenvolupament, construcció de la pau, acció humanitària i drets humans per contribuir a l'eradicació de la pobresa i afavorir el desenvolupament humà sostenible. Vegeu: <http://www.gencat.cat/cooperacioexterior/cooperacio/>

així com la voluntat política d'instaurar un pla de treball interdepartamental i de formació en «diversitat de les expressions culturals».

En la línia propositiva d'aquesta tesi, pensem que una de les prioritats dels governs de la Generalitat hauria de ser la consolidació de la «diplomàcia cultural», que defensi la personalitat i els interessos de Catalunya en l'esfera internacional. S'obre així un horitzó d'acció política que entrellaça política cultural, relacions internacionals i projecció institucional. Seria avantatjós aprofitar el bagatge adquirit fins al moment pel Govern de la Generalitat en l'àmbit de la Convenció de la UNESCO. Així mateix, convindria aprofundir en la política catalana de cooperació cultural per al desenvolupament, opció que suposaria un fort augment de l'esforç d'ajut i una marcada orientació de la política als Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni de les Nacions Unides. I també caldria millorar la planificació i els instruments d'ajuda i precipitar les reformes en el marc legal i institucional.

Les formacions polítiques catalanes, sigui quina sigui la seva força o la seva influència al Govern central, haurien d'assumir aquesta línia política de forma clara i sense tacticismes. S'hauria de seguir l'exemple de França, on tots els partits es van alinear a favor de l'«excepció cultural» durant les negociacions de l'OMC. La regulació dels poders públics en matèria d'accés, de pluralisme i d'igualtat d'oportunitats a la informació i a la cultura no ha de ser objecte de disputa partidista.

El Govern de la Generalitat hauria d'apostar per una paradiplomàcia cultural, com a contribució específica catalana a la globalització. És en l'especialització i la concentració de recursos humans i financers que Catalunya pot aportar un valor afegit amb personalitat pròpia als processos de redimensionament de la governança política, econòmica i institucional en curs. En altres paraules, optar de manera sostinguda per un àmbit acotat de les relacions internacionals (o «diplomàcia de nínxol») pot proporcionar un protagonisme que li permeti reinventar la seva presència al món.

BIBLIOGRAFIA⁴⁵

Acheson, K.; Maule, C. (2004). «Convention on Cultural Diversity», a: *Journal of Cultural Economics*, 28, pàg. 243-56.

Ader, T. (2006). «Cultural and Regional Remits in Broadcasting», a: *It is all about Content*. Estrasburg: European Audiovisual Observatory, IRIS Plus.

Adorno, T.; Horkheimer, M. (1998). *La dialéctica de la Ilustración*. Madrid: Trotta. 1a edició 1947.

Albarran, A. B. (2002). *Media Economics; Understanding Markets, Industries and Concepts*. Ames: Iowa State University Press.

Albarran, A. B.; Dimmick, J. (1996). «Concentration and Economies of Multiformity in the Communication Industries», a: *Journal of Economics*, 9(4), pàg. 41-50.

Aldecoa, F.; Keating, M. (1999). *Paradiplomacy in Action. The Foreign Relations of Subnational Governments*. Londres: Frank Cass Publishers.

Almirón, N. (2005). «Banca y medios de comunicación en la sociedad de la información: el caso de los paraísos fiscales en *El País*», a: *Revista Zer*, núm. 18, maig 2005.

Almirón, N. (2007). «La convergencia de intereses entre banca y grupos de comunicación: el caso de SCH y PRISA», a: *Revista Zer*, núm. 22, maig 2007.

Anderson, S. P. (2007). «Regulation of Advertising in Broadcasting», a: Seabright, P. (ed.). *The Economic Regulation of Broadcasting Markets; Evolving Technology and Challenges for Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Anderson, S. P.; Coate, S. (2005). «Market Provision of Broadcasting: A Welfare Analysis», a: *Review of Economic Studies*, 72, pàg. 947-972.

Anderson, S. P.; Gabszewicz, J. J. (2006). «The Media and Advertising: A Tale of Two-Sided Markets», a: Gingsburg, V.; Trosby, D. (ed.). *Handbook of the Economics of Art and Culture*. Amsterdam: Elsevier.

Ansell, C. (2000). «The Networked Polity: Regional Development in Western Europe», a: *Governance* 13 (3), pàg. 303-333.

⁴⁵ Com es pot comprovar, la data de consulta de tots els documents en línia és el 29 d'agost del 2008. Això és degut a la repassada final que vaig fer per confirmar les adreces electròniques dels webs citats.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Appadurai, A. (1990). «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy», a: *Theory, Culture & Society*, 7, pàg. 295-310.

Ardèvol, E.; Muntañola, N. (coord.) (2004). *Representación y cultura audiovisual en la sociedad contemporánea*. Barcelona: UOC.

Armstrong, M. (2002). «The Theory of Access Pricing and Interconnection», a: Cave, M.; Majumdar, S.; Vogelsang, I. (ed.). *Handbook of Telecommunications Economics* (I). Londres: Elsevier Science.

Armstrong, M.; Vickers, J. (1998). «The Access Pricing Problem with Deregulation: A Note», a: *The Journal of Industrial Economics*, 46, pàg. 131-150.

Armstrong, M.; Weeds, H. (2007). «Public Service Broadcasting and Digitalisation», a: Seabright, P. (ed.). *The Economic Regulation of Broadcasting Markets; Evolving Technology and Challenges for Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Arts, B.; Noortmann, M.; Reinalda, B. (2001). *Non-State Actors in International Relations*. Aldershot: Ashgate.

Aslama, M.; Nordenstreng, K. *et al.* (2007). «Measuring and Assessing Empirical Media Diversity: some European Cases», a: De Bens, E. (ed.). *Media between Culture and Commerce*. Bristol: Intellect.

Aslama, M.; Syversten, T. (2007). «Public Service Broadcasting and New Technologies: Maginalisation or Re-monopolisation», a: De Bens, E. (ed.). *Media between Culture and Commerce*. Bristol: Intellect.

Atkinson, D. (2001). «De l'exception à la diversité culturelle. Un enjeu au coeur d'une bataille planétaire», a: *Annuaire Français des Relations Internationales 2001* (AFRI). Paris: Ministère des Affaires Etrangères et Européennes.

Document en línia:

<http://www.afri-ct.org/IMG/pdf/atkinson2001.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Aulaintercultural (2005). «La Generalitat tendrá técnico en negociación sobre la diversidad cultural de la UNESCO».

Document en línia:

http://www.aulaintercultural.org/breve.php3?id_breve=402

[Consulta: 29 agost 2008]

Bagwell, K. (2007). «The Economic Analysis of Advertising», a: Armstrong, M.; Porter, R. (ed.). *Handbook of Industrial Organisation (vol III)*. Amsterdam: Elsevier.

Barata, J. (2006). *Democracia y audiovisual. Fundamentos normativos para una reforma del régimen español*. Madrid-Barcelona: Marcial Pons-Diputació de Barcelona.

Barbato, J. C. (2008). *La diversité culturelle en droit communautaire. Contribution à l'analyse de la spécificité de la construction européenne*. Marsella: Presses Universitaires d'Aix-Marseille.

Barceló, M.; Vintó, J. (coords.) (2008). *Dret públic de Catalunya*. Barcelona: Atelier-Llibres jurídics.

Barlet, O. (2005). «La diversidad cultural: diálogos entre los cineastas del Sur – Coloquio en Cannes 2005 – Acta», a: *La diversidad de las expresiones culturales*, vol. 5, núm. 17, 6 de juny del 2006.

Document en línia:

[http://www.diversite-culturelle.gc.ca/index.php?id=106&no_cache=1&L=2&tx_bulletinsirre_pi2\[year\]=2005&tx_bulletinsirre_pi2\[article\]=280&cHash=4d4d915806](http://www.diversite-culturelle.gc.ca/index.php?id=106&no_cache=1&L=2&tx_bulletinsirre_pi2[year]=2005&tx_bulletinsirre_pi2[article]=280&cHash=4d4d915806)

[Consulta: 29 agost 2008]

Baró, E. (2003). «Les estadístiques culturals a Catalunya: una visió panoràmica», a: *Nota d'economia: revista d'economia catalana i de sector públic*, núm. 76-77 (2n i 3r trimestre 2003), pàg. 33-50. (Monogràfic «El sector de la cultura a Catalunya: una aproximació econòmica»).

Document en línia:

http://www.gencat.net/economia/doc/doc_44705299_1.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bayona, A. (coord.) (2003). *Informe sobre la reforma de l'Estatut*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.

BBC (2004a). *Building Public Value. Renewing the BBC for a Digital World*.

Document en línia:

www.bbc.co.uk/foi/docs/bbc_constitution/bbc_royal_charter_and_agreement/Building_Public_Value.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

BBC (2004b). *Ofcom Review of Public Service Television Broadcasting – Phase 1 Report. A BBC Response – June 2004*.

Document en línia:

http://www.ofcom.co.uk/consult/condocs/psb/responses/a_c/bbc.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Beaudoin, J. (2005). «La culture: un droit ou une merchandise?», a: Gagné, G. (2005). *La diversité culturelle. Vers une convention internationale effective?*. Mont-real: Fides.

Bel, G.; Calzada, J.; Insa, R. (2007). «Acces Pricing to a Digital Broadcasting Platform», a: *Journal of Media Economics*, 20(1), pàg. 29-53.

Bergés, L. (2005a). «Annex III: El desenvolupament de la televisió privada a Espanya en el context de canvis econòmics, polítics i socials», a: *Informe de l'Audiovisual de Catalunya 2004*. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/altres/infsector04.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bergés, L. (2005b). *Anàlisi econòmica i financera de TVE, Antena 3 TV, Telecinco i Canal Plus en el seu entorn industrial (1990-2000): la mercantilització de la televisió espanyola*. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/estudis_recerca/tvespanyola.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2002). *Évaluation de la faisabilité juridique d'un instrument international sur la diversité culturelle*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/106145_faisabilite.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2003a). *Una Convención internacional sobre la diversidad cultural en la UNESCO*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica03-03.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2003b) *A New International Instrument on Cultural Diversity. Questions and Answers*.

Document en línia:

<http://www.incd.net/docs/Y.Bernier-eng.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2003c). *Análisis comparativo de los tratados de libre comercio Chile – EE.UU. y Singapur – EE.UU.; con un enfoque particular en su impacto sobre el sector cultural*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica03-04.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2003d). *El vínculo entre la futura Convención internacional sobre la diversidad cultural y los otros tratados internacionales*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica03-05.pdf>
[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2003e). *Los países en desarrollo y el proyecto de Convención internacional sobre la diversidad cultural*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica03-06.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2003f). *Utilización de los datos estadísticos en las negociaciones sobre un nuevo acuerdo internacional sobre la diversidad cultural en la Unesco*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica03-09-10.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2004a). «Content Regulation in the Audiovisual Sector and the WTO», a: Geradin, D.; Luff, D. (ed.). *The WTO and Global Convergence in the Telecommunications and Audio-Visual Services*. Cambridge: Cambridge University Press

Bernier, I. (2004b). *Anteproyecto de Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y de las Expresiones Artísticas. Análisis y comentarios*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/anteproyecto_analisis-comentarios_2004.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2004c). *La primera reunión de expertos gubernamentales relativa al Anteproyecto de Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas de la UNESCO: Las implicaciones para la continuación de la negociación*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica04-12.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2004d). *Las exigencias de contenido local en el cine, la radio y la televisión como medio de defensa de la diversidad cultural: teoría y realidad. (parte 1)*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica03-11-12parte1.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2004e). *Las exigencias de contenido local en el cine, la radio y la televisión como medio de defensa de la diversidad cultural: teoría y realidad. (parte 2)*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica04-01-03parte2.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2004f). *Los recientes tratados de libre comercio de Estados Unidos como muestra de su nueva estrategia en el sector audiovisual*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/conf_seoul_esp_2004.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2005a). «La négociation de la convention de l'UNESCO sur la protection et la promotion de la diversité des expressions culturelles», a: *Annuaire canadien de droit international*, vol. XLIII(29-30), pàg. 326.

Bernier, I. (2005b). *Segunda sesión de la reunión de expertos gubernamentales consagrada al Anteproyecto de Convención sobre la Diversidad de los Contenidos Culturales y Expresiones Artísticas de la UNESCO*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica05-05.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2006). *La Tercera sesión de la reunión intergubernamental de expertos sobre el Anteproyecto de Convención sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de las Expresiones Artísticas y el examen del proyecto de Convención por la Conferencia General*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/cronica06-01.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2007). *Un aspecto importante de la aplicación de la Convención sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales: el Fondo Internacional para la Diversidad Cultural*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.gc.ca/fileadmin/documents/pdf/fonds-diversite-culturelle-esp.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I. (2008). *La Convention sur la diversité des expressions culturelles de l'Unesco: un instrument culturel au carrefour du droit et de la politique*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/carrefour-du-droit.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bernier, I.; Ruiz-Fabri, H. (2006). *Aplicación y seguimiento de la Convención de la UNESCO sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales. Perspectivas de acción*. Mont-real: Ministère de Culture, Communications et Condition féminine.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/UNESCO-esp.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Berry, S. T.; Waldfogel, J. (2001). «Do Mergers Increase Product Variety? Evidence from Radio Broadcasting», a: *Quarterly Journal of Economics*, 116, pàg. 1009-1025.

Berstein, S.; Milza, P.; Bianco, J. L. (2001). *Les années Mitterrand, les années du changement. 1981-1984*. París: Perrin.

Bigler, G. (2005). *Advancing Public Diplomacy: One Advocate At A Time*. Washington: Public Diplomacy Alumni Association.

Document en línia:

<http://www.publicdiplomacy.org/52.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Bolaño, C.; Mastrini, G.; Sierra, F. (coord.) (2005). *Economía política, comunicación y conocimiento. Una perspectiva crítica latinoamericana*. Buenos Aires: La Crujía Ediciones.

Bonet, L. (coord.) (1995). *Diversitat cultural i polítiques culturals a Europa*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Bonet, L. (2004). «Reflexiones a propósito de indicadores y estadísticas culturales», a: *Gestión Cultural*, 7, «Indicadores y Estadísticas Culturales», abril de 2004.

Document en línia:

www.gestioncultural.org/boletin/pdf/Indicadores/LBonet-Indicadores.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Bonet, L. (2006). *Diversitat cultural i polítiques interculturals a Barcelona*. Barcelona: CIDOB, sèrie «Dinàmiques interculturals», núm. 6, «Diversitat cultural i polítiques interculturals a Barcelona».

Document en línia:

http://www.cidob.org/ca/publicaciones/documentos_cidob/dinamicas_interculturales/num_6_diversitat_cultural_i_politiques_interculturals_a_barcelona

[Consulta: 29 agost 2008]

- Bound, K. *et al.* (2007). *Cultural Diplomacy*. Londres: Demos.
- Bourdon, J. (2007). «Unhappy Engineers of the European Soul: The EBU and the Woes of Pan-European Television», a: *The International Communication Gazette* 69(3), pàg. 263-280.
- Boyer, M. (2001). «Moving Targets: Understanding Diplomacy and Negotiation in a Globalizing System», a: *The International Studies Review*, vol. 3 (1-spring), pàg. 91-99.
- Braman, S. (2007). *Change of State. Information, Policy, and Power*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Brown, K.; Alexander, P. J. (2005). «Market Structure, Viewer Welfare, and Advertising Rates in Local Broadcast Television Markets», a: *Economic Letters*, 86, pàg. 331-337.
- Buckley, S. *et al.* (2008). *Broadcasting, Voice and Accountability: A Public Interest Approach to Policy, Law, and Regulation*. Washington DC: Digital Culture Books.
- Bull, B.; Boas, M.; McNeil, D. (2004). «Private Sector Influence in the Multilateral System: A Changing Structure of World Governance?», a: *Global Governance* 10(4), pàg. 481-498.
- Busquet, J. (2006). *La cultura*. Barcelona: UOC.
- Bustamante, E. (coord.) (2002). *Comunicación y cultura en la era digital*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Bustamante, E. (coord.) (2003). *Hacia un nuevo sistema mundial de comunicación. Las industrias culturales en la era digital*. Barcelona: Gedisa.
- Bustamante, E. (2006). *50 años de televisión: el déficit democrático de la televisión*. Barcelona: Gedisa.
- CAC (2004). *Consideracions sobre la teleporqueria*.
 Document en línia:
http://www.cac.cat/pfw_files/cma/actuacions/Autorregulacio/recomteleporqueria.pdf
 [Consulta: 29 agost 2008]
- CAC (2005). *Informe de l'Audiovisual de Catalunya 2004*. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya, capítol 2 «La televisió a Catalunya».
 Document en línia:
http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/altres/infsector04.pdf
 [Consulta: 29 agost 2008]

Calabrese, A. (2007). *Empire and Communications*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Cambra de Comerç de Barcelona (2005). *L'audiovisual en l'escenari global. Perspectives per a Catalunya*. Barcelona: Cambra de Comerç de Barcelona.

Cardús, S. et al. (2007). *El Baròmetre i les necessitats estadístiques del sector de la comunicació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Col·lecció Lexkon.

Carlsnaes, W.; Risse, T.; Risse-Kappen T.; Simmons, B. A. (2002). *Handbook of International Relations*. Londres: SAGE.

Carlsson, U. (2006). *Radio, TV and Internet in the Nordic Countries. Meeting the Challenges of New Media Technology*. Göteborg: Nordicom.

Carrillo, M. (2007). *L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006. Textos jurídics*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2 volums.

Castelló, E. (2007). «The Production of Television Fiction and Nation Building: The Catalan Case», a: *European Journal of Communication* 22(1), pàg. 49-68.

Castells, M. (1998). *La era de la informació. Economía, sociedad y cultura*. Madrid: Alianza. 2a edició.

Castells, M. (2001). «Globalización y antiglobalización», a: *El País*, 24 juliol 2001.

Document en línia:

http://www.elpais.com/articulo/opinion/Globalizacion/antiglobalizacion/elpepiopi/20010724elpepiopi_6/Tes/

[Consulta: 29 agost 2008]

Castells, M. (2005). «Globalització i identitat», a: *Quaderns de la Mediterrània*, núm. 5, pàg. 11-20.

Document en línia:

<http://www.iemed.org/publicacions/quaderns/5/ccastells.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Caves, R.E. (2002). *Creative Industries: Contracts between Art and Commerce*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

CEIM (2007). *Accords bilatéraux et diversité culturelle. Bulletin d'information*, vol. 2, núm. 8, 9 octubre 2007.

Document en línia:

<http://www.er.uqam.ca/nobel/ieim/IMG/pdf/2007-10-09-ABDC.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Chadha, K.; Kavoori, A. (2000) «Media Imperialism Revisited: Some Findings from Asian Case», a: *Media, Culture & Society*, 22(4), pàg. 415-432.

Chakravartty, P.; Yuezhi, Z. (2008). *Global Communications: Toward a Transcultural Political Economy*. Lanham, MD (EUA): Rowman and Littlefield Publishers.

Chalaby, J. K. (2002). «Transnational Television in Europe: The Role of Pan-European Channels», a: *European Journal of Communication* 17(2), pàg. 183-203.

Chambers, T. (2003). «Structural Changes in Small Media Markets», a: *The Journal of Media Economics*, 16, pàg. 41-49.

Cowan, G. (2007). «Comunicación e imagen nacional. Diplomacia de marca», a: *La Vanguardia*, suplement «Culturas», 31 de gener, pàg. 3.

Chantraine, P. (1965). *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*. París: Klincksieck.

Chapman, J.; Miller, P.; Skidmore, P. (2003). *The Long View: How Regulators and Companies Can Both Win*. Londres: Demos.

Christensen, M.; Erdogan, N. (ed.) (2008). *Shifting Landscapes: Film and Media in European Context*. Newcastle (Regne Unit): Cambridge Scholars Publishing.

Coaliciones en movimiento (2003). *Un boletín de las coaliciones para la diversidad cultural*, vol. 1, núm. 5, desembre 2003.

Document en línia:

http://www.cdc-ccd.org/coalition_currents/03_dec/coalition_currents_sp.html

[Consulta: 29 agost 2008]

Coaliciones en movimiento (2004a). *Un boletín de las coaliciones para la diversidad cultural*, vol. 2, núm. 2, març 2004.

Document en línia:

http://www.cdc-ccd.org/coalition_currents/04_march/coalition_currents_sp.html

[Consulta: 29 agost 2008]

Coaliciones en movimiento (2004b). *Un boletín de las coaliciones para la diversidad cultural*, vol. 2, núm. 6, octubre 2004.

Document en línia:

http://www.cdc-ccd.org/coalition_currents/04_oct/coalition_currents_sp.html

[Consulta: 29 agost 2008]

Coaliciones en movimiento (2005a). *Un boletín de las coaliciones para la diversidad cultural*, vol. 3, núm. 1, gener 2005.

Document en línia:

http://www.cdc-ccd.org/coalition_currents/05_jan/coalition_currents_sp_janv05.html

[Consulta: 29 agost 2008]

Coaliciones en movimiento (2005b). *Un boletín de las coaliciones para la diversidad cultural*, vol. 3, núm. 2, febrer 2005.

Document en línia:

http://www.cdc-cdd.org/coalition_currents/05_feb/coalition_currents_sp_fev05.html

[Consulta: 29 agost 2008]

COASE, R. (1960). "The Problem of Social Cost", a: *Journal of Law and Economics*, 3: 1-44.

Per a la traducció al castellà autoritzada per l'autor vegeu:

<http://www.eumed.net/cursecon/textos/coase-costo.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Collins, R. (2002). *Media and Identity in Contemporary Europe: Consequences of Global Convergence*. Bristol i Portland, OH: Intellect.

Colomines, A.; Marí, I.; Monjas, A. (2006). *Tots som diferents. Textos normatius de la UNESCO sobre diversitat cultural i lingüística*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya.

Comissió Europea (1999). *Comunicación sobre los principios y directrices de la política comunitaria en el sector audiovisual en la era digital*. Referència:

COM(1999) 657 final.

Document en línia:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1999:0657:FIN:ES:PDF>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2001). *La gobernanza europea. Un Libro Blanco*. Referència: COM (2001) 428 final.

Document en línia:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/es/com/2001/com2001_0428es01.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2003). *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo. Hacia un instrumento internacional sobre la diversidad cultural*. Referència: COM(2003) 520 final.

Document en línia:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0520:FIN:ES:PDF>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2004). *Recomendación de la Comisión al Consejo para que autorice a la Comisión a participar, en nombre de la Comunidad, en las negociaciones de la Unesco en relación con la Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas*. Referència: SEC(2004) 1062 final.

Document en línia:

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/es/04/st12/st12063.es04.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2005). *Adopción de una Convención sobre la Diversidad Cultural en la UNESCO*. Comunicat de premsa, Brussel·les, 20 d'octubre de 2005. Referència: MEMO/05/387.

Document en línia:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/05/387&format=PDF&aged=1&language=ES&guiLanguage=en>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2006a). *Séptima comunicación relativa a la aplicación de los artículos 4 y 5 de la Directiva 89/552/CEE «Televisión sin fronteras», modificada por la Directiva 97/36/CE, en el período 2003-2004*. Referència: COM(2006) 459 final.

Document en línia:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0459:EN:NOT>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2006b). «FAQ: Convention UNESCO sur la Diversité culturelle, un nouvel instrument de gouvernance internationale». Brussel·les: Sala de premsa, Comissió Europea. Referència: MEMO/06/500.

Document en línia:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/500&format=HTML&aged=1&language=FR&guiLanguage=en>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2007a). *Comunicación sobre una Agenda Europea para la Cultura en un Mundo en vías de Globalización*. Referència: COM(2007) 242 final.

Document en línia:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:ES:PDF>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2007b). *Inventory of Community actions in the field of culture. Accompanying document to the Communication on an European agenda for culture in a globalizing world*. Referència: SEC(2007) 570

Document en línia:

http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc1163_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2007c). *Media pluralism in the Member States of the European Union*. Brussel·les: Comissió Europea. Referència: SEC(2007) 32.

Document en línia:

http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/media_pluralism_swp_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2007e). «La primera estrategia europea en favor de la cultura: contribuir al crecimiento económico y al entendimiento intercultural». Brussel·les: Sala de premsa. Referència: IP/07/646.

Document en línia:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/646&format=HTML&aged=0&language=ES&guiLanguage=en>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2008a). *Follow-up Argumentaire on the Cultural Protocol in the Future EU Agreements*. [Document intern].

Document en línia:

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/137751.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Comissió Europea (2008b). *Ad hoc meeting - Cultural Cooperation Protocol in EU Trade Agreements*. Brussel·les, 19 febrer 2008.

Document en línia:

<http://trade.ec.europa.eu/civilsoc/meetdetails.cfm?meet=11238>

[Consulta: 29 agost 2008]

Commonwealth Foundation (ed.) (2008). *Sharing Strengths: Commonwealth and Francophone Engagement with the UNESCO 2005 Convention. Seminar hosted by the Commonwealth Foundation at Marlborough House with support from the Québec Government Office in London*. Londres, 11 de març del 2008.

Document en línia:

<http://www.commonwealthfoundation.com/uploads/documents/SharingStrengthsReport2.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Consell d'Europa (1999). *Sueños e identidades. Una aportación al debate sobre la cultura y desarrollo en Europa*. Barcelona: Interarts/Península.

Consell d'Europa (2000a). *Declaration on cultural diversity (Adopted by the Committee of Ministers on 7 December 2000 at the 733rd meeting of the Ministers' Deputies)*.

Document en línia:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=389843>

[Consulta: 29 agost 2008]

Consell d'Europa (2000b). *Recommendation Rec(2000)23 of the Committee of Ministers to member states on the independence and functions of regulatory authorities for the broadcasting sector. (Adopted by the Committee of Ministers on 20 December 2000 at the 735th meeting of the Ministers' Deputies.)*

Document en línia:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=393649&Lang=en>

[Consulta: 29 agost 2008]

Consell d'Europa (2002). *Media Diversity in Europe*. Estrasburg: Media Division, Directorate General of Human Rights. Referència: H/APMD (2003)1.

Document en línia:

<http://www.humanrights.coe.int/media/documents/ReportMediadiversity.doc>

[Consulta: 29 agost 2008]

Consell d'Europa, ERICarts (2008). *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 9th edition.*

Document en línia:

<http://www.culturalpolicies.net/web/profiles-structure.php?cid=0&aid=1>

[Consulta: 29 agost 2008]

Consell de la Unió Europea (2004). *Draft Council Decisión authorising the Commission to participate, on behalf of the Community, in the negotiations within UNESCO on the Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions.* Referència: Doc 13840/04.

Document en línia:

<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/04/st13/st13840.en04.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Corner, J. (2004). «Freedoms, Rights and Regulation», a: *Media, Culture & Society*, 26(6), pàg. 893-899.

Criekemans, D. (2007). «How Subnational Entities Try to Develop their own «Paradiplomacy». the Case of Flanders (1993-2005)», a: Kishan S.; Rana, K.; Kurbalija, J. (ed.) *Foreign Ministries: Managing Diplomatic Networks and Optimizing Value*, Ginebra: DiploFoundation.

Document en línia:

www.diplomacy.edu/Conferences/MFA/papers/criekemans.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Criekemans, D.; Salomonson, T. (2001). «La Belgique, la Flandre et les forums multilatéraux», a: *Bulletin d'histoire politique, (Dossier thématique - Les nouvelles relations internationales: le Québec en comparaison)*, 10(1), pàg. 125-144.

Culture et recherche, «De la diversité culturelle au dialogue interculturel», núm. 114-15, hivern 2007-2008.

Document en línia:

http://www.culture.gouv.fr/culture/editions/r-cr_114_115.htm

[Consulta: 29 agost 2008]

Cunningham, B.; Alexander, P. J. (2004). «A Theory of Broadcast Media Concentration and Commercial Advertising», a: *Journal of Public Theory*, 6, pàg. 557-575.

Dahrendorf, A. (2006). *Trade Meets Culture: The Legal Relationship between WTO Rules and the UNESCO Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Expressions*, Maastricht Faculty of Law Working Paper 2006-11.

Document en línia:

<http://www.unimaas.nl/default.asp?template=werkveld.htm&id=F60BL5P00MJ0466V63M6&taal=nl>

[Consulta: 29 agost 2008]

Dakes, A. (2004). «The Advertising Market in a Product Oligopoly», a: *Journal of Industrial Economics*, 52, pàg. 327-348.

Davies, G. (2005). «The BBC and Public Value», a: Diversos autors (2005). *Can the Market Deliver? Funding Public Service Television in the Digital Age*. Eastleigh, Regne Unit: John Libbey Publishing.

DCMS (2001). *Creative Industries Mapping Document 2001*. Londres: Department of Culture, Media and Sports [Govern britànic].

Document en línia:

http://www.culture.gov.uk/reference_library/publications/4632.aspx

[Consulta: 29 agost 2008]

De Bernard, F. (2005). «Pour une refondation du concept de diversité culturelle», a: GERM (2003). *Europe, diversité culturelle et mondialisations. Actes de l'Université des Mondialisations. Paris, Parc de la Villette, juin 2003*. Paris: L'Harmattan.

De Moragas, M.; Prado, E. (2000). *La televisió pública a l'era digital*. Barcelona: Pòrtic.

Delgado, E. (1997). «Temas para el debate económico y político del contexto cultural», a: *La Factoría*, núm 2. Colomers, Girona: La Factoría.

Document en línia:

<http://www.lafactoriaweb.com/articulos/delgado2.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Delmartino, F. (2003). «Foreign policy of the communities and regions in Belgium», a: Hrbek, R. *External Relations of Regions in Europe and the World*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, pàg. 103-112.

Department of Communications and the Arts (1994). *Creative Nation: Commonwealth Cultural Policy, October 1994*.

Document en línia:

<http://www.nla.gov.au/creative.nation/contents.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

DEPS (2006). *Aperçu statistique des industries culturelles*. París: Département des études, de la prospective et des statistiques, Ministère de Culture et Communication.

Document en línia:

<http://www.culture.gouv.fr/dep/telechrg/stat/nstat16.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Dewenter, T. (2003). *The Economics of Media Markets* (Discussion Paper 10). Hamburg: Universität der Bunderwehr Hamburg.

Directiva 97/36/CE del Parlament Europeu y del Consejo, de 30 de junio de 1997, por la que se modifica la Directiva 89/552/CEE del Consejo sobre la coordinación de determinadas disposiciones legales, reglamentarias y administrativas de los Estados miembros relativas al ejercicio de actividades de radiodifusión televisiva. (Directiva «Televisió sense fronteres»).

Diari Oficial núm. L 202 de 30/07/1997, pàg. 0060 – 0070.

Document en línia:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0552:ES:HTML>

[Consulta: 29 agost 2008]

Directiva 2007/65/CE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 11 de diciembre de 2007 , por la que se modifica la Directiva 89/552/CEE del Consejo sobre la coordinación de determinadas disposiciones legales, reglamentarias y administrativas de los Estados miembros relativas al ejercicio de actividades de radiodifusión televisiva Texto pertinente a efectos del EEE. (Directiva de Serveis de Mitjans Audiovisuals)

Diari Oficial núm. L 332 de 18/12/2007 pàg. 0027 – 0045.

Document en línia:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007L0065:EN:NOT>

[Consulta: 29 agost 2008]

Diversos autors (2003). *Perspectives de la indústria audiovisual a Catalunya*. Cinquena jornada parlamentària sobre mitjans de comunicació. Publicació del Parlament de Catalunya. Barcelona.

Diversos autors (2004). *Final Report of the Study on 'The Information of the Citizen in the EU: Obligations for the Media and the Institutions concerning the Citizen's Right to be fully and objectively Informed'*. Düsseldorf: European Institute for the Media.

Domínguez García, F. (2005). *Las regiones con competencias legislativas. Un estudio comparado de su posición constitucional en sus respectivos estados y en la Unión Europea*. Barcelona – València: Institut d'Estudis Autonòmics – Tirant lo Blanch.

DOUE (2007). *Tratado de Lisboa por el que se modifican el Tratado de la Unión Europea y el Tratado constitutivo de la Comunidad Europea, firmado en Lisboa el 13 de diciembre de 2007*. Referència: 2007/C 306/01.

Document en línia:

http://bookshop.europa.eu/eubookshop/FileCache/PUBPDF/FXAC07306ESC/FXAC07306ESC_002.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Doyle, G. falta inicial (2002). *Media Ownership: the Economics and Politics of Convergence in the UK and European Media*. Londres: SAGE.

EBU (2001). *Audiovisual services and GATS. EBU Comments on US negotiating proposals of December 2000*. Ginebra: European Broadcasting Union. Referència: DAJ/MW/mp.

Document en línia:

http://www.ebu.ch/departments/legal/pdf/leg_gats_us.pdf?display=EN

[Consulta: 29 agost 2008]

EBU (2003). *Audiovisual services and GATS negotiations. EBU contribution to the public consultation on requests for access to the EU market*. Ginebra: European Broadcasting Union. Referència: DAJ/MW/mp.

Document en línia:

http://www.ebu.ch/departments/legal/pdf/leg_pp_gats_170103.pdf?display=EN

[Consulta: 29 agost 2008]

EBU (2005). *EBU Position Paper on Draft UNESCO Convention on cultural diversity*. Ginebra: European Broadcasting Union. Referència: DAJ/MW/jev/jmc.

Document en línia:

www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_pp_unesco_%20culturaldiversity_180505_tcm6-37819.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Eco, U. (1968). *La estructura ausente*. Barcelona: Lumen. (Traducció editada el 1989.)

Einstein, M. (2004). «The Financial Interest and Syndication Rules and Changes in Program Diversity», a: *Journal of Media Economics* 17, pàg.1-18.

Enli, G. S.; Sundet, V. S. (2007). «Strategies in Times of Regulatory Change: a Norwegian Case Study on the Battle for a Commercial Radio Licence», a: *Media, Cultura & Society*, 29(5), p. 707-725.

EPRA (2003). *Statement on the Independence of Broadcasting Regulators, as suggested by the EPRA Executive Board and amended at the Naples meeting, 9 May 2003*.

Document en línia (d'accés restringit):

http://www.epra.org/content/english/members/working_papers/Naples/Statement_amended_signed_en.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

Ernout, A.; Meillet, A. (1985). *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire de mots*. París: Klincksieck. 4a ed. corr. i augmen. per J. André.

Esteve, F.; Jiménez, C. (dir.) (2006). *La liberalització dels serveis culturals a l'OMC i el seu impacte a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.

Estrach, N. (2001). «La máscara del multiculturalismo», a: *Revista Scripta Nova*, vol. 194, núm. 94, agost 2001.

European Audiovisual Observatory (1998-2003, 2004a). *Statistical Yearbook*. Estrasburg: Council of Europe ed.

Eurostat (2003). *Politique de l'information statistique et programme statistique*.

Document en línia:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1153,47169267,1153_47182790&dad=portal&schema=PORTAL

[Consulta: 29 agost 2008]

Eurostat (2007). *Statistiques de la culture. L'économie de la culture et les activités culturelles dans l'UE27*. Referència: STAT/07/146.

Document en línia:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/07/146&format=HTML&aged=0&language=FR&guiLanguage=en>

[Consulta: 29 agost 2008]

Evans, G.; Grant, B. (1991). *Australia's Foreign Relations in the World of the 1990s*. Melbourne: Melbourne University Press

FCC (2001). *Order and notice of proposed rule making*. Washington: Federal Communications Commission. Referència: FCC 01-262, epígraf 13.

Document en línia:

http://ftp.fcc.gov/Bureaus/Mass_Media/Orders/2001/fcc01262.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

Fernandez, I.; Moragas, M.; Blasco, J. J.; Almirón, N. (ed.) (2006). *Press Subsidies in Europe*. Barcelona: Institut de la Comunicació - Generalitat de Catalunya.

Ferraté, G. (2006). «El món audiovisual en un context de canvi», a: *La televisió i altres finestres de comunicació audiovisual. VII Jornada Parlamentària sobre Mitjans de Comunicació Audiovisual*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

Fisher (2007). *A Cultural Dimension to the EU's External Policies. From Policy Statements to Practice and Potential*. Amsterdam: Boekmanstudies.

Foucault, M. (1961). *Historia de la locura en la época clásica*. Mèxic DF: Fondo de Cultura Económica. (Traducció editada el 1977.)

Foucault, M. (1963). *El nacimiento de la clínica: una arqueología de la mirada médica*. Mèxic DF: Siglo XXI. (Traducció editada el 1966.)

Foucault, M. (1966). *Las palabras y las cosas*. Mèxic DF: Siglo XXI. (Traducció editada el 2001.)

Foucault, M. (1970). *El orden del discurso*. Barcelona: Tusquets. (Traducció editada el 1999.)

Frau-Meigs, D. (2002). «"Excepció cultural", polítiques nacionals i mundialització: factors de democratització i de promoció de la modernitat», a: *Quaderns del CAC*, núm. 14, setembre – desembre 2002, pàg. 3-17.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q14fraumeigs.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Frau-Meigs, D. (2008). «La Convention sur la diversité culturelle. Un instrument obsolète pour une réalité en expansion?», a: *Annuaire Français des Relations Internationales 2007* (AFRI). París: Ministère des Affaires Etrangères et Européennes.

G8 (2000). *G8 Communiqué Okinawa 2000*.

Document en línia:

www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/finalcom.htm

[Consulta: 29 agost 2008]

Gabler, N. (2003). «The world still watches America», a: *The New York Times*, 9 gener 2003.

Gabszewicz, J. J.; Lausal, D.; Sonnac, N. (2004). «Programming and Advertising Competition in the Broadcasting Industry», a: *Journal of Economics and Management Strategy*, 12, pàg. 657-669.

Gagné, G.; Côté, R.; Deblock, C. (2004). *Les récents accords de libre-échange conclus par les États-Unis: une menace à la diversité culturelle. Rapport soumis à l'Agence Intergouvernementale de la Francophonie*. Mont-real: Centre Études internationales et Mondialisation.

Document en línia:

http://agence.francophonie.org/diversiteculturelle/fichiers/aif_etude_deblock_gagne_cote_2004.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Gagnon, J. (2006). *Rapport 3 - La Convention sur la protection et la promotion de la diversité des expressions culturelles: défis et possibilités pour le Québec*. Quebec: Université du Québec, École nationale d'administration publique.

Gagnon, J. (2007). *Analyse des impacts de la mondialisation sur la culture au Québec. Rapport 4 — Prendre la mesure de la culture: Des indicateurs globaux pour évaluer les phénomènes mondiaux*. Quebec: Laboratoire d'étude sur les politiques publiques et la mondialisation, Université de l'Administration Publique.

Document en línia:

http://www.leppm.énap.ca/leppm/docs/Rapports_culture/Rapport_4_culture.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

García Canclini, N. (1992). «Las industrias culturales», a: Gevara Niebla, G.; Garcia Canclini, N. (ed.) *La educación y la cultura ante el tratado de libre comercio*. México, DF: Ed. Nueva Imagen.

Gates, R. (2007). *Landon Lecture, Nov. 26, 2007*. Washington: U.S. Department of Defense.

Document en línia:

<http://www.defenselink.mil/speeches/speech.aspx?speechid=1199>

[Consulta: 29 agost 2008]

Geppert, J. (2006). *Cultural Statistics – the EU level and experience with Leadership Groups (LEG)*.

Document en línia:

www.cultural-economy.eu/documents/sq_cultural_statistics.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Girsberger, M.; Nenova, M. (ed.) (2004). *Free Trade versus Cultural Diversity: WTO Negotiations in the Field of Audiovisual*, Zurich: Schulthess.

Glassman, J. (2008). *Hearing on Nomination as Under Secretary of State for Public Diplomacy and Public Affairs. Senate Foreign Relations Committee. January 30, 2008.*

Document en línia:

<http://www.senate.gov/~foreign/testimony/2008/GlassmanTestimony080130.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Glevarec, H. (2005). «La fin du modèle classique de la légitimité culturelle: hétérogénéisation des ordres de légitimité et régime contemporain de justice culturelle. L'exemple du champ musical», a: Maigret, E.; Macé, E. (ed.) *Penser les médiacultures: nouvelles pratiques et nouvelles approches de la représentation du monde*. París: Colin/INA.

Glevarec, H.; Pinet, M. (2008). «From Liberalization to Fragmentation: a Sociology of French Radio Audiences since the 1990s and the Consequences for Cultural Industries Theory», a: *Media, Culture & Society* 30(2), pàg. 215-238.

Goldsborough, J. O. (1993). «California's Foreign Policy», a: *Foreign Affairs*, primavera 1993, vol. LXXII, núm 2.

Document en línia:

<http://www.foreignaffairs.org/19930301faessay5177/james-o-goldsborough/california-s-foreign-policy.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

Goldsmith, B.; Thomas, J.; O'Regan, T.; Cunningham, S. (2002). «Asserting Cultural and Social Regulatory Principles in Converging Media Systems». a: Raboy, M. (ed.) *Global Media Policy in the New Millennium*. Luton: University of Luton Press.

Goldstein, E.; Melissen, J.; Maurer, J. (2002). «Prelims and Editorial», a: *Diplomacy & Statecraft*, vol. 13, núm. 3, setembre 2002.

Gómez Bustos, L. (2007). «La Convenció UNESCO sobre diversitat cultural i el dret de l'Organització Mundial del Comerç: conflicte o complementaritat?», a: *Quaderns del CAC*, núm. 29, setembre – desembre 2007.

Gómez, G. (2005). *Amenazas y oportunidades para la diversidad cultural: la CMSI entre la OMC y UNESCO*. Montevideo: Choike – Instituto del Tercer Mundo.

Document en línia:

http://wsispapers.choike.org/papers/esp/gustavo_omc_cmsi_unesco.pdf

També disponible a:

<http://legislaciones.amarc.org/Diversidad%20Cultural%20y%20los%20procesos%20multilaterales.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Gottlieb, A. (1991). «*I'll be with You in a Minute, Mr Ambassador*»: *The Education of a Canadian Diplomat in Washington*. Toronto: Toronto University Press, pàg. vii.

Graber, C. B. (2006). «The New UNESCO Convention on Cultural Diversity: A counterbalance to the WTO?», a: *Journal of International Economic Law* 9(3), pàg. 553-74.

Graham, A. (2005). «It's the Ecology, Stupid», a: Diversos autors (2005). *Can the Market Deliver? Funding Public Service Television in the Digital Age*. Eastleigh (Regne Unit): John Libbey Publishing.

Graham, D. (2005). *Impact Study of Measures (Community and National) Concerning the Promotion of Distribution and Production of TV Programmes Provided for Under Article 25(a) of the TV Without Frontiers Directive. Final Report*. Brussel·les: Comissió Europea.

Document en línia:

http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/library/studies/finalised/4-5/27_03_finalrep.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

GRAIN (2004). *La enfermedad del momento: trataditis aguditis. Mitos y consecuencias de los TLC con EEUU*.

Document en línia:

http://www.grain.org/briefings_files/alca-mayo-2004-es.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Grainge, P. *Brand Hollywood. Selling Entertainment in a Global Media Age*. Londres: Routledge, 2007.

Gripsrud, J. (2007). «Television and the European Public Sphere», a: *European Journal of Communication*, 22(4), pàg. 479-492.

Gumucio, A.; Tufte, T. (ed.) (2006). *Communication for Social Change Anthology: Historical and Contemporary Readings*. Nova Jersey: Communication for Social Change Consortium.

Hackett, R.; Zhao, Y. (2005). *Democratizing Global Media: One World, Many Struggles*. Lanham, MD (EUA): Rowman & Littlefield Publishers.

Hahn, M. J. (2006). «A Clash of Cultures? The UNESCO Diversity Convention and International Trade Law», a: *Journal of International Economic Law*, 9(3), pàg. 515-52.

Hall, C.; Hood, C.; Scott, C. (2000). *Telecommunications Regulation: Culture, Chaos and Independence Inside the Regulatory Process*. Londres: Routledge.

Hallin, D. C.; Mancini, P. (2008). *Sistemas mediáticos comparados. Tres modelos de relación entre los medios de comunicación y la política*. Barcelona: Editorial Hacer.

Hamelink, K.; Cees, J.; Nordenstreng, K. (2007). «Towards Democratic Media Governance», a; De Bens, E. (ed.). *Media between Culture and Commerce*. Bristol: Intellect.

Helm, D. (2005). «Consumers, Cityzens and Members: Public Broadcasting Service and the BBC». Diversos autors (2005). *Can the Market Deliver? Funding Public Service Television in the Digital Age*. Eastleigh (Regne Unit): John Libbey Publishing.

Henrikson, A. (2005). «Niche Diplomacy in the World Public Arena: the Global “Corners” of Canada and Norway», a; Melissen, J. (ed.). *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Hesmondhalgh, D. (2005). «Media and Cultural Policy as Public Policy: The Case of the British Labour Government», a: *International Journal of Cultural Policy*, 11(1), pàg. 95-115.

Hesmondhalgh, D. (2006). «Bourdieu, the Media and Cultural Production», a: *Media, Culture & Society*, 28(2), pàg. 211-231.

Hesmondhalgh, D. (2007). *The Cultural Industries (Second edition)*. Londres: SAGE Publications.

Hesmondhalgh, D.; Pratt, A. (2005). «Cultural industries and cultural policy», a: *International Journal of Cultural Policy*, 11,1(2005), pàg. 1-13.

Hewson, M.; Sinclair, T. J. (ed.) (1999). *Approaches to Global Governance Theory*. Albany: State University of New York Press.

Hinojosa Mellado, M. P.; Rojo Villada, P. A. (2004). *Contenidos.eu. Las nuevas tecnologías de la información ante la diversidad cultural y lingüística de Europa*. Sevilla: Comunicación Social.

Hix, S. (1998). «The study of the European Union II: The “new governance” agenda and its rivals», a: *Journal of European Public Policy* 5, pàg. 38-65.

Hocking, B. (1997). «Regionalism: An International Relations Perspective», a; M. Keating, M.; Loughlin, J.; *The Political Economy of Regionalism*. Londres/Portland (Oregon): Frank Cass, pàg. 90-111.

Hocking, B. (1999). «Patrolling the “Frontier”: Globalization, Localization and the “Actorness” of Non-Central Governments», a; Aldecoa, F.; Keating, M. (ed.). *Paradiplomacy in Action. The Foreign Relations of Subnational Governments*. Londres – Portland (Oregon): Frank Cass.

Hocking, B. (2003). «Patrullant la “frontera”. La globalització, la localització i la condició d'actors dels governs no locals», a; Morata, F.; Etherington, J. (ed.). *Global i local. L'impacte de la globalització en els sistemes territorials*. Barcelona: Pòrtic.

Hocking, B. (2005). «Rethinking the “New” Public Diplomacy», a: Melissen, J. (ed.). *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Höijer, B. (ed.) (2007). *Ideological Horizons in Media and Citizen Discourses. Theoretical and Methodological Approaches*. Universitat de Göteborg: Nordicom.

Humphreys, P. (1996). *Mass Media and Media Policy in Western Europe*. Manchester: Manchester University Press.

Huntington, S. (1996). *The clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Nova York: Touchstone.

Huntington, S.; Crozier, M.; Watanaku, J. (1977). «La gobernabilidad de la democracia», a: *La Comisión Trilateral y la coordinación de políticas del mundo capitalista. Cuadernos semestrales de Estados Unidos – Perspectiva Latinoamérica*. Mèxic DF: CIDE.

ICASA (1999). *Broadcasting Act 4/1999, 23 April 1999*. Sandton: Independent Communication Authority of South Africa.

Document en línia:

<http://www.icasa.org.za/Legislation/BroadcastingAct/tabid/132/Default.aspx>

[Consulta: 29 agost 2008]

IFACCA (2005). *Statistical Indicators for Arts Policy*, Sydney: International Federation of Arts Councils and Culture Agencies, Col. D’Art Report, núm. 18.

Document en línia:

<http://www.ifacca.org/topic/statistical-indicators-for-arts-policy/>

[Consulta: 29 agost 2008]

Iglesias, L. (2007). *La cultura contemporánea y sus valores*. Barcelona: Antrhopos.

IIPA (2004). *Copyright Industries in the US Economy*. Washington: International Intellectual Property Alliance.

Document en línia:

www.iipa.com/pdf/2004_SIWEK_FULL.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

INCP-RIPC (2000). *Declaración de Santorini. Tercera Reunión Ministerial Anual de la RIPC*.

Document en línia:

http://www.incp-ripc.org/meetings/2000/santorini2/statement_s.shtml

[Consulta: 29 agost 2008]

INCP-RIPC (2002). *Un Instrumento Internacional sobre la Diversidad Cultural*.

Document en línia:

http://www.incp-ripc.org/meetings/2002/instrument_s.shtml

[Consulta: 29 agost 2008]

INCP-RIPC (2003). *Declaración de Opatija. Sexta Reunión Ministerial Anual de la RIPC*. Opatija, Croàcia, 16-18 octubre 2003.

Document en línia:

http://www.incp-ripc.org/meetings/2003/statement_s.shtml

[Consulta: 29 agost 2008]

INCD-RIDC (2003). *Proposition de Convention sur la diversité culturelle préparée pour le Réseau international pour la diversité culturelle*.

Document en línia:

http://www.incd.net/docs/CCDF_jan2003_Finale.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Jakubowicz, K. (2004). «Ideas on our Heads: Introduction of PSB as Part of Media System Change in Central and Eastern Europe», a: *European Journal of Communication* 19(1), pàg. 53-74.

Jaurès, J. (1912). «Le conflit élargi», a: *L'Humanité*, 10 octubre 1912.

Jin, D. Y. (2006). «Cultural politics in Korea's contemporary films under neoliberal globalization», a: *Media, Culture & Society*, 28(1), pàg. 5-23.

Jouve, B.; Lefèvre, C. (2002). *Local Power, Territory and Institutions in European Metropolitan Regions*. Londres-Nova York: Routledge.

Junyent, C. (2007). *Les llengües a Catalunya. Quantes llengües s'hi parlen?*

Observatori permanent a:

<http://www.ub.es/ling/inventari/llengues.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

KEA (2007). *The economy of culture in Europe*. Brussel·les: Comissió Europea.

Document en línia:

http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc873_en.htm

[Consulta: 29 agost 2008]

Keating, M. (1999). «Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies», a: Aldecoa, F.; Keating, M. (ed.). *Paradiplomacy in Action. The Foreign Relations of Subnational Governments*. Londres – Portland (Oregon): Frank Cass.

Keating, M. (2000). *Paradiplomacy and Regional Networking*, Workshop on «Constituent Units in International Affairs», Hannover (Alemanya), octubre 2000, Forum of Federations: 10 p.

Keating, M. (2003). «Les regions i els afers internacionals. Motius, oportunitats i estratègies», a: Morata, F.; Etherington, J. (ed.). *Global i local. L'impacte de la globalització en els sistemes territorials*. Barcelona: Pòrtic.

Kellner, D. (1997). «Critical Theory and Cultural Studies: The Missed Articulation», a: McGuijan, J. (ed.). *Cultural Methodologies*. Londres: Routledge.

Kickert, W.; Klijn, E. H.; Koppenjan, J. (ed.) (1997). *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*. Londres: SAGE.

Kind, H. J.; Nilssen, T.; Sorgard, L. (2007). «Competition for Viewers and Advertisers in a TV Oligopoly», a: *Journal of Media Economics*, 20(3), pàg. 211-233.

Knight, T. (1999). «The Dual Nature of Cultural Products: An Analysis of the World Trade Organization's Decisions Regarding Canadian Periodicals», a: *University of Toronto Faculty of Law Review* 57(Spring), pàg. 165-91.

Koskenniemi, M. (2006). *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission. Ginebra: General Assembly of the United Nations.

Kraidy, M. (2002). «Hybridity in Cultural Globalization», a: *Communication Theory*, 12, pàg. 316-339.

Kulturministeriet (2003). *Denmark in the Culture and Experience Economy — 5 new steps. The Danish Growth Strategy*. Copenhagen: Kulturministeriet.

Document en línia:

<http://www.kum.dk/sw8166.asp>

[Consulta: 29 agost 2008]

Kunz, W. M. (2006). *Culture Conglomerates. Consolidation in the motion picture and television industries*. Lanham, MD (EUA): Rowman & Littlefield Publishers.

La porte Alfaró, M. T.; Sábada, T. (2003). *Globalisation of the Media Industry and Possible Threats to Cultural Diversity. Final Study*. Brussel·les: Parlament Europeu. Referència: EP/IV/A/STOA/2000/13/01.

Document en línia:

www.europarl.europa.eu/stoa/publications/studies/20001301_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Lachapelle, G.; Maltais, B. (2005). «Diversité culturelle et stratégies subéatatives: le cas du Québec», a: *Revue internationale de politique comparée*, vol. 12, núm. 2, pàg. 143-159.

Lalèyê, I. P. (2006). «La diversité culturelle, de la notion au concept», a: LUMIEUX, P. (dir.). *La diversité culturelle. Protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques*. Laval: Presses de l'Université de Laval.

Lamy, P. (2002). *L'Europe en première ligne*, París: Seuil.

Lancaster, K. (1979). *Variety, Equity and Efficiency: Product Variety in an Industrial Society*. Nova York: Columbia University Press.

Larsen, P. (1991). «Textual Analysis of Fictional Media Content», a: Jensen, K. B.; Jankowski, N. W. (ed.). *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. Londres-Nova York: Routledge.

Lee, S. W.; Waterman, D. (2007). «Theatrical Feature Film Trade in the United States, Europe and Japan Since the 1950s: An Empirical Study of the Home Market Effect», a: *Journal of Media Economics*, 20(3), pàg. 178-188.

Leuprecht, P. (2005). *The Difficult Acceptance of Diversity. Seminar 23 November 2005*. Toronto: University of Law.

Document en línia:

www.law.utoronto.ca/documents/globalization/Leuprecht-addreading.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

Limburg, V. (2000). *U.S. Broadcasting Policy*. Chicago: Museum of Broadcast Communications.

Document en línia:

<http://www.museum.tv/archives/etv/F/htmlF/fairnessdoct/fairnessdoct.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Lindlof, T. (1995). *Qualitative Communication Research Methods*. Londres: SAGE.

López Medel, J. (2006). *El Estatuto de Cataluña como instrumento jurídico: una mediación sobre España*. Madrid: Fragua.

López, B.; Risquete, J.; Castelló, E. (1999). «Spain: Consolidation of the Autonomic Model in the Multichannel Era», a: De Moragas, M.; Garitaonandia; López, B. (ed.). *Television on your Doorstep; Decentralization Experiences in the European Union*. Luton: University of Luton Press.

Liotard, J. (1987). *La Condición Postmoderna*. Madrid: Cátedra.

Machill, M. (1996). «The French Radio Landscape: The Impact of Radio Policy in an Area Defined by the Antagonistic Forces of Commercialization and Cultural Protection», a: *European Journal of Communication*, 11, pàg. 393-415.

Macmillan, F. (2007). «La relació disfuncional entre els drets d'autor i la diversitat cultural», a: *Quaderns del CAC*, núm 27, gener-abril 2007, pàg. 103-112.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q27_Macmillan.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Maira, L. (2005). «Governabilidad y globalización», a: Torrent, R.; Millet, A.; Arce, A. (ed.) (2005). *Diálogo sobre gobernabilidad, globalización y desarrollo*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Publicacions i Edicions.

Malinowski, B. (1944). *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*, Abingdon, Oxford: Routledge. (Reeditat el 2002.)

Maltais, B. (2008). «L'appareil diplomatique québécois dans le dossier de la diversité culturelle», a: *Le Multilatéral*, Gatineau (Quebec), gener – febrer 2008. Document en línia:

http://lemultilateral.ca/articles.php?id_article=107

[Consulta: 29 agost 2008]

Manfredi Sánchez, J. L. (2008). *La televisión pública en Europa*. Madrid: Iberautor Promociones Culturales.

Mansell, R.; Advgerou, C.; Quah, D.; Silverstone, R. (2007). *The Oxford Handbook of Information and Communication Technologies*. Oxford: Oxford University Press.

Marín, E.; Tresserras, J. M. (1994). *Cultura de masses i postmodernitat*. València: 3i4.

Martín Barbero, J. (2005). «Identidad y diversidad en la era de la globalización», a: Diversos autors (2005). *Diversidad cultural. El valor de la diferencia*. Santiago de Chile: LOM – Consejo Nacional de la Cultura y las Artes.

Martinell, A. (2006). «Ponència», a: Grup socialista al Parlament Europeu. *Transcripció de les ponències. Jornades «La cultura a la Unió Europea. Les possibilitats d'un mercat intel·ligent», Barcelona, 26-27 maig 2006*. Barcelona: Fundació Antoni Tàpies.

Massart-Piérard, F. (ed.) (2005). «Dossier: Du local à l'international: nouveaux acteurs, nouvelle diplomatie», a: *Revue Internationale de Politique Comparée*, vol. 12(2).

Mastrini, G.; Becerra, M. (2002). *Cincuenta años de concentración de medios en América Latina: del patriarcado artesanal a la valorización en escala*. Buenos Aires: Facultad de Ciencias Sociales, «Textos de la Cátedra».

Document en línia:

http://www.catedras.fsoc.uba.ar/mastrini/textos/tv_latina_times.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

Mattelart, A. (2005a). *Diversité culturelle et mondialisation*. París: La découverte.

Mattelart, A. (2005b). «Bataille a l'Unesco sur la diversité culturelle», a: *Le Monde Diplomatique*, octubre 2005.

Mattelart, T. (2007). *Médias, migrations et cultures transnationales*. París: Université de Boeck.

McChesney, R. W. (2008). *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. Nova York: Monthly Review Foundation.

McDonald, D. G.; Dimmick, J. (2004). «The Conceptualization and Measurement of Diversity», a: *Communication Research*, 30, pàg. 60-79.

McDonald, D. G.; Lin, S. F. (2004). «The Effect of New Networks on U.S. Television Diversity», a: *Journal of Media Economics*, 17, pàg. 105-121.

McGonagle, T. (2008). *The Promotion of Cultural Diversity via New Media Technologies: An Introduction to the Challenges of Operationalisation*. Estrasburg: Observatori Europeu de l'Audiovisual, IRIS plus.

McQuail, D. (1992). *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*. Newbury Park, CA: SAGE.

McQuail, D. (1997). «Policy Help Wanted: Willing and Able Culturalists Please Apply», a: Ferguson, M.; Golding, P. (ed.). *Cultural Studies in Question*. Londres: SAGE.

Melissen, J. (2005). «The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice», a: Melissen, J. (ed.). *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Melissen, J. (ed.) (1999). *Innovation in Diplomatic Practice*. Nova York: Palgrave.

Mesado, À. (2008). *Els ens subestatal i la UNESCO. Els casos de Catalunya i el Quebec*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, Col·lecció Obres Digitals. (En premsa)

Messerlin, P.; Siwel, S.; Cocq, E. (2003). *The Audiovisual Services Sector in the GATS Negotiations*. Washington - París: American Enterprise Institute Press – Groupe d'Economie Mondiale de Sciences Po.

Miguel de Bustos, J. C. (2006). *Comunicación sostenible y desarrollo humano en la sociedad de la información. Consideraciones y propuestas*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional.

Miller, T.; Yúdice, G. (2004). *Política cultural*. Barcelona: Gedisa.

Millwood-Hargrave (2007). *Research and Analysis Project of Cultural Diversity Practices among Regulators*. Barcelona: BRCD Network.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/brcd/documents/3-Audiovisual_Regulation_and_Cultural_Diversity.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Ministère des relations internationales du Québec (2007). «L'entrée en fonction du premier représentant du Québec est soulignée à l'UNESCO». Comunicat de premsa.

Document en línia:

http://www.mri.gouv.qc.ca/fr/informer/salle_de_presse/communiqués/textes/2007/2007_10_12.asp

[Consulta: 29 agost 2008]

Ministry of Information and Broadcasting of India (2006). *Policy Guidelines for setting up Community Radio Stations in India*.

Document en línia:

<http://mib.nic.in/CRS/CRBGUIDELINES041206.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Mittelman, J. (2005). «What is a Critical Globalization Studies?», a: Applebaum, R.; Robinson, W. *Critical Globalization Suites*. NY: Taylor and Francis.

Monreal, A. (2005). «Autonomia, procés d'integració i projecció exterior de Catalunya», a: Diversos autors. *Vint-i-cinc anys d'Estatut d'Autonomia de Catalunya: balanç i perspectives*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.

Montoro Fraguas, M. (2007). *El derecho de acceso a la radiotelevisión pública*. Madrid: Universidad Católica de San Antonio (UCAM).

Moreno, E.; Jiménez, E. (ed.) (2007). *Los desafíos de la televisión pública en Europa*. Navarra: Ediciones Universidad de Navarra.

Mosco, V. (1996). *The Political Economy of Communication*. Londres: SAGE.

Motta, M. (2004). *Competition Policy: Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Motta, M.; Polo, M. (1997). «Concentration and Public Policies in the Broadcasting Industry: The Future of Television», a: *Economic Policy*, 25: 294-334.

Mucica, D. (2003). *Cultural Legislation? Why? How? What?*. Estrasburg: Consell d'Europa.

Document en línia:

www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Completed/STAGE/pub_mucica_en.asp

[Consulta: 29 agost 2008]

Muñoz, M. (2006). *El futuro jurídico de la televisión desde una perspectiva europea*. Madrid: Marcial Pons.

Murdock, G. (2005). «Public Broadcasting and Democratic Culture: Consumers, Citizens, and Communards», a: Wasko, J. (ed.). *A Companion to Television*. Malden, MA: Blackwell.

Muro, I. (2006). *Globalización de la información y agencias de noticias*. Barcelona: Paidós.

Myerscough, J. et al. (1988). *The Economic Importance of the Arts in Britain*. Londres: Policy Studies Institute.

National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (2004). *The 9/11 Commission Report: Final Report*.

Document en línia:

<http://govinfo.library.unt.edu/911/report/index.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Neil, G. (2006). «The Convention as a Response to the Cultural Challenges of Economic Globalisation», a: Obuljen, N.; Smiers, J. (ed.). *UNESCO's Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions: Making it Work*. Zagreb: Culturelink.

NESTA (2006). *Creating growth: how can the UK develop world class creative business*. Londres: National Endowment for Science, Technology and the Arts.

Document en línia:

<http://www.nesta.org.uk/assets/Uploads/pdf/Research-Report/Archive/Creating-Growth-full-report.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Newcomb, H. (1997). «National Identity/National Industry: Television in the New Media Context», a: Bechelloni, G.; Buonanno, M. (ed.). *Television Fiction and Identities: America, Europe, Nations*. Nàpols, Los Angeles: Ipermedium.

Nilssen, T. (2000). *Risk Externalities in a Payments Oligopoly*. Memorandum 10/2000, Department of Economics, University of Oslo.

Nissen, C. (2006). *Les médias de service public dans la société de l'information*. Estrasburg: Consell d'Europa.

Noam, E. (2004). «Market failure in the media sector», a: *Financial Times*, 16 febrer 2004.

Noam, E. (2006a). «TV Regulation Will Become Telecom Regulation», a: *Financial Times*, 24 octubre 2006.

Document en línia:

http://us.ft.com/ftgateway/superpage.ft?news_id=fto102420061229532131

[Consulta: 29 agost 2008]

Noam, E. (2006b). «Why TV regulation will become telecom regulation», a: Richards, E.; Foster, R., Kiedrowski, T. (ed.) (2006). *Communications. The next Decade*. Londres: Ofcom.

<http://www.ofcom.org.uk/research/commsdecade/>

[Consulta: 29 agost 2008]

Nyamnjoh, F. (2003). «Media Pluralism and diversity: A Critical Review of Competing Models», a: Diversos autors. *Broadcasting Policy & Practice in Africa*. Londres: Article 19.

Nye, J.; Owens, W. (1996). «America's Information Edge», a: *Foreign Affairs*, març-abril 1996.

Observatori Europeu de l'Audiovisual (2003). «American Fiction and Feature Films Continue to Dominate Western European Television Channel Programme Imports». Estrasburg: Observatori Europeu de l'Audiovisual, comunicat de premsa.

Document en línia:

<http://www.obs.coe.int/about/oea/pr/a02vol5.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

Observatori Europeu de l'Audiovisual (2006a). *Yearbook 2005*, vol. 1 «Economy of the Radio and Television Industry in Europe». Estrasburg: Consell d'Europa.

Observatori Europeu de l'Audiovisual (2006b). *Media Regulation in the Interest of the Audience*. Estrasburg: Consell d'Europa, gener 2006.

Observatorio Vasco de la Cultura (2006). *Informe de situación y valoración del marco estadístico internacional en el ámbito cultural*. Vitoria: Consejo Vasco de Cultura.

Document en línia:

www.euskadi.net/r33-2734/es/contenidos/informacion/keb_publicaciones/es_publicac/adjuntos/inf_internacional.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Obuljen, N. (2006). «From *Our Creative Diversity* to the Convention on Cultural Diversity: Introduction to the debate», a: Obuljen, N; Smiers, J. (ed.). *UNESCO's Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions: Making it Work*. Zagreb: Institute for International Relations.

Obuljen, N. (2005). *Why we Need European Cultural Policies: the Impact of the EU Enlargement on Cultural Policies in Transition Countries*. Amsterdam: European Cultural Foundation.

OCDE (2005). *Working Party on Indicators for the Information Society. Guide to Measuring the Information Society*. Annex 1B: «OECD Definition of the ICT Sector». Referència: DSTI/ICCP/IIS(2005)6/FINAL.

Document en línia:

[http://www.oalis.oecd.org/oalis/2005doc.nsf/0/49b3a67e2dbbab51c12570b300392351/\\$FILE/JT00193469.PDF](http://www.oalis.oecd.org/oalis/2005doc.nsf/0/49b3a67e2dbbab51c12570b300392351/$FILE/JT00193469.PDF)

[Consulta: 29 agost 2008]

Ofcom (2004a). *Ofcom Review of Public Service Television Broadcasting. Phase I – Is Television Special?*.

Document en línia:

<http://www.ofcom.org.uk/consult/condocs/psb/psb/psb.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Ofcom (2004b). *Ofcom Review of Public Service Television Broadcasting. Phase II – Meeting the Digital Challenge.*

Document en línia:

http://www.ofcom.org.uk/consult/condocs/psb2/psb2/psb_phase2.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Ofcom (2005). *Ofcom Review of Public Service Television Broadcasting. Phase III – Competition for quality.*

Document en línia:

<http://www.ofcom.org.uk/consult/condocs/psb3/psb3.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Ofcom (2007). *The Communications Market 2007.*

Document en línia:

http://www.ofcom.org.uk/research/cm/cmr07/cm07_print/

[Consulta: 29 agost 2008]

Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (1966). *Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos. Adoptado y abierto a la firma, ratificación y adhesión por la Asamblea General en su resolución 2200 A (XXI)*, de 16 de desembre del 1966.

Document en línia:

http://www.unhchr.ch/spanish/html/menu3/b/a_ccpr_sp.htm

Versió no oficial catalana:

<http://www.amnistiacatalunya.org/edu/docs/nu-civils-i-politics.htm>

En anglès: *International Covenant on Civil and Political Rights:*

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

[Consulta: 29 agost 2008]

Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (1966). *Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales. Adoptado y abierto a la firma, ratificación y adhesión por la Asamblea General en su resolución 2200 A (XXI)*, de 16 de desembre del 1966.

Document en línia:

http://www.unhchr.ch/spanish/html/menu3/b/a_cescr_sp.htm

Versió no oficial en català:

<http://www.amnistiacatalunya.org/edu/docs/nu-economics-i-cultural.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

OIF (2001). *Déclaration de Cotonou. III Conférence ministérielle de la Francophonie sur la Culture.* Cotonou (Benin), 14 i 15 de juny del 2001.

Document en línia:

http://www.francophonie.org/doc/txt-reference/decla_cotonou_2001.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

OIF (2002). *Déclaration de Beyrouth. IX Conférence des chefs d'État et de gouvernement des pays ayant le français en partage.* Beirut, 18, 19 i 20 d'octubre del 2002.

Document en línia:

<http://www.francophonie.org/doc/txt-reference/decl-beyrouth-2002.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

OMC (1998). *Estados Unidos – Prohibición de las importaciones de determinados camarones y productos del camarón*. Referència: WT/DS58/AB/R, 12 d'octubre del 1998.

Document en línia:

www.wto.org/spanish/tratop_s/dispu_s/58abr.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

OMC (2000). *Communication from the United States. Audiovisual and Related Services*. Referència: S/CSS/W/21, 18 de desembre del 2000.

Document en línia:

http://www.cdc-cdd.org/main_pages_en/Publications_en/wto_audio_usa_eng.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

OMC (2001a). *Communication from Brazil. Audiovisual services*. Referència: S/CSS/W/99, 9 de juliol del 2001.

Document en línia:

http://www.cdc-cdd.org/First_Conference_en/submission_uswto_av_Dec00_en.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

OMC (2001b). *Services Sectoral Classification List*. Referència: MTN.GNS/W/120, 10 de juliol del 2001.

Document en línia:

www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/mtn_gns_w_120_e.doc

[Consulta: 29 agost 2008]

OMPI (2003). *Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries*. Ginebra: WIPO Publication.

Document en línia:

www.wipo.int/copyright/en/publications/pdf/copyright_pub_893.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

ONU (2002). *Pla d'aplicació de les decisions de la Cimera Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible*. Referència: A/CONF.199/20.

Document en línia:

http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/Spanish/POIsptoc.htm

[Consulta: 29 agost 2008]

Paquin, S. (2004). «La paradiplomatie identitaire: le Québec, la Catalogne et la Flandre en relations internationales», a: *Politique et Sociétés*, vol. 23(2-3), pàg. 203-237.

Paquin, S. (2005). «Les actions extérieures des entités subétatiques: quelle signification pour la politique comparée et les relations internationales», a:

Revue Internationale de Politique Comparée, «Dossier: Du local à l'international: nouveaux acteurs, nouvelle diplomatie», 12(2), pàg. 129-142.

Parameswaran, R. (2008). «The Other Sides of Globalization: Communication, Culture and Postcolonial Critique», a: *Communication, Culture and Critique*, 1, pàg. 116-125.

Parlament Europeu (2003a). *Documento de trabajo sobre sobre la protección (y el fomento) de la diversidad cultural*. Referència: DT\490273ES.doc - PE 312.571.

Document en línia:

www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/cult/20030911/490273ES.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Parlament Europeu (2003b). *Informe sobre la preservación y el fomento de la diversidad cultural: el cometido de las regiones europeas y organizaciones internacionales como la UNESCO y el Consejo de Europa*. Referència: (2002/2269(INI)).

Document en línia:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2003-0477+0+DOC+PDF+V0//ES>

[Consulta: 29 agost 2008]

Parlament Europeu (2003c). *Resolución sobre el Acuerdo General sobre el Comercio de Servicios (AGCS) en el marco de la OMC, incluida la diversidad cultural*. Referència: P5_TA(2003)0087.

Document en línia:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P5-TA-2003-0087+0+DOC+PDF+V0//ES>

[Consulta: 29 agost 2008]

Parlament Europeu (2003d). *Resolución del Parlamento Europeo sobre la preservación y el fomento de la diversidad cultural: el cometido de las regiones europeas y organizaciones internacionales como la UNESCO y el Consejo de Europa*. Referència: 2002/2269(INI).

Document en línia:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2004-0022+0+DOC+XML+V0//ES>

[Consulta: 29 agost 2008]

Parlament Europeu (2005). *Resolución sobre «Hacia una Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas»*. Referència: P6 TA-PROV(2005)0135.

Document en línia:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0135+0+DOC+XML+V0//ES>

[Consulta: 29 agost 2008]

Pascual, J. (2007). «Exploring local policies for cultural diversity», a: UNESCO. *Local policies for cultural diversity. United Cities and Local Governments. Cultural indicators and Agenda 21 for culture*. París: UNESCO.

Document en línia:

http://www.agenda21culture.net/docs/report1_local_policies_for_cultural_diversity_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Pauwels, C.; Loisen, J. (2003). «The WTO and the Audiovisual Sector. Economic Free Trade vs Cultural Horse Trading?», a: *European Journal of Communication*, 18(3), pàg. 291-313.

Pauwelyn, J. (2003). *Conflict of Norms in Public International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

PDAA (2000). «What is Public Diplomacy?»

Document en línia:

<http://www.publicdiplomacy.org/1.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Peitz, M.; Valletti, T. M. (2004). «Content and Advertising in the Media: Pay-TV Versus Free-To-Air», a: *CPRE Discussion Papers*. Londres: Centre for Economic Policy Research.

Perkmann, M.; Sum, N. (ed.). *Globalization, regionalization, and cross-border regions*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Petit, M. (2000). *Els llaços de la xarxa. Sobre el llenguatge, la cultura i el poder*. Barcelona: Viena.

Petit, M. (2002a). «Diners, política, lobbies i grups audiovisuals als Estats Units d'Amèrica», a: *Quaderns del CAC*, núm. 12, gener-abril 2002, pàg. 77-87..

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q12petit.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2002b). «Crítica del llibre. *L'Europe en première ligne*, de Pascal Lamy», a: *Quaderns del CAC*, setembre-desembre 2002, pàg. 99-101.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q14critica.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2003). «Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació: la contribució de la societat civil», a: *Quaderns del CAC*, núm. 17, setembre-desembre 2003, pàg. 77-82.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q17petit.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2004a). «La Convenció Internacional sobre la Diversitat Cultural (UNESCO). Context, evolució i perspectives», a: *Quaderns del CAC*, núm. 18, gener-abril 2004, pàg. 57-65.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q18petit.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2004b) «Wi-fi. L'oportunitat per a una amplada de banda mundial», a: *Quaderns del CAC*, núm. 19-20, abril-desembre 2004, pàg. 202-210.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/q19petit.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2006a). «La Convenció de la Unesco sobre Diversitat Cultural: un tractat que arriba massa tard?», a: *Quaderns del CAC*, núm. 23-24, setembre 2005-abril 2006, pàg. 181-193.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/q23-24petit.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2006b). «La revisió sobre el servei públic audiovisual al Regne Unit: el debat entre l'Ofcom i la BBC», a: *Quaderns del CAC*, núm. 26, setembre-desembre 2006, pàg. 123-139.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q26petit.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2007a). «Catalunya davant el desplegament de la Convenció de la UNESCO sobre Diversitat Cultural», a: InCom. *Informe de la comunicació a Catalunya 2005-2006*, Barcelona: Institut de la Comunicació – UAB, pàg. 265-269.

Document en línia:

http://www.portalcomunicacion.com/informe/cat/content.asp?informe_seccio_id=8

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2007b). «La Convenció de la UNESCO: una gran oportunitat per a Catalunya», a: *Òmnium*, núm. 5, primavera 2007.

Document en línia:

<http://www.omnium.cat/media/7937.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2007c). «Crítica de llibre: *El Baròmetre, una eina per a les polítiques de comunicació a Catalunya*», a: *Quaderns del CAC*, núm. 28, maig-agost 2007, pàg. 115-118.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q28_Critica_llibres.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Petit, M. (2008a). «Argumentos para una intervención pública correctora del mercado audiovisual», a: *Actas y memoria final. Congreso Internacional Fundacional de la Asociación Española de Investigación en Comunicación (AE-IC)*. Santiago de Compostela, 30, 31 de gener i 1 de febrer del 2008.

PETIT, M. (2008b). «The global governance of cultural diversity. The cultural paradiplomacy of Catalonia as a sub-central government», ponència de la Segona Conferència de l'European Communication Research and Education Association (ECREA). [En premsa].

Petit, M.; Rosés, J. (2003). «TVC Multimèdia, pol d'innovació en la producció audiovisual», a: *Quaderns del CAC*, núm. 15, gener-abril 2003, pàg. 21-26.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q15petitroses.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Pfanner, E. (2006). «Hollywood writing new profit scenarios», a: *The New York Times*, 17 maig 2006.

Pingel-Lenuzza, I. (2002). «Les mesures européennes d'aide à l'audiovisuel sont legales», a: *Le Monde*, 21 maig 2002.

Pleitgen, F. (2001). «Cultural diversity and pluralism. The European audiovisual model», a: *WTO: Audiovisual Industry Seminar*, Ginebra, 4 juliol 2001.

Document en línia:

https://www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_gats_seminar_4-7-01_pleitgen_tcm6-4455.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

PNUD (2004). *Informe sobre el desenvolupament humà 2003. Objectius de desenvolupament del mil·lenni: un pacte entre els països per posar fi a la pobresa humana*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya.

PNUD (2005). *Informe sobre el desenvolupament humà 2004. La llibertat cultural en la diversitat del món d'avui*. Capítol 5 «La globalització i l'elecció cultural». Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya.

Polaski, S. (2006). *The Future of the WTO*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

Document en línia:

www.carnegieendowment.org/files/Polaski_WTO_final_formatted.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Pujadas, E.; Oliva, M. (2007). *Construcció d'un protocol d'anàlisi de la diversitat de la programació televisiva*. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/estudis_recerca/Analisi_diversitat_programacio_tv- Eva_Pujadas_abril_07.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Quaderns del CAC, 21, gener – abril 2005, «XXV aniversari de l'Informe MacBride. Comunicació internacional i polítiques de comunicació».

Quirós, F.; Sierra, F. (ed.) (2001). *Comunicación, globalización y democracia*. Sevilla: Comunicación Social Ediciones.

Ramaswami, H. (2006). *Perspectives On Global Cultures*. Nova York: Open University Press.

Reding, V. (2005). «De la télévision sans frontières à l'audiovisuel sans frontières», conferència a: Rencontres cinématographiques de Beaune, 22 octubre 2005.

Document en línia:

http://ec.europa.eu/commission_barroso/reding/docs/speeches/beaune_20051022.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Reeves, D. (2005). *Planning for Diversity: Policy and Planning in a World of Difference*. Londres, Nova York: Routledge.

Regourd, S. (2002). *L'exception culturelle*. París: PUF, col·lecció «Que sais-je?».

Regourd, S. (2004). *De l'exception à la diversité culturelle*. París: La documentacion française, col·lecció «Problèmes politiques et sociaux».

Reinard, J.; Ortiz, S. M. (2005). «Communication Law and Policy: The State of Research and Theory», a: *Journal of Communication*, setembre 2005.

Rifkin, J. (2000). *La era del acceso*. Barcelona: Paidós.

Robert, A. M. (2005). *L'impact de la mondialisation sur la culture au Québec. Rapport 2 — Scène mondiale, piliers locaux: les industries culturelles et créatives*. Quebec: Laboratoire d'étude sur les politiques publiques et la mondialisation, Université de Québec.

Document en línia:

www.leppm.enaq.ca/leppm/docs/Rapports_culture/Rapport_2_culture.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Robinson, B.; Raven J.; Ping Low, L. (2005). «Paying for Public Service Television in the Digital Age», a: Diversos autors (2005). *Can the Market Deliver? Funding Public Service Television in the Digital Age*. Eastleigh, Regne Unit: John Libbey Publishing.

Rothkopf, R. (1997), «In Praise of Cultural Imperialism?», a: *Foreign Policy*, 107, estiu 1997, pàg. 38-53.

Document en línia:

<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/protected/rothkopf.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

SAGIT (1999). *New Strategies for Culture and Trade Canadian Culture in a Global World*. Ottawa: Department of Foreign Affairs and International Trade, Cultural Industries Sectoral Advisory Group on International Trade.

Document en línia:

<http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/fo/canculture.aspx?lang=en>

[Consulta: 29 agost 2008]

Salomon (2006). *Guidelines for Broadcasting Regulation*. París: Commonwealth Broadcasting Association (CBA) / UNESCO. Referència: CI/COM/2006/PI/3.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/ci/en/files/21345/11399384219Guidelines_for_Broadcasting_Regulation.pdf/Guidelines+for+Broadcasting+Regulation.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Sanahuja, J. A. (2007). «La política de cooperació espanyola a partir de 2008: el reto de culminar las reformas», a: *Quórum*, 19, pàg. 37–55.

Document en línia:

http://www.revistaquorum.es/quorum-19/Quorum_19/MiradaPOLITICA/03_JoseAntonioSanahuja_19.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Sánchez-Taberner, A. (2008). *Los contenidos de los medios de comunicación: calidad, rentabilidad y competencia*. Barcelona: Deusto.

Sapir, J. (2006). «La concurrence, un mythe», a: *Le Monde Diplomatique*, juliol 2006.

Document en línia:

<http://www.monde-diplomatique.fr/2006/07/SAPIR/13645>

[Consulta: 29 agost 2008]

Sarikakis, K. (2007). *Media and Cultural Policy in the European Union*. Amsterdam: Rodopi.

Sauvé, P.; Steinfatt, K. (2000). «Towards multilateral rules on trade and culture: protective regulation or efficient protection?», a: Productivity Commission and Australian National University (ed.). *Achieving Better Regulation of Services*, Canberra: The Australian National University Canberra, pàg. 322-52.

Scharpf, F. W. (1997). «Introduction: The Problem-solving Capacity of Multi-level Governance», a: *Journal of European Public Policy* 4 (4), pàg. 520-538.

Scheve, K.; Slaughter, M. (2007). «A New Deal for Globalization», a: *Foreign Affairs*, 6(4), pàg. 172-189.

Schiller, D. (1996). *Theorizing Communication: A History*. Nova York: Oxford University Press.

Schiller, D. (1999). *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Schlesinger, P. (1991). *Media, State and Nation: Political Violence and Collective Identities*. Londres: SAGE.

Scott, C. (2001). *Analysing Regulatory Space: Fragmented Resources and Institutional Design*. Londres: Sweet and Maxwell.

Screen Producers Ireland (2005). *Submission to the Joint Oireachtas* Committee on Communications, Marine and Natural Resources on the Broadcasting Act*. Dublín: Parlament d'Irlanda.

Document en línia:

<http://www.econsultation.ie/ec/econswip.nsf/0/EB861AD5FEF3FFA9802571E1002CC628?OpenDocument>

* Nota: «Oireachtas» vol dir «Parlament» en gaèlic.

[Consulta: 29 agost 2008]

Segura, A. (2004). *Senyors i vassalls del segle XXI. Una explicació fonamental i clara dels conflictes internacionals*. Barcelona: La Campana.

Shome, R.; Hedge, R. (2002). «Culture, Communication, and the Challenge of Globalization», a: *Critical Studies in Media Communication*, 26, pàg. 172-189.

Sierra Gutiérrez, L.I. (2003). «Globalización, multiculturalismo y comunicación», a: Pereira, J. M.; Villadiego Prins, M. *Comunicación, cultura y globalización*. Bogotá: Cátedra UNESCO de Comunicación Social, Pontificia Universidad Javeriana.

Smith, P. (2008). *The Politics of Television Policy: The Introduction of Digital Television in Great Britain*. Regne Unit: Edwin Mellen Press.

Smythe, D. W. (1984). «New Directions for Critical Communications Research», a: *Media, Culture & Society*, 6, pàg. 205-217.

Soldatos, P. (1993). «Cascading Subnational Paradiplomacy in an Interdependent and Transnational World», a: Brown, D.; Fry, E. *States and Provinces in the International Political Economy*. Berkeley, Califòrnia: Institute of Governmental Studies (IGS).

Soldatos, P. (1990). «An Explanatory Framework for the Study of Federated States as Foreign-policy Actors», a: Michelmann, H.; Soldatos, P. *Federalism and International Relations. The Role of Subnational Units*. Oxford: Clarendon Press.

Staples (2003). «Corporate radio kills the protest music», a: *The New York Times*, 21 febrer 2003.

Storsul, T. (ed.) (2007). *Ambivalence toward convergence: Digitalization and media change*. Göteborg: Nordicom.

Storsul, T.; Stuedahl, D. (ed.) (2007). *Ambivalence Towards Convergence. Digitalization and Media Change*. Universitat de Göteborg: Nordicom.

Stratton, J.; Ien, A. (1998). «Multicultural Imagined Communities», a: Bennett, D. (ed.). *Multicultural States: Rethinking Difference and Identity*. Londres: Routledge.

Sutherland, M. (dir.) (2004). *El futuro de la OMC. Informe del Consejo Consultivo al Director General, Supachai Panitchpadki*. Ginebra: Organització Mundial del Comerç.

Document en línia:

http://www.wto.org/spanish/thewto_s/10anniv_s/future_wto_s.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Tamames, R. (1989). *Diccionario de Economía*. Madrid: Alianza. 4ª edició revisada i ampliada.

Tardif, J.; Farchy, J. (2006). *Les enjeux de la mondialisation culturelle*. París: Hors Commerce.

Terribas, M. (1994). *Television, National Identity and the Public Sphere: A Comparance Study of Scottish and Catalan Discussion Programmes*, tesi doctoral, University of Stirling.

Throsby, D. (2008). *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions—Culture in Sustainable Development: Insights for the Future Implementation of Art. 13*. París: UNESCO.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001572/157287E.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

TLCAN (1994). *Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord*.

Document en línia:

http://www.nafta-sec-alena.org/DefaultSite/index_e.aspx?DetailID=78

[Consulta: 29 agost 2008]

Torrent, R. (2002). «L'“excepció cultural” a l'Organització Mundial del Comerç (OMC): El fonament de la política audiovisual a Catalunya», a: *Quaderns del CAC*, núm. 14, setembre–desembre 2002, pàg. 19-26.

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q14torrent.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Torrent, R.; Gómez Bustos, L. (2006). *Informe sobre el tratamiento del sector audiovisual y de la diversidad cultural en el marco de los principales acuerdos y organizaciones internacionales*. Barcelona: Broadcasting Regulation and Cultural Diversity Network (BRCD).

Document en línia:

http://www.cac.cat/pfw_files/cma/brcd/documents/2-GATS_Audiovisual.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Trueba, F. (2004). «¡Viva la excepción cultural!», a: *El País*, 20 agost 2004.

Turner, G. (2001). «Television and Cultural Studies: Unfinished Business», a: *International Journal of Cultural Studies*, 4, pàg. 371-384.

UNCTAD (2002). *Expert meeting on audiovisual services: Improving participation of developing countries*. Ginebra, 13-15 novembre 2002. Referència: TD/B/COM.1/EM.20/2.

Document en línia:

http://www.unctad.org/fr/docs/c1em20d2_fr.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (1961). *Convención de Roma sobre la Protección de los Artistas Intérpretes o Ejecutantes, los Productores de Fonogramas y los Organismos de Radiodifusión*. Referència: WO024ES.

Document en línia:

<http://www.wipo.int/treaties/es/ip/rome/index.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (1969). *Réflexions préalables sur les politiques culturelles. Politiques culturelles*. París: Études et documents.

UNESCO (1971). *Convención Universal sobre Derecho de Autor. Adoptada en Ginebra el 6 de septiembre de 1952, y revisada en París el 24 de julio de 1971*.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=1814&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (1982). *Declaración de México sobre las políticas culturales. Conferencia mundial sobre las políticas culturales*. México DF, 26 juliol - 6 agost 1982.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=12762&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (1990). *The Framework for Cultural Statistics*, París: UNESCO.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000878/087835eb.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (1998). *Plan de Acción sobre Políticas para el Desarrollo, adoptado en la Conferencia Cultural Intergubernamental sobre Políticas Culturales para el Desarrollo*. Estocolm, 2 abril 1998.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=35171&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (1998). *World Culture Report 1998: Culture, Creativity and Markets*. París: UNESCO.

UNESCO (2000a). *Culture, Trade and Globalisation*. París: UNESCO

UNESCO (2000b). *World Culture Report 2000: Cultural Diversity, Conflict and Pluralism*. París: UNESCO.

UNESCO (2000c, ed. rev. 2004). *L'UNESCO et la question de la diversité culturelle: bilan et stratégies, 1946-2000*. París: UNESCO.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=12900&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2001a). *Declaración Universal de la UNESCO sobre la Diversidad Cultural*.

Versió en les llengües oficials de la UNESCO (anglès, francès, espanyol, àrab, xinès i rus):

Document en línia:

http://portal.unesco.org/es/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Versió no oficial catalana:

http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Temes/Diversitat%20Cultural/Documents/declaracio_diversitat.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2001b). «La conférence générale a adopté la Déclaration Universelle sur la Diversité culturelle». Comunicat de premsa.

Document en línia:

<http://www.unesco.org/bpi/fre/unescopresse/2001/01-120f.shtml>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2002). *Diversité culturelle. Patrimoine commun, identités plurielles*. París: UNESCO.

UNESCO (2003a). *Decisiones adoptadas por el Consejo Ejecutivo en su 166ª reunión. París, 4-16 de abril de 2003*. Referència: 166 EX/Decisiones.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001302/130244S.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2003b). *Estudio preliminar de los aspectos técnicos y jurídicos relacionados con la conveniencia de elaborar un instrumento normativo sobre la diversidad cultural*. 166a sessió del Consell Executiu, UNESCO, París, 4-16 abril 2003. Referència: 166 EX/28.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=129718&database=extd&gp=0>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2003c). *Resolución 32C/34 - Conveniencia de elaborar un instrumento normativo internacional sobre la diversidad cultural. Conferencia General de la UNESCO - 32ª reunión, septiembre-octubre de 2003*. Referència: 32C/52.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001307/130798S.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2004a). *Preliminary draft of a convention on the protection of the diversity of cultural contents and artistic expressions*. Referència: CLT/CPD/2004/CONF-201/2.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/docs_pre_2007/clt_cpd_2004_conf_201_2_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2004b). *Report. Second Meeting of Experts (Category VI) on the Preliminary Draft of the Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions. Headquarters, 30 march – 3 april 2004*. Referència: CLT/CPD/2004/602/6.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/es/files/21750/108973420411Report_R2.pdf/Report_R2.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2004c). *Rapport. Troisieme reunion d'experts de Catégorie VI concernant l'avant-projet de Convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques. Siège de l'Unesco, 28 – 31 mai 2004*. Referència: CLT/CPD/2004/603/5.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/docs_pre_2007/clt_cpd_2004_603_5_fr_23062004.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2004d). *Report by the Secretariat. First Session of the Intergovernmental Meeting of Experts on the Preliminary Draft Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions. Paris, UNESCO Headquarters, 20-24 September 2004*. Referència: CLT-2004/CONF.201/9.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001378/137865e.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2004e). *Preliminary Draft Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and Artistic Expressions. Drafting Comitee Summary of the Comments and Amendments Submitted by the States and NGOs. Paris, UNESCO Headquarters, 14-17 December, Room IV*. Referència: CLT/CPD/2004/CONF.607/2.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/docs_pre_2007/clt_cpd_2004_conf_607_2_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2004f). *Avant-projet de Convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques. Présentation des commentaires et amendements. Partie IV: commentaires des OIG. Décembre 2004*. Referència: CPD/2004/CONF.607/1.

Document en línia:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001385/138520m.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2005a). *Convención sobre la Protección y la Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales*.

Versió en les llengües oficials de la UNESCO (anglès, francès, espanyol, xinès, rus i àrab):

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=33232&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Versió no oficial catalana:

http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Temes/Diversitat%20Cultural/Documents/conveni_diversitat.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2005b). *Informe preliminar del director general junto con dos anteproyectos de Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas*. Referència: CLT/CPD/2005/CONF.203/6.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/docs_pre_2007/clt_cpd_2005_conf_203_6_es.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2005c). *Texto consolidado preparado por el presidente de la Reunión Intergubernamental de Expertos*.

Referència: CLT/CPD/2005/CONF.203/6 Add.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/docs_pre_2007/clt_cpd_2005_conf_203_6_add_es.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2005d). *Informe preliminar del director general sobre la situación que debe reglamentarse y el posible alcance de ésta, acompañado de un anteproyecto de Convención sobre la Protección de la Diversidad de los Contenidos Culturales y las Expresiones Artísticas*. Referència: 33 C/23.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/es/files/28182/1124819722533C23_Es.pdf/33C23_Es.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2005e). *International Flows of Selected Cultural Goods and Services, 1994-2003*. Mont-real: Institut Statistique de l'UNESCO.

Document en línia:

http://www.uis.unesco.org/template/pdf/cscl/IntIFlows_EN.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2005f). *25 questions sur la culture, le commerce et la mondialisation*.

Document en línia:

http://portal.unesco.org/culture/fr/ev.php-URL_ID=18671&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2007a). *Expert Group Meeting on Statistical Measurement of the Diversity of Cultural Expressions. Final Report*. Referència: CE/07/1.IGC/INF.4.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/december07/igc1_rapport_montr_eal_en.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

UNESCO (2007b). *Comité intergouvernemental pour la protection et la promotion de la diversité des expressions culturelles. Première session*. Referència: CE/07/1.IGC/5A.

Document en línia:

http://www.unesco.org/culture/culturaldiversity/december07/igc1_5a_fr.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

US Department of State (1987). *Dictionary of international relations terms*. 3a edició. Washington, DC: Department of State Library.

US Department of State (2005a). *U.S. National Commission for UNESCO Annual Conference. Monday, June 6 and Tuesday, June 7, 2005*. Washington, DC, Georgetown University.

Document en línia:

<http://www.state.gov/p/io/unesco/46933.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

US Department of State (2005b). *Final Statement of the United States Delegation. UNESCO, June 3, 2005*.

Document en línia:

<http://www.america.gov/st/washfile-english/2005/June/200506071629501CJsamohT0.2950403.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

US Department of State (2005c). *Les É.-U. souhaitent la révision du projet de convention sur la diversité culturelle. Fiche analytique du département d'État sur le projet de convention de l'UNESCO*. 12 octobre 2005.

Document en línia:

<http://usinfo.state.gov/xarchives/display.html?p=washfilefrench&y=2005&m=October&x=20051012165201AKllennocM0.3783991&t=livefeeds/wffr-latest.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

US House of Representatives (2001). «*Impediments to Digital Trade*». *Prepared Witness Testimony of Bonnie Richardson, Vice President, Trade and Federal Affairs Motion Picture Association of America (MPAA)*. Subcommittee on Commerce, Trade, and Consumer Protection, 22 May 2001.

Document en línia:

<http://energycommerce.house.gov/reparchives/107/hearings/05222001Hearing231/Richardson343.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

US Trade Representative (2002). *U.S. Proposals for Liberalizing Trade in Services*. Comunicats de premsa, 1 juliol 2002. Office of the United States Trade Representative – Executive Office of the President.

Document en línia:

<http://www.usmission.ch/press2002/0702liberalizingtrade.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

US Trade Representative (2005). *2005 Trade Policy Agenda*.

Document en línia:

http://www.ustr.gov/Document_Library/Reports_Publications/2005/2005_Trade_Policy_Agenda/Section_Index.html

[Consulta: 29 agost 2008]

Van den Bulck, H. (2001). «Public Service Television and National Identity as a Project of Modernity», a: *Media, Culture & Society*, 23, pàg. 53-69.

Vanden Berghe, Y.; Crieckemans, D. (2000). *Flemish Foreign Policy: The Political and Strategic Importance of the Cooperation between Flanders and the Nordic Countries: Conclusions and Policy-Recommendations*. Anvers: Section International Politics, Universitat d'Anvers.

Vanden Berghe, Y.; Crieckemans, D. (2002). *Conclusions and Policy Recommendations on the further Potential and Ppportunities for Flanders in Multilateral Organisations*. Anvers: Section International Politics, Universitat d'Anvers.

Vaquer, J. (2007). *Política cultural i models de l'estat del benestar a la Unió Europea*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.

Document en línia:

http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Documents/Arxiu/Arxius%20GT/Politiques_culturals_EB_UE.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Vargas Llosa, M. (2004). «Razones contra la excepción cultural», a: *El País*, 25 juliol 2004.

Véronique Guèvremont (2008). *Aplicación y seguimiento de la Convención sobre la Diversidad de las Expresiones Culturales: el reto de una acción concertada de la sociedad civil*.

Document en línia:

<http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/article-societe-civile-esp.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Vidal Beneyto, J. (ed.) (2006). *Derechos humanos y diversidad cultural*. Barcelona: Icària-Fundación Cultura de Paz.

Walton, D. (2007). *Introducing Cultural Studies. Learning through Practice*. Londres: SAGE.

Wiley, S. C. (2004). «Rethinking Nationality in the Context of Globalization», a: *Communication Theory*, 14(1), pàg. 78-96.

Williams, R. (1974). *Cultura i societat (1780-1950)*. Barcelona: Laia.

Wimmer, R.; Dominick, J. R. (2000). *Mass Media Research: An Introduction*. Belmont, CA: Wadsworth.

Wines, M. (1981). «The cable revolution –Tough choices for the industry and the Government», a: *The National Journal*, 24 octubre 1981.

Winseck, D. (2002). «The WTO, Emerging Policy Regimes and the Political Economy of Transnational Communications», a: Raboy, M. (ed.) (2002). *Global Media Policy in the New Millennium*. Luton: University of Luton Press.

Wittgenstein, L. (1992). *Comentarios a «La rama dorada» de Frazer*. Madrid: Tecnos.

Wolff, A. (2005). *Diversité culturelle et industries culturelles*. Conferència del director adjunt de la Francophonie a les XVIII jornades del Centre Jacques Cartier «Le combat pour la diversité culturelle», Lió (França), 5 desembre 2005. Document en línia:

http://www.diversite-culturelle.qc.ca/fileadmin/documents/pdf/alexandre_wolff.pdf

[Consulta: 29 agost 2008]

Wolff, S. (2007). «Paradiplomacy: Scope, Opportunities and Challenges», a: *Bologna Center Journal of International Affairs*. «States, Non-States, and Supra-States: Who's Sovereign Now?», 10, primavera 2007.

Document en línia:

<http://bcjournal.org/2007/paradiplomacy/>

[Consulta: 29 agost 2008]

Wolton, D. (1997). *Penser la communication*. París: Flammarion.

Wouters, J.; De Meester, B. (2007). «Unesco's Convention on Cultural Diversity and WTO Law: Complementary or Contradictory?», a: *Law and Art*. Anvers: Intersentia.

Wouters, J.; De Meester, B. (2008). *The Implementation by the European Community of the UNESCO Convention on Cultural Diversity*.

Document en línia:

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200802/20080227ATT22450/20080227ATT22450EN.pdf>

[Consulta: 29 agost 2008]

Wunsch-Vincent, S. (2003). «The Digital Trade Agenda of the U.S.: Parallel Tracks of Bilateral, Regional and Multilateral Liberalization», a: *Aussenwirtschaft*, vol. 58 (2003), pàg. 7.

Document en línia:

www.iie.com/publications/papers/wunsch0303.pdf

Yong Jin, D. (2007). «Reinterpretation or Cultural Imperialism: Emerging Domestic Market vs Continuing US Dominance», a: *Media, Culture & Society*, 29 (5), pàg. 753-771.

Youngs, G. (2006). *Global Political Economy in the Information Age*. Londres: Routledge.

Yúdice, G. (2002). *El recurso de la cultura: usos de la cultura en la era global*. Barcelona: Gedisa.

Zallo, R. (2003). «Nuevas políticas para la diversidad: las culturas territoriales en riesgo por la globalización», a: *Pensar Iberoamérica. Revista de cultura*, Madrid: Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura, núm. 4, juny – setembre 2003.

Document en línia:

<http://www.oei.es/pensariberoamerica/ric04a02.htm>

[Consulta: 29 agost 2008]

Zellagui, S. (2001). «La régulation de l'audiovisuel face à la mondialisation. Les cas du Canada et de la France», a: *Journal du Barreau*, vol. 33, núm. 14, 1 setembre 2001.

Document en línia:

<http://www.barreau.qc.ca/publications/journal/vol33/no14/droitcompare.html>

[Consulta: 29 agost 2008]

(Nota de l'autor: *barreau* equival a «col·legi d'advocats» en francès)

ANNEXOS

ANNEX I

**CONVENCIÓ SOBRE PROTECCIÓ I LA PROMOCIÓ
DE LA DIVERSITAT DE LES EXPRESSIONS CULTURALS
DE LA UNESCO**

**CONVENCIÓN
SOBRE LA PROTECCIÓN Y PROMOCIÓN
DE LA DIVERSIDAD DE LAS EXPRESIONES CULTURALES**

París, 20 de octubre de 2005

CONVENCIÓN SOBRE LA PROTECCIÓN Y PROMOCIÓN DE LA DIVERSIDAD DE LAS EXPRESIONES CULTURALES

La Conferencia General de la Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura, en su 33ª reunión, celebrada en París del 3 al 21 de octubre de 2005,

Afirmando que la diversidad cultural es una característica esencial de la humanidad,

Consciente de que la diversidad cultural constituye un patrimonio común de la humanidad que debe valorarse y preservarse en provecho de todos,

Consciente de que la diversidad cultural crea un mundo rico y variado que acrecienta la gama de posibilidades y nutre las capacidades y los valores humanos, y constituye, por lo tanto, uno de los principales motores del desarrollo sostenible de las comunidades, los pueblos y las naciones,

Recordando que la diversidad cultural, tal y como prospera en un marco de democracia, tolerancia, justicia social y respeto mutuo entre los pueblos y las culturas, es indispensable para la paz y la seguridad en el plano local, nacional e internacional,

Encomiando la importancia de la diversidad cultural para la plena realización de los derechos humanos y libertades fundamentales proclamados en la Declaración Universal de Derechos Humanos y otros instrumentos universalmente reconocidos,

Destacando la necesidad de incorporar la cultura como elemento estratégico a las políticas de desarrollo nacionales e internacionales, así como a la cooperación internacional para el desarrollo, teniendo en cuenta asimismo la Declaración del Milenio de las Naciones Unidas (2000), con su especial hincapié en la erradicación de la pobreza,

Considerando que la cultura adquiere formas diversas a través del tiempo y el espacio y que esta diversidad se manifiesta en la originalidad y la pluralidad de las identidades y en las expresiones culturales de los pueblos y sociedades que forman la humanidad,

Reconociendo la importancia de los conocimientos tradicionales como fuente de riqueza inmaterial y material, en particular los sistemas de conocimiento de los pueblos autóctonos y su contribución positiva al desarrollo sostenible, así como la necesidad de garantizar su protección y promoción de manera adecuada,

Reconociendo la necesidad de adoptar medidas para proteger la diversidad de las expresiones culturales y sus contenidos, especialmente en situaciones en las que las expresiones culturales pueden correr peligro de extinción o de grave menoscabo,

Destacando la importancia de la cultura para la cohesión social en general y, en particular, las posibilidades que encierra para la mejora de la condición de la mujer y su papel en la sociedad,

Consciente de que la diversidad cultural se fortalece mediante la libre circulación de las ideas y se nutre de los intercambios y las interacciones constantes entre las culturas,

Reiterando que la libertad de pensamiento, expresión e información, así como la diversidad de los medios de comunicación social, posibilitan el florecimiento de las expresiones culturales en las sociedades,

Reconociendo que la diversidad de expresiones culturales, comprendidas las expresiones culturales tradicionales, es un factor importante que permite a los pueblos y las personas expresar y compartir con otros sus ideas y valores,

Recordando que la diversidad lingüística es un elemento fundamental de la diversidad cultural, y *reafirmando* el papel fundamental que desempeña la educación en la protección y promoción de las expresiones culturales,

Teniendo en cuenta la importancia de la vitalidad de las culturas para todos, especialmente en el caso de las personas pertenecientes a minorías y de los pueblos autóctonos, tal y como se manifiesta en su libertad de crear, difundir y distribuir sus expresiones culturales tradicionales, así como su derecho a tener acceso a ellas a fin de aprovecharlas para su propio desarrollo,

Subrayando la función esencial de la interacción y la creatividad culturales, que nutren y renuevan las expresiones culturales, y fortalecen la función desempeñada por quienes participan en el desarrollo de la cultura para el progreso de la sociedad en general,

Reconociendo la importancia de los derechos de propiedad intelectual para sostener a quienes participan en la creatividad cultural,

Persuadida de que las actividades, los bienes y los servicios culturales son de índole a la vez económica y cultural, porque son portadores de identidades, valores y significados, y por consiguiente no deben tratarse como si sólo tuviesen un valor comercial,

Observando que los procesos de mundialización, facilitados por la evolución rápida de las tecnologías de la información y la comunicación, pese a que crean condiciones inéditas para que se intensifique la interacción entre las culturas, constituyen también un desafío para la diversidad cultural, especialmente en lo que respecta a los riesgos de desequilibrios entre países ricos y países pobres,

Consciente de que la UNESCO tiene asignado el cometido específico de garantizar el respeto de la diversidad de culturas y recomendar los acuerdos internacionales que estime convenientes para facilitar la libre circulación de las ideas por medio de la palabra y de la imagen,

Teniendo en cuenta las disposiciones de los instrumentos internacionales aprobados por la UNESCO sobre la diversidad cultural y el ejercicio de los derechos culturales, en particular la Declaración Universal sobre la Diversidad Cultural de 2001,

Aprueba, el 20 de octubre de 2005, la presente Convención.

I. Objetivos y principios rectores

Artículo 1 – Objetivos

Los objetivos de la presente Convención son:

- a) proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales;
- b) crear las condiciones para que las culturas puedan prosperar y mantener interacciones libremente de forma mutuamente provechosa;

- c) fomentar el diálogo entre culturas a fin de garantizar intercambios culturales más amplios y equilibrados en el mundo en pro del respeto intercultural y una cultura de paz;
- d) fomentar la interculturalidad con el fin de desarrollar la interacción cultural, con el espíritu de construir puentes entre los pueblos;
- e) promover el respeto de la diversidad de las expresiones culturales y hacer cobrar conciencia de su valor en el plano local, nacional e internacional;
- f) reafirmar la importancia del vínculo existente entre la cultura y el desarrollo para todos los países, en especial los países en desarrollo, y apoyar las actividades realizadas en el plano nacional e internacional para que se reconozca el auténtico valor de ese vínculo;
- g) reconocer la índole específica de las actividades y los bienes y servicios culturales en su calidad de portadores de identidad, valores y significado;
- h) reiterar los derechos soberanos de los Estados a conservar, adoptar y aplicar las políticas y medidas que estimen necesarias para proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales en sus respectivos territorios;
- i) fortalecer la cooperación y solidaridad internacionales en un espíritu de colaboración, a fin de reforzar, en particular, las capacidades de los países en desarrollo con objeto de proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales.

Artículo 2 - Principios rectores

1. Principio de respeto de los derechos humanos y las libertades fundamentales

Sólo se podrá proteger y promover la diversidad cultural si se garantizan los derechos humanos y las libertades fundamentales como la libertad de expresión, información y comunicación, así como la posibilidad de que las personas escojan sus expresiones culturales. Nadie podrá invocar las disposiciones de la presente Convención para atentar contra los derechos humanos y las libertades fundamentales proclamados en la Declaración Universal de Derechos Humanos y garantizados por el derecho internacional, o para limitar su ámbito de aplicación.

2. Principio de soberanía

De conformidad con la Carta de las Naciones Unidas y los principios del derecho internacional, los Estados tienen el derecho soberano de adoptar medidas y políticas para proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales en sus respectivos territorios.

3. Principio de igual dignidad y respeto de todas las culturas

La protección y la promoción de la diversidad de las expresiones culturales presuponen el reconocimiento de la igual dignidad de todas las culturas y el respeto de ellas, comprendidas las culturas de las personas pertenecientes a minorías y las de los pueblos autóctonos.

4. Principio de solidaridad y cooperación internacionales

La cooperación y la solidaridad internacionales deberán estar encaminadas a permitir a todos los países, en especial los países en desarrollo, crear y reforzar sus medios de expresión cultural, comprendidas sus industrias culturales, nacientes o establecidas, en el plano local, nacional e internacional.

5. Principio de complementariedad de los aspectos económicos y culturales del desarrollo

Habida cuenta de que la cultura es uno de los principales motores del desarrollo, los aspectos culturales de éste son tan importantes como sus aspectos económicos, respecto de los cuales los individuos y los pueblos tienen el derecho fundamental de participación y disfrute.

6. Principio de desarrollo sostenible

La diversidad cultural es una gran riqueza para las personas y las sociedades. La protección, la promoción y el mantenimiento de la diversidad cultural son una condición esencial para un desarrollo sostenible en beneficio de las generaciones actuales y futuras.

7. Principio de acceso equitativo

El acceso equitativo a una gama rica y diversificada de expresiones culturales procedentes de todas las partes del mundo y el acceso de las culturas a los medios de expresión y difusión son elementos importantes para valorizar la diversidad cultural y propiciar el entendimiento mutuo.

8. Principio de apertura y equilibrio

Cuando los Estados adopten medidas para respaldar la diversidad de las expresiones culturales, procurarán promover de manera adecuada una apertura a las demás culturas del mundo y velarán por que esas medidas se orienten a alcanzar los objetivos perseguidos por la presente Convención.

II. Ámbito de aplicación

Artículo 3 - Ámbito de aplicación

Esta Convención se aplicará a las políticas y medidas que adopten las Partes en relación con la protección y promoción de la diversidad de las expresiones culturales.

III. Definiciones

Artículo 4 - Definiciones

A efectos de la presente Convención:

1. Diversidad cultural

La “diversidad cultural” se refiere a la multiplicidad de formas en que se expresan las culturas de los grupos y sociedades. Estas expresiones se transmiten dentro y entre los grupos y las sociedades.

La diversidad cultural se manifiesta no sólo en las diversas formas en que se expresa, enriquece y transmite el patrimonio cultural de la humanidad mediante la variedad de expresiones culturales, sino también a través de distintos modos de creación artística, producción, difusión, distribución y disfrute de las expresiones culturales, cualesquiera que sean los medios y tecnologías utilizados.

2. Contenido cultural

El “contenido cultural” se refiere al sentido simbólico, la dimensión artística y los valores culturales que emanan de las identidades culturales o las expresan.

3. Expresiones culturales

Las “expresiones culturales” son las expresiones resultantes de la creatividad de personas, grupos y sociedades, que poseen un contenido cultural.

4. Actividades, bienes y servicios culturales

Las “actividades, bienes y servicios culturales” se refieren a las actividades, los bienes y los servicios que, considerados desde el punto de vista de su calidad, utilización o finalidad específicas, encarnan o transmiten expresiones culturales, independientemente del valor comercial que puedan tener. Las actividades culturales pueden constituir una finalidad de por sí, o contribuir a la producción de bienes y servicios culturales.

5. Industrias culturales

Las “industrias culturales” se refieren a todas aquellas industrias que producen y distribuyen bienes o servicios culturales, tal como se definen en el párrafo 4 supra.

6. Políticas y medidas culturales

Las “políticas y medidas culturales” se refieren a las políticas y medidas relativas a la cultura, ya sean éstas locales, nacionales, regionales o internacionales, que están centradas en la cultura como tal, o cuya finalidad es ejercer un efecto directo en las expresiones culturales de las personas, grupos o sociedades, en particular la creación, producción, difusión y distribución de las actividades y los bienes y servicios culturales y el acceso a ellos.

7. Protección

La “protección” significa la adopción de medidas encaminadas a la preservación, salvaguardia y enriquecimiento de la diversidad de las expresiones culturales.

“Proteger” significa adoptar tales medidas.

8. Interculturalidad

La “interculturalidad” se refiere a la presencia e interacción equitativa de diversas culturas y la posibilidad de generar expresiones culturales compartidas, adquiridas por medio del diálogo y de una actitud de respeto mutuo.

IV. Derechos y obligaciones de las partes

Artículo 5 - Norma general relativa a los derechos y obligaciones

1. Las Partes, de conformidad con la Carta de las Naciones Unidas, los principios del derecho internacional y los instrumentos de derechos humanos universalmente reconocidos, reafirman su derecho soberano a formular y aplicar sus políticas culturales y a adoptar medidas para proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales, así como a reforzar la cooperación internacional para lograr los objetivos de la presente Convención.
2. Cuando una Parte aplique políticas y adopte medidas para proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales en su territorio, tales políticas y medidas deberán ser coherentes con las disposiciones de la presente Convención.

Artículo 6 - Derechos de las Partes en el plano nacional

1. En el marco de sus políticas y medidas culturales, tal como se definen en el párrafo 6 del Artículo 4, y teniendo en cuenta sus circunstancias y necesidades particulares, las Partes podrán adoptar medidas para proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales en sus respectivos territorios.
2. Esas medidas pueden consistir en:
 - a) medidas reglamentarias encaminadas a la protección y promoción de la diversidad de las expresiones culturales;
 - b) medidas que brinden oportunidades, de modo apropiado, a las actividades y los bienes y servicios culturales nacionales, entre todas las actividades, bienes y servicios culturales disponibles dentro del territorio nacional, para su creación, producción, distribución, difusión y disfrute, comprendidas disposiciones relativas a la lengua utilizada para tales actividades, bienes y servicios;
 - c) medidas encaminadas a proporcionar a las industrias culturales independientes nacionales y las actividades del sector no estructurado un acceso efectivo a los medios de producción, difusión y distribución de bienes y servicios culturales;
 - d) medidas destinadas a conceder asistencia financiera pública;
 - e) medidas encaminadas a alentar a organizaciones sin fines de lucro, así como a entidades públicas y privadas, artistas y otros profesionales de la cultura, a impulsar y promover el libre intercambio y circulación de ideas, expresiones culturales y actividades, bienes y servicios culturales, y a estimular en sus actividades el espíritu creativo y el espíritu de empresa;
 - f) medidas destinadas a crear y apoyar de manera adecuada las instituciones de servicio público pertinentes;
 - g) medidas encaminadas a respaldar y apoyar a los artistas y demás personas que participan en la creación de expresiones culturales;

- h) medidas destinadas a promover la diversidad de los medios de comunicación social, comprendida la promoción del servicio público de radiodifusión.

Artículo 7 - Medidas para promover las expresiones culturales

1. Las Partes procurarán crear en su territorio un entorno que incite a las personas y a los grupos a:
 - a) crear, producir, difundir y distribuir sus propias expresiones culturales, y tener acceso a ellas, prestando la debida atención a las circunstancias y necesidades especiales de las mujeres y de distintos grupos sociales, comprendidas las personas pertenecientes a minorías y los pueblos autóctonos;
 - b) tener acceso a las diversas expresiones culturales procedentes de su territorio y de los demás países del mundo.
2. Las Partes procurarán también que se reconozca la importante contribución de los artistas, de todas las personas que participan en el proceso creativo, de las comunidades culturales y de las organizaciones que los apoyan en su trabajo, así como el papel fundamental que desempeñan, que es alimentar la diversidad de las expresiones culturales.

Artículo 8 - Medidas para proteger las expresiones culturales

1. Sin perjuicio de lo dispuesto en los Artículos 5 y 6, una Parte podrá determinar si hay situaciones especiales en que las expresiones culturales en su territorio corren riesgo de extinción, o son objeto de una grave amenaza o requieren algún tipo de medida urgente de salvaguardia.
2. Las Partes podrán adoptar cuantas medidas consideren necesarias para proteger y preservar las expresiones culturales en las situaciones a las que se hace referencia en el párrafo 1, de conformidad con las disposiciones de la presente Convención.
3. Las Partes informarán al Comité Intergubernamental mencionado en el Artículo 23 de todas las medidas adoptadas para enfrentarse con la situación, y el Comité podrá formular las recomendaciones que convenga.

Artículo 9 - Intercambio de información y transparencia

Las Partes:

- a) proporcionarán cada cuatro años, en informes a la UNESCO, información apropiada acerca de las medidas que hayan adoptado para proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales en sus respectivos territorios y en el plano internacional;
- b) designarán un punto de contacto encargado del intercambio de información relativa a la presente Convención;
- c) comunicarán e intercambiarán información sobre la protección y promoción de la diversidad de las expresiones culturales.

Artículo 10 - Educación y sensibilización del público

Las Partes deberán:

- a) propiciar y promover el entendimiento de la importancia que revisten la protección y fomento de la diversidad de las expresiones culturales mediante, entre otros medios, programas de educación y mayor sensibilización del público;
- b) cooperar con otras Partes y organizaciones internacionales y regionales para alcanzar los objetivos del presente artículo;
- c) esforzarse por alentar la creatividad y fortalecer las capacidades de producción mediante el establecimiento de programas de educación, formación e intercambios en el ámbito de las industrias culturales. Estas medidas deberán aplicarse de manera que no tengan repercusiones negativas en las formas tradicionales de producción.

Artículo 11 - Participación de la sociedad civil

Las Partes reconocen el papel fundamental que desempeña la sociedad civil en la protección y promoción de la diversidad de las expresiones culturales. Las Partes fomentarán la participación activa de la sociedad civil en sus esfuerzos por alcanzar los objetivos de la presente Convención.

Artículo 12 - Promoción de la cooperación internacional

Las Partes procurarán fortalecer su cooperación bilateral, regional e internacional para crear condiciones que faciliten la promoción de la diversidad de las expresiones culturales, teniendo especialmente en cuenta las situaciones contempladas en los Artículos 8 y 17, en particular con miras a:

- a) facilitar el diálogo entre las Partes sobre la política cultural;
- b) reforzar las capacidades estratégicas y de gestión del sector público en las instituciones culturales públicas, mediante los intercambios profesionales y culturales internacionales y el aprovechamiento compartido de las mejores prácticas;
- c) reforzar las asociaciones con la sociedad civil, las organizaciones no gubernamentales y el sector privado, y entre todas estas entidades, para fomentar y promover la diversidad de las expresiones culturales;
- d) promover el uso de nuevas tecnologías y alentar la colaboración para extender el intercambio de información y el entendimiento cultural, y fomentar la diversidad de las expresiones culturales;
- e) fomentar la firma de acuerdos de coproducción y codistribución.

Artículo 13 - Integración de la cultura en el desarrollo sostenible

Las Partes se esforzarán por integrar la cultura en sus políticas de desarrollo a todos los niveles a fin de crear condiciones propicias para el desarrollo sostenible y, en este marco, fomentar los aspectos vinculados a la protección y promoción de la diversidad de las expresiones culturales.

Artículo 14 - Cooperación para el desarrollo

Las Partes se esforzarán por apoyar la cooperación para el desarrollo sostenible y la reducción de la pobreza, especialmente por lo que respecta a las necesidades específicas de los países en desarrollo, a fin de propiciar el surgimiento de un sector cultural dinámico por los siguientes medios, entre otros:

- a) el fortalecimiento de las industrias culturales en los países en desarrollo:
 - i) creando y reforzando las capacidades de los países en desarrollo en materia de producción y difusión culturales;
 - ii) facilitando un amplio acceso de sus actividades, bienes y servicios culturales al mercado mundial y a las redes de distribución internacionales;
 - iii) propiciando el surgimiento de mercados locales y regionales viables;
 - iv) adoptando, cuando sea posible, medidas adecuadas en los países desarrollados para facilitar el acceso a su territorio de las actividades, los bienes y los servicios culturales procedentes de países en desarrollo;
 - v) prestando apoyo al trabajo creativo y facilitando, en la medida de lo posible, la movilidad de los artistas del mundo en desarrollo;
 - vi) alentando una colaboración adecuada entre países desarrollados y en desarrollo, en particular en los ámbitos de la música y el cine;
- b) la creación de capacidades mediante el intercambio de información, experiencias y competencias, así como mediante la formación de recursos humanos en los países en desarrollo, tanto en el sector público como en el privado, especialmente en materia de capacidades estratégicas y de gestión, de elaboración y aplicación de políticas, de promoción de la distribución de bienes y servicios culturales, de fomento de pequeñas y medianas empresas y microempresas, de utilización de tecnología y de desarrollo y transferencia de competencias;
- c) la transferencia de técnicas y conocimientos prácticos mediante la introducción de incentivos apropiados, especialmente en el campo de las industrias y empresas culturales;
- d) el apoyo financiero mediante:
 - i) la creación de un Fondo Internacional para la Diversidad Cultural de conformidad con lo previsto en el Artículo 18;
 - ii) el suministro de asistencia oficial al desarrollo, según proceda, comprendido el de ayuda técnica, a fin de estimular y apoyar la creatividad;
 - iii) otras modalidades de asistencia financiera, tales como préstamos con tipos de interés bajos, subvenciones y otros mecanismos de financiación.

Artículo 15 - Modalidades de colaboración

Las Partes alentarán la creación de asociaciones entre el sector público, el privado y organismos sin fines lucrativos, así como dentro de cada uno de ellos, a fin de cooperar con los países en desarrollo en el fortalecimiento de sus capacidades con vistas a proteger y promover la diversidad de las expresiones culturales. Estas asociaciones innovadoras harán hincapié, en función de las necesidades prácticas de los países en desarrollo, en el fomento de infraestructuras, recursos humanos y políticas, así como en el intercambio de actividades, bienes y servicios culturales.

Artículo 16 - Trato preferente a los países en desarrollo

Los países desarrollados facilitarán los intercambios culturales con los países en desarrollo, otorgando por conducto de los marcos institucionales y jurídicos adecuados un trato preferente a los artistas y otros profesionales de la cultura de los países en desarrollo, así como a los bienes y servicios culturales procedentes de ellos.

Artículo 17 - Cooperación internacional en situaciones de grave peligro para las expresiones culturales

Las Partes cooperarán para prestarse asistencia mutua, otorgando una especial atención a los países en desarrollo, en las situaciones contempladas en el Artículo 8.

Artículo 18 - Fondo Internacional para la Diversidad Cultural

1. Queda establecido un Fondo Internacional para la Diversidad Cultural, denominado en adelante “el Fondo”.
2. El Fondo estará constituido por fondos fiduciarios, de conformidad con el Reglamento Financiero de la UNESCO.
3. Los recursos del Fondo estarán constituidos por:
 - a) las contribuciones voluntarias de las Partes;
 - b) los recursos financieros que la Conferencia General de la UNESCO asigne a tal fin;
 - c) las contribuciones, donaciones o legados que puedan hacer otros Estados, organismos y programas del sistema de las Naciones Unidas, organizaciones regionales o internacionales, entidades públicas o privadas y particulares;
 - d) todo interés devengado por los recursos del Fondo;
 - e) el producto de las colectas y la recaudación de eventos organizados en beneficio del Fondo;
 - f) todos los demás recursos autorizados por el Reglamento del Fondo.
4. La utilización de los recursos del Fondo por parte del Comité Intergubernamental se decidirá en función de las orientaciones que imparta la Conferencia de las Partes mencionada en el Artículo 22.

5. El Comité Intergubernamental podrá aceptar contribuciones u otro tipo de ayudas con finalidad general o específica que estén vinculadas a proyectos concretos, siempre y cuando éstos cuenten con su aprobación.
6. Las contribuciones al Fondo no podrán estar supeditadas a condiciones políticas, económicas ni de otro tipo que sean incompatibles con los objetivos perseguidos por la presente Convención.
7. Las Partes aportarán contribuciones voluntarias periódicas para la aplicación de la presente Convención.

Artículo 19 - Intercambio, análisis y difusión de información

1. Las Partes acuerdan intercambiar información y compartir conocimientos especializados sobre acopio de información y estadísticas relativas a la diversidad de las expresiones culturales, así como sobre las mejores prácticas para su protección y promoción.
2. La UNESCO facilitará, gracias a la utilización de los mecanismos existentes en la Secretaría, el acopio, análisis y difusión de todas las informaciones, estadísticas y mejores prácticas pertinentes.
3. Además, la UNESCO creará y mantendrá actualizado un banco de datos sobre los distintos sectores y organismos gubernamentales, privados y no lucrativos, que actúan en el ámbito de las expresiones culturales.
4. Para facilitar el acopio de información, la UNESCO prestará una atención especial a la creación de capacidades y competencias especializadas en las Partes que formulen una solicitud de ayuda a este respecto.
5. El acopio de información al que se refiere el presente artículo complementará la información a la que se hace referencia en el Artículo 9.

V. Relaciones con otros instrumentos

*Artículo 20 - Relaciones con otros instrumentos:
potenciación mutua, complementariedad y no subordinación*

1. Las Partes reconocen que deben cumplir de buena fe con las obligaciones que les incumben en virtud de la presente Convención y de los demás tratados en los que son Parte. En consecuencia, sin subordinar esta Convención a los demás tratados:
 - a) fomentarán la potenciación mutua entre la presente Convención y los demás tratados en los que son Parte;
 - b) cuando interpreten y apliquen los demás tratados en los que son Parte o contraigan otras obligaciones internacionales, tendrán en cuenta las disposiciones pertinentes de la presente Convención.
2. Ninguna disposición de la presente Convención podrá interpretarse como una modificación de los derechos y obligaciones de las Partes que emanen de otros tratados internacionales en los que sean parte.

Artículo 21 - Consultas y coordinación internacionales

Las Partes se comprometen a promover los objetivos y principios de la presente Convención en otros foros internacionales. A tal efecto, las Partes se consultarán, cuando proceda, teniendo presentes esos objetivos y principios.

VI. Órganos de la Convención

Artículo 22 - Conferencia de las Partes

1. Se establecerá una Conferencia de las Partes. La Conferencia de las Partes será el órgano plenario y supremo de la presente Convención.
2. La Conferencia de las Partes celebrará una reunión ordinaria cada dos años en concomitancia, siempre y cuando sea posible, con la Conferencia General de la UNESCO. Podrá reunirse con carácter extraordinario cuando así lo decida, o cuando el Comité Intergubernamental reciba una petición en tal sentido de un tercio de las Partes por lo menos.
3. La Conferencia de las Partes aprobará su propio reglamento.
4. Corresponderán a la Conferencia de las Partes, entre otras, las siguientes funciones:
 - a) elegir a los miembros del Comité Intergubernamental;
 - b) recibir y examinar los informes de las Partes en la presente Convención transmitidos por el Comité Intergubernamental;
 - c) aprobar las orientaciones prácticas que el Comité Intergubernamental haya preparado a petición de la Conferencia;
 - d) adoptar cualquier otra medida que considere necesaria para el logro de los objetivos de la presente Convención.

Artículo 23 - Comité Intergubernamental

1. Se establecerá en la UNESCO un Comité Intergubernamental para la Protección y la Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales, denominado en lo sucesivo “el Comité Intergubernamental”, que comprenderá representantes de 18 Estados Parte en la Convención, elegidos por la Conferencia de las Partes para desempeñar un mandato de cuatro años tras la entrada en vigor de la presente Convención de conformidad con el Artículo 29.
2. El Comité Intergubernamental celebrará una reunión anual.
3. El Comité Intergubernamental funcionará bajo la autoridad de la Conferencia de las Partes, cumpliendo sus orientaciones y rindiéndole cuentas de sus actividades.
4. El número de miembros del Comité Intergubernamental pasará a 24 cuando el número de Partes en la Convención ascienda a 50.

5. La elección de los miembros del Comité Intergubernamental deberá basarse en los principios de la representación geográfica equitativa y la rotación.
6. Sin perjuicio de las demás atribuciones que se le confieren en la presente Convención, las funciones del Comité Intergubernamental serán las siguientes:
 - a) promover los objetivos de la Convención y fomentar y supervisar su aplicación;
 - b) preparar y someter a la aprobación de la Conferencia de las Partes orientaciones prácticas, cuando ésta lo solicite, para el cumplimiento y aplicación de las disposiciones de la Convención;
 - c) transmitir a la Conferencia de las Partes informes de las Partes, junto con sus observaciones y un resumen del contenido;
 - d) formular las recomendaciones apropiadas en los casos que las Partes en la Convención sometan a su atención de conformidad con las disposiciones pertinentes de la Convención, y en particular su Artículo 8;
 - e) establecer procedimientos y otros mecanismos de consulta para promover los objetivos y principios de la presente Convención en otros foros internacionales;
 - f) realizar cualquier otra tarea que le pueda pedir la Conferencia de las Partes.
7. El Comité Intergubernamental, de conformidad con su Reglamento, podrá invitar en todo momento a entidades públicas o privadas y a particulares a participar en sus reuniones para consultarlos sobre cuestiones específicas.
8. El Comité Intergubernamental elaborará su propio Reglamento y lo someterá a la aprobación de la Conferencia de las Partes.

Artículo 24 - Secretaría de la UNESCO

1. Los órganos de la Convención estarán secundados por la Secretaría de la UNESCO.
2. La Secretaría preparará los documentos de la Conferencia de las Partes y del Comité Intergubernamental, así como los proyectos de los órdenes del día de sus reuniones, y coadyuvará a la aplicación de sus decisiones e informará sobre dicha aplicación.

VII. Disposiciones finales

Artículo 25 - Solución de controversias

1. En caso de controversia acerca de la interpretación o aplicación de la presente Convención, las Partes procurarán resolverla mediante negociaciones.
2. Si las Partes interesadas no llegaran a un acuerdo mediante negociaciones, podrán recurrir conjuntamente a los buenos oficios o la mediación de una tercera parte.
3. Cuando no se haya recurrido a los buenos oficios o la mediación o no se haya logrado una solución mediante negociaciones, buenos oficios o mediación, una Parte podrá recurrir a la conciliación de conformidad con el procedimiento que figura en el Anexo de la presente

Convención. Las Partes examinarán de buena fe la propuesta que formule la Comisión de Conciliación para solucionar la controversia.

4. En el momento de la ratificación, aceptación, aprobación o adhesión, cada Parte podrá declarar que no reconoce el procedimiento de conciliación previsto *supra*. Toda Parte que haya efectuado esa declaración podrá retirarla en cualquier momento mediante una notificación dirigida al Director General de la UNESCO.

*Artículo 26 - Ratificación, aceptación,
aprobación o adhesión por parte de los Estados Miembros*

1. La presente Convención estará sujeta a la ratificación, aceptación, aprobación o adhesión de los Estados Miembros de la UNESCO, de conformidad con sus respectivos procedimientos constitucionales.
2. Los instrumentos de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión se depositarán ante el Director General de la UNESCO.

Artículo 27 – Adhesión

1. La presente Convención quedará abierta a la adhesión de todo Estado que no sea miembro de la UNESCO, pero que pertenezca a las Naciones Unidas o a uno de sus organismos especializados y que haya sido invitado por la Conferencia General de la Organización a adherirse a la Convención.
2. La presente Convención quedará abierta asimismo a la adhesión de los territorios que gocen de plena autonomía interna reconocida como tal por las Naciones Unidas pero que no hayan alcanzado la plena independencia de conformidad con la Resolución 1514 (XV) de la Asamblea General, y que tengan competencia sobre las materias regidas por esta Convención, incluida la de suscribir tratados en relación con ellas.
3. Se aplicarán las siguientes disposiciones a las organizaciones de integración económica regional:
 - a) la presente Convención quedará abierta asimismo a la adhesión de toda organización de integración económica regional, estando ésta a reserva de lo dispuesto en los apartados siguientes, vinculada por las disposiciones de la presente Convención de igual manera que los Estados Parte;
 - b) de ser uno o varios Estados Miembros de una organización de ese tipo Partes en la presente Convención, esa organización y ese o esos Estados Miembros decidirán cuáles son sus responsabilidades respectivas en lo referente al cumplimiento de sus obligaciones en el marco de la presente Convención. Ese reparto de responsabilidades surtirá efecto una vez finalizado el procedimiento de notificación previsto en el apartado c) *infra*. La organización y sus Estados Miembros no estarán facultados para ejercer concomitantemente los derechos que emanan de la presente Convención. Además, para ejercer el derecho de voto en sus ámbitos de competencia, la organización de integración económica regional dispondrá de un número de votos igual al de sus Estados Miembros que sean Parte en la presente Convención. La organización no ejercerá el derecho de voto si sus Estados Miembros lo ejercen, y viceversa;

- c) la organización de integración económica regional y el o los Estados Miembros de la misma que hayan acordado el reparto de responsabilidades previsto en el apartado b) *supra* informarán de éste a las Partes, de la siguiente manera:
 - i) en su instrumento de adhesión dicha organización declarará con precisión cuál es el reparto de responsabilidades con respecto a las materias regidas por la presente Convención;
 - ii) de haber una modificación ulterior de las responsabilidades respectivas, la organización de integración económica regional informará al depositario de toda propuesta de modificación de esas responsabilidades, y éste informará a su vez de ello a las Partes;
 - d) se presume que los Estados Miembros de una organización de integración económica regional que hayan llegado a ser Partes en la Convención siguen siendo competentes en todos los ámbitos que no hayan sido objeto de una transferencia de competencia a la organización, expresamente declarada o señalada al depositario;
 - e) se entiende por “organización de integración económica regional” toda organización constituida por Estados soberanos miembros de las Naciones Unidas o de uno de sus organismos especializados, a la que esos Estados han transferido sus competencias en ámbitos regidos por esta Convención y que ha sido debidamente autorizada, de conformidad con sus procedimientos internos, a ser Parte en la Convención.
4. El instrumento de adhesión se depositará ante el Director General de la UNESCO.

Artículo 28 – Punto de contacto

Cuando llegue a ser Parte en la presente Convención, cada Parte designará el punto de contacto mencionado en el Artículo 9.

Artículo 29 - Entrada en vigor

1. La presente Convención entrará en vigor tres meses después de la fecha de depósito del trigésimo instrumento de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión, pero sólo para los Estados o las organizaciones de integración económica regional que hayan depositado sus respectivos instrumentos de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión en esa fecha o anteriormente. Para las demás Partes, entrará en vigor tres meses después de efectuado el depósito de su instrumento de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión.
2. A efectos del presente artículo, no se considerará que los instrumentos de cualquier tipo depositados por una organización de integración económica regional vienen a añadirse a los instrumentos ya depositados por sus Estados Miembros.

Artículo 30 - Regímenes constitucionales federales o no unitarios

Reconociendo que los acuerdos internacionales vinculan asimismo a las Partes, independientemente de sus sistemas constitucionales, se aplicarán las siguientes disposiciones a las Partes que tengan un régimen constitucional federal o no unitario:

- a) por lo que respecta a las disposiciones de la presente Convención cuya aplicación incumba al poder legislativo federal o central, las obligaciones del gobierno federal o central serán idénticas a las de las Partes que no son Estados federales;
- b) por lo que respecta a las disposiciones de la presente Convención cuya aplicación sea de la competencia de cada una de las unidades constituyentes, ya sean Estados, condados, provincias o cantones que, en virtud del régimen constitucional de la federación, no estén facultados para tomar medidas legislativas, el gobierno federal comunicará con su dictamen favorable esas disposiciones, si fuere necesario, a las autoridades competentes de la unidades constituyentes, ya sean Estados, condados, provincias o cantones, para que las aprueben.

Artículo 31 - Denuncia

1. Toda Parte en la presente Convención podrá denunciarla.
2. La denuncia se notificará por medio de un instrumento escrito, que se depositará ante el Director General de la UNESCO.
3. La denuncia surtirá efecto 12 meses después de la recepción del instrumento de denuncia. No modificará en modo alguno las obligaciones financieras que haya de asumir la Parte denunciante hasta la fecha en que su retirada de la Convención sea efectiva.

Artículo 32 - Funciones del depositario

El Director General de la UNESCO, en su calidad de depositario de la presente Convención, informará a los Estados Miembros de la Organización, los Estados que no son miembros, las organizaciones de integración económica regional mencionadas en el Artículo 27 y las Naciones Unidas, del depósito de todos los instrumentos de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión contemplados en los Artículos 26 y 27 y de las denuncias previstas en el Artículo 31.

Artículo 33 - Enmiendas

1. Toda Parte en la presente Convención podrá proponer enmiendas a la misma mediante comunicación dirigida por escrito al Director General. Éste transmitirá la comunicación a todas las demás Partes. Si en los seis meses siguientes a la fecha de envío de la comunicación la mitad por lo menos de las Partes responde favorablemente a esa petición, el Director General someterá la propuesta al examen y eventual aprobación de la siguiente reunión de la Conferencia de las Partes.
2. Las enmiendas serán aprobadas por una mayoría de dos tercios de las Partes presentes y votantes.
3. Una vez aprobadas, las enmiendas a la presente Convención deberán ser objeto de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión por las Partes.
4. Para las Partes que hayan ratificado, aceptado o aprobado enmiendas a la presente Convención, o se hayan adherido a ellas, las enmiendas entrarán en vigor tres meses después de que dos tercios de las Partes hayan depositado los instrumentos mencionados en el párrafo 3 del presente artículo. A partir de ese momento la correspondiente enmienda entrará en vigor para cada Parte que la ratifique, acepte, apruebe o se adhiera a ella tres

meses después de la fecha en que la Parte haya depositado su instrumento de ratificación, aceptación, aprobación o adhesión.

5. El procedimiento previsto en los párrafos 3 y 4 no se aplicará a las enmiendas al Artículo 23 relativo al número de miembros del Comité Intergubernamental. Estas enmiendas entrarán en vigor en el momento mismo de su aprobación.
6. Los Estados u organizaciones de integración económica regionales mencionadas en el Artículo 27, que pasen a ser Partes en esta Convención después de la entrada en vigor de enmiendas de conformidad con el párrafo 4 del presente artículo y que no manifiesten una intención en sentido contrario serán considerados:
 - a) Partes en la presente Convención así enmendada; y
 - b) Partes en la presente Convención no enmendada con respecto a toda Parte que no esté obligada por las enmiendas en cuestión.

Artículo 34 - Textos auténticos

La presente Convención está redactada en árabe, chino, español, francés, inglés y ruso, siendo los seis textos igualmente auténticos.

Artículo 35 - Registro

De conformidad con lo dispuesto en el Artículo 102 de la Carta de las Naciones Unidas, la presente Convención se registrará en la Secretaría de las Naciones Unidas a petición del Director General de la UNESCO.

ANEXO

Procedimiento de conciliación

Artículo 1 - Comisión de Conciliación

Se creará una Comisión de Conciliación a solicitud de una de las Partes en la controversia. A menos que las Partes acuerden otra cosa, esa Comisión estará integrada por cinco miembros, dos nombrados por cada Parte interesada y un Presidente elegido conjuntamente por esos miembros.

Artículo 2 - Miembros de la Comisión

En las controversias entre más de dos Partes, aquellas que compartan un mismo interés nombrarán de común acuerdo a sus respectivos miembros en la Comisión. Cuando dos o más Partes tengan intereses distintos o haya desacuerdo en cuanto a las Partes que tengan el mismo interés, nombrarán a sus miembros por separado.

Artículo 3 – Nombramientos

Si, en un plazo de dos meses después de haberse presentado una solicitud de creación de una Comisión de Conciliación, las Partes no hubieran nombrado a todos los miembros de la Comisión, el Director General de la UNESCO, a instancia de la Parte que haya presentado la solicitud, procederá a los nombramientos necesarios en un nuevo plazo de dos meses.

Artículo 4 - Presidente de la Comisión

Si el Presidente de la Comisión de Conciliación no hubiera sido designado por ésta dentro de los dos meses siguientes al nombramiento del último miembro de la Comisión, el Director General de la UNESCO, a instancia de una de las Partes, procederá a su designación en un nuevo plazo de dos meses.

Artículo 5 – Fallos

La Comisión de Conciliación emitirá sus fallos por mayoría de sus miembros. A menos que las Partes en la controversia decidan otra cosa, determinará su propio procedimiento. La Comisión formulará una propuesta de solución de la controversia, que las Partes examinarán de buena fe.

Artículo 6 – Desacuerdos

Cualquier desacuerdo en cuanto a la competencia de la Comisión de Conciliación será zanjado por la propia Comisión.

ANNEX II

UNESCO FRAMEWORK OF CULTURAL STATISTICS (1982)

CES/AC.44/11
13 February 1986

Original: ENGLISH
and FRENCH

STATISTICAL COMMISSION and
ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE
CONFERENCE OF EUROPEAN STATISTICIANS

UNITED NATIONS EDUCATIONAL,
SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

Third Joint Meeting on Cultural Statistics
17-20 March 1986

THE UNESCO FRAMEWORK FOR CULTURAL STATISTICS (FCS)

Paper prepared by the
Office of Statistics, Unesco

GE.86-30333

1986

PART I

Background

1. The concept of a coherent framework for cultural statistics has stemmed from the recommendations of the Unesco Conference of European Ministers of Culture which was held in Helsinki in 1972. Among these recommendations was one which urged the establishment of better and more comprehensive statistics of culture.

2. The first concrete suggestions on the scope of such a framework were made two years later at the first meeting of the Joint Unesco/ECE Working Group on Cultural Statistics, held in Geneva in September 1974. The meeting decided that three main considerations should govern the designing of a framework for cultural statistics:

- "(a) it should be an integrated whole, including both the social and economic aspects of cultural phenomena, e.g. production, distribution, consumption of, and demand for cultural goods and services;
- (b) it should be logical and based on principles which make it possible to link it with related statistical systems (System of Social and Demographic Statistics, the System of National Accounts and balances, and, eventually, the System of Environmental Statistics); and
- (c) it should serve the needs for planning, controlling and study of matters connected with cultural policies and therefore include all phenomena which are of importance in this field."

3. A first attempt at designing such a framework could only be effected some four years after the recommendation was made, when the Unesco Division of Statistics on Culture and Communication of the Office of Statistics became fully staffed. During that period, however, this Unesco Division attended to the long and arduous task of international standardization of statistics relative to (a) fields where it had been collecting data for a good number of years but where a lack of agreement on terminology and the absence of harmonization of concepts used at the national level were bedevilling international

collection of data (e.g. radio and television statistics), and (b) new fields such as statistics on the public financing of cultural activities.

4. In 1978 the first draft of a document "Preliminary study on the scope and coverage of a Framework for Cultural Statistics" was prepared. It was circulated for comments to a number of national institutions. On the basis of the comments received and internal discussions, a final draft (1) was produced which was the main object of the discussions held in Geneva in 1979 during the Second Meeting of the Joint Unesco/ECE Working Group on Cultural Statistics. This second meeting approved the aspects regarding scope and coverage, as well as the proposed methodology of considering the collection of statistics in the selected fields (the cultural "categories") according to a "functional" breakdown relative to "creation/production, transmission/dissemination, reception/consumption, preservation/registration and participation".

5. In December 1979 in Vienna, the Unesco Expert Meeting on Statistics and Indicators of Culture studied at great length the concepts behind the proposed FCS and endorsed the recommendation of the Second Joint Unesco/ECE meeting to the effect that a working group be set up to study all the methodological and practical aspects of a framework, conceived as being made up of matrices crossing each "cultural category" with the "functions" listed in the preceding paragraph, to the extent that these categories be amenable to a "functional" treatment.

6. The recommendation made in Vienna that joint study groups be set up to study in great detail a maximum of two categories each has led to the creation of six of these groups. These joint study groups, each consisting of four to six countries, have been financed almost completely by the participating countries. During the research carried out at country level, a number of meetings of these groups have been held in the capitals of the various participating countries. Participants paid for their own travel and the host country provided them with a subsistence allowance for the duration of the meeting.

(1) Unesco, CES/AC.44/8, 9 March 1979.

The Cultural Categories

7. The Unesco Framework for Cultural Statistics (FCS) originally proposed a tentative list of ten cultural categories numbered 0 to 9 as follows:

- Category 0 - Cultural heritage
- Category 1 - Printed material and literature
- Category 2 - Music
- Category 3 - Performing arts
- Category 4 - Pictorial and plastic arts
- Category 5 - Cinema and photography
- Category 6 - Broadcasting
- Category 7 - Socio-cultural activities
- Category 8 - Sports and games
- Category 9 - Nature and the environment.

8. Annex I to this document carries a table showing the dates of meetings which have taken place of the joint study groups (with the participating countries) and of the Unesco Working Group financed by the Regular Programme of Unesco. This Working Group has co-ordinated the research work carried out mainly by the joint study groups.

9. During these years, the breakdown by category as originally suggested has undergone certain changes due to many factors, such as for example the close parentage between cinemas, films and television through the emergence of video, while photography associated with cinema (Category 5) has been found to have more affinity with Category 4 "Pictorial and plastic arts". This latter category has been renamed "Visual arts" and now includes "Photography".

10. The difficulties of a uniform functional breakdown for all the categories have been encountered very often during the course of the research work. In this respect a call for flexibility has often been made. Even so, the functional breakdown has raised insuperable difficulties for one or two of the categories which could not be "squeezed" into a function mould without raising the accusation of artificiality. For example, certain aspects of "participation" as regards the category "Socio-cultural activities" called for more precise qualification. Finally, the functional breakdown was discarded completely for Category

7 "Socio-cultural activities" which, unlike all the other categories, has been given its own classification. The problems encountered were not only at the level of functional breakdown; there were problems linked to the delineation and definition of subcategories under most of the categories. These problems were further complicated by aspects such as education and training which added a third dimension to the matrices. Another problem, that of overlapping between some of the categories, was finally solved by adopting the principle that for the sake of completeness of the information to be presented under each category, such overlapping was possible inasmuch as no totalling of any kind for the whole Framework was envisaged. For example, under museological heritage in Category 0 "Cultural heritage", data should be presented on all museums, but this should not exclude finding "sports museums" also under Category 8 "Sports and games" against the function "registration/preservation".

11. There were strong pleas to merge Category 2 "Music" with Category 3 "Performing arts" in view of the difficulties in separating elements of data such as those relating to persons and equipment, public expenditure, etc. for the two categories. A final solution was proposed and accepted by which a common "umbrella" would cover both categories which would keep their separate identities, while a "bridge" subcategory would relate to issues common to both of them.

12. The Unesco Recommendation on the international standardization of statistics on public financing of cultural activities, which was adopted by the General Conference of Unesco at its twenty-first session in 1980, was based on the ten cultural categories of the FCS, to which another category was added which was not strictly cultural but which suited the purpose of the Recommendation. The Recommendation, shown in Annex II, gives the ten cultural categories used. However, it was not proposed that the selection of these categories and their subcategories in that Recommendation should fix once and for all the structure of the FCS. The specificity of the Recommendation and its objectives suggested a breakdown by subcategories and functions different from that which would suit the general requirements of the FCS. If the Recommendation has derived inspiration from the first draft of the

FCS, it does not have any claim to govern its future development. However, in view of the fact that the Recommendation is here to stay for a number of years, care has been taken not to introduce into the FCS during its development such drastic changes as would confuse those who have started to accept data collection on public expenditure on the basis of the first ten categories of the Recommendation. Thus if no great difficulty is experienced in detaching "Photography" from Category 5 and considering it in its own right as a subcategory under "Visual arts", there would be problems in considering under one category the proposed new concept of "Moving images" to englobe broadcasting, both sound and visual, and the cinema, without any "internal" discrimination being made between these media. In the Recommendation all three components of the new concept, i.e. radio, television and the cinema are given separate treatment. It should also be recalled that these three components are considered to this day as separate media, both in administration and in the minds of the public of even the so-called post-industrial societies.

13. The proposed structure of the FCS, emerging from research which has been carried out over the years, is as follows as regards the selected categories and subcategories:

- CATEGORY 0 : CULTURAL HERITAGE
 - 0.1 : Historical monuments
 - 0.2 : Archeological heritage
 - 0.3 : Museological heritage
 - 0.4 : Archival heritage
 - 0.5 : Other forms of cultural heritage

- CATEGORY 1 : PRINTED MATTER AND LITERATURE
 - 1.1 : Books and pamphlets
 - 1.2 : Newspapers and periodicals
 - 1.3 : Library services

CATEGORIES 2 AND 3 : MUSIC AND THE PERFORMING ARTS

- 2.1 : Live music
- 2.2 : Music theatre
- 3.1 : Drama theatre
- 3.2 : Dance
- 3.3 : Other performing arts (circus, pantomime, etc.)
- 2/3 : Audio and audiovisual records

CATEGORY 4 : VISUAL ARTS

- GROUP A. 4.1 : Painting
- 4.2 : Sculpture
- 4.3 : Graphic arts
- 4.4 : Art handicrafts
- 4.5 : Other forms of visual arts
- GROUP B. 4.6 : Photography
- 4.6.1 : Creative-artistic photography
- 4.6.2 : Other photography

CATEGORIES 5 AND 6 : AUDIO AND AUDIO-VISUAL MEDIA

CATEGORY 5 : CINEMA AND PHOTOGRAPHY *

- 5.1 : Cinema
- 5.2 : Photography *

CATEGORY 6 : RADIO AND TELEVISION

- 6.1 : Radio
- 6.2 : Television
- 5/6 : Video

CATEGORY 7 : SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

- 7.1 : Associative life
- 7.2 : Multipurpose socio-cultural facilities
- 7.3 : Socio-cultural practices
- 7.3.1 : Individual practices
- 7.3.2 : Family life
- 7.3.3 : Community life
- 7.4 : Intercategory data

* Photography is assimilated with Visual Arts - Category 4.

CATEGORY 8 : SPORTS AND GAMES

CATEGORY 9 : ENVIRONMENT AND NATURE

9.1 : Natural Environment

9.2 : Urban environment (quality of life in the urban setting)

14. The selection of the categories, and especially of the subcategories, contains a measure of arbitrariness. The pragmatic approach adopted for the selection of these cultural fields as describing more appropriately the cultural landscape of a country involved taking into account areas of culture which were the object of cultural policies of a good number of countries.

15. At the outset, therefore, there was the wish not to fall into the trap of starting to define culture. A patient researcher has collected over five hundred definitions of culture found in recent literature! Neither was there the wish to restrict it to its narrow "elitist" concept which confines it to the fine arts and literature, nor to broaden it as much as possible within an anthropological context. The selection of the categories underlies acknowledging the validity of both concepts, while at the same time giving pride of place to the media which permeate so much the socio-cultural life of modern societies.

16. The breakdown of the cultural field into ten categories, as it stands at the present stage of development of the FCS, is the outcome of the research which has been carried out so far under Unesco's aegis. Great care has been taken to include statisticians as well as "culturologists" and professionals of culture in this research, in order to strike a balance between the data on culture that it was considered desirable to obtain and the data that could effectively be collected with a satisfactory degree of pertinence and reliability. The work carried out so far does not prejudge the issue, neither does it anticipate results of the deliberations of the Third Joint Unesco/ECE Working Group Meeting on Cultural Statistics.

17. After further elaboration at the third meeting, the FCS will be proposed for trial and adoption by countries of Europe and North America. This Framework is conceived as a component of the FSDS (United Nations Framework of Social and Demographic Statistics).

PART II

Part II presents the matrices which have crossed the categories and subcategories with the functions as agreed originally.

For Category 0, the function creation/production has been considered irrelevant.

For Category 7 "Socio-cultural activities", the functional approach has been discarded. It is the only category whose treatment is at variance with the others.

As regards participation, it has been found necessary at times to consider it, at two places among the functions, under the qualification "active" and "passive" respectively.

Subcategories	Registration/Protection	Communication/Diffusion	Consumption	Participation
0.1 <u>Historical monuments</u>	<p>Census of historical monuments</p> <ul style="list-style-type: none"> - number of listed monuments - number of legally-protected monuments - public and private expenditure <p>Restoration and upkeep</p> <ul style="list-style-type: none"> - number of monuments actually restored and maintained - public and private expenditure - international funding <p>Research</p> <ul style="list-style-type: none"> - public and private expenditure for scientific research - international funding 	<p>Number of monuments used regularly other than for visits</p>	<p>Number of paid and free entries (estimate)</p> <p>Gross receipts from entries</p> <p>Frequency of use (number of visits)</p> <p>Public expenditure by source</p>	<p>Number of amateur and voluntary associations</p> <p>Number of members</p> <p>Frequency of participation (time spent)</p> <p>Public expenditure by source</p>
0.2 <u>Archeological heritage</u>	<p>Census of archeological sites</p> <ul style="list-style-type: none"> - number of listed sites - number of legally-protected sites - number of excavations in progress during the year - number of excavations in progress on legally-protected sites - public and private expenditure for excavations - public and private expenditure for scientific research 	<p>N.B. It was agreed to abolish this function for archeological heritage in view of the difficulties anticipated in obtaining statistical data on communication and diffusion activities.</p>	<p>Number of paid and free entries (estimate)</p> <p>Gross receipts from entries</p> <p>Frequency of use (number of visits)</p>	<p>Number of amateur and voluntary associations</p> <p>Number of members</p> <p>Modalities of participation (time spent, etc.)</p> <p>Public expenditure by source</p>
0.3 <u>Museological heritage</u>	<p>Census of museums</p> <ul style="list-style-type: none"> - total - by status (national museums, other public museums, private museums) (see Unesco questionnaire on "Statistics on museums, related institutions and sites, etc.") - by type of collection (definitions given in Unesco questionnaire (a) to (i)) - public and private expenditure 	<p>Number of temporary exhibitions: total; Of which itinerant/national</p> <p>Number of museums having educational services</p> <p>Value of sales of objects linked to museum collections</p>	<p>Number of paid and free entries (estimate)</p> <p>Number of paid and free entries to temporary exhibitions</p> <p>Number of group visits using museum educational services: total; Of which school groups</p> <p>Frequency of use (number of visits)</p> <p>Gross receipts from entries: total; Of which from temporary exhibitions</p>	<p>Number of amateur and voluntary associations</p> <p>Number of members</p> <p>Frequency of participation (time spent)</p> <p>Public expenditure by source</p>
0.4 <u>Archival heritage</u>	<p>Number of general archival centres and their record centres: total; Of which national, regional, local</p> <p>Number of specialized archives (public and private) transferred to general archives and record centres: total; Of which national, regional, local</p> <p>Size and composition of stock (in metres)</p> <p>Public and private expenditure</p>	<p>Number of temporary exhibitions</p>	<p>Number of entries</p> <p>Number of paid and free entries to temporary exhibitions</p> <p>Number of readers' cards</p> <p>Number of documents and other material consulted: total, by type</p> <p>Number of photocopies</p>	<p>Number of amateur and voluntary associations</p> <p>Number of members</p>
0.5 <u>Other forms of cultural heritage</u>	<p>It was agreed that certain activities are in fact dependent on subcategories 0.3 and 0.4. However the flexibility of the structure of the FCS and the possibility of putting certain data under several different headings make it advisable to retain this subcategory. Its original title "Socio-cultural heritage" has been changed to "Other forms of cultural heritage" in order to conform to the Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Public Financing of Cultural Activities.</p>			

NOTES

The functional classification of the FCS starts with Creation/Production. However, for this category, after lengthy discussions, with arguments for and against including this function, it was decided to have it replaced by Registration/Protection.

'Number of employees', especially for the function Registration/Protection, should be included in each subcategory.

PRINTED MATTER AND LITERATURE

Subcategories	Creation/Production	Transmission/Dissemination	Reception/Consumption	Registration/Preservation/Protection	Participation
1.1 <u>Books and pamphlets</u>	<p><u>Creation(1)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - State support to authors and translators <p><u>Production</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - number of publishers - number of titles: total, by subject (2), first editions and re-editions (UDC categories) - number of copies: total, by subject, first editions and re-editions (UDC categories) - number of translations - turnover of publishers: total - foreign trade (3) value: imports and exports - staff employed in publishing - State support (public financing) to publishers 	<ul style="list-style-type: none"> - number of sales points: total, by type - value of sales: total, by type of sales point - sales staff 	<ul style="list-style-type: none"> - number of books purchased by consumers - total expenditure on books and periodicals (consumer purchases) - mode and frequency of purchase - frequency, time spent and mode of reading (purchase, loan) 	<p><u>Preservation</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - see subcategory 1.3 Libraries, and subcategory 0.4 Archival heritage 	<ul style="list-style-type: none"> - number of readers' clubs - number of members - number of writers' associations and writers' centres - number of members
1.2 <u>Newspapers and periodicals</u>	<ul style="list-style-type: none"> - number of publishers - number of titles of newspapers and periodicals (by subject for periodicals) - circulation of newspapers and periodicals (by subject for periodicals) - turnover of publishers: total revenue from sales, from subscriptions and from advertising - foreign trade value: imports and exports - staff employed in publishing - State support (public financing) to publishers 	<ul style="list-style-type: none"> - value of sales: total, by type (newspapers, periodicals) 	<ul style="list-style-type: none"> - number of copies purchased: total, of which, by subscription - frequency, time spent, number of titles read and mode of reading 	<p><u>Registration/Protection</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - see Libraries 1.3 - see Archives 0.4 	
13. <u>Library services</u>	<ul style="list-style-type: none"> - number of libraries: total, by administrative units, by service points, by type (static or mobile units) - stock of libraries: in titles, volumes, metres of shelving: total, by type of collection - annual increase in collections; idem - library staff (number) - public financing - private financing 	<ul style="list-style-type: none"> - number of book exhibitions - number of libraries organizing activities for special target groups (tales for children, debates, guided visits, etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - number of users (or registered readers): total, of which adults/children, paying and non-paying - number of loans: total, if possible subdivided into fiction/non-fiction, adults/children; "other documents" if possible divided into manuscripts, microforms, audio-visual material, other ... - number of libraries offering data bank facilities for tracing books - number of libraries offering photocopying facilities 	<p><u>Preservation</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - expenditure on restoration for national libraries, university libraries and specialized libraries 	<ul style="list-style-type: none"> - number of associations (linked to libraries) - number of members - number of voluntary staff - public expenditure (grants) for associations

NOTES

BOOKS AND PAMPHLETS

- (1) Under the function "Creation", due to lack of available statistics, no information has been retained on the remuneration of authors (especially with regard to copyright) or on the number of manuscripts.
- (2) For the breakdown by type of book, please refer to Unesco's Revised Recommendation concerning the international standardization of statistics on the production and distribution of books, newspapers and periodicals (Sofia, 1985).
- (3) Foreign trade is included under "Production" in order to group all economic data under this function.

NEWSPAPERS AND PERIODICALS

It has been decided to divide subcategory 1.2 into two groups according to Unesco's Revised Recommendation concerning the international standardization of statistics on the production and distribution of books, newspapers and periodicals (Sofia, 1985):

- newspapers (dailies and non-dailies)
- periodicals: for the general public (including weeklies)
for a specific public.

The functions "Creation" and "Participation" have been eliminated due to the lack of pertinent data or available statistics.

For the breakdown by type of newspaper and periodical, please refer to the Revised Recommendation mentioned above.

LIBRARY SERVICES

Following the Unesco Recommendation concerning the international standardization of library statistics, six groups are considered under the subcategory Library Services:

- national libraries
- libraries of institutions of higher education
- other major non-specialized libraries
- school libraries
- special libraries
- public (or popular) libraries.

MUSIC AND THE PERFORMING ARTS

Subcategories	Creation/Production	Transmission/Dissemination	Reception/Consumption	Registration/Preservation	Participation
2.1 <u>Live Music</u>	Number of living composers - by kind of music (1) Number of professional instrumental and vocal ensembles (3) - by type of ensemble (3) Number of amateur instrumental and vocal ensembles Number of members of amateur instrumental and vocal ensembles	Number of professional musical performances - by type of ensemble (3) - by kind of music (1) - by place of performance (2) Number of visits abroad and visits by foreign ensembles Number of public performances given by amateur instrumental and vocal ensembles	Size of audience at professional musical performances - by type of ensemble (3) - by kind of music (1) Percentage of population going to musical performances - by kind of music (1)		Percentage of population singing and/or playing an instrument - by type of instrument
2.2 <u>Music Theatre</u>	Number of professional companies - by legal status (public/non-public) - by kind of music theatre (1) Number of productions performed - by kind of music theatre (1) Of which number of new stage productions - by kind of music theatre (1)	Number of performances by professional companies - by kind of music theatre (1) Number of professional visits abroad and visits by professional foreign companies	Size of audience at performances by professional companies - by kind of music theatre (1) Percentage of population going to professional music theatre performances		
3.1 <u>Drama Theatre</u>	Number of living dramatic authors Number of professional dramatic companies - by legal status (public/non-public) Number of dramatic plays (titles) - by authors (national/foreign) Of which number of new dramatic plays (titles) - authors (national/foreign) Number of amateur dramatic groups Number of members of amateur dramatic groups	Number of performances by professional dramatic companies - by authors (national/foreign) Of which number of performances specially organized for children and young people Number of professional visits abroad and visits by professional foreign companies Number of public dramatic performances by amateur groups	Size of audience at professional dramatic performances - by authors (national/foreign) Of which audiences at performances specially organized for children and young people Percentage of population going to professional dramatic performances		Performances by population taking part in amateur dramatic activities
3.2 <u>Dance</u>	Number of professional dance companies - by legal status (public/non-public) - by kind of dance (1) Number of dance productions (titles) performed - by kind of dance (1) Number of amateur dance groups Number of members of amateur dance groups	Number of performances by professional dance companies - by kind of dance (1) Number of professional visits abroad and visits by professional foreign companies Number of members of amateur dance groups Number of public dance performances by amateur groups	Size of audience at professional dance performances - by kind of dance (1)		Percentage of population taking part in amateur dance activities
3.3 <u>Other Performing Arts</u>	Number of professional performing companies - by kind (1)	Number of performances by professional companies - by kind (1)	Size of audience at performances by professional companies - by kind (1)		
2 and 3 <u>Common Issues</u> of which Audio and audio-visual records	Number of professional artists in music and other performing arts - by kind of artist (1) Musical instruments Printed music Number of titles of records and prerecorded tapes issued - by new prints/reprints - by type (1) - by kind of music (2) - by number of copies	Number of buildings and other facilities for performances of music and other performing arts - by type of premises (2) Number of festivals - by type of festival (3) Number of units sold of records and prerecorded tapes - by new prints/reprints - by type (1) - by kind of music (2) Number of blank tapes sold	Size of audience at festivals - by type of festival (3) Annual household expenditure on music and the performing arts Percentage of households with record-players and tape-recorders Number of records and prerecorded tapes per household Average number of hours spent per week listening to music at home - by source of listening (3) - by kind of music (2) Annual household expenditure on records and prerecorded tapes	Archives for music and other performing arts Number of phonographic archives Number of titles of archived records and prerecorded tapes - by copyright year - by type (1) - by kind of music (2)	Associations for artists

NOTES

2.1 LIVE MUSIC

- (1) Kind of music
- a. Classical music (serious)
 - b. Light music
 - c. Popular music (rock, jazz, etc.)
 - d. Folk music.
- (2) Place of performance
- a. At the ensemble's base
 - b. Other places in the country.
- (3) Type of ensemble
- A. Instrumental
 - a. Orchestras (concert, theatre, etc.)
 - b. Chamber orchestras
 - c. Bands (military, work place, fire brigade, etc.)
 - d. Jazz ensembles
 - e. Light music/entertainment ensembles
 - f. Rock and pop groups
 - g. Folk music ensembles.
 - B. Vocal ensembles
 - a. Big choirs (concert, opera, etc.)
 - b. Chamber choirs
 - c. Youth and children's choirs
 - d. Other choirs.

2.2 MUSIC THEATRE

- (1) Kind of music theatre
- a. Opera
 - b. Operetta
 - c. Musical comedy
 - d. Others.

3.2 DANCE

- (1) Kind of dance
- a. Classical ballet and modern dance
 - b. Folk dance
 - c. Others.

3.3 OTHER PERFORMING ARTS

- (1) Kind (of other performing art)
- a. Circus
 - b. Pantomime
 - c. Puppet shows
 - d. Other.

2 and 3 COMMON ISSUES

- (1) Kinds of artist
- a. Musicians (instrumental)
 - b. Singers
 - c. Actors
 - d. Dancers
 - e. Other artists (stage-managers, choreographers, designers, etc. and artists in other performing arts).
- (2) Types of premises
- a. Fixed establishments mainly used for the purpose (concert halls, theatre buildings, open-air theatres, circus buildings, etc.)
 - b. Premises occasionally used for the purpose (cinemas, museums, schools, churches, multipurpose halls, etc.).
- (3) Types of festival
- Reference to dominating subcategory:
- a. Music (instrumental and vocal)
 - b. Music theatre
 - c. Drama theatre
 - d. Dance
 - e. Other performing arts

4. SOUND RECORDINGS

- (1) Type (of record and prerecorded tape)
- a. Long-playing record
 - b. Single record
 - c. Compact disc
 - d. Tape.
- (2) Kind of music
- a. Classical music (serious)
 - b. Light music
 - c. Popular music (rock, jazz, etc.)
 - d. Folk music.
- (3) Source of listening
- a. Records and prerecorded tapes
 - b. Broadcasted music.

Subcategories	Creation/Production	Transmission/Dissemination	Reception/Consumption	Registration/ Preservation	Participation
Group A: 4.1 Paintings (1) 4.2 Sculpture 4.3 Graphic Arts (2) 4.4 Art Handicrafts (3) 4.5 Other forms of visual arts (4)	Production resources Results of "creation"	Accessibility Exchange (international)	Collective participation	Restoration (effort at preserving heritage)	Individual "amateur" participation in - creation - communication - preservation relative to these arts Individual free time spent on various aspects (7)
	1. Number of artists for each of the subcategories 4.1-4.5 (e.g. painters, sculptors, etc.) characterized by: - gainfully employed and/or belonging to an association and/or registered 2. Number of persons engaged in the teaching of these arts 3. Schools of these arts (number, number of students) 4. Public financing relative to the function (5) 5. Private financing (volume)	1. Number of museums (6), exhibition places (including commercial art galleries) etc. relative to these arts 2. Number of exhibitions - permanent national international - temporary national international - being held abroad 3. Number of works exhibited 4. Public financing relative to the function (5) 5. Private financing (volume)	1. Attendance at museums (corresponding to the categories of the Unesco questionnaire), exhibition places (without commercial art galleries) Number of visitors annually to - museums - other exhibition places (galleries): - permanent - temporary 2. Public financing relative to the function (5)	1. Number of persons engaged in registration/preservation in museums of visual arts 2. Number of works acquired by public art museums for each of the subcategories 3. Public financing relative to this function (5)	
Group B: 4.6 Photography 4.6.1 Creative-artistic photography 4.6.2 Other photography	Production resources Results of "creation"	Accessibility Exchange	Collective participation	Archives of ancient photographs for both subcategories	Individual "amateur" participation in - creation - communication - preservation relative to Photography 1. Time spent on amateur photography (7) 2. Individual annual expenditure on amateur photography 3. Number of people doing photography 4. Number of photo clubs 5. Number of members of photo clubs
	1. Persons engaged in production/creation - commercial photographers - portrait photographers - photojournalists - photographers of works of art - freelance photographers - editorial photographers 2. Number of persons engaged in teaching photography for each subcategory 3. Schools of photography for each subcategory where appropriate (number, number of students) 4. Books. Number of titles on photography produced annually 5. Photographic news agencies Number and if possible total number of photos per year 6. Public financing for subcategory 4.6.1 (5)	1. Number of photography museums (6) 2. Number of photographic collections in other art museums 3. Number of photo galleries 4. Number of other exhibition places 5. Number of exhibitions (and number of works exhibited per year) - temporary national international - held abroad 6. Public financing for this function (5)	1. Attendance at museums and exhibition places (galleries) Number of visitors annually to - photography museums - exhibition places 2. Public financing relative to this function (5)	1. Number of persons engaged for this function 2. Public financing relative to this function (5)	

NOTES

- (1) Drawings and sketches made by an artist as a stage in the production of a final work and which can be the object of an exhibition are included in this subcategory.
- (2) Graphic arts include lithography, etching, engraving and serigraphy as well as cartoons and illustrations.
- (3) Art handicrafts include pottery, art metal work and jewellery, and other art work in glass, leather, paper, wood, fibre/textile, etc.
- (4) "Other forms of visual arts" includes video and computer art, etc., as well as scenography and new forms of visual art.
- (5) See Unesco Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Public Financing of Cultural Activities.
- (6) Besides being considered under the relevant category, all museums are grouped under Museological heritage in Category 0.
- (7) See Unesco Model of Survey on Access to Cultural Resources and on Participation in Cultural Activities (CSR-C-13).

Subcategories	Creation/Production	Transmission/Dissemination	Reception/Consumption	Registration/Preservation	Participation
<p><u>Category 5</u> <u>Cinema and Photography (1)</u> <u>5.1 Cinema</u></p>	<p><u>Production activity</u> Number of new films produced annually - by length (long, short) - by original language - by origin (national, international, co-production) - by subject classification (2) (Number assessed by copyright or otherwise)</p> <p><u>Production resources</u> Total annual expenditure on production Total number of persons employed - by specialization</p>	<p><u>Distribution systems</u> Number of distribution institutions or networks - national - international (transnational) operating in the country</p> <p><u>Exhibition places</u> (public) (cinema halls, etc.) - number of seats (total) - number of seats per 1,000 pop. - number of screens (total)</p> <p><u>Number of films screened</u> (annually) - by subject classification (2) - by language (original and dubbed) - by year of production - by type of production (national, international, co-production) - by origin (national or imported)</p> <p><u>Exhibition resources</u> Total annual revenue and expenditure of exhibitors</p>	<p><u>Audience</u> - total annual number of tickets sold - average annual attendance per person - average annual expenditure on cinema-going per person - average annual expenditure on amateur film-making per person</p>	<p><u>Archival resources</u> Number of institutions with facilities (staff and equipment) for cinema film archival functions</p> <p><u>Archival content</u> Number of film holdings - by subject classification - by language - by year of original production - by country of origin</p> <p><u>Utilization of archives</u> Number of admissions per year - for viewing within archives - for research - for reproduction and eventual broadcasting</p>	<p>Total number of film centres, film clubs, specialized cinemas, for amateur use Total number of members Total annual attendance Time spent on amateur film production (3)</p>
<p><u>5.2 Photography (1)</u> <u>5/6 Video</u></p>	<p><u>Production activity</u> Number of titles produced and released annually of (a) General programmes (TV, etc.) - by original language - by subject classification (2) (b) Copies of films, or simultaneous release for new films - by length (long or short) - by original language - by origin (national, international, co-production) - by subject classification (2) (Number assessed by copyright or otherwise)</p> <p><u>Total number of copies produced</u> - by length for (b) - by original language - by subject classification (2)</p>	<p><u>Distribution systems</u> Number of shops selling video Number of video hire shops and centres Number of libraries lending video</p>	<p>Number of households with video-recorders Average annual number of video cassettes - purchased - hired - borrowed - made from TV broadcasts by household Average annual expenditure - on purchase of blank video tapes - on pre-recorded video tapes by household</p>	<p>Same as for films as and when archives for video, which already exist for films, assume significant importance</p>	<p>Total number of centres and clubs providing facilities for amateurs to make and record video programmes Total number of members Total annual attendance Time spent on amateur video production (3) Time spent per week viewing video (3)</p>

NOTES

- (1) 5.2 Photography is assimilated to Visual Arts Category 4.
- (2) A subject classification for films and video has not been proposed in view of a lack of consensus. The objective is a simple classification proposed for trial in future Unesco questionnaires.
- (3) Unesco Model of Survey on Access to Cultural Resources and on Participation in Cultural Activities (CSR-C-13) - section on time use.

Subcategories	Creation/Production	Transmission/Dissemination	Reception/Consumption	Registration/Preservation	Participation
<p><u>Category 6</u> <u>Radio and Television</u> 6.1 <u>Radio</u> 6.2 <u>Television</u> (The data refer to both 6.1 and 6.2 unless otherwise specified)</p>	<p><u>Production activity</u> Number of new programmes produced annually classified - by original language - by origin (national, international, co-production) - by type, according to the Unesco Recommendation (1) (Number assessed by copyright or otherwise) <u>Production resources</u> Annual costs of broadcasting institutions' own productions (or co-productions) Total number of persons employed (1) by type - programme staff, of which - journalists - technicians - other Total expenditure on wages, salaries, contracts (1) Total expenditure on programme purchases (1)</p>	<p><u>Transmission systems</u> Number, by type - individual or collective antennae (number of channels) - cable networks (total number of channels available) - by satellite <u>Broadcasting institutions</u> - by type (government, public, private) - by geographical coverage (national, regional, local) Number of transmitters used by institutions, by type and power (1) <u>Programme dissemination</u> Total annual broadcasting time in hours, classified - by subject - by language - by type of institution - by type of production (national, international, co-production) <u>Expenditure</u> Total annual expenditure of broadcasting institutions on transmission/dissemination, by type of institution (government, public, private)</p>	<p>Number of households with - radio receivers (1) - TV receivers - black and white - colour Number of households with TV receivers connected to - antennae (ordinary or satellite-reception) - cable Annual expenditure of households - on apparatus purchases - on licence and subscription fees, etc.</p>	<p><u>Archival resources</u> Number of institutions with facilities (staff and equipment) for broadcasting-programme archives <u>Programme content of archives</u> Total of programme titles in archives - by technical support (magnetic, digital, laser, etc.) - by programme classification (1) - by language - by country of origin - by copyright year <u>Utilization of archives</u> Number of admissions per year - for listening/viewing within archives - for research - for purpose of reproduction and eventual broadcasting</p>	<p>Number of centres, clubs providing facilities for amateurs to make and record programmes on magnetic tapes (audio) For TV programmes see Video Total number of members Total number of users (annual attendance) Time spent on amateur radio production (2) For TV see Video Time spent viewing television or listening to radio (2)</p>

NOTES

- (1) See Unesco Recommendation concerning the international standardization of statistics on radio and television.
- (2) Unesco Model of Survey on Access to Cultural Resources and on Participation in Cultural Activities (CSR-C-13) - section on time use.

Subcategories	Proposed Statistics
<p>7.1 <u>Associative life</u></p>	<p>1. <u>Institutions</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of associations according to - kind (professional and amateur) - geographical level (national, regional, local) - type of activity - Number of circles, clubs, etc. by type of activity <p>2. <u>Events</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of events organized every year <p>3. <u>Persons</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of participants in events - Number of registered members - Number of staff <p>4. <u>Finances</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Public subsidies - Private contributions - Admission fees - Other income
<p>7.2 <u>Multi-purpose socio-cultural facilities</u></p>	<p>1. <u>Institutions</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of establishments according to - geographical level (national, regional, local) - type and kind (according to national typology) - catchment area (schools, hospitals, etc.) - status (run by) <p>2. <u>Events</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of activities and events by type <p>3. <u>Persons</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of persons attending by age and sex - Number of registered members - Number of permanent staff employed - Number of full-time equivalents of volunteers (estimation) <p>4. <u>Finances</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Public subsidies - Private contributions - Admission fees - Other income
<p>7.3 <u>Socio-cultural practices</u></p> <p>7.3.1 <u>Individual practices</u></p>	<p>1. <u>General structure of daily time use (a) by working day and (b) by weekend day</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Amount of <ul style="list-style-type: none"> - necessary time - physiological needs - contracted time - free time <ul style="list-style-type: none"> - cultural activities (FCS) - non-cultural activities <p>2. <u>Time spent daily on cultural activities by sex, age, family type, socio-economic level</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Amount of time spent daily on cultural activities (FCS categories) including secondary activities <p>3. <u>General structure of yearly time use</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Amount of holidays, etc. in a year <p>4. <u>Time spent yearly on cultural activities</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Time spent/frequency of activities concerned with FCS categories

Subcategories	Proposed Statistics
7.3.2 <u>Family life</u>	<p>1. <u>Family life</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Socio-demographic characteristics - number of members - civil status - number of children etc. - Educational background <p>2. <u>Celebration practices</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Religious celebrations - divine service - mass, etc. - fasting - Ramadan, Christmas, etc. - Traditional events (whether or not connected with religion) - birthday - marriage - funeral - etc.
7.3.3 <u>Community life</u>	<p>1. <u>Events</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of - national days, political days - folklore festivities - fairs - seasonal celebrations (carnival, New Year, etc.) - festivals and competitions - cultural days (national and international) - day of ... - other manifestations - shows (flower, cat, dog, horse, etc.) - exhibitions - etc. <p>2. <u>Language practices</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of - official languages - national languages - Percentage of population using - official language, by kind - national language, by kind, at home <p>3. <u>Religious practices</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of religions - Percentage of population by religion (major religions) - Public subsidies
7.4 <u>Intercategory data</u>	<p>1. <u>General administration of culture</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Public expenditure on general administration of culture (see Unesco Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Public Financing of Cultural Activities) <p>2. <u>International cultural relations</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Number of valid cultural agreements - intergovernmental - interinstitutional - Tourist flow by countries - Number of international friendship associations - Number of cultural establishments in foreign countries - Number of twin towns and number of these twins by countries - Number of NGOs of which country is member - Number of performing groups going and coming from abroad

Subcategories	Proposed Statistics
7.4 contd.	<p data-bbox="557 365 1023 398">3. <u>Research in the field of culture</u></p> <p data-bbox="594 405 755 434"><u>Institutions</u></p> <ul data-bbox="594 441 1036 465" style="list-style-type: none">- Number of research institutions <p data-bbox="594 495 673 519"><u>Events</u></p> <ul data-bbox="594 526 971 613" style="list-style-type: none">- Number of ongoing projects<ul data-bbox="621 555 755 613" style="list-style-type: none">- national- international <p data-bbox="594 642 690 667"><u>Persons</u></p> <ul data-bbox="594 674 971 698" style="list-style-type: none">- Number of research workers <p data-bbox="594 728 706 752"><u>Products</u></p> <ul data-bbox="594 759 917 875" style="list-style-type: none">- Number of publications<ul data-bbox="621 788 803 875" style="list-style-type: none">- books- periodicals- theses <p data-bbox="594 904 706 929"><u>Finances</u></p> <ul data-bbox="594 936 1117 960" style="list-style-type: none">- Public financing of cultural research

CATEGORY 8

SPORTS AND GAMES

Creation/Production	Distribution Dissemination Transmission	Reception/Consumption (passive participation)	Preservation/Registration	Participation (active)
<p>1. Coaching and training - number of persons engaged in coaching and training - number of teams (or individual trainees) undergoing training, by discipline</p> <p>2. Books and periodicals on sports - number of titles of books produced - number of sports magazines</p> <p>3. Sports journalists - number, press - number, broadcasting</p> <p>4. World and regional sports records held</p> <p>5. Public financing of training outside the formal education system (2)</p>	<p>1. Number of annual sporting events, by discipline - national level - local level</p> <p>2. Number of hours of sports programmes (weekly) - on radio - on television (1)</p> <p>3. Production of sports films - annual number</p> <p>4. Sports information centres - number - number of visits to centres (annual)</p> <p>5. Construction and maintenance of sports facilities (annual costs)</p> <p>6. Production of sports equipment - value of production - value of exports</p> <p>7. Importation of sports equipment (value)</p> <p>8. Public financing for 5 and 6 (2)</p>	<p>1. Number of admissions to public sports events, by discipline (for main national sports)</p> <p>2. Gross box-office receipts, by discipline</p> <p>3. Average weekly time spent watching sports events on television (see Unesco Household Survey Model - time use)</p>	<p>1. Sports museums - number</p> <p>2. Sports libraries - number</p>	<p>1. Number of sports clubs/associations, by discipline (amateur or professional)</p> <p><u>Amateur</u></p> <p>2. Number of regular amateur sportsmen (at least 3 hours' practice per week) - by discipline - number of times per week</p> <p>3. Number of competitors by discipline participating in - international competitions - national competitions</p> <p><u>Professional</u></p> <p>4. Number of professional sportsmen - by discipline</p> <p>5. International exchange - number of visits abroad by national sports teams - number of visits by sports teams from abroad</p> <p>6. Public financing of sports clubs/associations for the organization of games, matches, etc. (2)</p>

CES/AC.44/11
 page 26

NOTES

- (1) See Unesco Recommendation concerning the international standardization of statistics on radio and television (November 1976)
- (2) See Unesco Recommendation concerning the international standardization of statistics on the public financing of cultural activities (October 1980)

CATEGORY 9

ENVIRONMENT AND NATURE

Subcategories	Creation/Production	Transmission/ Dissemination	Consumption	Registration/ Protection	Participation
9.1 <u>Natural environment</u>		Total number of organized areas by category (see Unesco questionnaire on museums et al) (1) Annual increase Staff employed	Number of visits to these places: - total - by category (see Unesco questionnaire on museums) (1) - by type of protection	Number of areas organized for the protection of nature (flora and fauna) Total, by type of protection Annual increase Staff employed Research: number of scientists working in these areas (protection)	Number of nature clubs Number of members Frequency of participation (time spent - see Unesco Survey Model)(2)
9.2 <u>Urban environment (quality of life in the urban setting)</u>	Number of architects employed in urban planning offices Number of landscape architects Number of public architectural competitions	In capital cities and towns of more than (number of inhabitants to be determined) - % of green spaces in relation to built-up areas Number of play areas Number of cycle tracks (or number of kilometres) Number of kilometres of pedestrian areas (or surface) Number of public recreation and sports centres	Number of visits to public sports and recreation centres	See Category 0	Frequency of participation (time spent - see Unesco Survey Model)(2)

NOTE

- (1) The third part of this questionnaire refers to natural reserves, botanical and zoological gardens, etc.
- (2) Model of Survey on Access to Cultural Resources and on Participation in Cultural Activities (Unesco, CSR-C-13).

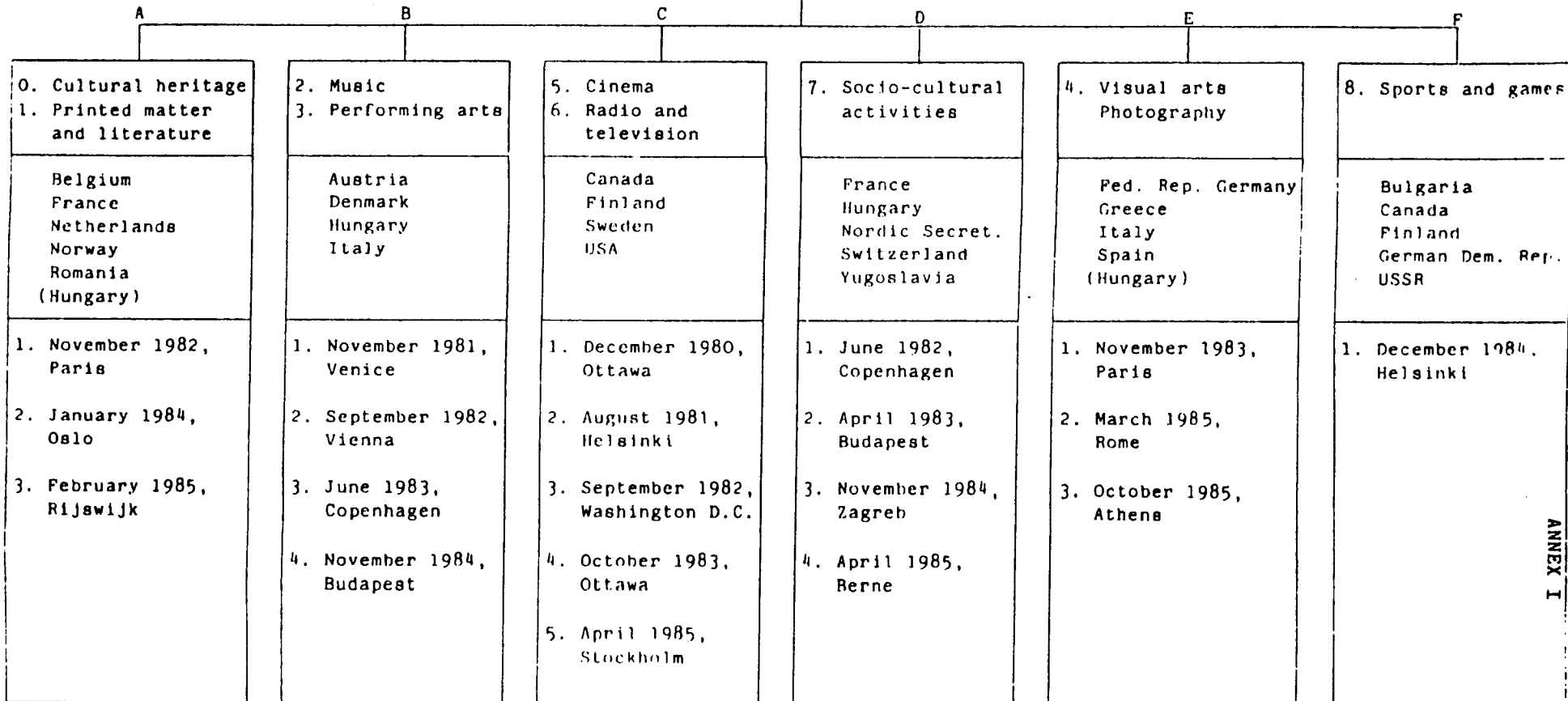
ANNEX I

FRAMEWORK FOR CULTURAL STATISTICS

Working Group (Framework Group)

1st meeting: 8-11 December 1981, Paris
 2nd meeting: 7-10 December 1982, Paris
 3rd meeting: 16-19 April 1984, Paris
 4th meeting: 22-25 April 1985, Paris

Joint Study Groups

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization page 1
 Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura
 Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture
 Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры

منظمة الأمم المتحدة للتربية والعلم والثقافة

联合国教育、科学及文化组织

Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Public Financing of Cultural Activities

adopted by the General Conference at its twenty-first session
 Belgrade, 27 October 1980

Recomendación sobre la normalización internacional de las estadísticas relativas al financiamiento público de las actividades culturales

aprobada por la Conferencia General en su 21ª reunión
 Belgrado, 27 de octubre de 1980

Recommandation concernant la normalisation internationale des statistiques relatives au financement public des activités culturelles

adoptée par la Conférence générale à sa vingt et unième session
 Belgrade, 27 octobre 1980

Рекомендация о международной стандартизации статистики государственного финансирования деятельности в области культуры,

принятая Генеральной конференцией на двадцать первой сессии
 Белград, 27 октября 1980 г.

توصية بشأن التوحيد الدولي للإحصاءات المتعلقة بالأموال العامة المخصصة للأنشطة الثقافية

أقرها المؤتمر العام في دورته الحادية والعشرين
 بلغراد، ٢٧ أكتوبر/تشرين الأول ١٩٨٠

关于文化活动公共经费统计国际化的建议

大会第二十一届会议通过
 贝尔格莱德，1980年10月27日

Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Public Financing of Cultural Activities¹

The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Belgrade from 23 September to 28 October 1980, at its twenty-first session,

Considering that, by virtue of Article IV, paragraph 4, of the Constitution, it is for the Organization to draw up and adopt instruments for the international regulation of questions falling within its competence,

Considering that Article VIII of the Constitution provides *inter alia* that each Member State shall submit to the Organization, at such times and in such manner as shall be determined by the General Conference, reports on the laws, regulations and statistics relating to its educational, scientific and cultural institutions and activities,

Considering that it is desirable for the national authorities responsible for collecting and communicating statistics relating to the public financing of cultural activities to be guided by certain standards in the matter of definitions, classification and presentation, in order to improve the international comparability of statistics intended for use not only for general information but also by those responsible for cultural policy and planning,

Bearing in mind the long-term classification work being undertaken jointly by Unesco and other United Nations bodies in developing the Framework for Cultural Statistics (FCS),

Having before it, as item 33 of the agenda of the session, proposals concerning the international standardization of statistics on the public financing of cultural activities,

Having decided at its twentieth session that this question should be made the subject of an international regulation, to take the form of a recommendation to Member States within the meaning of Article IV, paragraph 4, of the Constitution,

Adopts the present Recommendation this twenty-seventh day of October 1980:

The General Conference recommends that Member States should apply the following provisions concerning the international standardization of statistics on the public financing of cultural activities—regarded as a step towards the development of a comprehensive system (including private financing) of cultural activities—by taking whatever legislative measures or other steps may be required in conformity with the constitutional practice of each State to give effect within their respective territories to the principles and norms formulated in this Recommendation.

The General Conference recommends that Member States bring this Recommendation to the attention of the authorities and services responsible for collecting and communicating statistics on the public financing of cultural activities.

The General Conference recommends that Member States forward to it, by the dates and in the form it shall prescribe, reports concerning action taken by them upon this Recommendation.

I. Scope and definitions

Scope

1. This Recommendation relates to statistics designed to provide standardized information in each Member State on the financing of cultural activities through public expenditure (other than that included in education and science statistics).

Definition of cultural field and enumeration of constituent activities

2. For the purposes of this Recommendation, the cultural field is defined as comprising the following categories:

Category 0—Cultural heritage

This category includes activities aimed at preserving and developing the cultural heritage and cultural structures by such means as the maintenance of monuments and the depositing, collecting and communication of the treasures of the past:

- 0.0 Historical monuments and sites
- 0.1 Archives
- 0.2 Museums
- 0.3 Archaeological excavations
- 0.4 Other forms of the cultural heritage enjoying official protection

1. Recommendation adopted on the report of Programme Commission V at the thirty-seventh plenary meeting, on 27 October 1980.

- 0.5 Research and training outside the formal education system
- 0.6 Such activities necessary for the preservation and registration of the cultural heritage as cannot be included in the other categories

Category 1—Printed matter and literature

This category includes activities aimed at creating, producing or disseminating literary works in printed form, i.e. books, periodicals, newspapers, etc., and also the setting up and operation of libraries:

- 1.0 Literary creation
 - 1.1 Book publishing
 - 1.2 Periodical and newspaper publishing
 - 1.3 Distribution and marketing of books, periodicals and newspapers
 - 1.4 Libraries
 - 1.5 Research and training outside the formal education system
 - 1.6 Subsidiary activities necessary for literary production and printing

Category 2—Music

This category includes activities aimed at creating, producing or disseminating musical works in the form of scores, recordings or concerts:

- 2.0 Musical creation
 - 2.1 Musical performances (instrumental or vocal concerts)
 - 2.2 Publication of printed music
 - 2.3 Lyric performances (including operas, operettas, etc.)
 - 2.4 Publication of recorded music (discs, magnetic tapes, cassettes, etc.)
 - 2.5 Distribution and marketing of printed and recorded music
 - 2.6 Production and marketing of musical instruments
 - 2.7 Production and marketing of equipment for the reproduction and recording of music (record-players, tape-recorders, etc.)
 - 2.8 Training outside the formal education system
 - 2.9 Subsidiary activities necessary for the creation and production of music and of equipment

Category 3—Performing arts

This category includes activities aimed at creating, producing or disseminating works for the performing arts. Such works are often literary, musical and visual at one and the same time:

- 3.0 Creation of works for the performing arts
 - 3.1 Dramatic performances
 - 3.2 Choreographic performances
 - 3.3 Other performing arts (circus, music hall, cabarets, variety shows)
 - 3.4 Training outside the formal education system
 - 3.5 Subsidiary activities necessary for the performing arts (hiring of halls, middleman services, production and marketing of equipment)

Category 4—Visual arts

This category includes activities aimed at creating, producing or disseminating works of visual art in the form of paintings, sculptures, ornaments or craft objects:

- 4.0 Creation of works of visual art

- 4.1 Publishing and production of works of visual art
- 4.2 Exhibition of works of visual art
- 4.3 Dissemination and marketing of visual art
- 4.4 Training outside the formal education system
- 4.5 Subsidiary activities necessary for the visual arts (production and marketing of materials and equipment needed for the creation and publishing of works of visual art)

Category 5—Cinema and photography

This category includes activities aimed at creating, producing or disseminating cinematographic or photographic works:

- 5.0 Cinematographic creation (production of cinema films)
- 5.1 Film distribution
- 5.2 Film shows
- 5.3 Photography
- 5.4 Training outside the formal education system
- 5.5 Subsidiary activities necessary for the cinema and photography (production and marketing of films, screens, cinematographic and photographic cameras, sound equipment, projectors, buildings and premises used for projection)

Category 6—Radio and television

This category includes activities aimed at creating, producing or disseminating works for radio or television:

- 6.0 Radio
- 6.1 Television
- 6.2 Training outside the formal education system
- 6.3 Activities necessary for broadcasting and television (production and marketing of transmitters, receivers and networks)

Category 7—Socio-cultural activities

This category includes activities aimed at enabling people to express themselves individually or collectively in all aspects of their everyday life:

- 7.0 Socio-cultural initiative, community cultural centres and promotion of amateur activities
- 7.1 Civic and professional associations
- 7.2 Other socio-cultural activities (ceremonies, social functions connected with religious, moral, ethical or philosophical beliefs)
- 7.3 Training outside the formal education system
- 7.4 Other activities necessary for socio-cultural activities

Category 8—Sports and games

This category includes the production of sports equipment, the construction and maintenance of playing fields and other amenities (sports grounds, swimming pools, gymnasiums, etc.), and also related activities and activities connected with the organization of sports and games:

- 8.0 Sporting activities and sports associations (the playing and organization of games, matches, etc.)
- 8.1 Production of sports equipment, construction and maintenance of playing fields and other amenities
- 8.2 Training outside the formal education system

Category 9—Nature and the environment

This category includes activities aimed at providing and maintaining installations and services connected with nature and the environment, and with the quality of life:

- 9.0 Recreational activities connected with nature (national parks, nature reserves, public beaches, forest walks, etc.)
- 9.1 Activities connected with the quality of the urban setting (city parks, trees, recreation areas for children, etc.)

Category 10—General administration of culture and non-apportionable activities

This category includes activities aimed at providing maintenance, equipment and administrative services, as well as multi-purpose cultural activities which cannot be placed, as a whole, under one of the preceding categories:

- 10.0 General public administration of culture
- 10.1 Provision and maintenance of multi-purpose cultural equipment covering several categories under the functional classification (such as multi-purpose halls serving as concert halls, cinema or conference rooms)
- 10.2 Other activities, which cannot be broken down by the preceding categories.

Definition of the sector for general government and its constituent bodies

3. The definitions in the United Nations System of National Accounts (SNA) are reproduced below. They should be used in compiling the statistics provided for in this Recommendation. At the same time, account should also be taken of the special features of individual countries, including countries with planned management of the national economy in which the Material Product System (MPS) i.e. the method of calculating the results of economic activities by material product balances, is used.
- (a) Definition of the sector for general government:
'All departments, offices, organizations and other bodies which are agencies or instruments of the central, state or local public authorities, whether accounted for, or financed in, ordinary or extraordinary budgets or extra-budgetary funds. Included are non-profit institutions which while not an integral part of a government, are wholly, or mainly, financed and controlled by the public authorities or primarily serve government bodies; all social security arrangements for large sections of the population imposed, controlled or financed by a government; and government enterprises which mainly produce goods and services for government itself or primarily sell goods and services to the public on a small scale. Excluded are other government enterprises and public corporations.'
 - (b) The bodies constituting the sector for general government are subdivided into two subsectors:
 - (i) The subsector for central government is defined as: 'All departments, offices, establishments and other bodies classified under general government, which are agencies or instruments of the central authority of a country, except separately organized social security funds irrespective of whether they are covered in, or financed through, ordinary or extraordinary budgets, or extra-budgetary funds.' The subsector for central government generally comprises the following bodies: (1) the departments, including the department in charge of cultural affairs and other departments intervening in cultural life; (2) national public institutions possessing a degree of operational autonomy *vis-à-vis* the departments. Some operate like government departments, and will therefore be regarded as such. Others operate like companies, and only the subsidies these bodies receive from the general government agencies responsible for them will be regarded as public financing.
 - (ii) The subsector for state and local government consists of: 'All departments, offices, establishments and other bodies included under general government which are agencies or instruments of state, provincial, district, municipal or other organs of government except the central authority.' The subsector for State and local government, like that for central government, generally comprises the following bodies: (1) federal, regional, departmental and parochial administrations; (2) public institutions of which only those which operate like departments will be included under the head of public expenditures on cultural activities.
 - (c) It should be noted that for each of the two subsectors for general government, account will need to be taken of the extra-budgetary funds whose financial movements (appropriations and disbursements) appear in the official accounts outside the budgets of the departments that manage them.

II. Classification of data

Functional classification of public expenditure on cultural activities

4. The functions according to which public expenditure on cultural activities is classified should correspond to the categories into which the cultural field has been subdivided: cultural heritage, printed matter

and literature, music, performing arts, visual arts, cinema and photography, radio and television, socio-cultural activities, sports and games, nature and the environment and general administration of culture and non-apportionable activities.

Economic classification of public expenditure on cultural activities

5. It seems appropriate to use the nomenclature proposed by the United Nations System of National Accounts for classifying operations by transactors of the System. The categories of expenditure met with in the description of public expenditure on cultural activities are the following:

- (a) Expenditure on the purchase of goods and services
 - (i) Purchases of goods and services for the operation of general government (supplies and equipment).
 - (ii) Remuneration of employees—the total wages bill paid by general government agencies (including contributions to the various social security and insurance schemes) for purposes of their work, whether the latter consists of mere administration or of active intervention in cultural life.
 - (iii) Gross fixed capital formation—this consists essentially of the building up of community facilities for cultural life (buildings and equipment).
 - (iv) Acquisition of intangible assets, purchases of works of art, artistic commissions, etc.
- (b) Transfers
 - (i) Subsidies—these are intended for public and private enterprises and public institutions operating as enterprises, and their purpose is to encourage the development of a new activity, supplement the income of an existing activity, or even to stabilize selling prices.
 - (ii) Current transfers to non-profit private institutions serving households which are engaged in all fields of cultural activity, e.g. subsidies to archaeological associations, conservation societies, literary, musical and arts societies, etc.
 - (iii) Current transfers to households—such as grants to creative artists for social purposes, tuition grants, study grants, etc.
 - (iv) Capital transfers—these are intended for public and private enterprises, or public institutions operating as enterprises, for equipment purposes.
 - (v) Transfers abroad—these are usually for cultural activities that come into the field of international co-operation.
 - (vi) Current transfers between government departments—these mostly take place either: (1) between the central government and public institutions, or (2) between the central government and the local government.
 - (vii) Any taxes that may be paid by general government agencies for the purpose of their cultural activities.
 - (viii) Tax relief (for books, live performances, etc.).
- (c) Financial transactions
 - (i) Repayment of borrowing carried out specifically for cultural activities.
 - (ii) Loans—some government departments and public institutions may make loans for certain cultural activities, e.g. loans to publishers or for film production.

III. Presentation of statistical data

6. The statistics covered by this Recommendation should be compiled every two years for the central government expenditure and relate to the second year of the preceding two-year period. For the expenditure of local government the periodicity will be four years. The particulars furnished should be presented in accordance with the definitions and classifications set out in the previous paragraphs. Any discrepancies that may appear between these definitions and classifications and those in use at national level should be pointed out. National practices concerning administrative structure and coverage of data, likely to influence the statistics on public expenditure for cultural activities, should be reported.

- (a) The statistical data should be presented in a double-entry table, with:
 - (i) data related to functional classification entered horizontally;
 - (ii) data related to economic classification entered vertically.
- (b) A double-entry table should be drawn up by type of public body:
 - (i) the subsector for central government: departments and public institutions;
 - (ii) the subsector for State and local government: local authorities and public institutions.

Summary tables should be drawn up whenever possible for the sum total of general government agencies.

- (c) It should be stated whether the data consist of estimates (budgetary data) or of transactions actually carried out (accounting data).
- (d) Aggregate data could be reported when data by subcategory are unavailable.

ANNEX III

**LLISTAT CRONOLÒGIC D'INSTRUMENTS VIGENTS
SOBRE DIVERSITAT CULTURAL**

Llistat cronològic d'instruments vigents sobre diversitat cultural, ja siguin vinculants (cartes, convenis, convencions, protocols i tractats) o no vinculants (declaracions, resolucions, recomanacions, plans d'acció, principis i directrius). (Petit 2004a).

- Lliga dels Estats Àrabs, Tractat Cultural Àrab, novembre del 1946.
- Conveni Cultural Europeu (STE núm. 018, 1954).
- UNESCO, Acord per a la Importació d'Objectes de Caràcter Educatiu, Científic o Cultural (Acord de Florència, 1950) i Protocol actualitzat de Nairobi, 1976.
- Convenció per al Foment de les Relacions Culturals Interamericanes, 1954.
- OCDE, Codi de Liberalització de les Operacions Invisibles Corrents, 1961. Aquest codi abasta una gamma de serveis, entre els quals l'audiovisual, que són objecte de les normes especials que autoritzen expressament l'establiment de quotes d'emissió i subvencions per a la seva producció.
- UNESCO, Declaració dels Principis de la Cooperació Cultural Internacional, 1966.
- ONU, Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, Resolució 2200A (XXI) de l'Assemblea General, 16 de desembre del 1966. Article 27: Reconeixement dels drets de les minories ètniques, religioses o lingüístiques dins dels estats.
- ONU, Declaració sobre els principis de dret internacional referents a les relacions d'amistat i a la cooperació entre els estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides, Resolució 2625 (XXV) de l'Assemblea General, 1970.
- Recomanació general de la Conferència Intergovernamental sobre les polítiques culturals a Europa, Hèlsinki, 1972.
- Declaració de la Conferència Intergovernamental sobre les polítiques culturals a Àsia, Yogyakarta, 1973.
- Declaració de la Conferència Intergovernamental sobre les polítiques culturals a Àfrica, Accra, 1975.
- Organització de la Unitat Africana, Carta Cultural per a l'Àfrica, 1976.
- ASEAN, Declaració de Concòrdia de l'Associació de Nacions d'Àsia Sud-oriental, 1976.

- UNESCO, Recomanació sobre l'intercanvi internacional de béns culturals, Nairobi, 1976.
- UNESCO, Recomanació relativa a la participació i la contribució de les masses populars a la vida cultural, Nairobi, 1976.
- Declaració de Bogotà, Conferència Intergovernamental sobre les polítiques culturals a l'Amèrica Llatina i el Carib, 1978.
- Declaració final adoptada per la Conferència Mundial sobre Polítiques Culturals, Ciutat de Mèxic (1982).
- UNESCO - MONDIACULT, Conferència Mundial sobre les Polítiques Culturals, Mèxic, 1982.
- Consell d'Europa, Recomanació 1043 (1986) relativa al patrimoni lingüístic i literari europeu.
- Consell d'Europa, Recomanació 1059 (1987) relativa a l'economia de la cultura, 1987.
- Consell d'Europa, Recomanació 1067 (1987) relativa a la dimensió cultural de la radiodifusió a Europa.
- Organització dels Estats Americans (OEA), Protocol Addicional a la Convenció Americana sobre Drets Humans en matèria de drets econòmics, socials i culturals (Protocol de San Salvador), 1988.
- Unió Europea, Directiva Europea «Televisió sense Fronteres» (STE-132, 1989, en vigor des del 1993).
- ONU, Declaració sobre els Drets de les Persones Pertanyents a Minories Nacionals o Ètniques, Religioses o Lingüístiques, Resolució 47/135 de l'Assemblea General, 18 de desembre del 1992.
- Consell d'Europa, Recomanació 1216 (1993) relativa a la cooperació cultural europea.
- Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN 1994). Acord EUA-Canadà-Mèxic: article 2106 i annex 2106 referents a l'exempció relativa a les mesures que afecten les indústries culturals.
- Acord GATT (1947), article IV del 1994 sobre les disposicions especials relatives a les pel·lícules cinematogràfiques.
- Acord General sobre el Comerç de Serveis (AGCS, 1995). Articles II (Tracte de nació més afavorida), XVI (Accés als mercats) i XVII (Tracte nacional).

- Consell d'Europa, Recomanació 1265 (1995) relativa a l'ampliació i a la cooperació cultural europea.
- Consell de la Unió Europea. Decisió 96/664/CE de 21 de novembre del 1996 - Promoció de la diversitat lingüística de la Comunitat en la societat de la informació.
- MERCOSUR, Protocol d'Integració Cultural, Decisió MERCOSUR/CM/Dec., núm. 11/96. En virtut d'aquest instrument, els estats signataris es comprometen a promoure la cooperació i els intercanvis entre les respectives institucions culturals i els seus representants (article 1, paràgraf 1).
- Consell d'Europa, Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (1998); STE 148.
- Consell d'Europa, Recomanació R (98) 6 del Comitè de Ministres als estats membres relacionada amb les llengües modernes.
- UNESCO, Conferència Intergovernamental sobre polítiques culturals per al desenvolupament, Estocolm, 1998.
- ONU, Resolució aprovada per l'Assemblea General 53/184. Desenvolupament cultural, 1998.
- Organització Internacional de la Francofonia (OIF): Declaració final de la cimera de Moncton (1999).
- Consell d'Europa: Declaració sobre la Diversitat Cultural (2000).
- Parlament Europeu i Consell de la Unió Europea. Decisió per la qual s'institueix l'Any Europeu de les Llengües, 2001 (8 de juny de 2000).
- Unió Europea i Grup d'Estats d'Àfrica, el Carib i el Pacífic (ACP). Acord de Cotonou (23 de juny del 2000), adoptat en substitució dels Acords de Lomé.
- Comunicat final de la reunió del G8, Okinawa (Canadà), juliol del 2000.
- ONU, Resolució aprovada per l'Assemblea General 55/192. Cultura i desenvolupament, 2000.
- Consell d'Europa: Declaració sobre la Diversitat Cultural, 7 de desembre del 2000.
- Organització Internacional de la Francofonia, Tercera Conferència Ministerial sobre la Cultura, Declaració de Cotonou, 2001.

- UNESCO, Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural, novembre del 2001.
- Xarxa Internacional de Polítiques Culturals, Declaració de Ciutat del Cap, octubre de 2002.
- ONU, Informe de la Cimera Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible, Johannesburg, Pla d'aplicació, cap. 1, resolució 2, annex (setembre de 2002).
- Organització Internacional de la Francofonia, Declaració de Beirut (2002).
- ONU, Resolució 57/249 aprovada per l'Assemblea General. Cultura i desenvolupament, 2002.
- Consell d'Europa, Resolució 1313 (2003), Cooperació cultural entre Europa i els països del sud del Mediterrani.
- Consell d'Europa, Recomanació R (2003) 9 del Comitè de Ministres als estats membres relativa a mesures que tendeixen a promoure la contribució democràtica i social de la radiodifusió digital.
- Parlament Europeu, Resolució sobre l'Acord General sobre el Comerç de Serveis (AGCS) en el marc de l'OMC, inclosa la diversitat cultural, de 12 de març del 2003.
- Xarxa Internacional sobre Polítiques de Cultura, Cinquena Reunió Anual Ministerial, Ciutat del Cap, del 14 al 16 d'octubre del 2002. Proposta d'Instrument Internacional sobre la Diversitat Cultural.
- Comissió Europea, Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu. Cap a un instrument internacional sobre la diversitat cultural, de 27 d'agost del 2003.
- Xarxa Internacional sobre Política Cultural, declaració final de la VI Reunió Ministerial, Opatija (Croàcia), del 16 al 18 d'octubre del 2003.
- Xarxa Internacional per a la Diversitat Cultural. IV Conferència Anual, Opatija (Croàcia), octubre del 2003. Proposta de Convenció sobre Diversitat Cultural.
- Parlament Europeu. Resolució del Parlament Europeu sobre la preservació i el foment de la diversitat cultural: el paper de les regions europees i organitzacions internacionals com la UNESCO i el Consell d'Europa, de 15 de desembre del 2003.

- Parlament Europeu, Resolució del Parlament Europeu sobre «Cap a una Convenció sobre la Protecció de la Diversitat dels Continguts Culturals i les Expressions Artístiques», de 14 d'abril del 2005.

ANNEX IV

ESTATUTS D'AUTONOMIA DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES. ARTICLES REFERENTS A L'ACCIÓ EXTERIOR¹

¹ Disponibles a: http://www.boe.es/g/es/iberlex/normativa/estatutos_autonomia.php

ESTATUTS REFORMATS DURANT LA VIII LEGISLATURA ESPANYOLA (2004-2008)

ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA

Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol

Capítol III. Acció exterior de la Generalitat

Article 193. Disposicions generals

La Generalitat ha d'impulsar la projecció de Catalunya a l'exterior i promoure els seus interessos en aquest àmbit, respectant la competència de l'estat en matèria de relacions exteriors.

La Generalitat té capacitat per a portar a terme accions amb projecció exterior que derivin directament de les seves competències, sia de manera directa, sia per mitjà dels òrgans de l'Administració general de l'estat.

Article 194. Oficines a l'exterior

La Generalitat, per a la promoció dels interessos de Catalunya, pot establir oficines a l'exterior.

Article 195. Acords de col·laboració

La Generalitat, per a la promoció dels interessos de Catalunya, pot subscriure acords de col·laboració en l'àmbit de les seves competències. Amb aquesta finalitat, els òrgans de representació exterior de l'estat han de prestar el suport necessari a les iniciatives de la Generalitat.

Article 196. Tractats i convenis internacionals

El Govern de l'estat ha d'informar prèviament la Generalitat sobre els actes de subscripció dels tractats que afectin d'una manera directa i singular les competències de Catalunya. La Generalitat i el Parlament poden dirigir al Govern les observacions que considerin pertinents.

Si es tracta de tractats que afecten Catalunya d'una manera directa i singular, la Generalitat pot sol·licitar al Govern que integri representants de la Generalitat en les delegacions negociadores.

La Generalitat pot sol·licitar al Govern la subscripció de tractats internacionals en matèries de la seva competència.

La Generalitat ha d'adoptar les mesures necessàries per a executar les obligacions derivades dels tractats i els convenis internacionals ratificats per Espanya o que vinculin l'estat en l'àmbit de les seves competències.

Article 197. Cooperació transfronterera, interregional i al desenvolupament

La Generalitat ha de promoure la cooperació amb les regions europees amb què comparteix interessos econòmics, socials, ambientals i culturals, i hi ha

d'establir les relacions que corresponguin.

La Generalitat ha de promoure la cooperació amb altres territoris, en els termes que estableix l'apartat 1.

La Generalitat ha de promoure programes de cooperació al desenvolupament.

Article 198. Participació en organismes internacionals

La Generalitat ha de participar en els organismes internacionals competents en matèries d'interès rellevant per a Catalunya, especialment la UNESCO i altres organismes de caràcter cultural, en la forma que estableixi la normativa corresponent.

Article 199. Coordinació de les accions exteriors

La Generalitat ha d'impulsar i coordinar, en l'àmbit de les seves competències, les accions exteriors dels ens locals i dels organismes i altres ens públics de Catalunya, sens perjudici de l'autonomia que tinguin.

Article 200. Projecció internacional de les organitzacions de Catalunya

La Generalitat ha de promoure la projecció internacional de les organitzacions socials, culturals i esportives de Catalunya i, si escau, llur afiliació a les entitats afins d'àmbit internacional, en el marc del compliment dels seus objectius.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE ANDALUCÍA

Llei orgànica 2/2007, de 19 de març

CAPÍTULO IV. Acción exterior

Artículo 240. Tratados y convenios

1. La Junta de Andalucía será previamente informada por el Estado de los actos de celebración de aquellos tratados y convenios internacionales que afecten directa y singularmente a materias de su competencia. Una vez recibida la información emitirá, en su caso, su parecer y podrá dirigir al Estado las observaciones que estime pertinentes.

2. Cuando se trate de tratados y convenios que afecten directa y singularmente a la Comunidad Autónoma, la Junta de Andalucía podrá solicitar su participación en las delegaciones negociadoras.

3. La Junta de Andalucía podrá solicitar del Estado la celebración de tratados internacionales en materias de su competencia.

4. La Comunidad Autónoma adoptará las medidas necesarias para la ejecución de los tratados y convenios internacionales en lo que afecten a las materias atribuidas a su competencia, según el presente Estatuto.

Artículo 241. Acuerdos de colaboración

La Junta de Andalucía, para la promoción de los intereses andaluces, podrá

suscribir acuerdos de colaboración en el ámbito de sus competencias. Con tal fin, los órganos de representación exterior del Estado prestarán el apoyo necesario a las iniciativas de la Junta de Andalucía.

Artículo 242. Participación en organismos internacionales

La Junta de Andalucía participará en los organismos internacionales en asuntos de singular relevancia para la Comunidad Autónoma, en el seno de la delegación española. Podrá hacerlo directamente cuando así lo permita la normativa estatal.

Artículo 243. Relaciones culturales con otros Estados

La Comunidad Autónoma podrá solicitar del Gobierno que celebre y presente, en su caso, a las Cortes Generales, para su autorización, los tratados o convenios que permitan el establecimiento de relaciones culturales con los Estados con los que mantenga particulares vínculos culturales o históricos.

Artículo 244. Participación en foros y encuentros

La Comunidad Autónoma participará en los foros y encuentros de colaboración entre el Estado español y los países fronterizos con Andalucía.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE ARAGÓN

Llei orgànica 5/2007, de 20 d'abril

CAPÍTULO IV. Acción exterior de la Comunidad Autónoma

Artículo 96. Acción exterior

1. La Comunidad Autónoma de Aragón impulsará su proyección en el exterior y promoverá sus intereses en dicho ámbito. A tal efecto, podrá establecer oficinas en el exterior, siempre que no incidan en lo previsto en el artículo 149.1.3.^a y 10.ª de la Constitución.

2. Para la promoción de los intereses de Aragón, la Comunidad Autónoma de Aragón podrá suscribir acuerdos de colaboración en el ámbito de sus competencias.

Artículo 97. Tratados y convenios internacionales

1. La Comunidad Autónoma de Aragón podrá solicitar del Gobierno del Estado la celebración de tratados o convenios internacionales en materias de interés para Aragón y, en especial, en las derivadas de su situación geográfica como territorio limítrofe con otras regiones europeas.

2. La Comunidad Autónoma de Aragón, de acuerdo con la legislación estatal, será informada previamente de la elaboración de tratados y convenios internacionales en lo que afecten a materias de sus competencias y específico interés, en su caso. En estos supuestos, podrá solicitar al Gobierno que, en las delegaciones negociadoras, se integren representantes de la Comunidad Autónoma.

3. La Comunidad Autónoma adoptará las medidas necesarias para la ejecución, dentro de su territorio, de los tratados internacionales y actos normativos de las organizaciones internacionales en lo que afecten a las materias propias de las competencias de la Comunidad Autónoma.

Artículo 98. Ámbitos de cooperación exterior

1. La Comunidad Autónoma de Aragón, como territorio limítrofe, promoverá la cooperación con las regiones europeas con las que comparte, por dicho carácter, intereses económicos, sociales, ambientales y culturales.

2. En el ámbito de la cooperación interregional, Aragón impulsará la cooperación con otros territorios con los que comparta intereses comunes.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE CASTILLA Y LEÓN

Llei orgànica 14/2007, de 30 de novembre

CAPÍTULO III. Acción exterior de la Comunidad Autónoma

Artículo 67. Medios de la acción exterior de la Comunidad

1. La Comunidad de Castilla y León, por sí misma o en colaboración con el Estado o con otras Comunidades Autónomas, podrá llevar a cabo acciones de proyección exterior con el fin de promover sus intereses, sin perjuicio de la competencia estatal en materia de relaciones internacionales.

A tal efecto, la Junta de Castilla y León podrá suscribir acuerdos de colaboración en el ámbito de sus competencias, debiendo ser sometidos dichos acuerdos a la aprobación de las Cortes de Castilla y León.

2. Asimismo, la Comunidad podrá participar en organismos internacionales, especialmente en la UNESCO y otros organismos de carácter cultural, directamente, cuando así lo prevea la normativa correspondiente, o integrada en el seno de la delegación española.

3. La Comunidad podrá establecer oficinas en el exterior para la mejor defensa de sus intereses, respetando lo dispuesto en el artículo 149.1.3.^a y 10.ª de la Constitución.

4. En su acción exterior los poderes públicos de Castilla y León promoverán la paz, la solidaridad, la tolerancia, el respeto a los derechos humanos, la prohibición de cualquier forma de discriminación y la cooperación al desarrollo. Una ley de Cortes regulará el régimen jurídico de la cooperación al desarrollo de la Comunidad en el ámbito internacional.

Artículo 68. Tratados y convenios internacionales

1. La Comunidad de Castilla y León podrá solicitar del Gobierno de la Nación la celebración de tratados o convenios internacionales en materias de interés para Castilla y León, y en especial en las derivadas de su situación geográfica como región fronteriza.

2. La Junta de Castilla y León adoptará las medidas necesarias para la ejecución, dentro de su territorio, de los tratados internacionales y de los actos normativos de las organizaciones internacionales, en lo que afecten a las materias propias de las competencias de la Comunidad Autónoma de Castilla y León.

3. La Comunidad será informada de la elaboración de tratados y convenios internacionales, así como de los proyectos de legislación aduanera, en lo que afecten a materias de su específico interés. En estos supuestos, la Comunidad podrá estar representada en las delegaciones negociadoras si así lo acuerda con el Gobierno de la Nación.

ESTATUT D'AUTONOMIA DE LES ILLES BALEARS

Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer

TÍTOL VII. RELACIONS INSTITUCIONALS

Capítol I. L'acció exterior

Article 101. Projecció a l'exterior

1. La Comunitat Autònoma, sense perjudici de les competències de l'estat sobre relacions internacionals, impulsa la projecció de les Illes Balears a l'exterior i promou els seus interessos en aquest àmbit.

2. La Comunitat Autònoma té capacitat per dur a terme accions de projecció exterior que es derivin directament de les seves competències, ja sigui de forma directa o a través dels òrgans de l'Administració general de l'estat.

3. La Comunitat Autònoma pot subscriure acords de col·laboració per a la promoció dels seus interessos en el marc de les competències que té atribuïdes.

Article 102. Convenis internacionals i participació

1. El Govern de l'estat ha d'informar la Comunitat Autònoma sobre els tractats i els convenis internacionals que pretengui negociar i subscriure quan aquests afectin directament i singularment les seves competències. El Govern de les Illes Balears i el Parlament de les Illes Balears poden adreçar al Govern de l'estat i a les Corts Generals les observacions que considerin oportunes.

2. La Comunitat Autònoma podrà participar a les delegacions espanyoles en aquells casos en què es negocien tractats que afectin directament i singularment la Comunitat, en la forma que determini la legislació de l'estat.

3. La Comunitat Autònoma pot sol·licitar que l'estat subscrigui tractats i convenis internacionals en les matèries que l'afectin.

4. La Comunitat Autònoma ha d'adoptar les mesures necessàries per executar les obligacions derivades dels tractats i dels convenis internacionals ratificats per Espanya o que vinculin l'estat, en l'àmbit de les seves competències.

Article 103. Cooperació amb regions d'altres estats

La Comunitat Autònoma pot promoure la cooperació amb regions d'altres estats amb els quals comparteixi interessos econòmics, socials o culturals.

Article 104. Participació en organitzacions internacionals

La Comunitat Autònoma podrà participar en les representacions de l'estat davant organitzacions internacionals en aquells casos en què l'activitat d'aquestes incideixi en el seu àmbit competencial i afecti matèries del seu específic interès en la forma que determini la legislació de l'estat.

Article 105. Poblacions estructuralment menys desenvolupades

Els poders públics de les Illes Balears han de vetllar per fomentar la pau, la solidaritat, la tolerància, el respecte dels drets humans i la cooperació per al desenvolupament amb els països i les poblacions estructuralment menys desenvolupats, amb la finalitat última d'eradicar la pobresa. Per aconseguir aquest objectiu han d'establir programes i acords amb els agents socials de la cooperació i amb les institucions públiques i privades que siguin necessaris per garantir l'efectivitat i l'eficàcia d'aquestes polítiques a les Illes Balears i a l'exterior.

ESTATUT D'AUTONOMIA DE LA COMUNITAT VALENCIANA

Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril

TÍTOL VII. Acció Exterior

Article 62

1. La Generalitat, a través del Consell, podrà participar en l'acció exterior de l'estat quan esta incidisca en l'àmbit de les seues competències; també haurà de ser escoltada en aquells casos en què, sense ser de la seua competència, puguen afectar-li directa o indirectament. En aquest sentit, d'acord amb el que determine la legislació espanyola i europea, podrà:

a) Instar el Govern d'Espanya perquè celebre tractats o acords, de caràcter general o específics, amb altres Estats.

b) Participar en les delegacions espanyoles en aquells casos en què es negociïn tractats que incidisquen en el seu àmbit competencial o afecten matèries del seu específic interès, en la forma que determine la legislació de l'estat.

c) Participar en les representacions de l'estat davant organitzacions internacionals en els mateixos supòsits indicats amb anterioritat.

d) Ser informada pel Govern de l'estat de l'elaboració de tractats i convenis, sempre que afecten matèries de la seua competència o d'específic interès de la Comunitat Valenciana, així com a ser escoltada, en determinades ocasions, abans de manifestar el consentiment, excepte en allò previst en els articles 150.2 i 93 de la Constitució Espanyola.

i) Executar, en el seu propi àmbit territorial, els tractats i convenis internacionals, així com les resolucions i decisions de les organitzacions internacionals de les quals Espanya siga part, en tot allò que afecte les matèries que la Comunitat Valenciana tinga atribuïdes en aquest Estatut d'Autonomia.

2. La Generalitat exercirà la seua acció exterior, en la mesura que siga més convenient a les seues competències i sempre que no comprometa jurídicament l'estat en les relacions internacionals, ni supose una ingerència en els àmbits materials de les competències reservades a l'estat, a través d'activitats de relleu internacional de les regions.

3. Els poders públics valencians vetllaran per fomentar la pau, la solidaritat, la tolerància, el respecte als drets humans i la cooperació al desenvolupament amb la fi última d'eradicar la pobresa. Per aconseguir aquest objectiu, establirà programes i acords amb els agents socials de la cooperació i les institucions públiques i privades per a garantir l'efectivitat i eficàcia d'estes polítiques en la Comunitat Valenciana i en l'exterior.

4. La Generalitat, prèvia autorització dels Corts, podrà establir convenis de col·laboració de gestió i prestació de servicis amb altres regions europees.

5. La Generalitat, en matèries pròpies de la seua competència, podrà establir acords no normatius de col·laboració amb altres Estats, sempre que no tinguen el caràcter de tractats internacionals, donant compte a Les Corts.

ESTATUTS NO REFORMATS DURANT LA VIII LEGISLATURA ESPANYOLA (2004-2008)

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE CANARIAS

Llei orgànica 10/1982, de 10 d'agost

Artículo redactado de acuerdo con la Ley Orgánica 4/1996, de 30 de diciembre

Art. 38.

1. La Comunidad Autónoma de Canarias será informada en el proceso de negociación y elaboración de los tratados y convenios internacionales y en las negociaciones de adhesión a los mismos, así como en los proyectos de legislación aduanera, en cuanto afecten a materias de su específico interés. Recibida la información, el órgano de Gobierno de la Comunidad Autónoma emitirá, en su caso, su parecer.

2. La Comunidad Autónoma adoptará las medidas necesarias para la ejecución de los tratados y convenios internacionales en lo que afecten a materias atribuidas a su competencia, según el presente estatuto.

3. La Comunidad Autónoma de Canarias podrá solicitar del Gobierno del Estado la celebración de tratados o convenios internacionales en materias de interés para Canarias y, en especial, los derivados de su situación geográfica como región insular ultraperiférica, así como los que permitan estrechar lazos culturales con aquellos países o territorios donde existan comunidades canarias o de descendientes de canarios.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA PARA CANTABRIA

Llei orgànica 8/1981, de 30 de desembre

Artículo redactado de acuerdo con la Ley Orgánica 11/1998, de 30 de diciembre

Art. 6

Las comunidades montañosas o cántabras asentadas fuera del ámbito territorial de Cantabria, así como sus asociaciones y centros sociales, tendrán el reconocimiento de su origen cántabro y el derecho a colaborar y compartir la vida social y cultural de Cantabria. Una ley del Parlamento regulará, sin perjuicio de las competencias del Estado, el alcance y contenido de dicho reconocimiento, que en ningún caso implicará la concesión de derechos políticos.

La Comunidad Autónoma podrá solicitar del Estado que, para facilitar lo anteriormente dispuesto, celebre, en su caso, los oportunos tratados o convenios internacionales con los Estados donde existan dichas comunidades.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE CASTILLA-LA MANCHA

Llei orgànica 9/1982, de 10 d'agost

Art. 7

Las comunidades originarias de Castilla-La Mancha asentadas fuera del territorio de la Comunidad Autónoma podrán solicitar, como tales, el reconocimiento de su origen, entendido como el derecho a colaborar y compartir la vida social y cultural de Castilla-La Mancha. Una ley de las Cortes regionales regulará, sin perjuicio de las competencias del Estado, el alcance y contenido de dicho reconocimiento que en ningún caso implicará la concesión de derechos políticos.

La Comunidad Autónoma podrá solicitar del Estado que, para facilitar lo dispuesto anteriormente, celebre los oportunos tratados o convenios internacionales con los Estados donde existan dichas comunidades.

Artículo redactado de acuerdo con la Ley Orgánica 3/1997, de 3 de julio

Art. 34.

La Comunidad Autónoma ejecutará, dentro de su ámbito territorial, los tratados internacionales, en lo que afecten a las materias propias de su competencia.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE EXTREMADURA

Llei orgànica 1/1983, de 25 de febrer

Artículo redactado de acuerdo con la Ley Orgánica 12/1999, de 6 de mayo

Art. 15

1. La Comunidad Autónoma de Extremadura será informada por el Gobierno de la Nación del proceso de negociación y elaboración de los trabajos y convenios internacionales que afecten a materias de su específico interés, pudiendo emitir, en su caso, su parecer.

2. La Comunidad Autónoma ejecutará los tratados y convenios internacionales suscritos por el Reino de España en lo que afecten a materias de su competencia.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA PARA GALICIA

Llei orgànica 1/1981, de 6 d'abril

Artículo 35

Tres. La Comunidad Autónoma gallega podrá solicitar del Gobierno que celebre y presente, en su caso, a las Cortes Generales, para su autorización, los tratados o convenios que permita el establecimiento de relaciones culturales con los Estados con los que mantenga particulares vínculos culturales o lingüísticos.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE LA COMUNIDAD DE MADRID

Llei orgànica 3/1983, de 25 de febrer

La Ley Orgánica 5/1998, de 7 de julio, dio a este artículo la numeración actual

Art. 32

1. La Comunidad de Madrid podrá solicitar del Gobierno de la Nación la celebración de tratados o convenios internacionales en materias de interés para Madrid.

2. La Comunidad de Madrid será informada de la elaboración de los tratados y convenios internacionales y en las negociaciones de adhesión a los mismos, así como en los proyectos de legislación aduanera, en cuanto afecten a

materias de su específico interés. Recibida la información, el Gobierno de la Comunidad emitirá, en su caso, su parecer.

3. La Comunidad de Madrid adoptará las medidas necesarias para la ejecución, dentro de su territorio, de los tratados y convenios internacionales y de los actos normativos de las organizaciones internacionales, en lo que afecten a las materias propias de competencia de la Comunidad de Madrid.

RÉGIMEN FORAL DE NAVARRA

Llei orgànica 13/1982, de 10 d'agost

Art. 58

2. Corresponde, asimismo, a la Comunidad Foral la ejecución dentro de su territorio de los Tratados y Convenios Internacionales en lo que afecten a las materias propias de la competencia de Navarra.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DEL PAÍS VASCO

Llei orgànica 3/1979, de 18 de desembre

Artículo 6

5. Por ser el euskera patrimonio de otros territorios vascos y comunidades, además de los vínculos y correspondencia que mantengan las instituciones académicas y culturales, la Comunidad Autónoma del País Vasco podrá solicitar del Gobierno español que celebre y presente, en su caso, a las Cortes Generales, para su autorización, los tratados o convenios que permitan el establecimiento de relaciones culturales con los Estados donde se integran o residan aquellos territorios y comunidades, a fin de salvaguardar y fomentar el euskera.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DEL PRINCIPADO DE ASTURIAS

Llei orgànica 7/1981, de 30 de desembre

Apartado 12 de este artículo figura redactado de acuerdo con la Ley Orgánica 1/1999, de 5 de enero

Art. 24

Compete también a la Junta General:

12. Recibir la información que ha de remitirle el Consejo de Gobierno sobre tratados y convenios internacionales en cuanto se refieran a materias de particular interés para el Principado de Asturias, emitiendo su parecer sobre los mismos.

Art. 33

4. El Consejo de Gobierno será informado de los convenios y tratados

internacionales que puedan afectar a materias de su específico interés.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA PARA LA REGIÓN DE MURCIA

Llei orgànica 4/1982, de 9 de juny

Artículo redactado de acuerdo con la Ley Orgánica 1/1998, de 15 de junio

Art. 12

Tres. Corresponde también a la Región la ejecución, dentro de su territorio, de los tratados internacionales y de los actos normativos de las organizaciones internacionales en lo que afecte a materia de su competencia.

El Consejo de Gobierno de la Región será informado por el Gobierno de los tratados internacionales que interesen a esas mismas materias.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA DE LA RIOJA

Llei orgànica 3/1982, de 9 de juny

Artículos redactados de acuerdo con la Ley Orgánica 2/1999, de 7 de enero

Art. 6

Cuatro. La Comunidad Autónoma de La Rioja podrá solicitar del Estado que, para facilitar lo dispuesto anteriormente, celebre los oportunos Tratados o Convenios Internacionales con los Estados donde existan dichas Comunidades.

Art. 14

Cinco. La Comunidad Autónoma de La Rioja podrá solicitar del Gobierno de la Nación la celebración de Tratados o Convenios internacionales en materias de interés para La Rioja.

Siete. La Comunidad Autónoma de La Rioja será informada de la elaboración de Tratados y Convenios internacionales en lo que afecten a materias de su específico interés.

Font: Boletín Oficial del Estado.

ANNEX V

**REIAL DECRET 173/2004, DE 30 DE GENER, PEL QUAL ES
REESTRUCTURA LA COMISIÓ NACIÓ NAL ESPANOLA DE
COOPERACIÓ N CON LA UNESCO**

MINISTERIO DE LA PRESIDENCIA

2309 *REAL DECRETO 173/2004, de 30 de enero, por el que se reestructura la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco.*

La Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco, creada por Decreto de 20 de febrero de 1953, fue modificada por el Real Decreto 2572/1982, de 24 de septiembre, y, posteriormente, por el Real Decreto 972/1994, de 13 de mayo, a fin de adaptarla a las nuevas realidades administrativas de España y de conformidad con las directrices marcadas por las sucesivas Conferencias Generales de la Unesco, máximo órgano regulador de dicha organización internacional.

En los últimos años se han producido cambios importantes en la estructura orgánica de los distintos ministerios tradicionalmente relacionados con el ámbito de competencias de la Unesco y de la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco. En tal sentido, cabe destacar la creación del Ministerio de Ciencia y Tecnología o la reestructuración de la Agencia Española de Cooperación Internacional, con la incorporación de la Dirección General de Relaciones Culturales y Científicas a dicho organismo en virtud de lo dispuesto por el estatuto de la Agencia, aprobado por el Real Decreto 3424/2000, de 15 de diciembre. Ello, unido a la propia evolución y práctica de trabajo de la comisión en los últimos años, ha hecho modificar los criterios imperantes hasta el momento.

Tales criterios justifican la derogación del vigente texto normativo y dotar de una nueva regulación a la Comisión Nacional, atendiendo a las circunstancias actuales, a la experiencia adquirida y a la presencia normalizada de los organismos de las Administraciones públicas más directamente vinculados con las actividades propias de la Unesco, que ha hecho habitual la participación, sin necesidad de imperativo legal alguno, de los distintos representantes de las Administraciones públicas en la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco.

En su virtud, a propuesta de las Ministras de Asuntos Exteriores y de Educación, Cultura y Deporte, con la aprobación previa de la Ministra de Administraciones Públicas y previa deliberación del Consejo de Ministros en su reunión del día 30 de enero de 2004,

DISPONGO:

Artículo 1. *Naturaleza y fines de la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco.*

La Comisión Nacional Española de Cooperación con la Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura (en adelante, Unesco) es un órgano colegiado adscrito al Ministerio de Asuntos Exteriores, a través de la Agencia Española de Cooperación Internacional, para la consecución de los siguientes fines:

a) Asesorar al Gobierno de la Nación y a los correspondientes órganos de la Administración General del Estado sobre las materias que constituyen el objeto de la Unesco, así como mantener un contacto institucional permanente con la citada organización internacional.

b) Estructurar y canalizar la participación tanto de la Administración General del Estado como de las comunidades autónomas en las actividades de la Unesco, reflejando la realidad pluricultural y plurilingüística de España en la proyección internacional de la cultura española.

c) Ejercer las facultades que puedan asignarle los organismos públicos españoles o los dependientes de la Unesco, para dar cumplimiento a las directrices emanadas de dicha organización internacional.

Los fines señalados se llevarán a cabo en consonancia con lo establecido en el artículo VII de la Constitución de la Unesco y de la Carta de las Comisiones Nacionales aprobada por la XX Conferencia General de la Unesco, y las competencias específicas en esta materia del Ministerio de Asuntos Exteriores y de los demás ministerios concernidos.

Artículo 2. *Órganos de la Comisión.*

Serán órganos de la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco el Pleno, el Consejo Ejecutivo y la Secretaría.

Artículo 3. *Funciones del Pleno.*

Será función del Pleno aprobar los planes y líneas de actuación de la Comisión Nacional, determinando las prioridades y adoptando las medidas que contribuyan a su mejor funcionamiento y, en su caso, dar su aprobación a la memoria anual de actividades.

El Pleno se reunirá en sesión ordinaria o extraordinaria cuantas veces el presidente lo considere necesario y, en todo caso, cuando lo propongan la mayoría de sus miembros o del Consejo Ejecutivo.

Artículo 4. *Composición del Pleno.*

1. El Pleno estará integrado por el presidente y los siguientes vocales, que serán nombrados por el Ministro de Asuntos Exteriores, a propuesta de la institución o departamento que representan:

a) Cuatro representantes del Ministerio de Asuntos Exteriores, entre los que figurará el Director General de Relaciones Culturales y Científicas.

b) Tres representantes del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, dos representantes del Ministerio de Ciencia y Tecnología, un representante de cada uno de los Ministerios de Defensa, de Fomento, de Trabajo y Asuntos Sociales, de Agricultura, Pesca y Alimentación, de la Presidencia, de Administraciones Públicas, de Sanidad y Consumo, de Medio Ambiente y de Economía.

c) Un representante de cada una de las comunidades autónomas.

d) El Embajador Delegado Permanente de España ante la Unesco.

e) Un representante del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

f) Un máximo de 15 miembros designados por el presidente de la Comisión Nacional, a propuesta del Consejo Ejecutivo, seleccionados entre personalidades del mundo de la educación, la ciencia, la cultura y la comunicación, cuya actividad tenga una especial conexión con las tareas propias de la Unesco. Su nombramiento se efectuará por un período de cuatro años, que podrá ser prorrogado por períodos sucesivos de igual duración.

2. La presidencia y la secretaría del Pleno corresponderán, respectivamente, al presidente y al secretario general de la Comisión Nacional.

3. El presidente del Pleno, que lo será, a su vez, de la Comisión Nacional, será nombrado por el Ministro de Asuntos Exteriores, a propuesta del Pleno, por un período de dos años, prorrogable por otros tres períodos de igual duración.

4. Actuarán como vicepresidentes los representantes de los Ministerios de Educación, Cultura y Deporte y de Ciencia y Tecnología.

5. El secretario general será nombrado por el Ministro de Asuntos Exteriores entre funcionarios de la Administración General del Estado.

6. Los vocales titulares podrán ser sustituidos, cuando concurra alguna causa justificada, por suplentes.

Artículo 5. *El Consejo Ejecutivo.*

1. Será función del Consejo Ejecutivo dar cumplimiento a los acuerdos del Pleno, planificar y coordinar las actividades de la Comisión Nacional, con especial referencia a las labores de confección y control del presupuesto. El Consejo Ejecutivo se reunirá cuantas veces sea necesario y, en todo caso, a propuesta de su presidente o de la mayoría de sus miembros.

2. El Consejo Ejecutivo estará compuesto por los siguientes miembros, que serán nombrados por el Secretario de Estado para la Cooperación Internacional y para Iberoamérica y Presidente de la Agencia Española de Cooperación Internacional, a propuesta de la presidencia del Pleno:

a) El Director General de Relaciones Culturales y Científicas de la Agencia Española de Cooperación Internacional, que actuará como presidente.

b) Dos representantes del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, de entre los que pertenezcan a su vez al Pleno.

c) Un representante del Ministerio de Asuntos Exteriores, de entre los que pertenezcan a su vez al Pleno.

d) Un representante del Ministerio de Ciencia y Tecnología, de entre los que pertenezcan a su vez al Pleno.

e) El Embajador Delegado Permanente de España ante la Unesco o persona que le represente.

f) Dos representantes de comunidades autónomas, elegidos de entre los representantes de las comunidades autónomas que pertenezcan a su vez al Pleno, por un período de dos años.

3. El presidente de la Comisión Nacional podrá asistir, con voz pero sin voto, a las reuniones del Consejo Ejecutivo.

4. Actuará como secretario el secretario general de la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco.

5. Por decisión del Consejo Ejecutivo, se podrán constituir grupos de trabajo referidos a los diferentes ámbitos de actuación de la Unesco, que informarán al Consejo Ejecutivo del resultado de sus deliberaciones.

6. El Consejo Ejecutivo, cuando lo considere conveniente, podrá invitar a expertos a asistir a sus reuniones.

Artículo 6. *La Secretaría de la Comisión.*

1. La Secretaría es responsable de la gestión de los asuntos ordinarios. Al frente de ella estará el secretario general de la Comisión Nacional, quien tendrá a su cargo las siguientes funciones:

a) La ejecución de los acuerdos que adopte la Comisión Nacional, ostentando para ello la firma y la representación de aquélla.

b) La jefatura de personal y de los servicios administrativos.

c) La gestión presupuestaria.

d) La coordinación con la Delegación Permanente de España ante la Unesco, en los temas propios de la Comisión Nacional.

e) El ejercicio de la Secretaría del Pleno y del Consejo Ejecutivo, y cuantos asuntos le deleguen el presidente de la Comisión Nacional y el Consejo Ejecutivo.

2. La Secretaría contará con los efectivos que se deriven de la correspondiente relación de puestos de trabajo.

Artículo 7. *Dependencia orgánica.*

La Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco dependerá del Ministerio de Asuntos Exteriores, respetando las competencias de cada uno de los Ministerios representados en el Consejo Ejecutivo y, en su caso, las relativas, por la naturaleza del asunto a tratar, a cualquier otro órgano de la Administración General del Estado. Estará adscrita orgánicamente a la Agencia Española de Cooperación Internacional, a través de la Dirección General de Relaciones Culturales y Científicas.

Artículo 8. *Financiación.*

Los créditos destinados a sufragar los gastos de organización y funcionamiento de la Comisión Nacional aparecerán consignados en los Presupuestos Generales del Estado.

Por su parte, la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco podrá aceptar las subvenciones o aportaciones que, con carácter general o aplicación determinada, reciba de la Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura, así como de otras organizaciones internacionales o instituciones nacionales, tanto públicas como privadas, para lo que dispondrá de la correspondiente autorización de la Agencia Española de Cooperación Internacional.

Artículo 9. *Régimen jurídico.*

En lo no previsto en este real decreto, la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco se regirá por sus propias normas internas de funcionamiento, si las hubiera, y, en su defecto, por lo dispuesto en el capítulo II del título II de la Ley 30/1992, de 26 de noviembre, de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común.

Disposición derogatoria única. *Derogación normativa.*

Queda derogado el Real Decreto 972/1994, de 13 de mayo, por el que se reestructura la Comisión Nacional Española de Cooperación con la Unesco, así como cualquier otra norma de igual o inferior rango que se oponga a lo dispuesto en este real decreto.

Disposición final primera. *Habilitación reglamentaria.*

Se autoriza al Ministro de Asuntos Exteriores, previa aprobación, en su caso, del Ministro de Administraciones Públicas, para dictar las disposiciones necesarias para la aplicación de este real decreto.

Disposición final segunda. *Entrada en vigor.*

El presente real decreto entrará en vigor el día siguiente al de su publicación en el «Boletín Oficial del Estado».

Dado en Madrid, a 30 de enero de 2004.

JUAN CARLOS R.

El Vicepresidente Segundo del Gobierno
y Ministro de la Presidencia,
JAVIER ARENAS BOCANEGRA

Universitat Ramon Llull

Aquesta Tesi Doctoral ha estat defensada el dia ____ d _____ de 2009

al Centre _____

de la Universitat Ramon Llull

davant el Tribunal format pels Doctors sotasignants, havent obtingut la qualificació:

President/a

Vocal

Vocal

Vocal

Secretari/ària

Doctorand/a
